

УНИВЕРЗИТЕТ УНИОН У БЕОГРАДУ
БЕОГРАДСКА БАНКАРСКА АКАДЕМИЈА
ФАКУЛТЕТ ЗА БАНКАРСТВО, ОСИГУРАЊЕ И ФИНАНСИЈЕ

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

УТИЦАЈ ФИСКАЛНЕ ПОЛИТИКЕ
НА РАЗВОЈ ПРЕДУЗЕТНИШТВА У СРБИЈИ

Кандидат: Светлана Милошевић

Студијски програм: Финансије

Београд, 2022. година

Чланови комисије:

Проф. др Мирјана Радовић Марковић, ментор
Универзитет Привредна академија у Новом Саду

Проф. др Малиша Ђукић, члан комисије
Београдска банкарска академија –
Факултет за банкарство, осигурање и финансије
Универзитет „Унион“ Београд

Др Сандра Каменковић, члан комисије
Београдска банкарска академија –
Факултет за банкарство, осигурање и финансије
Универзитет „Унион“ Београд

Датум одбране докторске дисертације: _____, у Београду

УТИЦАЈ ФИСКАЛНЕ ПОЛИТИКЕ НА РАЗВОЈ ПРЕДУЗЕТНИШТВА У СРБИЈИ

Резиме

Република Србија није нарочито богата ни рудним богатствима, ни капиталом, али фактор који може значајно да допринесе бржем и успешнијем привредном развоју је њено становништво. Међутим, не становништво у смислу јефтине радне снаге, по чему је претходних година Србија позната у међународним привредним круговима, већ у смислу покретачке снаге коју има много предузимљивих и сналажљивих становника наше земље. У овом раду су истражене могућности и механизми којима фискална политика може да помогне становницима који имају предузетнички дух и који могу да буду покретачи привредног развоја Србије и шанса за наше боље позиционирање на међународном тржишту.

С обзиром да су се концепти предузетника и предузетништва мењали у последњих неколико векова и да се предузетништво може анализирати са више аспеката, за потребе ове дисертације се подразумева да је предузетништво процес иновација и креације новог подухвата. Иновације имају кључну улогу у дугорочном пословању сваког предузећа. Оне су, као катализатор привредног раста, постале поприште нове економске борбе. Због свега наведеног, неопходно је да економска политика буде конципирана тако да подстиче предузетништво као базу и расадник имплементације многих иновација. У научним круговима се често воде полемике о могућностима и најбољем начину да српска привреда превазиђе многобројне проблеме економске природе и покрене механизме који би утицали на раст конкурентности на међународном тржишту.

У овој тези су сагледане могућности и механизми којима држава може да утиче на развој предузетништва. Један од тих механизма је фискална политика, која у великој мери врши утицај на предузетнички раст и развој конкурентности привреде Републике Србије.

Научно истраживање је започето анализом тренутног стања научно-истраживачког рада у Србији. Затим је анализирано предузетништво, у смислу да је под предузетником подразумевана особа која има склоности да иновира.

У складу са свим уоченим проблемима, предметом истраживања и циљем који је задат, постављене су хипотезе које је требало проверити током истраживања. У основној хипотези која је постављена се тврди да фискална политика у Србији има бројна ограничења у погледу коришћења стимуланса у функцији развоја предузетништва. Следећа хипотеза претпоставља да буџетска подршка

истраживању и развоју у сегменту малих и средњих предузећа мора селективно да респектује европска искуства на том пољу. Последња хипотеза се заснива на тврдњи да финансијска подршка државе има најзначајнији утицај на развој иновативности и предузетништва у Србији.

Нажалост, на међународном нивоу тек је у зачетку хармонизовано исказивање резултата о утицају фискалних подстицаја на пораст улагања у истраживање и развој. У овом раду су прикупљени одређени резултати који су до сада објављени у релевантним изворима у покушају да се дође до закључка који вид подстицања предузетништва је најбољи за Србију.

Од посебног значаја за доказивање постављених хипотеза су биле статистичке методе и то прикупљање података из релевантних извора, статистичко класификовање података и статистичке анализе. Такође, коришћене су и научне методе као што су методе индукције, дедукције и анализе, деск метода, метода компилације, а за истраживање које је спроведено на терену коришћене су пре свега методе прикупљања и обраде података.

Основу многобројних података који су у тези сагледани, сумирани и анализирани чине званични подаци Еуростата и ОЕБС-а, као и показатељи Међународног монетарног фонда, Агенције за привредне регистре и РЗС. За закључна разматрања коришћени су подаци до којих се дошло сопственим истраживањем на терену.

Целокупан рад је презентован кроз пет целина (са подцелинама) које су међусобно повезане.

На почетку рада је објашњен сам предмет истраживања, циљ и подциљеви, постављене су хипотезе и презентоване коришћене научне методе.

Рад на тези је започет анализом теоријских и практичних аспеката предузетништва, истраживања и развоја и иновација. Покушано је да се укаже на важност улагања у предузетништво, односно у истраживање и развој, у циљу бржег привредног развоја.

У даљем раду истраживање је посвећено теоријској и компаративној анализи функционалних домета фискалне политике у развоју предузетништва. Сагледани су са теоријске стране многобројни начини на које фискална политика може да утиче на развој предузетништва и иновативности. Такође, сагледана су искуства одређених земаља у примени инструмената фискалне политике, као и могућности које има Србија како би подстакла предузетништво, односно истраживање и развој.

Да би могли да буду донети емпиријски засновани закључци извршено је истраживање на терену. Обрађени су и анализирани резултати емпиријског истраживања које је спроведено међу привредним субјектима у Србији.

У закључним разматрањима су презентовани резултати који су произашли из целокупног научно-истраживачког рада и дате су препоруке ради имплементације одређених инструмената фискалне политике у функцији развоја предузетништва. На основу истраживања које је спроведено закључено је да постоје бројна ограничења у погледу коришћења фискалне политике у функцији развоја предузетништва. Такође, анализом искустава одређених земаља у подстицању предузетништва и иновативности закључено је да Србија не може једноставно да препише одређени модел, већ да мора селективно да респектује европска искуства на том пољу. Уједно, сагледавајући многобројне аспекте и искуства из домена буџетске помоћи, закључено је да финансијска подршка државе нема најзначајнији утицај на развој предузетништва и иновативности, већ да постоје и други друштвени аспекти који имају значајнији утицај на инвестирање предузетника.

Кључне речи: фискална политика, фискални стимуланси, предузетништво, истраживање и развој

Научна област: Економија

Ужа научна област: Финансије и банкарство

THE INFLUENCE OF FISCAL POLICY

ON THE DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURSHIP IN SERBIA

Summary

The Republic of Serbia is not particularly rich in mineral resources or capital, but the factor that can significantly contribute to faster and more successful economic development is its population. However, not the population in the sense of cheap labor, for which Serbia has been known in international economic circles in previous years, but in the sense of the driving force that many enterprising and resourceful inhabitants of our country have. This paper explores the possibilities and mechanisms by which fiscal policy can help residents who have an entrepreneurial spirit and who can be drivers of economic development in Serbia and a chance for our better positioning in the international market.

Given that the concepts of entrepreneurs and entrepreneurship have changed in the last few centuries and that entrepreneurship can be analyzed from several aspects, for the purposes of this dissertation it is understood that entrepreneurship is a process of innovation and creation of a new venture. Innovation plays a key role in the long-term business of any company. As a catalyst for economic growth, they have become the scene of a new economic struggle. Due to all the above, it is necessary for the economic policy to be conceived in such a way as to encourage entrepreneurship as a base and nursery garden for the implementation of many innovations. There is often controversy in scientific circles about the possibilities and the best way for the Serbian economy to overcome numerous problems and become competitive on the international market.

Having all the above in mind, this thesis sought to consider the possibilities and mechanisms by which fiscal policy can influence the development of entrepreneurship.

This research began with an analysis of the current state of scientific research in Serbia. Entrepreneurship was then analyzed, in the sense that an entrepreneur has a tendency to innovate products and services.

In accordance with all the observed problems, the subject of the research and the goal that was set, hypotheses were set that needed to be tested during the research. The basic hypothesis that has been set up claims that the fiscal policy in Serbia has numerous limitations regarding the use of incentives in the function of entrepreneurship development. The following hypothesis assumes that budget support for research and development in the SME segment must selectively respect European experiences in this

field. The last hypothesis is based on the claim that the financial support of the state has the most significant impact on the development of innovation and entrepreneurship in Serbia.

Unfortunately, at the international level, the presentation of results on the impact of fiscal incentives on the growth of investment in research and development has only just been harmonized. This paper collects certain results that have been published so far in relevant sources in an attempt to conclude which type of entrepreneurship promotion is best for Serbia.

Of particular importance for proving the hypotheses were statistical methods, namely data collection from relevant sources, statistical classification of data and statistical analysis. Also, scientific methods such as induction, deduction and analysis methods, desk methods, compilation methods were used, and for the research conducted in the field, data collection and processing methods were used.

The basis of numerous data reviewed, summarized and analyzed in the thesis is the official data of Eurostat and the OSCE. In addition, data from the International Monetary Fund, the Republic Statistical Office and the Business Registers Agency were used. For the concluding considerations, the data obtained by our own research in the field were used.

The entire work is presented through five units (with sub-units) that are interconnected.

In the introductory part, the research problem, subject, goal and sub-goals of the research are explained, hypotheses are set and the used scientific methods are presented.

Work on the thesis began with an analysis of theoretical and practical aspects of entrepreneurship, research and development and innovation. An attempt has been made to point out the importance of investing in entrepreneurship, i.e. in research and development, in order to accelerate economic development.

In the further work, the research is dedicated to the theoretical and comparative analysis of the functional ranges of fiscal policy in the development of entrepreneurship. From a theoretical point of view, many ways in which fiscal policy can influence the development of entrepreneurship and innovation are considered. Also, the experiences of certain countries in the application of fiscal policy instruments were reviewed, as well as the possibilities that Serbia has in order to encourage entrepreneurship, i.e. research and development.

In order to be able to draw empirically based conclusions, field research was conducted. The results of the empirical research conducted among business entities in Serbia are processed and analyzed.

In the concluding remarks, the conclusions that emerged from the entire scientific research work were presented and recommendations were given for the implementation of certain fiscal policy instruments in the function of entrepreneurship development. Based on the research conducted, it was concluded that there are numerous limitations regarding the use of fiscal policy in the function of entrepreneurship development. Also, the analysis of the experiences of certain countries in encouraging entrepreneurship and innovation concluded that Serbia cannot simply rewrite a certain model, but that it must selectively respect European experiences in that field. At the same time, considering numerous aspects and experiences in the field of budget assistance, it was concluded that financial support from the state does not have the most significant impact on the development of entrepreneurship and innovation, but that there are other social aspects that have a significant impact on entrepreneurial investment.

Keywords: fiscal policy, fiscal incentives, entrepreneurship, research and development

Scientific field: Economics

Narrow scientific field: Finance and banking

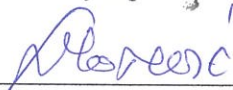
Изјава о ауторству

Изјављујем да је докторска дисертација под насловом
УТИЦАЈ ФИСКАЛНЕ ПОЛИТИКЕ НА РАЗВОЈ ПРЕДУЗЕТНИШТВА У
СРБИЈИ

резултат мог самосталног истраживачког рада и да су коришћене библиографске
референце истинито и јасно наведене, као и да су сумарно презентоване у оквиру
Литературе.

У Београду, 2022. године

Аутор

Светлана Милошевић

Изрази захвалности

Користим прилику да изразим неизмерну захвалност мом ментору, проф. др Мирјани Радовић Марковић. Рад на овој дисертацији је завршен захваљујући њеној посвећености, несебичној помоћи и саветима, стрпљењу да ме саслуша и укаже ми на сва лутања и неправилности у мом истраживачком раду, као и подстицању да не одустанем.

Такође, захваљујем се члановима комисије, др Сандри Каменковић и проф. др Малиши Ђукићу, на подршци и саветима који су унапредили ову докторску дисертацију.

Велику захвалност на свим пријатељским саветима дугујем проф. др Кристијану Ристићу, који ме је охрабрио да започнем докторске студије.

Посебну захвалност за разумевање и подршку током рада на дисертацији, као и за неизмерну љубав коју ми пружају, дугујем супругу Александру, ћерки Наталији и брату Жељку.

Надасве, огромну захвалност дугујем мојим дивним родитељима, Славици и Југославу. Овај рад посвећујем њима у знак захвалности за безграничну љубав и подршку коју пружају мени и мојој породици.

Светлана Милошевић

Списак графикана

Графикон 2.1. Интензитет истраживања и развоја у државама чланицама ЕУ у периоду 2000-2017. године	стр. 40
Графикон 2.2. Интензитет истраживања и развоја у државама чланицама ЕУ, 2017. година.....	стр. 41
Графикон 2.3. Успех Универзитета у Београду у академском рангирању светских универзитета	стр. 58
Графикон 2.4. Глобални индекс конкурентности - Ранг Србије	стр. 61
Графикон 3.1. Директно владино финансирање и пореске олакшице за пословно истраживање и развој, 2013.....	стр. 88
Графикон 3.2. Директно владино финансирање пословног ИиР и порески подстицаји за ИиР.....	стр. 89
Графикон 3.3. Директно владино финансирање и пореске олакшице за пословно истраживање и развој 2017. и 2006. године.....	стр. 91
Графикон 3.4. Трендови у примени пореских подстицаја за истраживање и развој, ОЕЦД и ЕУ, 2000-18.....	стр. 96
Графикон 3.5. Удео пореских подстицаја у јавној подршци, 2006-2016.....	стр. 97
Графикон 3.6. Промене у комбинацијама политика подршке ИиР у земљама ОЕЦД-а и партнерским економијама 2006. наспрам 2016. године.....	стр. 99
Графикон 4.1. Основна делатност фирми које су учествовале у истраживању.....	стр. 163
Графикон 4.2. Број запослених у анкетираним фирмама.....	стр. 164
Графикон 4.3. Искоришћени извори средстава за покретање бизниса.....	стр. 165
Графикон 4.4. Искоришћени извори средстава за развој бизниса.....	стр. 166
Графикон 4.5. Аплицирање за неку од подршки Републике Србије или њених организација у циљу развоја предузетништва и иновативности.....	стр. 167
Графикон 4.6. Мишљење фирми о једноставности процедура за добијање подршке.....	стр. 168
Графикон 4.7. Одговори фирми на питање да ли мисле да су добитници финансијске подршке од стране Републике Србије или њених организација унапред познати.....	стр. 169

Графикон 4.8. Мишљење фирми о утицају тренутног пореског система Србије на развој предузетништва и иновативности.....	стр. 170
Графикон 4.9. Одговори фирми на питање да ли су заинтересовани за неки државни програм подршке ИиР.....	стр. 176
Графикон 4.10. Теме на које су фирме тражиле савете.....	стр. 178
Графикон 4.11. Ослањање фирми на истраживање у циљу развоја.....	стр. 182
Графикон 4.12. Заступљеност истраживачких јединица у фирмама.....	стр. 182
Графикон 4.13. Структура фирми у односу на улагање за истраживање у последње две године.....	стр. 183
Графикон 4.14. Упознатост фирми са подстицајним програмима за помоћ ИиР.....	стр. 184
Графикон 4.15. Мишљење привредника о утицају тренутног пореског система Србије на конкурентност предузећа	стр. 188
Графикон 4.16. Мишљење привредника о неопходности реформе фискалног система.....	стр. 188
Графикон 4.17. Упознатост фирми са инструментима политике подршке малим и средњим предузећима.....	стр. 189

Списак табела

Табела 2.1. Остварен БДП по становнику у 2019. години.....	стр. 10
Табела 2.2. Изабране дефиниције предузетништва.....	стр. 12
Табела 2.3. Упоредни преглед броја објављених докумената у 2018. и 2019. години.....	стр. 31
Табела 2.4. Издаци за ИиР у 2007. и 2017. години.....	стр. 42
Табела 2.5. Издаци за ИиР у државама чланицама ЕУ по секторима учинка	стр. 43
Табела 2.6. Укупан број објављених докумената у државама региона у 2018. и 2019. години.....	стр. 45
Табела 2.7. Буџетска издвајања за науку.....	стр. 54
Табела 3.1. Основне пореске олакшице за ИиР у одабраним земљама ОЕЦД-а и одређеним партнерским економијама, 2015.....	стр. 109
Табела 4.1. Највеће бриге за пословање.....	стр. 177
Табела 4.2. Утицај одређених фактора на развој бизниса	стр. 179
Табела 4.3. Значај програма финансијске подршке.....	стр. 185
Табела 4.4. Значај фискалних мера за улагање у истраживање и развој.....	стр. 186
Табела 4.5. Значај програма нефинансијске подршке.....	стр. 190
Табела 4.6. Сумарни приказ уговора о јавним набавкама.....	стр. 201
Табела 4.7. Учешће јавних набавки у бруто домаћем производу.....	стр. 202

Листа скраћеница

АПР – Агенција за привредне регистре

АРРА – акредитоване регионалне развојне агенције

АСЦ (енгл. Alternative Simplified Credit, ASC) – алтернативни кредит за ИиР у САД

БДП – бруто друштвени производ

БЕРД (енгл. Business enterprise expenditure on research and development, BERD) – Пословни расходи предузећа за истраживање и развој

БРИК (енгл. BRIC) – економски савез Бразила, Русије, Индије и Кине

БРИКС (енгл. BRICS) – економски савез Бразила, Русије, Индије и Кине којем се придружила и Јужна Африка

ГТАРД (енгл. Government Tax Relief for research and development, GTARD) - Владина пореска олакшица за истраживање и развој

ЕЕА (енгл. European Economic Area, ЕЕА) – европски економски простор који обухвата земље чланице ЕУ и Исланд, Лихтенштајн и Норвешку

ЕУ (енгл. European Union, ЕУ) - међувладина наднационална заједница 27 држава Европе

ЕУРОСТАТ – Агенција за статистику Европске уније

ЕФМД (енгл. European Foundation for Management Development, EFMD) – међународна непрофитна организација базирана у Бриселу

ИиР – Истраживање и развој

ИПА (енгл. The Instrument for Pre-Assistance, IPA) – програм помоћи од стране ЕУ који нуди средства и земљама кандидатима за чланство у ЕУ и потенцијалним кандидатима

ИТ – информатика и телекомуникације

ИТР (енгл. Income Tax Return, ITR) – порез на доходак

ЈУП – Јединица за управљање пројектима у јавном сектору

КИВА (мађ. Kisvállalati Ado, KIVA) – опционални порез за мала предузећа у Мађарској

ММФ (енгл. International Monetary Fund, IMF) - Међународни монетарни фонд

ММСП – микро, мала и средња предузећа

МСП – Мала и средња предузећа

НАРР – Национална агенција за регионални развој

НСЗ – национална служба за запошљавање

ОЕБС (енгл. Organization for Security and Co-operation in Europe, OSCE) - Организација за европску безбедност и сарадњу

РАС – Развојна агенција Србије

РДИР (енгл. The R&D incrementality ratio, RDIR) – коефицијент инкременталности којим се мери ефекат државних улагања у ИиР

РЗС – Републички завод за статистику

РРЦ (енгл. Regular research credit, RRC) – редован кредит који је на располагању за ИиР у САД

РС – Република Србија

САД – Сједињене Америчке Државе

СБИР (енгл. Small Business Innovation Research, SBIR) - програм Владе САД намењен помагању одређеним малим предузећима у спровођењу истраживања и развоја

СИЕПА (енгл. Serbia Investment and Export Promotion Agency, SIEPA) – агенција за страна улагања и промоцију извоза Србије

ССЦ - (енгл. Social Security Contributions System, SSC) – систем доприноса за социјално осигурње

СФРЈ – Социјалистичка Федеративна Република Југославија

ТУБИТАК (тур. Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu, TUBİTAK) - Савет за научна и технолошка истраживања Турске

УСАИД (енгл. United States Agency for International Development, USAID) - независна агенција савезне владе САД која је једна од највећих званичних агенција за помоћ у свету

Садржај

1. Увод.....	1
1.1. Предмет и циљ истраживања	3
1.2. Основне хипотезе	5
1.3. Научне методе које су примењене у истраживању.....	5
1.4. Научни допринос.....	6
1.5. Структура дисертације.....	7
2. Теоријски и практични аспекти предузетништва и иновација у функцији економског раста и развоја	10
2.1. Предузетништво као база иновативности и развојни ресурс.....	11
2.2. Анализа и перспектива предузетништва у Србији	19
2.2.1. Пословно окружење у Србији	21
2.3. Иновација – основни носилац техничког прогреса.....	24
2.4. Истраживање и развој на путу до нових производа и услуга	25
2.4.1. Искуства одабраних земаља у финансирању истраживања и развоја...27	
2.4.1.1. Искуства одабраних земаља ван Европске уније	33
2.4.1.2. Искуства земаља ЕУ	36
2.4.1.3. Искуства у државама бивше Југославије	45
2.4.2. Истраживање и развој у Србији	49
2.4.2.1. Потреба за реорганизацијом постојећег научно-истраживачког система Србије.....	52
3. Функционални донети фискалне политике у развоју предузетништва	64
3.1. Врсте и карактеристике инструмената фискалне политике.....	65
3.1.1. Јавни приходи	66
3.1.2. Јавни расходи	68
3.1.3. Пореска и буџетска фискална политика.....	69
3.1.3.1. Пореска политика	69
3.1.3.2. Буџетска политика.....	71
3.2. Порески подстицаји	72
3.2.1. Порески подстицаји у функцији подстицања предузетништва и привредног раста	73
3.3. Утицај фискалних подстицаја на привредни раст.....	76

3.4.	Искуства земаља ОЕЦД и одабраних великих економија у примени инструмената фискалне политике у функцији развоја предузетништва и иновативности	78
3.4.1.	Трендови у коришћењу пореских подстицаја у земљама ОЕЦД-а и појединим партнерским економијама.....	98
3.4.1.1.	Подстицаји за расходе на супрот подстицајима на приход.....	103
3.4.1.2.	Количински на супрот инкременталним пореским подстицајима	105
3.4.1.3.	Подстицај заснован на порезу на добит или подстицај кроз друге порезе	107
3.4.2.	Искуства одабраних земаља у примени пореских подстицаја	108
3.4.2.1.	Искуства у примени пореских подстицаја у одабраним земљама ван ЕУ	111
3.4.2.1.1.	Порески подстицаји за иновирање у Сједињеним Америчким Државама	111
3.4.2.1.2.	Порески подстицаји за иновирање у Јапану	113
3.4.2.1.3.	Порески подстицаји за иновирање у Кини	114
3.4.2.1.4.	Порески подстицаји за иновирање у Турској	115
3.4.2.1.5.	Порески подстицаји за иновирање у Великој Британији	118
3.4.2.2.	Порески подстицаји за иновирање у одабраним земљама Европске уније	120
3.4.2.2.1.	Порески подстицаји за иновирање у Шведској	120
3.4.2.2.2.	Порески подстицаји за иновирање у Аустрији.....	122
3.4.2.2.3.	Порески подстицаји за иновирање у Данској	123
3.4.2.2.4.	Порески подстицаји за иновирање у Мађарској.....	124
3.4.2.2.5.	Порески подстицаји за иновирање у Румунији	127
3.4.2.2.6.	Порески подстицаји за иновирање у Хрватској	128
3.4.2.3.	Порески подстицаји за иновирање у земљама у окружењу	131
3.4.2.3.1.	Порески подстицаји за иновирање у Црној Гори.....	133
3.4.2.3.2.	Порески подстицаји за иновирање у Босни и Херцеговини ..	138
3.5.	Могућности примене инструмената фискалне политике у функцији развоја предузетништва у Србији	140
3.5.1.	Фискални стимуланси омогућени Законом о порезу на добит правних лица	142
3.5.1.1.	Признавање трошкова истраживања и развоја у двоструком износу	143

3.5.1.2. Изузимање дела прихода из пореске основице које оствари носилац ауторског или сродног права по основу накнаде за искоришћавање ауторског дела или предмета сродног права	144
3.5.1.3. Признавање права на порески кредит по основу новчаних улагања извршених у повећање основног капитала „стартап“ друштва која се баве истраживањем и развојем	144
3.5.2. Фискални стимуланси омогућени Законом о порезу на доходак грађана и Законом о доприносима за обавезно социјално осигурање	150
3.5.2.1. Ослобођење од плаћања пореза и доприноса за социјално осигурање за иновационе стартапове	150
3.5.3. Алтернативни стимуланси	152
4. Емпиријско истраживање и концептуализација модела подршке развоја предузетништва.....	160
4.1. Основни резултати истраживања.....	161
4.1.1. Анализа и изведени закључци о хипотези X_1	163
4.1.2. Анализа и изведени закључци о хипотези X_2	170
4.1.3. Анализа и изведени закључци о хипотези X_3	175
4.2. Ограничења и препоруке за даље активности у циљу развоја предузетништва и иновативности	180
5. Закључна разматрања	192
Литература	206
Додатак	222

„Друштво се може кретати напред онолико брзо колико иновира. Може да обезбеди дуготрајни просперитет само ако искористи највише од знања, предузетничког духа и продуктивности својих људи.“ (Commission Communication, 2018).

1. Увод

Традиционалне границе научних дисциплина су срушене многобројним изазовима 21. века. Основни кључ развоја који подстиче технолошки, економски и уопште друштвени напредак представља истраживање и развој, односно иновација, као резултат истраживачко-развојних активности. Финансирањем и субвенционисањем предузетништва, као корена иновативности, стимулише се даљи друштвени развој. Све више земаља предузетницима ставља на располагање разне пројекте и програме стимулисања у циљу да помогну у задовољењу препознатих потреба и изазова савременог друштва.

У складу са значајно промењеним условима пословања у последњих неколико деценија, неопходно је да и Србија буде вођена тежњом ка бржем и одрживијем развоју и да има реалну и прихватљиву стратегију за подстицање предузетништва.

Многа предузећа су нестала са тржишта јер нису довољно брзо пратила тренд иновативности и континуираних промена. У најуспешнијим светским компанијама заступљен је став да је одавно превазиђен систем константне производње истих производа и услуга. Све више је заступљено размењивање идеја и покушаји да се тржишту понуде нови производи и услуге. Од запослених се очекује да креативно размишљају и свако на свом задатку допринесе даљем развоју предузећа.

Поред тога што су промењени услови пословања, нарочито због утицаја глобализације у претходних неколико деценија, још већи изазов за привреднике је то што се промене све више убрзавају. Тако је више него раније потребно брзо размишљати, одлучивати и дејствовати. Данас се скоро ништа не може дугорочно планирати јер се цене сировина свакодневно мењају, а валуте вртоглаво падају и расту.

Нарочити изазов представља актуелна ситуација изазвана ширењем вируса SARS-CoV-2, који је донекле поништио глобализацију и довео до тога да свака земља

може да се ослони искључиво на своје капацитете. Многи идентификовани ризици и прилике су довели до потребе за новим и иновативним решењима у новонасталом светском привредном систему.

Упркос обимној литератури о предузетништву, нису исцрпљени сви аспекти истраживања на наведену тему. Сходно томе, не постоји ни једна универзална дефиниција предузетништва. Такође, овој проблематици се може прићи и анализирати је из више углова. У докторској тези је обрађен један од њених најважнијих аспеката, то јест утицај фискалне политике на развој предузетничких активности. Наше истраживање и анализа су у фокус ставили Србију, за коју предузетништво треба да буде окосница будућег економског развоја и запошљавања.

Сматрамо да су услови у којима послују предузећа толико турбулентни да модели помоћи предузетницима морају континуирано да се проучавају, мењају и усавршавају, што би нарочито требало у континуитету да раде ангажовани у Министарству привреде и Министарству финансија у нашој земљи. Сагледавајући начин организовања пословања у предузећима у Србији може да се закључи да руководства највећег броја привредних организација, нарочито јавних предузећа и државних установа, још увек нису схватила у каквим условима послују и да је потребно из корена променити начин размишљања и организације рада. Потребно је анализирати пословање предузећа из окружења која успешно послују на међународном тржишту. Менаџери у овим предузећима су се већ озбиљно позабавили свим аспектима рада и унапређења производа, тако да треба сагледати њихова искуства и иста пренети на српску привреду. Нажалост, највећи број предузећа у нашој привреди није се снашао у новонасталим околностима привређивања.

Анализирајући палету произода и услуга предузећа из земаља које су у нашем окружењу, а која су успела да се добро позиционирају на тржишту и да тамо опстају, можемо да закључимо да сва она користе науку и технологију и да кроз истраживање, развој и иновације успевају да произведу производе и услуге који су веома курутни на тржишту. Захваљујући истраживању, развоју и иновацијама повећава се ефикасност и стварају се нови производи и услуге. На тај начин се обезбеђује конкурентност на тржишту, а све то резултира већом запосленошћу и бржем привредном расту и развоју.

Србија је у великој доцњи у односу на многе друге привредне системе, када је у питању транзиција и подстицање предузетништва. Међутим, условно речено, то може да буде и предност у тренутној привредној ситуацији, јер можемо да са временске дистанце сагледамо искуства других земаља и анализирамо приступе и резултате које су те земље постигле. Применом модела компарације можемо да

дођемо до модела улагања у развој предузетништва и ИиР који је најпогоднији за нашу привреду.

С обзиром да је важност истраживања и развоја (ИиР) општепризната, у овој дисертацији смо се бавили могућностима које фискална политика има како би утицала на развој предузетништва, односно, како би се више улагало у ИиР.

1.1. Предмет и циљ истраживања

Предмет рада је анализа могућности утицаја фискалне политике у циљу подстицања развоја предузетништва у Србији. Велики број фискалних и парафискалних оптерећења је камен спотицања за динамичнији развој предузетништва у Србији, тако да је у тези фокус на испитивању у којој мери би се њиховим смањивањем и давањем одређених стимулација отворио пут бржем развоју предузетничког сектора. У ту сврху су се користили и примери добре праксе који се могу имплементирати у условима пословања предузетничких фирми у Србији.

У дисертацији је анализирана пракса да предузећа која су база предузетништва у развијеним земљама користе подстицаје управо на основу фискалне политике посматраних држава. Искуства развијених земаља нам показују да је неопходно да предузетништво буде потпомогнуто од стране државе уређењем пословне климе која омогућава развој иновација, као предуслова за опстанак на тржишту.

Сагледана је кључна улога иновација у дугорочном пословању сваког озбиљног предузећа. Оне су предуслов конкурентске предности. Иновације су, као катализатор привредног раста, постале поприште нове економске борбе.

Предузетништво је база и расадник имплементације многих иновација. С обзиром да је оно генератор нових радних места, доприноси повећању производње, продуктивности рада и ефикасности пословања, веома је важно да се развију шансе за ослобађање предузетничке иницијативе и иновативности. Искуства развијених земаља су показала да снагу да брзо реагују на промене и мењају привредну структуру имају пре свега микро, мала и средња предузећа. Она, својом прилагодљивошћу, новим пословним идејама и конкурентношћу могу да подстакну и убрзају Србију на путу ка интеграцији у Европу.

Међутим, да би се развијали предузетништво и иновативност, као покретачи привредног раста, неопходно је створити стимулативно предузетничко окружење, које је кључни фактор за развој предузетништва. У креирању предузетничког окружења велики значај има фискално оптерећење предузећа. Пореске обавезе смањују економску снагу предузетника и на тај начин отежавају инвестирање у

ИиР. Управо из наведеног разлога, да би стимулисале предузетништво и иновативност, а самим тим и привредни раст, државе различито примењују инструменте фискалне политике. Пракса је показала да све земље, од најразвијенијих, преко оних у развоју, па до најнеразвијенијих, стављају на располагање привредницима неке од фискалних подстицаја, а све у циљу даљег привредног развоја.

Фискалним наметима ради прикупљања новца за потребе буџетске потрошње се у већој или мањој мери смањује економска снага предузетника, чак некада и толико да он престаје са обављањем своје делатности. Развијене земље су схватиле да порески систем не треба само да одређује обавезе које привредни субјекти имају ка држави, већ да може у великој мери да подстиче даљи економски развој, кроз разне фискалне стимулансе који утичу на мотивацију за обављање предузетничких активности. Међутим, резултати су показали да није битна само количина средстава која су инвестирана као помоћ предузетништву, већ је важан и начин, односно целокупна организација и приступ финансијској помоћи.

Фискалном политиком се могу смањити неизвесност и ризик и може се допринети да се тржишни проблеми сматрају пословним изазовима. Она има велики значај јер од структуре фискалних и парафискалних оптерећења предузећа зависе одлуке које ће предузетник донети.

Основни **циљ** рада је да истражи инструменте фискалне политике које Србија може да примени у функцији развоја предузетништва.

С обзиром на комплексност проблема који се истражује, да би били постигнути потребни резултати, неопходно је било да, поред основног циља, буду изведени и **подциљеви**:

- утврђивање тренутне ситуације и до сада постигнутих резултата на пољу развоја предузетништва и иновативности у Србији;
- сагледавање пракси у другим земљама како би исте, селективно, биле примењене у нашој земљи.

Рад на овој тези произилази из чињенице да предузетништво није довољно развијено и да су улагања у ИиР, као основ за развој нових прозвода и услуга, у 2015. години износила 0,44% БДП, да би у 2018. била свега 0,37% (Републички завод за статистику, 2019). Наведена улагања су знатно нижа него у развијеним земљама Европе (европски просек је 2% БДП), а велики проблем је и нерационално коришћење ових средстава.

Србија је декларативно усмерена ка бољој технолошкој опремљености привреде. Међутим, државна финансијска подршка предузетницима за ИиР је на ниском нивоу. С друге стране, крупни научни пројекти изискују велика средства. Мала и средња предузећа немају капацитете да форсирају развој и истраживање. Управо су то разлози да се што пре фискална политика стави у функцију не само пуњења буџета, већ и стимулисања предузетништва.

1.2. Основне хипотезе

Приликом израде овог рада полази се од следећих хипотеза:

- ✓ X_1 : Фискална политика у Србији има бројна ограничења у погледу коришћења стимуланса у функцији развоја предузетништва;
- ✓ X_2 : Буџетска подршка истраживању и развоју у сегменту малих и средњих предузећа мора селективно да респектује европска искуства на том пољу;
- ✓ X_3 : Финансијска подршка државе има најзначајнији утицај на развој иновативности и предузетништва у Србији.

1.3. Научне методе које су примењене у истраживању

Током вршења истраживања и писања рада примењено је више научних метода:

- *Метода индукције* - користећи ову методу у научном раду покушано је да се из појединачних случајева, односно искустава која су већ забележена у појединим привредним системима, дође до закључка о најповољнијој комбинацији инструмената фискалне политике коју би могла Република Србија да примени у циљу развоја предузетништва.
- *Метода дедуције* - ова метода је коришћена у циљу објашњавања чињеница, за предвиђање нових законитости, као и за проверавање хипотеза.
- *Метода анализе* - с обзиром да је предмет анализе инструмената фискалне политике који би се могли користити у Србији у циљу развоја предузетништва веома сложена целина, из више повезаних делова, који имају своја квалитативна и квантитативна својства, закључци о примени истих су квалитетнији уколико се изврши рашчлањивање на мање сложене делове и изврши детаљна анализа сваког појединачно.

- *"Деск" метода* - у предметној докторској дисертацији је коришћена у циљу вршења истраживања и анализе до сада објављених статистичких података релевантних институција, као и искустава у појединим привредним системима.
- *Метода компилације* - коришћена је да би били сагледани други радови, резултати, опажања, ставови и закључци. У раду је у великој мери дат лични приступ аутора, али су и цитирани наводи који су преузети од других аутора.
- *Компаративна метода* – упоређени су начини коришћења инструмената фискалне политике у различитим државама, како би биле сагледане све специфичности, предности, али и недостаци.
- *Методe прикупљања и обраде података* - у сврху што бољег сагледавања потреба које предузетништво има у циљу развоја, прикупљени су и обрађени подаци који су упитником, као истраживачким инструментом, добијени од појединих привредних субјеката који послују на територији Србије.

Сложен методолошки приступ и примена више научних метода је био неопходан због комплексности проблема којим се у овом научном раду бавимо.

1.4. Научни допринос

Научни допринос ове дисертације у области макроекономије је двострук. У теоријско-методолошком смислу, представља систематизацију, компарацију и критички осврт на фискалну политику. Такође, има и практичан допринос за креаторе економске политике у домену подстицања развоја предузетништва. Овај рад указује на улогу и значај фискалног система и фискалне политике на развој предузетништва, посебно са аспекта појединих мера и начина на који се подстицаји користе, са циљем да се у регионалном и локалном развоју подстакне инвестициона активност и побољша конкурентност предузетника.

У дисертацији је показано да се мерама фискалне политике утиче подстицање ИиР, односно на подстицање предузетништва и иновативности, у појединим секторима, али и целокупној привреди. Да би мере фискалне политике биле ефикасне неопходно је да буду у корелацији са економском политиком, како би се постигао синергетски ефекат. Такође, приликом примене инструмената фискалне политике је неопходно да се не користе „ad hoc“ мере, као и да подстицаји буду што више општи, а не селективни.

Србија, као земља која тежи да буде део Европске уније, мора у што већој мери да хармонизује законе и подзаконска акта у складу са фискалним инструментима који се користе у ЕУ, али да пажљиво и селективно приступа правној регулативи

ЕУ. Хармонизујући фискалне законе постиже се позитиван утисак код потенцијалних иностраних инвеститора у циљу сигурности њихових улагања у нашу привреду. У претходном периоду у Србији је усвојено неколико измена закона, а такође је основано и више институција, који за циљ имају подстицање предузетништва. Међутим, евидентно је да наша земља још увек нема јасно дефинисану политику економског развоја која у средиште ставља предузетништво и иновативност, иако је пракса развијених привреда показала да је развој ова два, можемо рећи ресурса, од огромне важности за даљи привредни раст. Веома је важно дефинисати фискалне инструменте у складу са економском политиком, и то не само декларативно, већ и створити окружење у којем ће исти моћи да буду успешно коришћени.

1.5. Структура дисертације

Рад је структуриран у пет целина (са подцелинама) које су међусобно повезане.

У првом делу рада је обухваћен увод са поставком проблема истраживања. Поред објашњења предмета и циља истраживања дефинисане су полазне хипотезе и презентоване су коришћене научне методе.

У другом делу рада је извршена анализа теоријских и практичних аспеката предузетништва, са посебним освртом на стање предузетништва у Србији. Такође, размотрени су правно-економски аспекти иновација, као кључне детерминанте унапређења конкурентности и извршена анализа доступних података о ИиР (литература, званични статистички подаци).

Наведени део рада има намеру да укаже на важност предузетништва и иновација у функцији економског раста и развоја. Показано је да земље ЕУ у својим привредама приватно предузетништво стављају у први план као основ за даљи развој. Приватна иницијатива која резултира великим бројем малих и средњих предузећа чини базу за запошљавање становништва и раст животног стандарда.

Анализирана је и актуелна ситуација у Србији, када је у питању предузетништво, и перспектива коју предузетништво има у нашој земљи. Србија, после напуштања социјалистичког друштвено-економског система није имала други пут, осим развоја предузетништва, односно развоја мноштва малих предузећа у приватном власништву. Међутим, и после две деценије, не можемо рећи да је наша земља успела да створи здраву пословну климу која на средњи и дуги рок омогућава квалитетан развој предузетништва. Потребно је извршити још много промена, а суштина је системски променити образовање, норме понашања на раду и морал

становништва. Потребно је предузети одређене економске мере које би стимулисале предузетничко понашање.

Анализиран је теоријски аспект иновација као саставни део предузетништва. Иновације за предузетника представљају један од најтежих задатака, који не захтева само ИиР, већ и разумевање целокупног окружења. Оне могу да се односе на било који сегмент пословања. Потребно је да предузеће трага за иновацијама, што подразумева да има добру организацију и да буде вођено на начин који омогућава да свака, и најмања могућност за иновацијом, буде искоришћена.

Такође, обрађена је тема истраживања и развоја, као корена свих иновација чији резултат су нови производи и услуге. Истраживање и развој (ИиР) заузимају веома значајно место у привреди сваке земље. Они директно утичу на унапређење привреде и њену конкурентност, као и на целокупан развој друштва. Због тога адекватан избор националног модела финансирања ИиР захтева темељну анализу. Анализирајући ситуацију у Србији, везано за ИиР, можемо да закључимо да оно није на високом нивоу. И даље су ниска издвајања за науку, нема већих и значајнијих истраживања, старосна пирамида истраживача је неповољна, а одлив младих високообразованих људи је велики.

У трећем делу рада смо се бавили теоријском и компаративном анализом функционалних домета фискалне политике у развоју предузетништва. Сагледана су искуства у земљама које имају виши степен развоја од Србије и земљама у нашем окружењу. Најпре су анализирани врсте и карактеристике инструмената фискалне политике који могу бити коришћени. Извршена је аналитичка анализа диференцираног опорезивања, односно бенефиције, олакшице, ослобађања, убрзана амортизација и сл, јер се стабилном фискалном политиком смањује неизвесност и ризик и може се утицати на одлуке које ће предузетник донети, као и на ризик који је спреман да преузме.

Затим су сагледана искуства одређених земаља у примени инструмената фискалне политике. У пракси већине развијених земаља практикују се бројни, међусобно различити фискални стимулаци. Такође, обрађена су искуства у примени инструмената фискалне политике у земљама у развоју, као и земљама у нашем региону. Истакнуто је искуство Хрватске, која је међу првима из региона препознала важност ИиР за привреду.

Анализиране су могућности које има Србија у примени инструмената фискалне политике, али и алтернативних начина финансирања предузетништва.

У четвртом делу рада су обрађени и анализирани резултати емпиријског истраживања. Ради одговора на многобројна питања у вези потреба предузетника у Србији, спроведено је емпиријско истраживање испитивањем привредних

субјеката који послују на територији Србије посредством писаног упитника. Испитаницима, који су изабрани по одређеном узорку, је достављен анкетни упитник са конкретним питањима о потребама и могућностима. Извршена је анализа прикупљених одговора и на основу истих је у дисертацији покушано да се дође до закључка у ком правцу би било најбоље да Влада Републике Србије усмерава политику стимулисања предузетништва.

У петом делу рада су извршена закључна разматрања. Презентовани су закључци који призилазе из овог рада и дате су препоруке ради имплементације одређених инструмената фискалне политике.

2. Теоријски и практични аспекти предузетништва и иновација у функцији економског раста и развоја

Током историје научна открића су чинила плодно тле за развој човечанства. Коришћење науке и технологије утицало је на даљи и све бржи развој људског друштва. Иновације представљају веома значајан основ даљег привредног развоја и раста.

Истраживање и развој су главни покретачи иновација, а издаци за ИиР и интензитет су два кључна елемента који се користе као индикатори за праћење ресурса посвећених науци и технологији широм света.

Србија је земља која има значајно нижи БДП по глави становника од земаља ЕУ, али и од већине земаља које нас окружују (World Bank, 2020). Актуелне податке о оствареном БДП по глави становника у 2019. години у Србији, земљама ЕУ, али и државама које нас окружују, можемо да сагледамо у Табели 2.1.

Табела 2.1. Остварен БДП по становнику у 2019. години

Држава	БДП по становнику у 2019. години (у US\$)
Србија	7.402,40
ЕУ	34.843,30
Хрватска	14.853,20
Мађарска	16.475,70
Бугарска	9.737,60
Румунија	12.919,50
Северна Македонија	6.093,10
Црна Гора	8.832,00
БиХ	6.073,30

Извор података: Светска банка,
https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?name_desc=false [Приступљено 18.10.2020.године]

Владе Републике Србије још од политичких промена 2000. године, у циљу повећања БДП, охрабрују иностране инвеститоре да улажу у нашу привреду (Влада РС, 2006). У представницима мултинационалних компанија су виђене могућности за бржи опоравак српске привреде. Тек је недавно у Србији предузетништво препознато као битан развојни ресурс и у последњих неколико година постоје одређене иницијативе да се паметни и предузимљиви људи и

њихова иновативност искористе како би се убрзао економски раст. Године 2015. донета је Стратегија за подршку развоја малих и средњих предузећа, предузетништва и конкурентности за период од 2015. до 2020. године. Визија Стратегије је да се развију конкурентност и предузетништво тако што би се охрабривала и подстицала приватна предузетничка иницијатива (Службени гласник РС, 2015). Међутим, неопходно је да Србија пронађе модел по којем би стимулисала развој предузетништва и иновативности и покушала да на међународно тржиште пласира конкурентне производе и услуге.

2.1. Предузетништво као база иновативности и развојни ресурс

Несумњив је веома велики значај предузетништва за развој тржишне привреде. Оно је економски феномен који је карактеристичан за развијене индустријске земље. Често се може прочитати да је предузетништво четврти фактор производње, уз рад, капитал и природне ресурсе, који има основни циљ остварење профита.

Због свог значаја предузетништво је изазвало велики интерес истраживача који се баве овом проблематиком и дају теоријски допринос, те се као последица тако великог интересовања појавила бројна литература.

У савременим условима пословања тренд је развијање приватног бизниса, посебно у земљама у транзицији, у којима се очекује да оно подстакне и унапреди пословање и побољша животни стандард.

Могло би да се закључи да је појава предузетништва карактеристична за савремено доба. Међутим, појам предузетништва се помиње још у првим излагањима економске мисли.

Економске активности у друштву се помињу још код старих Грка у радовима грчког филозофа Ксенофана (Xenophon) око 430-354. године пре нове ере. Он је први препознао могућност за трговце за налажење нових активности у прекоокеанским земљама. У средњем веку, типичан предузетник је била особа одговорна за изградњу замкова, државних грађевина и цркава. Од 13. века, они се нису бавили само изградњом цркава, замака и сличних објеката, већ су своју предузетничку активност даље ширили у грађевинарству. Сходно томе, они су своју делатност делили са организаторима послова, саветницима, архитектама и другим. Међутим, у то време дефиниција задатака предузетника није била сасвим јасна (Радовић-Марковић, 2009).

Питање *шта је предузетништво* још увек није потпуно разрађено, односно, још увек постоје донекле различите теорије о предузетништву.

Многа су питања на која покушавају одговор да нађу стручњаци који се баве овом проблематиком. Наиме, предузетништво је научна област за коју показују своје интересовање научници, пословни људи и државе широм света. Концепти предузетника и предузетништва су се мењали у последњих неколико векова, од када су се појавиле прве дефиниције. Оно се може разматрати и анализирати са више аспеката. Пре свега се може посматрати као кључни фактор за економски раст. Осим тога, предузетништво се анализира са родних аспеката, затим утицаја глобализације на развој предузетништва, утицаја иновација на појаву стартапова и другог. Такође се може анализирати и из угла различитих врста предузетништва, како оних традиционалних облика тако и оних врста које су новијег датума или чији су концепти тек недавно постављени. Стога, често се може наићи на многе неконзистентности у тумачењу или погрешног коришћења терминологије (Радовић-Марковић, 2009).

За илустрацију колико је различитих дефиниција предузетништва постављено послужиће нам Табела 2.2.

Табела 2.2. Изабране дефиниције предузетништва

Ред. број	Аутор / извор	Дефиниција
1	Schumpeter,(1952)	Предузетништво је нова комбинација која укључује увођење нових роба, начина производње, освајање тржишта или нових организација.
2	Kirzner, (1973)	Предузетништво је способност опажања прилика (могућности).
3	Shapiro, (1975)	Предузетништво је врста понашања која укључује: 1) предузимање иницијативе. 2) организовање или реорганизовање социо-економских механизма у циљу практичног коришћења ресурса и ситуација 3) прихватање ризика и неуспеха. Главни ресурс који предузетник користи је он сам.
4	Stevenson и Gumpert, (1985)	Предузетништво је процес стварања вредности обезбеђивањем потребних ресурса да се експлоатише прилика.

5	Drucker, (1985)	Предузетништво је акт иновације који укључује обogaћивање постојећих ресурса новим производним капацитетима.
6	Gartner, (1989)	Предузетништво је процес стварања нове организације.
7	Timmons, (1989)	Предузетништво је процес стварања нечега вредног практично ни из чега.
8	Bygrave, (1993)	Предузетништво није само бизнис, већ иницијатива, имагинација, флексибилност, креативност, спремност да се размишља концептуално и капацитет да се промене виде као могућности.
9	Kaufmann и Dant, (1998)	Предузетништво је сврсисходна активност иницирања, одржавања и развијања бизниса оријентисаног ка профиту.
10	GEM 2001 UK Executive Report, (2001)	Предузетништво је сваки покушај новог бизниса, или креирања новог подухвата, као што су : самозапошљавање, нова бизнис организација, или проширење постојећег бизниса, од стране појединца, тима или постојеће бизнис организације.
11	Kuratko и Morris, (2002)	Предузетништво може бити дефинисано као тражење и капитализација прилика, скопчано са преузимањем ризика и истрајавањем да се иновативна идеја претвори у реалност.
12	Зелени папир – Предузетништво у Европи (Европска комисија) (2003)	Предузетништво је стање свести и процес креирања и развоја економских активности заснован на преузимању ризика, креативности, иновативности и здравом менаџменту унутар нове или већ постојеће организације.
13	Kuratko и Hodgetts, (2004)	Предузетништво је процес иновације и креације новог подухвата који има четири основне димензије - индивидуа, организација, окружење и процес, а који је потпомогнут колаборативним мрежама у држави, образовању и институцијама.
14	Hisrich, Peters, Shepherd (2005)	Предузетништво је процес стварања нечега новог и вредног посвећивања потребног времена и напора, преузимањем финансијског, психолошког и социјалног ризика, који резултира финансијском надоградњом и личном сатисфакцијом.

15	Brian Dabson, (2005)	Предузетништво је процес којим предузетници креирају и развијају предузећа.
16	Wickham, (2006)	Предузетништво је начин понашања којим се ствара вредност кроз иновативно деловање.

Извор: Аутор

Дакле, иако је општеприхваћен велики значај предузетништва за сваки привредни систем, јасна и општеприхваћена дефиниција предузетништва не постоји. Познато је да је реч *предузетник* (на енглеском *entrepreneur*) француског порекла и да у буквалном преводу значи „онај који иде између“. Средином 20. века се појављује појам предузетника као иноватора. Функција предузетника је у промени или револуцији начина производње кроз коришћење проналазака, нове или неиспробане технолошке методе, за производњу новог производа за широку потрошњу или производњу постојећег производа на нови начин, отварањем новог извора снабдевања или новог производног капитала, или формирањем нове индустријске гране (Schumpeter, 1952).

За потребе нашег даљег рада сматрамо да највише одговара дефиниција коју су дали Kuratko и Hodgetts (Табела 2.2, р.бр. 13), а која подразумева да је предузетништво процес иновација и креација новог подухвата, који мора бити потпомогнут од стране државе.

Према горе наведеној тврдњи саставни део предузетништва је иновација, која за предузетника представља један од најтежих задатака, који не захтева само ИиР већ и разумевање целокупног окружења. Иновација може да се односи на било који сегмент пословања. Она не подразумева само нови производ већ и нови канал дистрибуције, организациону структуру и сл.

Предузетништво је веома комплексно. Оно у свом центру има појединца – предузетника. Појединац дејствује у одређеном окружењу које га може стимулисати, али и ограничавати. Предузетника не треба поистовећивати са проналазачем. Предузетник предузима нове пословне подухвате, прилагођава их тржишту и осигура његов опстанак и раст. С друге стране, проналазач ствара нове изуме које нерадо мења да би их прилагодио тржишту. Он ужива у самом процесу стварања новог производа, док предузетник предузима активности у циљу имплементације и ширег коришћења новог производа.

Без обзира на разноврсност дефинисања предузетништва, општи је закључак да је за овај економски феномен карактеристична визионарска способност, претварање визије у реалност, коришћење нових могућности, индивидуална креативност, ентузијазам, интуиција и сл. Тешко је утврдити апсолутне одреднице које карактеришу предузетништво. У суштини, предузетник има способност да уочи изванредну пословну прилику за успех и одлучи се на акцију иако постоји висок пословни ризик.

Предузетник је кључна особа за одвијање целокупног економског процеса. Базични постулат предузетничке функције је спремност на пословни ризик. Он доноси пословне одлуке у смислу шта треба производити, у којим количинама и како поделити резултат пословања. Он је инвентиван, самоиницијативан, талентован и спреман да преузме ризик. Предузетник усмерава своје знање, таленат и способности на иницијативе којима се омогућава оплодња капитала, било властитог или туђег.

Предузетници се могу класификовати на неколико група (Радовић-Марковић, 2009):

1. Креативни (иновативни) предузетници
2. Предузетници који опонашају друге
3. Неинвентивни (лењи) предузетници
4. Предузетници резистентни на промене

За иновативне предузетнике се везује њихово марљиво прикупљење информација и анализа резултата, остварених различитим комбиновањем фактора.

За предузетнике који опонашају друге, карактеристично је спровођење резултата иновација у пракси, које су резултат иновативних или креативних предузетника.

Неинвентивни предузетници су врло несигурни у послу. Начин на који воде послове је одређен њиховим ранијим искуством, обичајном традицијом, верским убеђењем и другим. Нису спремни да много ризикују у послу, већ иду утабаним стазама својих претходника.

Предузетници који су резистентни на промене, одбијају да било шта мењају и уводе новине. Пре су спремни на лоше резултате и губитке, него да мењају методе рада. Због изостанка жеље да мењају традиционални начин рада, њихови производи врло брзо и лако губе тржиште.

За потребе нашег рада бавићемо се креативним (иновативним) предузетницима који су спремни на истраживање и развој и увођење новина.

Међутим, при доношењу одлуке о новим активностима, предузетник мора дугорочно да планира, због чега је веома важно да Србија има дугорочну стратегију која би резултирала привредним системом у којем би то било могуће.

Земље ЕУ у својим привредама приватно предузетништво стављају у први план као основ за даљи развој. Приватна иницијатива која резултира великим бројем малих и средњих предузећа чини базу за запошљавање становништва и раст животног стандарда. Србија, после напуштања социјалистичког друштвено-економског система није имала други пут, осим развоја предузетништва, односно развоја мноштва малих предузећа у приватном власништву. Међутим, ни после две деценије, не можемо рећи да је наша земља успела да створи здраву пословну климу која на средњи и дуги рок омогућава квалитетан развој предузетништва. Потребно је извршити још много промена, а суштина је да се, поред економске политике, системски промени образовање, норме понашања на раду и морал становништва.

Несумњиво је да су велика предузећа кључна за генерисање богатства. Међутим, нова мала и средња предузећа су од суштинске важности за отварање нових радних места.

Предузетништво је развијеним земљама донело велике користи јер је подстакло економски раст, повећало ефикасност коришћења ресурса, створило нове технологије, производе и услуге и, у суштини посматрано, повећало тржишну конкуренцију.

У 21. веку је велики јаз између развијених и неразвијених земаља. Трка за развојем за неразвијене земље изгледа унапред изгубљена јер је технолошка надмоћ развијених земаља огромна. У светску тржишну утакмицу се неразвијене земље све теже укључују. Једина нада је потреба тржишта за променама, што онда неразвијеним земљама даје наду да храбрећи иноваторе, као носиоце стварања нових производа и услуга, постигну да смање технолошки јаз у односу на развијене земље. Једини излаз су им знање и инвенција, односно идеје.

Многи аутори су се бавили методама стварања идеја, али у суштини се разликују следеће:

- активан приступ – стварање идеја,
- пасиван приступ – прикупљање и стварање идеја,
- интерно разматрање извештаја, упитника, анкета и сл.
- разни предлози.

Не мора свака идеја бити потпуно нова да би био остварен успех. Може и већ постојећа идеја да се прилагоди одређеним околностима или може да инспирише на неке нове подухвате.

Управо је предузетничка идеја она која може да има потенцијал да допринесе потпуно новим пословним подухватима. Предузетник ће доћи до идеје за нови посао или побољшање старог и тамо где остали привредно активни субјекти не могу да на тај начин сагледају могућности. Услови за успех постоје свуда око нас, али се појава креативне идеје не може унапред предвидети. Само они који имају предузетнички дух и добро су упознати са тренутним проблемом, могу доћи до решења које може да значи почетак великог посла.

Досадашња искуства показују да се креативност појединца не може створити, али се може свесно унапредити низом метода и поступака за развој појединачног и групног стваралачког мишљења.

Да би се у Србији повећао предузетнички дух потребно је пре свега организовати ефикасне институције које прате, усмеравају и саветују привредни сектор, а посебно мала и средња предузећа. Земље у којима је развијена привреда имају специјалне организације које се баве дистрибуцијом информација које резултирају из ИиР и на тај начин штеде време и новац предузећима којима су те информације неопходне за даљи рад. У развијеним земљама је опште прихваћено мишљење о важности улагања у науку и ИиР у циљу даљег технолошког напретка и економског благостања. У Србији, у којој су социјални проблеми велики, је, нажалост, друштвена свест о потребама улагања у науку и ИиР још увек на ниском нивоу.

Креаторима економске политике у нашој земљи је познато да предузетништво значајно утиче на ефикасност производње, а затим и на укупан привредни раст и развој. Међутим, није лако развити предузетништво. Није могуће само преписати искуства из праксе развијених земаља, јер, да би се развило предузетништво није довољно само извршити корените промене у економији. Потребно је радикално променити систем вредности становништва, његову психологију и понашање, односно свеукупну друштвену климу. Дакле, неопходне су улога државе, владиних институција, социолошке, културолошке и друге иновације које су у много чему важније него технолошке и захтевају темељне системске друштвене активности на њиховој реализацији (Drucker, 1996).

Међутим, без обзира што корените промене у свим сегментима друштва захтевају дугогодишњи рад на свим пољима и што је исте веома тешко спровести, неопходно је да држава учини колико је у могућности у циљу развоја предузетништва. Из тог разлога потребно је предузети одређене економске мере које би стимулисале предузетничко понашање:

- развијати економску аутономију предузећа и појединца,
- развијати слободно тржиште на којем је свако предузеће слободно, уз минималну државну регулативу,
- створити стабилан привредни систем, у смислу да ће предузетници бити у могућности да на дужи рок могу да врше процене, односно да нема промена у бирократији, пореском систему, правној регулативи и сл.,
- створити тржиште капитала (берзе, брокерске куће),
- развијати систем за проток информација,
- стимулисати креативност, иновације и знање разним пореским подстицајима.

За савремене услове пословања карактеристично је да је развој изузетно научно-технички. Енергетских ресурса је све мање, тако да је у тренду рационализација и минимализација при коришћењу истих. Због свега наведеног се убрзавају процеси иновирања, који су све важније оружје у конкурентској борби. Већ је истакнуто да то може да буде шанса Србије да се приближи земљама ЕУ, али на том путу треба паметно да се стимулише привреда. У великом броју земаља које стимулишу предузетништво и иновативност установљене су организације које афирмишу предузетничке програме, на пример The Management Development Network. Ова организација делује као катализатор у циљу промоције и унапређења у развоју предузетништва на глобалном нивоу (EFMD):

- координира пројекте и активности које подстичу активан дијалог и размену између предузећа и академских институција,
- генерише нове идеје у циљу непрекидног побољшања предузетничког размишљања и праксе,
- дистрибуира знање кроз мрежу у циљу коришћења истог од стране свих чланова,
- одржава низ обука и учења.
- управља међународним пројектима;

Савремене услове пословања карактерише изузетно турбулентно и динамично окружење. Да би се на адекватан начин суочила с проблемима који владају на међународним тржиштима, Србија мора да се усмери не реструктурирање привредног система, које треба да се заснива на иновацијама, знању и применама савремених технологија. Привредни систем одређује да ли ће предузетништво бити у развоју или не. Окружење је систем сложених и повезаних делова које

имају битан утицај на рад, организацију и економску ефикасност предузећа (Стефановић и Петковић, 1999).

Данас се у окружењу дешавају брзе промене, а свеprisутна је повратна спрега која постоји између окружења и предузетништва. Окружење у којем се одвијају привредне активности у Србији је веома ограничавајуће за развој предузетништва.

Досадашња пракса је показала да се у Србији фискална политика користила за прикупљање новца за потребе буџетске потрошње и да је узроковала смањење платне способности предузетника, који је у интересу државе морао да се одрекне дела остварене добити. На тај начин се у већој или мањој мери смањивала економска снага предузетника, чак некада и толико да је он престајао са обављањем своје делатности. Развијене земље су схватиле да порески систем не треба само да одређује обавезе које привредни субјекти имају ка држави, већ да он може у великој мери да утиче и на креирање даљег економског развоја, кроз разне фискалне стимулансе који утичу на мотивацију за обављање предузетничких активности.

У савременом приступу предузетништву у првом плану је креативно предузетничко понашање, односно, сматра се да је предузетништво веома редак ресурс који је незаменљив када је у питању тежња да се оствари конкурентска предност на тржишту. Предузетник у изазовима тражи пословну шансу и ствара иновације које имају мањи или већи утицај на даљи привредни развој.

Развијене тржишне привреде су схватиле значај предузетништва пре свега због брзог развоја нових знања и технологија. Карактеристична је експанзија нових предузетничких фирми високе технологије. У привредама у транзицији развија се предузетништво, али овај процес је углавном спор због потребе да се реструктурирају велика државна предузећа која више нису профитабилна, односно нису прилагођена новим тржишним трендовима.

2.2. Анализа и перспектива предузетништва у Србији

Предузетници у Србији имају многобројне проблеме са којима се свакодневно боре, у покушају да истрају у креативности, иновативности, развијању и имплементацији пројеката. Они су проактивни и преузимају ризике како би своје идеје преточили у конкретне акције. Међутим, и поред многобројних истицања од стране Владе Републике Србије и одређених државних институција да је стварање позитивне предузетничке климе од посебног приоритета за нашу привреду, делује да се мало тога у пракси заиста и променило у корист предузетништва.

У претходном поглављу већ је наведено да се развојем предузетништва отварају нова радна места и ствара економска база за даљи развој привредног система, због чега је веома важно организовати систем подршке предузетништву. Већина развијених земаља је то схватила и пружа разне видове подршке предузетницима.

Предузетништво има много већу улогу у привредном развоју од једноставног повећања дохотка. Оно покреће и успоставља промену у структури пословања и у целокупном друштву. Промене доводе до повећања производње. Новостворени капитал доводи до раста понуда и тражње, па се на тај начин даје даљи замајак стварању још боље привредне климе. Да би се овај точак завртео неопходно је да постоје следећи механизми:

- *државна иницијатива* – држава може бити канал преко кога ће се нови производ или услуга лансирати на тржиште. Истраживање и развој могу да се врше у државним институтима, а технологија развијена у лабораторијама да се преноси у комерцијални сектор (технолошки трансфер). Нажалост, у Србији се углавном ради о резултатима који нису комерцијални, а и ако јесу, онда углавном мањкају пословне вештине (маркетинг) како би се они пласирали на тржиште. Такође, бирократија, која се декларативно смањује, је заправо веома компликована и она у великој мери отежава технолошки трансфер.
- *корпоративно предузетништво* – у условима екстремне конкуренције огромна је потреба за предузетничким духом који би био иницијатор стварања нових производа и услуга. Управо због тога велики број компанија тежи да унутар своје организације створи предузетничко окружење. Велика предузећа поседују финансијска средства и пословне вештине које су неопходне за успешно лансирање новог производа на тржиште. Али, и у случају корпоративног предузетништва, у Србији администрација кочи развој нових производа. Предузећа су углавном усмерена на стварање профита у кратком периоду и нису стимулисана од стране државе да се баве истраживањем и развојем.
- *независно предузетништво* – предузетници који самостално послују могу бити велики расадник нових производа и услуга, јер они поседују иницијативу и креативност. Међутим, предузетницима недостају финансијска средства, а често се дешава да не поседују информације како да до истих дођу, односно да се повежу са инвеститорима, банкама, агенцијама и сл.

Очигледно је да је неопходно прихватити предузетништво као пословну филозофију савременог привређивања, стимулисати предузетнике и перманентно радити на подстицању предузетничке културе у свакодневном пословању.

2.2.1. Пословно окружење у Србији

У Србији је све већи интерес појединаца да организују свој рад. Они желе да самостално истражују у организованом радном окружењу и да буду одговорни за резултате које су постигли. Међутим, окружење због инертности и разних административних ограничења, не пружа могућности за иновативност. Нарочито је карактеристично за велика предузећа у Србији да не постоји храброст за предузимање иницијативе и ризика, нема истраживања и развоја који би се вршили у потрази за новим шансама за успех на тржишту. Проактивност је минимална, а више је заступљено праћење конкурената који су имали храбрости и агресивности да уведу нове технологије, производе и услуге.

У последњих неколико година се у нашој земљи много прича и пише на тему подршке развоју предузетништва. Креатори привредне климе су посвећени темама битним за развој предузетништва, међутим, иако има одређених промена у циљу стварања бољих услова за предузетнике, ипак је утисак да је много више реторике него квалитетних решења.

Пословну климу у којој привређују предузетници у Србији карактеришу пре свега:

- многобројне бирократске препреке,
- недовољно јасна законска и подзаконска акта која се често мењају и због чега је веома тешко планирати на краћи рок, а на дуги рок планирање постаје бесмислено,
- фискални намети су превисоки, што је потврђено у свим досадашњим истраживањима,
- могућности финансирања предузетништва су скромне,
- нелојална конкуренција од стране великих компанија које фаворизује држава и које не извршавају све обавезе према буџету, а ипак настављају да послују,
- хроничан недостатак квалификоване радне снаге.

Према објављеним резултатима Републичког завода за статистику стопа младих који не раде, али се ни не образују у укупној популацији младих у узрасту између 15 и 29 година је чак 22%. Тако висока стопа је веома забрињавајућа. Када је у питању квалификована и образована радна снага, велики проблем је њена неадекватна квалификациона структура. Знања, способности и вештине радне

снаге не одговарају потребама тржишта рада. Образовни систем апсолутно није усклађен са актуелним потребама послодаваца, који имају велики изазов када је у питању ангажовање адекватне радне снаге.

Када су у питању извори финансирања, у нашој земљи постоје могућности за одређена средства из Европске уније. Нажалост, предузетници најчешће не могу да испуне постављене услове да би били корисници финансијске подршке из буџета ЕУ.

Важна алтернатива за финансирање предузетништва је микрофинансирање. Међутим, нашој земљи само три субјекта се баве микрофинансирањем и то Agroinvest, Micro Development Fund и MicroFins (Culkin и Simmons, 2018). Наведене организације добијају подршку од међународних донатора. Међутим, оне не пласирају средства директно, што значајно усложњава поступак и поскупује средстава, тако да предузетницима отежава приступ.

Алтернативни извори финансирања су углавном веома слабо заступљени у Србији. Постоји мали број фондова који пружају подршку развоју предузетништва путем додатног капитала. Према истраживању „ЕУ Предузетнички барометар 2018“ потребама највећег броја предузетника би највише одговарали као извор финансирања инвестициони фондови, затим private equity фондови, а најмање crowdfunding и venture (ризични) капитал (ЕУ, 2018).

Међутим, предузетници сматрају да ниједан од алтернативних видова финансирања који су тренутно доступни у Србији није апсолутно одговарајући потребама које они имају у циљу даљег раста и развоја.

Влада Републике Србије је схватила озбиљност ситуације и у циљу омогућавања лакшег прибављања капитала у октобру 2019. године донела је Закон о алтернативним инвестиционим фондовима. Међутим, одредбе појединих чланова ће се примењивати тек када Република Србија постане чланица Европске уније, док се поједини чланови примењују од 01. јануара 2021. године. У међувремену је неопходно да одређена комисија донесе низ прописа неопходних за спровођење овог закона.

Велики број предузетника, да би постигао своје професионалне циљеве, ради свакодневно дуже од осам часова, а неки и дуже од десет сати дневно.

Иако, и поред многобројних проблема, постоје бројни чак и међународно признати успеси српских предузетника, широј јавности исти нису познати, јер се медији ретко баве овом темом.

Због свега наведеног у Србији предузетништво није прихваћено као добар каријерни избор. Веома мали број људи се упушта у предузетничке воде. Многа истраживања међу младима су показала да они сматрају да би за њих професионално било најбоље да нађу запослење у неком од јавних предузећа и тамо остварују редовну зараду.

У институцијама Републике Србије које се баве развојем привредних активности су препознати многи проблеми које имају предузетници и делује да се посвећује пажња решавању неких од њих. Пре свега, доносе се и мењају одређена законска решења из области фискалне политике и финансирања малих предузећа. Такође, мењају се и поједини услови за добијање помоћи. Схватило се да су предузетници кључан фактор одрживог развоја сваке економије. Држава покушава да обезбеди услове да се уз мале трошкове оснивају нова предузећа и да се створи стимулативни амбијент за почетнике у пословању, да се унапреде услови рада предузетника и нађе решење да се предузимљивим људима са добром пословном идејом омогући да исту реализују. Међутим, и поред многих измена у законским и подзаконским актима, као и одличних идеја како да помогну Привредна комора Србије и одређене регионалне организације, делује као да све остаје на новој идеји и запису на папиру, али да је реализација у пракси лоша.

Сматрамо да је перспектива за предузетништво у Србији неизвесна и да је много изазова за даљи раст и развој. Неопходно је извршити још законских измена и допуна. Такође, потребно је дубински мењати многе сегменте у друштву како би се развијало предузетништво.

Због многих потешкоћа у виду високих пореских намета, компликованих административних процедура, неуређених области и сл. долази до пропасти предузетничке идеје. Како би се обезбедило да предузетници могу да остваре своје замисли потребно је створити окружење у којем ће им пословање бити лакше. Креирање пословног окружења које је позитивно за предузетништво није лак задатак.

За подстицање предузетничког деловања од велике важности је поједностављење фискалне регулативе и смањење одређених стопа пореза и доприноса. На ову тему има одређених помака, тако да је измењен Закон о порезу на доходак грађана и Закон о доприносима за обавезно социјално осигурање, сагласно којима су почетници у пословању ослобођени плаћања пореза на зараде и доприноса за обавезно социјално осигурање у трајању од годину дана (Службени гласник РС бр. 113/2017). Ова ослобођења се односе на зараду оснивача предузетничке радње и зараде до девет новозапослених особа. Ове особе морају да буду тек свршени средњошколци, студенти или особе са евиденције Националне службе за

запошљавање (НСЗ). Незапослени који почињу свој бизнис могу да добију наведене олакшице под условом да су на евиденцији НСЗ дуже од шест месеци.

Међутим, и поред одређених измена које би требало да олакшају предузетничко оснивање и развој, не постоји снажна институционална подршка, тако да предузетници у највећем броју случајева не остваре право да искористе неке од олакшица, јер нису успели или имали могућности да прибаве сву документацију неопходну ради остварења законом предвиђених права.

Управо због свега наведеног у овом раду ћемо се детаљно бавити шта би на пољу фискалне политике могло да се уради у функцији развоја предузетништва у Србији.

2.3. Иновација – основни носилац техничког прогреса

Сведоци смо да се производи, технологије и тржишта мењају изузетном брзином. У свету данашњице богатство природним ресурсима примарно не одређује богатство једне нације, већ способност да се створи производ који ће задовољавати нове потребе друштва или старе потребе на нови, бољи начин. У данашњем друштву знање и иновације су најважнији чиниоци конкурентности и успеха на светском тржишту. Иновација је стварање, односно метод да се добије нови производ, услуга или технологија, који су у складу са потребама тржишта.

Иновације су постале императив. Оне су неопходне како би предузећа одговорила на нове захтеве. Иновирањем предузећа се не боре само да привуку нове купце, већ и да задрже старе. Она предузимају често веома ризичне кораке да би поспешила свој рад и на тај начин била конкурентна на тржишту. У тој борби за конкурентност при константним променама победници нису увек најбогатији, већ најспремнији да експериментишу, уз све ризике које експериментисање са собом носи. Иновирање пружа могућност предузећима, да стекну конкурентну предност и развију пословну снагу.

Иновативне могућности се повремено појављују, а када се појаве, није довољно имати среће или само добру интуицију. Потребно је да предузеће трага за иновацијама, што подразумева да има добру организацију и да буде вођено на начин који омоућава да свака, и најмања могућност за иновацијом, буде искоришћена. У свакодневnoj борби са изазовима из окружења и све динамичнијим променама потребно је развијати културу која подржава предузетништво. Неговање предузетничког духа и иновативне климе је веома важно за сваки привредни систем. Уколико се не прилагођавају свакодневним

променама, и не подржавају предузетништво и иновативност, привредни системи пропадају. Иновације не морају увек бити материјалне, односно технолошке. Могу бити и економске или социјалне (Drucker, 1996). На пример, револуционарно економско откриће је куповина на кредит, које је читаве националне економије трансформисало. Као пример социјалне иновације у литератури је наведена болница као место где су на једном месту окупљени стручњаци из различитих струка и с различитим нивоима знања који раде заједно и доприносе бољем квалитету живота.

Иновација је специфично оруђе предузетника. Предузетници треба на сврсисходан начин да истражују могуће изворе иновација, промене и њихове симптоме који означавају могућност за остварење успешних иновација (Drucker, 1996).

2.4. Истраживање и развој на путу до нових производа и услуга

Корен свих иновација је у истраживању и развоју. Још је Аристотел направио разлику између теоријског и практичног сазнања, када је анализирао знање и вештину (Аристотел, 1982). Након Аристотела дефинисањем сазнања су се бавили бројни филозофи. У савременој економској науци је констатовано да без знања нема техничког прогреса, истраживања, развоја, а самим тим ни иновација. Бавећи се још шездесетих година за то време савременим истраживачким активностима Оже је поделио истраживачки рад на слободно и примењено истраживање, у зависности колико је истраживач слободан да бира тему истраживања (Оже, 1966). Код примењеног истраживања тема је унапред дефинисана и истраживач нема могућност да врши корекције или даје сугестије. Заинтересованост предузећа да финансирају оваква истраживања директно зависи од могућности коришћења њихових резултата, а сарадња научно-истраживачких организација се посебно препоручује.

Оже је нагласио да је немогуће прецизно разграничити чисту науку и саму примену истраживања у пракси.

С обзиром да је веома тешко измерити и поредити обим и статистички пратити истраживање и развој (ИиР), још шездесетих година је покренута иницијатива да се израде стандарди који ће се користити ради праћења и упоређивања истраживања и развоја. Као резултат научног приступа овој теми настао је Приручник из Фраскатија (OECD, 2002). Овај приручник је постао општи стандард за сумирање информација у вези ИиР.

По наводима Приручника „истраживање и развој се састоје из креативног рада који се предузима на систематичној основи како би се повећао фонд сазнања о људској врсти, култури и друштву, и осмишљавања нових примена ових сазнања“ (OECD, 2002).

Сагласно Приручнику из Фраскатија разликују се три различите врсте истраживачких активности, што зависи од тога шта је основна сврха истраживања (OECD, 2002):

- код *основног истраживања* постоји жеља да се познате спознаје шире и научна сазнања обогаћују, нема идеје о конкретној примени нових резултата истраживања,
- код *примењеног истраживања* се настоји да се дође до нових спознаја, али се у овом случају тежи ка конкретној примени резултата истраживања у пракси,
- код *експерименталног развоја* основа је постављена на основу резултата претходне две врсте истраживања, али се врши допуна на основу практичних искустава.

Формулацију ИиР Приручника из Фраскатија прихватио је и УНЕСКО 1978. године (UNESCO, 1978). Такође, Уједињене нације, ММФ, Група светске банке и Европска комисија су развили систем за прикупљање макроекономских података који је преузео дефиницију ИиР коју је дао ОЕЦД.

Приликом поређења нивоа истраживања и развоја од земље до земље уобичајено се као показатељи користе број особа које се баве истраживањем у односу на укупну популацију или број радно ангажованих, као и издаци за ИиР.

Иновација је резултат ИиР. Сагласно Приручнику из Осла, који је основ за сумирање и анализу података о иновацијама „Иновација је имплементација новог или значајно побољшаног производа (добра или услуге) или процеса, новог метода маркетинга или новог метода организације у пословној пракси, радној организацији или екстерним односима“ (OECD, 2005).

Кроз историју многобројне иновације и проналасци су утицали на привредни раст, односно на константан раст БДП-а. Нарочито је на раст БДП-а утицао проналазак парне машине. Технологија се стално унапређивала, тако да је продуктивност бивала све већа. Са порастом броја проналазака на повећање БДП-а је све мање утицаја имао раст запослености, а све више продуктивност. Међутим, у економским теоријама се није брзо препознало да ИиР има значајан утицај на привреду. Robert Solow (Solow, 1956) је био међу првим економским теоретичарима који је писао о значају који знање има на раст у привреди. Закључио је да је у периоду 1909-1949. године у САД само 12,5% раста бруто производа по становнику било резултат повећања капитала, а да је чак 87,5% било

результат техничког прогреса. Након теорије коју је поставио Solow многи економисти су анализирали утицај иновација на привреду и закључили да оне имају заиста огроман утицај на прогрес, нарочито услед велике конкурентности предузећа која се баве ИиР.

У економској теорији нарочито су запажени радови Кенета Ароуа, који је истакао важност знања за економски раст. Нарочито је нагласио процес учења кроз праксу (Arrow, 1962). Детаљну анализу је извршио Mansfield и потврдио је да ИиР имају директан и значајан утицај на раст продуктивности (Mansfield, 1980).

И истраживачи са наших простора су се бавили утицајем иновација на привредни раст. Тако Никола Чобелић сматра да технички напредак нема утицај само на ефективност рада, већ изазива и модификације у структури на тржишту радне снаге, матрице руковођења, а такође утиче и на промене у међународним односима (Чобелић, 1998).

Утицај знања, ИиР и иновација у савременој привреди је све већи. Пре свега се све више намеће проблем ограничених природних ресурса. Како би се задовољиле растуће потребе људског друштва, уз ограничене природне ресурсе, неопходно је обезбедити нове сировине и материјале, где иновације заузимају водећу улогу.

2.4.1. Искуства одабраних земаља у финансирању истраживања и развоја

Најстарији пример државног финансирања ИиР можемо видети на примеру Музеја у Александрији (McClellan, и Dorn, 2006). Овај музеј је располагао учионицама, опсерваторијом и збирком која је имала преко 500.000 докумената на папирусу. У теорији се сматра да је то прва истраживачка институција коју је основала држава. Разне видове државне помоћи музеј је уживао скоро 700 година.

У савременом друштву ИиР постаје све комплексније и скупље, тако да мали истраживачки тимови не могу самостално да обезбеде довољно средстава како би успели да реализују своја истраживања. Из наведеног разлога улога државе је све значајнија. Држава не треба само да финансира ИиР већ и да координира рад различитих истраживачких тимова.

Сам истраживачки рад има различит карактер. Основна истраживања су неискључива и имају карактеристике јавног добра, док су примењена истраживања искључива и више усмерена ка приватном сектору. Приватна предузећа имају мотив у профиту да финансирају примењена истраживања, али не

и општа. Имајући у виду значај општих истраживања (технологије опште намене попут ИТ, биотехнологија, нанотехнологија), неопходно је да се држава ангажује на финансирању истих, јер развој ових технологија подстиче развој осталих сектора и привредних субјеката, а самим тим и привредни раст.

Мартин и Танг су, анализирајући користи од јавног финансирања ИиР, закључили да није најважније само увећати знање које може да буде употребљено у циљу развијања производа и услуга, већ државно подстицање доноси и користи као што су даље оспособљавање истраживача, размена замисли, стварање нових форми, технологија, отварање нових предузећа и коришћења различитих сазнања у пракси (Martin и Tang, 2007):

Начини буџетског финансирања ИиР варирају зависно од приоритета које влада има. Углавном се разликују две врсте буџетског финансирања јавног сектора:

- Институционално финансирање (блок грантови, односно опште финансирање универзитета) подразумева да држава обезбеђује средства научно-истраживачким организацијама, а истраживачко-развојни пројекти нису унапред одређени. На овај начин држава осигурава да ИиР има стабилни извор средстава у средњем и дужем року;

- Пројектно финансирање се односи на истраживачко-развојне пројекте који су већ унапред одређени. Средства се усмеравају на пројекте који су по одређеном принципу најбоље ранжирани. Пројектно финансирање омогућава држави да тачно усмери правац ИиР.

Анализирајући државне инструменте у најразвијенијим привредама у периоду 2010-2012. године можемо да увидимо да су у САД доминантна мера били грантови који су чинили скоро 100% мера које је држава примењивала. Слична је ситуација и у Јапану, где су грантови чинили око 80%. У земљама БРИК (Бразил, Русија, Индија и Кина) грантови су учествовали са око 40%. У Европској унији грантови су такође најзначајнији начин подршке ИиР. Од 2010. до 2012. године они су учествовали са више од 70% у укупно примењеним мерама. У истом периоду пореске олакшице су учествовале са нешто више од 8%, док су мере директне подршке ризичном капиталу учествовале са око 2% (Technopolis group, 2012).

Грантови се сматрају веома популарнима у државном стимулационом ИиР због својих многобројних предности. Они су пре свега веома флексибилни и прилагодљиви у зависности од циљних група, региона, сектора које треба стимулирати. Држава на различите начине може да врши дистрибуцију грантова. Некада се средства одобравају свима који се пријаве, док се планирана буџетска средства не потроше, а некада се могу организовати конкурси такмичарског

карактера, када би се средства доделила учеснику који би остварио најповољније резултате конкурса.

Могло би да се закључи да грантови омогућавају веома једноставну примену и да имају многе предности. Пре свега јер држава има могућност да одлучи ко је добитник грантова. Међутим, на тај начин може да се догоди да одређена предузећа буду фаворизована.

Насупрот грантовима, фискални стимуланси имају широк и неселективни утицај.

Такође, грантови се одобравају из одређених буџетских фондова који су ограничени и када се исти испразне изостају даље могућности финансирања.

С друге стране, фискални стимуланси су номинално неограничени и они зависе искључиво од тржишта, јер предузећа врше улагања у ИиР, а након тога им држава одобрава пореске олакшице на одређене трошкове. На тај начин су фискални стимуланси поузданији и пре свега предвидљивији инструмент финансирања ИиР, нарочито на дужи рок.

Веома је тешко да држава изабере идеалну комбинацију инструмената којима може да финансира ИиР у предузетништву. Различити инструменти су одговарајући за различите периоде привређивања и циљеве који се планирају да постигну. Највећи проблем је што резултати зависе од међусобних утицаја инструмената. Приликом избора инструмената је важно водити рачуна и о правној регулативи која регулише државну помоћ. Србија, у свом настојању да се придружи земљама Европске уније, поред сопствених правних аката који регулишу државну помоћ, мора увек да обраћа и пажњу на регулативу ЕУ.

Током 2011. године ЕУ је доделила 52,9 милијарди еура државне помоћи за индустрију. Од тога, државна помоћ за ИиР је износила 10 милијарди еура. Јасно су дефинисане делатности за које је могуће остварити подршку државе (European Commission, 2012).

Све значајнији извор ИиР представља јавно-приватно партнерство. Примери јавно-приватног партнерства су постојали још у Античкој Грчкој где се изградња грађевина од јавног значаја делом финансирала из донација имућнијих грађана. У савременој науци веома значајан пример јавно-приватног финансирања представља отварање Универзитета Пенсилванија. Наиме, 1742. године је Бенџамин Френклин организовао да се удруже приватна средства и средства државе да би се основала прва медицинска школа британских колонија, како би се унапредили пољопривреда, наука и медицина (INSEAD and WIPO, 2012). Јавно-приватна партнерства се често примењују када у одређеној држави треба

смањити трошкове, а у исто време обезбедити инфраструктуру, односно услуге, које су неопходне за даљи привредни опстанак и раст.

ОЕЦД је дефинисао партнерство државе о грађана у циљу развија науке и иновативности као „формалан однос или аранжман на ограничен или неограничен период времена, између јавних и приватних учесника, у коме обе стране учествују у процесима доношења одлука и заједнички улажу ретке ресурсе попут новца, рада запослених, објеката и информација како би се постигли одређени циљеви у области науке, технологија и иновација“ (ОЕСД, 2014).

Јавно-приватно партнерство има две веома важне карактеристике, а то су да обезбеђује услуге од стране приватног сектора, док у исто време преноси део ризика са приватног сектора на владу.

У Европској унији се интензивно користи јавно-приватно партнерство са циљем да се развијају аеронаутика (мање бучни авиони), фармакологија (иновативни лекови), коришћење чистих технологија у транспорту, електронски системи и наноелектроника (смањивање величине уређаја уз повећање функционалности). Од 2007. до 2013. године ЕУ је за намене развоја горе наведених области издвојила 3,12 милијарди евра, док је приватни сектор издвојио 4,66 милијарди евра (European Commission, 2013). У укупном броју предузећа која су учествовала у овим пројектима 28% су МСП. Било је предвиђено да укупан буџет од 2014. до 2020. године буде више од 17 милијарди евра, од чега се око 7 милијарди обезбеђује из одређених фондова ЕУ, док око 10 милијарди евра обезбеђује приватни сектор (European Commission, 2013).

За развој ИиР у једној привреди изузетну важност имају и мултинационалне компаније које, сеобом производње у неку другу државу, преносе и *know-how* и отварају истраживачко-развојне центре. На тај начин мање развијене државе долазе у прилику да користе технологије које су стране мултинационалне компаније развиле у својим матичним државама. Међутим, не успева свака привреда да искористи знање које доноси страна компанија. Да би локална привреда искористила резултате истраживачко-развојних активности мултинационалне компаније која је досељена на њену територију, потребно је да домаћа предузећа имају апсорпциони капацитет, а он представља могућност да фирма идентификује важност новог резултата, прихвати је и имплементира у пословну сврху (Cohen и Levinthal, 1990).

Интернационално пословање великих компанија има и позитиван, али и негативан утицај на државу домаћина и матичну државу.

Неки од најважнијих позитивних ефеката на државу у коју се преноси ИиР су боља техничка оспособљеност радника и отварање нових радних места. Позитивни ефекат на државу из које се преноси ИиР се пре свега огледа у лакшој доступности иностранних тржишта.

Међутим, има и одређених негативних ефеката. На пример у земљи у коју се увози ИиР ресурси истраживања и развоја бивају под иностраном контролом. Такође, дешава се да резултати ИиР буду пренети у неку трећу земљу, тако да неће бити користи у земљи у коју су ИиР увезени. И за државу из које се извозе ИиР може бити негативних ефеката, од којих је најважнији смањење броја радних места (European Commission, 2006).

Највећа улагања у ИиР имају корпорације чије је седиште у САД, затим компаније из Европске уније, а на трећем месту су јапански гиганти. У последњим годинама се дешава да у највећим светским компанијама улагања у ИиР бележе већу стопу раста од стопе раста прихода тих компанија. На основу тога се лако може доћи до закључка колики значај имају ИиР за међународне корпорације. У све оштријој тржишној конкуренцији, улагања у ИиР су неопходан предуслов за опстанак не само предузећа, већ и привреде.

На пољу ИиР се дешавају динамичне промене. Нарочито је приметно колики акценат на улагање у ИиР стављају бивше социјалистичке земље, Русија, Турска и Кина. Земље у нашем региону такође чине велике напоре да би се макар мало приближиле Европском истраживачком простору.

Научно-истраживачком раду се у многим земљама посвећује све већа пажња, што се може сагледати из података о научној продукцији мереној бројем објављених докумената на порталу SCImago Journal & Country Rank.

Табела 2.3. Упоредни преглед броја објављених докумената у 2018. и 2019. години

Ранг	Држава	Број објављених радова		Индекс
		2018	2019	
1	2	3	4	$5=4/3*100$
1	Кина	605.616	684.048	113
2	САД	699.393	678.197	97
3	Велика Британија	216.528	212.519	98
4	Индија	179.049	187.014	104
5	Немачка	184.756	183.640	99
6	Јапан	135.548	132.308	98
7	Италија	123.042	125.709	102

8	Француска	124.315	118.951	96
9	Канада	113.652	115.384	102
10	Русија	103.781	111.820	108
11	Аустралија	106.637	110.579	104
12	Шпанија	98.110	100.364	102
13	Јужна Кореја	86.834	89.544	103
14	Бразил	83.839	84.887	101
15	Холандија	64.016	64.539	101
16	Иран	59.911	64.744	108
17	Пољска	51.181	50.338	98
18	Швајцарска	49.448	49.033	99
19	Турска	45.691	49.930	109
20	Шведска	44.178	44.895	102
21	Индонезија	34.496	44.576	129
22	Тајван	36.814	38.308	104
23	Малезија	34.227	36.307	106
24	Белгија	35.858	35.138	98
25	Данска	29.888	30.333	101
26	Португалија	27.183	28.871	106
27	Аустрија	27.301	27.827	102
28	Јужноафричка Република	25.888	27.941	108
29	Саудијска Арабија	23.535	27.715	118
30	Мексико	26.183	27.542	105
31	Чешка	25.298	25.620	101
32	Египат	21.979	25.314	115
33	Норвешка	24.615	25.153	102
34	Израел	22.893	23.195	101
35	Сингапур	22.768	23.079	101
36	Пакистан	20.620	24.312	118
37	Хонг Конг	23.090	24.214	105
38	Финска	21.707	22.488	104
39	Грчка	20.420	20.650	101
40	Тајланд	18.849	19.628	104
41	Нови Зеланд	17.238	17.640	102
42	Ирска	15.745	16.470	105
43	Румунија	16.038	16.326	102
44	Украјина	14.115	15.783	112
45	Чиле	14.971	15.487	103
46	Аргентина	15.108	14.580	97
47	Колумбија	13.282	14.001	105
48	Ирак	8.772	12.821	146

49	Вијетнам	8.757	12.475	142
50	Мађарска	12.125	11.787	97
51	Нигерија	9.735	11.143	114
52	Уједињени Арапски Емирати	7.172	9.047	126
53	Словачка	8.587	8.838	103
54	Алжир	7.799	8.459	108
55	Србија	8.166	8.430	103
56	Мароко	7.535	8.283	110
57	Тунис	8.645	8.153	94
58	Хрватска	7.723	7.406	96
59	Бангладеш	5.669	7.228	128
60	Словенија	6.523	6.601	101

Извор: SCImago, (2020), SCImago Journal & Country Rank преузето са <https://www.scimagojr.com/countryrank.php> [приступљено 07. октобра 2020. године]

Број објављених научних радова нам може бити показатељ колико се у једној земљи улаже у науку. Научни радници из Србије су објавили у 2019. години 8.430 радова, што је 3% више него 2018. године, када је објављено 8.166. То је Србију рангирало на 55. место. Међутим, у 2018. години Србија је била на 54. месту по броју објављених радова. За потребе наше анализе наведени показатељ нећемо упоређивати са најразвијенијим земљама света, као што су САД, Кина, Немачка. Извршићемо упоредну анализу са земљама које имају сличан број становника, а сматрају се мекама иновативности. На пример, у 2019. години из Израела је објављено 23.195 радова, из Аустрије 27.827 радова, а из Данске, која има милион становника мање, објављено је 30.333 рада, што је скоро четири пута више него из Србије.

Овакав број научно-истраживачких радова показује колико наука добија подстрек у наведеним државама.

Међутим, није довољно само стимулисати ИиР. Важно је да резултати процеса истраживања и развоја буду у примени у пракси. Управо у високоразвијеним земљама је примена резултата ИиР, пре свега у индустрији, скоро стопроцентна. У овим земљама пословни сектор има веома велико учешће у финансирању ИиР.

2.4.1.1. Искуства одабраних земаља ван Европске уније

Током нашег истраживања анализирали смо искуства одређених земаља у финансирању ИиР, како бисмо сагледали какве све могућности постоје на наведеном пољу. У овом делу рада навешћемо укратко нека од њих.

У САД, упркос проблемима са федералним буџетом, улагања у ИиР остају један од приоритета владе. Најпозантији је програм америчке владе - SBIR (The Small Business Innovation Research program), који стимулише ИиР у малим предузећима за производе који имају комерцијални потенцијал. Овај програм је веома успешан. Састоји се из три фазе (SBIR):

- Прва фаза – предузећу се одобрава до 150 хиљада америчких долара за пројекат, ради вршења анализе изводљивости и комерцијалног потенцијала ИР;
- Друга фаза – додељују се средства у највећем износу од милион америчких долара. Очекивано трајање пројекта је две године, а за средства могу да конкуришу предузећа која су претходно спровела активности из фазе један;
- Трећа фаза – у овој фази се не обезбеђују бесповратна средства, већ се кроз поједине процесе јавних набавки од стране федералних агенција наручују производи или услуге који су настали као резултат претходне две фазе.

Програм SBIR је веома успешан и њега, у свом настојању да унапреди истраживачко-развојне активности, следи и Европска унија.

Поред директног стимулисања малих и средњих предузећа Влада САД обезбеђује и финансијску подршку партнерствима јавног и приватног сектора у циљу развоја ИиР, такозвани програм STTR (Small Business Technology Transfer). Такође, постоји и програм за унапређење конкурентности малих предузећа, нарочито у сегменту технологије.

Америчка предузећа годишње спровode истраживачко-развојне делатности које вреде приближно 300 милијарди УСД. Од тога 80% је финансирано из средстава самих предузећа (National Science Foundation, 2020).

Сматра се да је кључни фактор који је допринео да САД буду један од светских технолошких лидера традиционална сарадња компанија и најбољих универзитета. Високотехнолошке компаније своју производњу углавном лоцирају у близини најбољих универзитета како би било омогућено да истраживачка одељења уско сарађују са научницима и најбољим студентима.

Влада **Јапана** је планирала да укупна улагања у ИиР до 2021. године буду 4% БДП-а. Сектори у које се највише инвестира у ИиР су зелене иновације и медицина.

Кина константно увећава улагања у ИиР, тако да је 2005. године претекла Јапан и постала друга земља света, после САД. Било је планирано да трошкови за ИиР до краја 2020. године достигну 2,5% БДП-а (The State Council, 2006). Сагласно подацима Кинеског националног бироа за статистику трошкови ИиР су у 2021.

години учествовали у БДП 2,44%. Према подацима о броју цитираних радова Кина се на крају 2018. године налазила на другом месту, иза САД, са више од 588 хиљада цитираних радова, док се 2019. године пласирала на првом месту са више од 669 хиљада (SCImago, 2020).

У **Русији** је после слома СССР-а дошло до значајног смањења активности у истраживачко-развојном сектору. Опоравак је започет тек после 2000. године. Највећи део средстава за ИиР обезбеђује влада, а истраживања се спроводе у предузећима која су од стране државе за те намене основана. Високообразовне институције се баве пре свега едукацијом, тако да у њима ради веома мали број истраживача.

Турска је забележила изузетне резултате на пољу унапређења ИиР. Наведена држава је у 2011. години донела плански акт „Визија 2023“, који би требало да се реализује до 2023. године, за стогодишњицу савремене Турске. „Визија 2023“ постоји више субпројеката, а неколико се односи на ИиР (The Scientific and Technological Research Council of Turkey, 2011). Најважнији је пројекат TUBITAK који подразумева да се за националну истраживачку инфраструктуру уведе информациони систем.

Улагања у ИиР константно бележе раст, а пословни сектор има већи удео у финансирању ИиР од државе. У наведеној држави систематизоване су постојеће активности и уведено је ефикасније коришћење постојећих средстава.

Израел је земља за коју је карактеристично да располаже с веома мало природних ресурса. Међутим, за ову нацију се веома често каже да је нација иновација, јер је висока стопа стварања нових радних места и иновативних младих предузећа. До овако добрих показатеља довела је Влада која је организовала „Office of the chief scientist“ која је пословала у оквиру Министарства економије, а сада послује у оквиру Министарства енергије. Наведена канцеларија има годишњи буџет од око 450 милиона америчких долара, а чак 85% од ових средстава користи за финансирање старт-ап предузећа и подршку истраживачких пројеката (Ministry of Economy and Industry of Israel, 2016). И у Израелу, као и у многим другим државама, велики број предузећа своје пословање започиње сопственим капиталом. Међутим, држава пружа подршку одређеним предузећима или пројектима који у актуелном времену нису тржишно конкурентни, али могу да имају тржишни потенцијал у будућности. Без државне подршке, ослањајући се само на тржишне механизме, предузетници чији је рад заснован на иновативним решењима, би били угрожени. Израелска Влада води економску политику која ствара привлачан макроекономски амбијент у функцији развоја предузетништва и иновативности, приоритетно финансирајући пројекте

истраживања и развоја, посебно високих технологија, и привлачећи иностране инвестиције.

Економски развој Израела је тема коју истражују многе земље у циљу да у својим развојним стратегијама примене израелска решења за која се показало да су дала добре резултате. Наша земља, с обзиром на ресурсе којима располаже, како природне, тако и демографске, требало би да обрати посебну пажњу на изучавање израелске економије како би створила макроекономски амбијент који би подстакао предузетништво и иновативност, јер без истих није могуће развијати привреду.

2.4.1.2. Искуства земаља ЕУ

У **Европској унији** највеће учешће у финансирању ИиР имају корпорације из Немачке, Француске, Холандије и Шведске. У 2019. години 551 компанија из ЕУ је у ИиР инвестирала укупно 208,4 милијарди евра (European Commission, 2020a). Сектори у којима су најзаступљенији ИиР су индустријски инжењеринг, фармација, рачунарске технологије и производња аутомобила.

У источноевропским земљама које су приступиле ЕУ је после 1989. године, када је пао Берлински зид, дошло до транзиције. Услед напуштања социјалистичког уређења требало је времена да се успоставе нова начела организације и деловања у овим земљама. Оне су пре свега морале да унапреде апсорпциони капацитет домаћих предузећа. Мада су располагале са изузетно квалитетним истраживачима, требало је времена и напора да бивше социјалистичке земље реструктурирају научно-истраживачке системе. Најзначајније мере које су предузимане су да се пре свега ускладе национални циљеви ИиР са ЕУ, реорганизација истраживачког система и форсирање истраживања у МСП (European Commission, 1999).

Код свих земаља чланица ЕУ које су биле у Источном блоку је карактеристично да временом имају све стабилнији раст улагања у ИиР (када се сагледа учешће у укупним буџетским расходима). Такође, у финансирању истраживачко-развојних активности све више учествују и привредни субјекти. На листи највећих улагача у 2013. години налазила су се и три предузећа из бивших земаља источног блока које су чланице ЕУ (European Commission, 2014):

- ЧЕЗ - произвођач струје из Чешке, у ИиР је уложио 38.500.000 евра,
- Рихтер Геден - фармацеутска фирма из Мађарске, која је у ИиР уложила 141.100.000 евра,
- АСЕКО - пољска информационо-комуникациона компанија, која је у ИиР уложила 18.600.000 евра.

Међутим, и поред огромног залагања и напретка у сфери ИиР, бивше земље источног блока и даље заостају, када су у питању одговарајући показатељи развоја ИиР, тако да је у 2019. години на листи компанија које највише инвестирају у ИиР свега три компаније из бившег источног блока.

Традиција ИиР на европском континенту потиче још са славних универзитета попут Болоње, Оксфорда, Кембрица и других, који су, без озира на све недаће које су се дешавале у Европи, увек померали границе истраженог. Године 1953. оформљен је ЦЕРН, Европска организација за нуклеарна истраживања, и тада је формално започето обједињавање научних истраживања на европском континенту. Од тада су формиран разни институти, органи и радне групе. Године 2000. је покренут Европски истраживачки простор, када су предложене одређене акције које подразумевају да се матријални услови за ИиР оптимализују, да се више активира за инвестирање у ИиР приватни сектор, да радна снага буде мобилнија и да се, пре свега, успоставе заједничке вредности и систем за реализацију политика ИиР (European Commission, 2000).

У Европској унији спровођено је више програма у циљу развоја ИиР. Један од важнијих је 7ОП у оквиру којег је од 2007. до 2013. године за инструмент „Истраживање у корист малих и средњих предузећа“ издвојено 1,336 милијарди евра (European Commission, 2015a).

У оквиру наведеног програма вршено је повезивање малих и средњих предузећа са организацијама које врше ИиР. ЕУ је покривала и до 100% трошкова насталих током ИиР. Организације које су спроводиле истраживања су резултате и стечену интелектуалну својину стављале на располагање малим и средњим предузећима која су аплицирала за овај програм. Међутим, у ЕУ је закључено да програм 7ОП није довољан, па је одлучено да следе искуства САД и програм SBIR и STTR. Тако је у оквиру програма Хоризонт 2020 покренут Инструмент за мала и средња предузећа (European Commission, 2014b).

Овај инструмент обезбеђује подршку у три фазе (слично као у САД):

- Прва фаза – за експертизу остваривости и тржишних могућности иновативног производа, за коју је предвиђено да траје шест месеци, одобрава се 50 хиљада евра бесповратних средстава;
- Друга фаза – за развој иновативног решења и израду модела у трајању од једне до две године одобрава се бесповратно од 500 хиљада до 2.500.000 милиона евра;
- Трећа фаза – за комерцијализацију резултата ИиР не обезбеђује се финансијска подршка, већ се врши повезивање предузећа које је вршило ИиР са потенцијалним инвеститором.

Од 2000. године било је више процеса и партнерстава, а све у циљу да се формира јединствен европски истраживачки простор. Међутим, он за све ове године није и фактички заживео. Чланице ЕУ још увек свака за себе одлучују како ће да утроше око 90% средстава која су издвојена за ИиР. Преосталих 10% се користи за финансирање различитих облика сарадње као што су оквирни програми, програм Еурека, Еуростар и слично (European Commission, 2011).

Потпуно је јасно да је потребно да земље ЕУ буду уједињене на пољу раста ИиР. Тако би се обезбедило довољно средстава за сложена и скупа истраживања, смањивање ризика резултата који се добијају истраживањем, повезивање јавног и приватног сектора у циљу размене знања и искустава, већа мобилност истраживача и слично.

Иако територија Европске уније није потпуно уједињена на пољу ИиР, мора се признати да се сваке године све више ради на ту тему. Основни инструмент ЕУ за обједињавање ИиР су оквирни програми. Први оквирни програм је успостављен 1983. године. До сада је било 8 оквирних програма. Тренутно се примењује 8. програм под називом Хоризонт 2020. Следећи програм истраживања и иновација у ЕУ је Horizon Europe за који је планирано да се примењује у периоду 2021-2027. године. Предложени буџет је 100 милијарди евра (European Commission, 2018a).

Вишеструке су користи од учешћа у европским истраживачким пројектима. Пре свега се умрежавају организације и предузећа, размењују нове идеје, унапређују се технолошки процеси.

Оквирни програми за ИиР обезбеђују и финансије за даљи истраживачки рад. Акцијом Марија Склодовска - Кири истраживачи добијају бесповратна средства за додатне обуке, за истраживања у земљама ЕУ, али и ван ЕУ. Посебан акценат је на МСП (European Commission, 2020b).

И поред свих напора да европска привреда изнађе решења како би парирала осталим развијеним земљама, ЕУ још увек значајно заостаје у ИиР за главним конкурентима, САД и Јапаном.

За анализу улагања у ИиР на територији ЕУ користићемо податке Еуростата. Еуростатове статистике о трошковима за ИиР састављају се користећи смернице из приручника Фраскати (издање из 2015. године), које је објавио ОЕЦД (OECD, 2015b). Статистика о истраживању и развоју покрива унутрашње трошкове, другим речима, све трошкове за ИиР у предузећима или институцијама у сваком сектору привреде у земљама чланицама ЕУ.

Интензитет ИиР за земљу дефинише се као укупан трошак за ИиР у односу на бруто домаћи производ (БДП).

Главна анализа статистике ИиР заснива се на четири институционална сектора учинка. Ова четири сектора су пословни сектор, високо образовање, приватни непрофитни сектор и сектор владе. Подаци о расходима узимају у обзир истраживање обављено на националној територији, без обзира на извор средстава.

Према последњим доступним подацима Еуростата у 2017. години државе чланице Европске уније (ЕУ) потрошиле су све заједно скоро 320 милијарди € на ИиР (Eurostat, 2019).

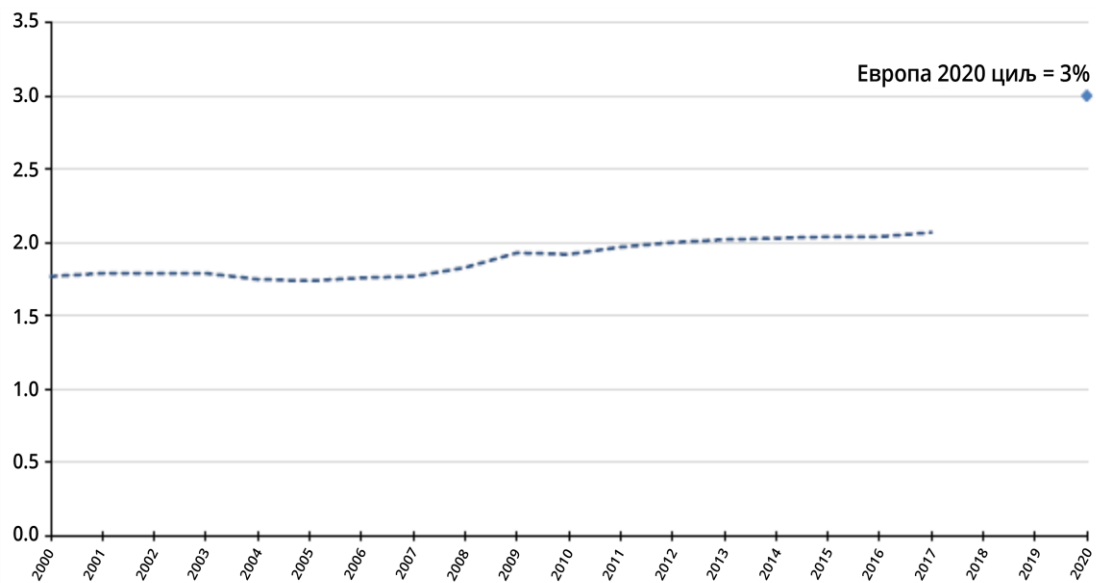
Расходи за ИиР износили су 2,07% БДП-а у 2017. години, односно, незнатно су порасли када вршимо поређење с 2016. годином, када су износили 2,04% БДП-а (Eurostat, 2019).

Десет година раније (2007), расходи ИиР су износили 1,77% БДП-а (Eurostat, 2019).

У односу на друге велике економије, интензитет истраживања и развоја у ЕУ био је много нижи него у Јужној Кореји (4,22% у 2015.), Јапану (3,28% у 2015.) и Сједињеним Државама (2,76% у 2015.), док је био на приближно истом нивоу као и у Кини (2,06% у 2015.) и много више него у Русији (1,1% у 2015.) и Турској (0,96%). Да би се обезбедило подстицање конкурентности привреде ЕУ стратегија Европа 2020. имала је за циљ повећање интензитета истраживања и развоја до 2020. године на 3% БДП-а (Eurostat, 2019). Нажалост, овај циљ није постигнут, пре свега због пандемије изазване вирусом SARS-CoV-2.

Веома је важно истаћи да је две трећине, односно 66%, од укупних средстава уложених у ИиР у 2017. години, потрошено у пословном сектору, који је и даље главни покретач и носилац истраживачко-развојних активности. Након пословног сектора следи сектор високог образовања (22%), владин сектор (11%) и приватни непрофитни сектор (1%).

Истраживање и развој су главни покретачи иновација, а издаци за ИиР и интензитет су два кључна елемента, односно индикатори који се користе за праћење ресурса посвећених науци и технологији широм света. Интензитет истраживања и развоја у државама чланицама ЕУ у периоду 2000-2017. године можемо да сагледамо из Графикана 2.1.

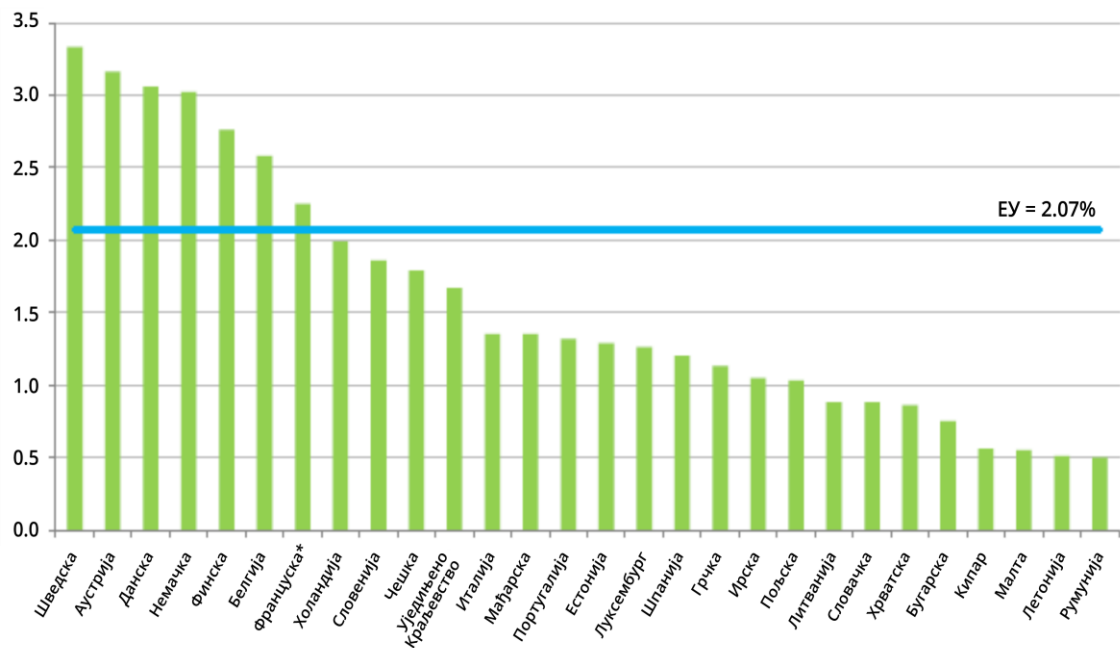

Графикон 2.1. Интензитет истраживања и развоја у државама чланицама ЕУ у периоду 2000-2017. године

Извор: Еуростат

Из горе приказаног графикона можемо да сагледамо како су се кретала улагања у ИиР од 2000. године у земљама ЕУ. Задати проценат улагања у ИиР 2020. године за земље ЕУ је 3%, док су тај проценат у 2017. години достигле само Шведска, Аустрија, Данска и Немачка.

Интензитет истраживања и развоја у државама чланицама ЕУ у 2017. години можемо да сагледамо из Графикона 2.2.

*подаци за 2016. уместо за 2017. годину

Графикон 2.2. Интензитет истраживања и развоја у државама чланицама ЕУ, 2017. година Извор: Еуростат

У 2017. години највећи интензитет истраживања и развоја забележен је у Шведској (3,33%) и Аустрији (3,16%), након чега следи Данска (3,06%) и Немачка (3,02%), све с издацима за истраживање и развој изнад 3% БДП-а, док су Финска (2,76%), Белгија (2,58%) и Француска (2,25% у 2016.) евидентирале издатке за ИиР између 2,0% и 3,0% БДП-а. На супротном крају лествице, осам држава чланица ЕУ је забележило интензитет ИиР испод 1%: Румунија (0,5%), Летонија (0,51%), Малта (0,55%), Кипар (0,56%), Бугарска (0,75%), Хрватска (0,86%), Литванија и Словачка (обе 0,88%).

Током последњих десет година, интензитет истраживања и развоја порастао је у двадесет и једној држави чланици.

Упоредни преглед издатака за ИиР у 2007. и 2017. години у одређеним земљама можемо да сагледамо из табеле 2.4.

Табела 2.4. Издаци за истраживање и развој у 2007. и 2017. години

	Интензитет ИиР (издаци за ИиР као % БДП-а)		Интензитет ИиР (у милионима евра)	
	2007	2017	2007	2017
ЕУ	1,77	2,07	229.601	318.108
Белгија	1,84	2,58	6.357	11.336
Бугарска	0,43	0,75	140	389
Чешка	1,31	1,79	1.801	3.433
Данска	2,52	3,06	5.871	8.948
Немачка	2,45	3,02	61.501	99.052
Естонија	1,07	1,29	174	304
Ирска	1,23	1,05	2.432	3.091
Грчка	0,58	1,13	1.342	2.033
Шпанија	1,23	1,2	13.342	14.052
Француска*	2,02	2,25	39.303	50.099
Хрватска	0,79	0,86	348	420
Италија	1,13	1,35	18.231	23.355
Кипар	0,4	0,56	70	109
Летонија	0,55	0,51	126	138
Литванија	0,8	0,88	233	372
Луксембург	1,59	1,26	592	695
Мађарска	0,96	1,35	977	1.673
Малта	0,55	0,55	32	61
Холандија	1,67	1,99	10.342	14.676
Аустрија	2,42	3,16	6.868	11.679
Пољска	0,56	1,03	1.764	4.834
Португал	1,12	1,32	1.973	2.563
Румунија	0,51	0,5	653	945
Словенија	1,42	1,86	501	801
Словачка	0,45	0,88	252	749
Финска	3,35	2,76	6.243	6.173
Шведска	3,25	3,33	11.608	15.811
Велика Британија	1,62	1,67	36.529	38.898
Исланд	2,55	2,13	401	462
Норвешка	1,56	2,11	4.587	7.474
Швајцарска**	:	3,37	:	20.656
Црна Гора*	:	0,32	:	13
Македонија	:	0,35	:	36
Србија	:	0,93	:	342
Турска	0,69	0,96	3.410	7.245
Кина**	1,37	2,06	35.614	203.202
Јапан**	3,34	3,28	110.116	129.819

Русија**	1,04	1,1	10.597	13.437
Јужна Кореја**	3	4,22	24.589	52.493
САД**	2,63	2,76	277.502	453.261

: подаци нису доступни

* подаци за 2016. уместо за 2017.

** подаци за 2015 уместо за 2017.

Извор: Еуростат, 2019.

Из претходне табеле можемо да видимо да је највећи пораст интензитета ИиР забележен у Аустрији (од 2.42% у 2007. на 3.16% у 2017. години, или +0.44 процентних поена - пп). У овој земљи је организована национална агенција за промоцију истраживања (FFG) у државном власништву која даје подршку истраживачима и предузећима. Она пружа помоћ у прибављању финансијских средстава потребних за ИиР, повезује своје истраживаче са истраживачима из иностранства, прати и информише истраживаче и предузећа о програмима ЕУ за подстицај ИиР и сл.

И у Белгији је забележен значајан пораст интензитета ИиР (са 1.84% у 2007. години на 2,58% у 2017. години или +0,74 пп). Насупрот томе, интензитет истраживања и развоја смањио се у шест држава чланица и то највише у Финској (-0,59 пп) и Луксембургу (-0,33 пп). На Малти је интензитет истраживања и развоја остао на нивоу од 0,55%.

Као што смо већ навели, веома је важно да пословни сектор врши улагања у ИиР. Из табеле 2.5. можемо да сагледамо издатке за ИиР у државама чланицама ЕУ по секторима учинка.

Табела 2.5. Издаци за истраживање и развој у државама чланицама ЕУ по секторима учинка (% од укупног броја)

	Пословни сектор		Влада		Високо образовање		Непрофитне организације	
	2007	2017	2007	2017	2007	2017	2007	2017
ЕУ	64	66	13	11	23	22	1	1
Белгија	70	68	8	11	21	21	1	0
Бугарска	31	70	58	23	10	6	1	1
Чешка	58	63	23	17	19	20	0	0
Данска	70	64	3	2	26	33	0	0
Немачка	70	69	14	13	16	17	0	0
Естонија	47	47	9	12	42	40	2	1
Ирска	66	71	7	5	27	25	-	-
Грчка	29	49	21	22	49	28	1	1

Шпанија	56	55	18	18	26	27	0	0
Француска*	63	64	16	13	19	22	1	2
Хрватска	41	50	25	22	34	28	0	0
Италија	52	61	15	13	30	24	3	2
Кипар	23	37	24	10	45	42	8	12
Летонија	33	27	24	26	43	47	-	-
Литванија	29	36	21	28	51	36	-	-
Луксембург	84	54	13	26	3	20	-	-
Мађарска	50	73	24	13	23	13	-	-
Малта	66	62	2	1	32	36	-	-
Холандија	53	59	12	11	35	30	-	-
Аустрија	71	70	5	7	24	22	0	0
Пољска	30	64	35	2	34	33	0	0
Португал	51	51	9	5	30	43	10	2
Румунија	42	57	34	32	24	11	0	0
Словенија	60	75	24	14	16	11	0	0
Словачка	40	54	35	21	25	25	0	0
Финска	72	65	8	9	19	25	1	1
Шведска	73	71	5	4	22	26	0	0
Велика Британија	63	68	9	7	26	24	2	2

*подаци за 2016. уместо за 2017.

- није применљиво

0 значи мање од 0,5%

збирова не могу увек бити 100% због
заокруживања

Извор: Еуростат, 2019.

Као што можемо да видимо из претходне табеле главни сектор у којем су истраживања и развој обављани у 2017. години био је сектор пословних предузећа у свим државама чланицама, осим Кипра и Летоније (где је сектор високог образовања био доминантан сектор) и Литваније (где је удео сектора високог образовања био исти као у сектору пословног сектора).

Највећи удео издатака за истраживање и развој у сектору привредних друштава забележен је у Словенији (75%), Мађарској (73%), Ирској и Шведској (и 71%), Бугарској и Аустрији (70%), Немачкој (69%), Белгији и Великој Британији (68%).

За владин сектор највећи удео забележен је у Румунији (32%), Литванији (28%), Луксембургу и Летонији (оба 26%). Највећи удео истраживања и развоја у сектору високог образовања забележен је у Летонији (47%), Португалији (43%), Кипру (42%) и Естонији (40%).

У ЕУ је све заступљенија идеја да треба пружити већу подршку подстицању јавних набавки иновативних производа и услуга, јер је годишња вредност јавних набавки у ЕУ оквирно око једне петине БДП.

2.4.1.3. Искуства у државама бивше Југославије

У државама нашег региона ратна дејства током деведесетих година су резултирала попутном девастацијом истраживачко-развојног потенцијала. Зграде и опрема су у великом броју уништени, а истраживачи су масовно емигрирали. Светска банка је изнела податке да је из Босне и Херцеговине у периоду 1995-2000. године емигрирало 23,9% високообразованих радника, од чега је 11% доктора медицине, док је у Македонији број истраживача смањен за 70% (World Bank, 2013а).

Опоравак земаља западног Балкана тече различитом динамиком. Словенија је прва земља из бивше СФРЈ која је стабилизовала своју привреду и постала чланица Европске уније 2004. године, док је Хрватска постала чланица 2013. године, што се одразило и на истраживачко-развојни сектор у овим државама, који бележи све боље резултате. У осталим земљама нашег региона до 2000. године је научна продукција била веома ниска, али је у последњих неколико година забележен динамичан раст.

Колики се значај придаје научно-истраживачком раду у државама нашег региона се јасно може сагледати на основу научне продукције мерене бројем објављених докумената у 2019. години на порталу који прати публикување научних радова, а што је презентовано у Табели 2.6.

Табела 2.6. Укупан број објављених докумената у државама региона у 2018. и 2019. години

Држава	Број објављених радова		Ранг	
	2018	2019	2018	2019
Србија	8.166	8.430	54	55
Хрватска	7.723	7.406	56	58
Словенија	6.523	6.601	59	60
Босна и Херцеговина	1.450	1.512	91	90
Македонија	1.028	983	96	100
Црна Гора	527	559	114	116

Извор: SCImago, (2020), SCImago Journal & Country Rank

Подаци преузети 07. октобра 2020. године са <https://www.scimagojr.com/countryrank.php>

На основу података презентованих у претходној табели извршићемо упоредну анализу са Словенијом и Хрватском, земљама са којима се наша земља често пореди, а које су рангиране иза Србије, на 58. и 60. месту. Могло би да се закључи да Србија придаје већи значај научно-истраживачком раду. Из Хрватске је у 2019. године објављено 7.406 радова. У истом периоду из Србије је објављено за 14% више научних радова. Међутим, Србија има 70% више становника од нама суседне земље.

Такође, из Србије је у 2019. години објављено 27% радова више него из Словеније (6.601 научних радова). Међутим, морамо да констатујемо да Србија има три пута више становика од Словеније. Наведене чињенице нам показују колико је несразмеран број објављених научних радова у анализираним земљама у односу на број становника.

Све земље западног Балкана схватају значај улагања у ИиР и решене су да унапреде рад на овом пољу, међутим, издвајања која се врше за овај сектор су различита. У појединим земљама укупна издвајања за ИиР имају стабилан раст, док у неким трошкови за ИиР осцилирају.

Очигледно је да је највећи напредак у стварању добре климе за истраживачко-развојне активности направила **Словенија**. Веома је важно истаћи и да у структури улагања пословни сектор у Словенији има доминантну улогу. Једина компанија са простора бивше СФРЈ која се котира међу највећим светским улагачима у ИиР (736. од 2.500 компанија) је словеначка фармацеутска компанија „Крка“. Наведена фирма је 2013. године инвестирала 97.200.000 еура у ИР (European Commission, 2014a).

Државна средства која се усмеравају у ИиР Словенија највећим делом пласира посредством Словеначке агенције за истраживање (САИ). Средства се углавном користе за суфинансирање ИиР и обучавање младих који се баве истраживањем. Такође, помаже се набавка опреме за ИиР, издавање часописа и набављање иностране литературе.

У **Хрватској** је од 2013. године промењен приступ финансирању ИиР. Одлуком којом је дефинисано наменско финансирање високообразовних институција је одређено да ће Министарство науке и образовања да потписује споразуме са научно-истраживачким организацијама и финансирати њихов рад. Такође, тада је реализована акција сублимирања података о истраживачко-развојном потенцијалу. Хрватско министарство науке и образовања је покренуло акцију да од државних универзитета и научних института прибави информације о опреми

која се користи за научно-истраживачки рад, а чија је вредност при набавци била већа од милион куна (што је око 130.000 €). Направљена је јединствена база која је омогућила истраживачима приступ подацима о постојећој опреми и могућностима за њено коришћење. Такође, база је омогућила рационалнији приступ набавци нове опреме.

У Хрватској постоје развијене истраживачко-развојне установе. Наука и привреда сарађују више него што је ракса у осталим земљама западног Балкана. У финансирању ИиР укључени су и пословни и државни сектор.

Значајан допринос унапређењу ИиР у наведеној држави даје и Хрватска агенција за мало gospodarство, иновације и инвестиције (HAMAG – BICRO). Она предузетницима пружа подршку кроз све развојне фазе њиховог пословања – од истраживања и развоја идеје, па све до комерцијализације и пласмана на тржиште.

Такође, од великог значаја је и Хрватска заклада за знаност која финансира пројектно ИиР. Она има за циљ да помери границе науке и да развија каријере младих истраживача.

У **Црној Гори** су успостављене иновационе структуре, али наука и привреда не сарађују. Најзначајнији извор финансирања ИиР је држава, која учествује са око 50% средстава, док са по 25% учествују пословни сектор и сектор високог образовања.

Македонија има успостављене иновационе структуре, али сарадња науке и привреде није довољно интензивна. Улагања у ИиР су на ниском нивоу. Самим тим, улагања пословног сектора у истраживачке активности су мала, тако да преовладава улагање из буџета.

Босна и Херцеговина је тек на почетку развоја истраживачко-развојне структуре, повезивање науке и привреде је на ниском нивоу и нису још увек успостављене мере подршке.

Анализирајући земље западног Балкана можемо да констатујемо да све имају сличне проблеме:

- неодговарајућа истраживачка структура;
- недостатак веза научно-истраживачких организација и предузећа;
- низак апсорпциони капацитет привреде;
- усвајање стратешких докумената без претходних анализа, преписујући акта Европске уније, са малим изгледом да буду спроведена;

Поједине државе Западног Балкана су већ приступиле ЕУ (Хрватска), док су остале још увек у различитим фазама интеграције, међутим, све оне деле исте регионалне проблеме. Схватајући значај ИиР за даљи привредни опоравак и развој, земље западног Балкана су разрадиле заједничку стратегију привредног развоја темељену на иновацијама. У октобру 2013. године на министарском

састанку посвећеном ИиР који је одржан у Загребу, министри просвете из земаља регије донели су Регионалну стратегију истраживања и развоја за иновације на Западном Балкану (World Bank, 2013b).

Сагласно стратегији, заједнички циљ свих земаља Западног Балкана је био да издаци за ИиР у БДП-у до 2020. године буду у просеку 1,5%. Како би овај раст био постигнут било је потребно:

- развити подстицаје за истраживаче, како би се успорио одлазак научника и унапређење истраживања,
- увести подстицаје који ће промовисати сарадњу научно-истраживачких организација и приватног сектора,
- подстицати стварања нових предузећа као и улагање пословног сектора у ИиР, пре свега тако што ће се стварати повољна инвестициона клима, међународна сарадња и унапредити приступ фондовима који финансирају ИиР,
- довршити институционалне реформе универзитета и истраживачких института и продубити регионалну сарадњу.

Још увек нема званичних података да ли је наведени циљ и постигнут.

Како би заједнички унапређивале квалитет на подручју ИиР Хрватска, Србија, Албанија, БиХ, Косово, Македонија и Црна Гора су први пут сарађивале на изради Регионалне стратегије ИиР за иновације на западном Балкану. Овај документ служи као оквир за заједничка настојања у правцу давања препоруке за реформе политика и институционалне реформе као најхитније на Западном Балкану, а у циљу повећања иновација, привредног раста и благостања. Регионална сарадња би требало да пружи бројне могућности за боље искоришћавање људског капитала и финансијских средстава, као и стварање политичке подлоге за вршење реформи и јачање капацитета за ИиР, како би се земље Западног Балкана што пре укључиле у Еврпски истраживачки простор (ЕРА). Укључивање у међународне научне и иновацијске мреже и технолошки напредне производне ланце је пресудно за квалитет и утицај ИиР на простору читавог региона. Један од приоритета свих земаља Западног Балкана је да се успори одлив мозгова и подржи прилив научника. Савремена истраживања захтевају велика улагања, а за комерцијализацију истраживачких производа су потребна велика тржишта. Све то намеће потребу за што бољом сарадњом свих земаља западног Балкана, како би се објединиле или бар међусобно координирале истраживачке активности ових земаља. То би допринело развоју научне базе, унапређивало рад истраживача и храбрило их да буду повезани и деле сазнања.

Процес евроинтеграција довео је до сарадње ових земаља на пољу истраживачко-развојних активности, као и њиховог све ангажованијег приступа ИиР. Евидентно

је да земље западног Балкана све више улажу у ИиР, али да трошкови ИиР још увек немају значајно учешће у БДП-у.

2.4.2. Истраживање и развој у Србији

Развој научно-истраживачког рада зависи пре свега од привредног развоја земље. Тако у Србији, која је до средине 20. века била потпуно индустријски неразвијена, претежно пољопривредна земља, није било значајнијих истраживачко-развојних активности. Оне су се обављале пре свега у високошколским установама и без значајнијих финансијских улагања.

Након Другог светског рата наступио је период убрзане индустријализације Србије. Јачало је интересовање за домаћи научноистраживачки рад, тако да су основани бројни научни институти.

Године 1957. усвојен је Закон о организацији научног рада, којим су дефинисани услови за финансирања ИиР, односно омогућено је да посебни друштвени фондови врше финансирање ИиР.

Било је јасно да научно-истраживачки рад представља веома битан услов за даљи привредни развој, тако да је 1965. године донета Резолуција о научно-истраживачком раду која је створила формалне услове да се омогуће повољнији кредити као и девизне и царинске олакшице за финансирање ИиР. Предузећима су обезбеђивани бескаматни кредити за ИиР уколико уложе минимум 50% властитих финансија. Циљ је био да предузећа оснивају сопствена одељења за ИиР како би јаз између науке и привреде бивао све мањи (Службени Лист СФРЈ, бр 5/1965).

У наредним периодима је ИиР заузимало све значајније место у привредним плановима. Тако је било предвиђено да до 1970. године издвајања за ИиР достигну 1% националног дохотка. Издвајања за ИиР су била у константном расту, тако да је у Друштвеном плану развоја Југославије од 1986. до 2000. године планирано да издвајања за ИиР достигну 2,5% друштвеног производа.

Међутим, економија Србије је свој развој базирала на иностраним технологијама које је увозила. Влада није спроводила значајне мере подршке ИиР, није било планског усмеравања даљег технолошког развоја и број истраживача није био задовољавајући.

Закон о научноистраживачкој делатности који је усвојен 1990. године трансформисао је научноистраживачки систем у Републици Србији. Успостављени су Републички и Покрајински фондови задужени за подстицање научно-истраживачког рада (Службени гласник РС, бр.12/1990).

Године 1993. усвојен је нови Закон о научноистраживачкој делатности у којем се, између осталог, дефинишу и могућности пореских подстицаја за ИиР (Службени гласник РС, бр.52/1993).

Нажалост, ратна дешавања и санкције деведесетих година, које су затвориле границе Србије, су утицале да привредне активности буду значајно смањене, док је расла незапосленост. Проблем није била само материјална пустош, већ и потуно покидани односи научноистраживачких организација и предузећа. Привредни субјекти су спроводили само активности које су биле неопходне ради опстанка, док су улагања у ИиР одлагана за боља времена. А чак и када је постојала воља за ИиР, била је онемогућена међународна сарадња и размена информација српских истраживача са истраживачима из иностранства. Велики број истраживача је напустио наше просторе.

Након 2000. године Србија је отворила своје границе за сарадњу у свим пољима, па тако и у сегменту ИиР. Стране директне инвестиције су у Србији имале значајан прилив, што је требало да обезбеди темељ за повезивање науке и привреде. Очекивало се да буде модернизована опрема предузећа и да, захваљујући увођењу нових технологија, буде повећана конкурентност српских предузећа.

Донети су Закон о научноистраживачкој делатности (Службени гласник РС, бр. 110/2005, 50/2006 и 18/2010) и Закон о иновационој делатности (Службени гласник РС, бр. 110/2005, 18/2010, 55/2013), којима је уређена делатност у области научно-истраживачког рада.

Како би се обезбедили услови за квалитетнији развој истраживања и делатности које су основ за напредак друштва који је заснован на знању, у 2018. години је донет Закон о Фонду за науку РС (Службен гласник РС, бр. 95/2018). Наведеним Законом је прописано да Фонд треба да обезбеди развитак научно-истраживачког рада, али и примену резултата у пракси, а у циљу да економски, технолошки, друштвени и културни развој буду бржи.

Међутим, у савременим условима није довољно само изменити одређене законе и унапредити материјалне услове истраживача (нпр. Србија је обећала изградњу станова за истраживаче, веће зараде и сл.) како би они остали у земљи, већ је потребно створити услове са више истраживачких изазова, могућност сарадње са најбољима, развој научне каријере.

Анализирајући ситуацију у Србији, везано за ИиР, можемо да закључимо да заштита интелектуалне својине није на високом нивоу, и даље су ниска издвајања за науку, нема већих и значајнијих истраживања, старосна пирамида истраживача је неповољна, а одлив младих високообразованих људи је велики.

Веома је важно да Србија ухвати корак са међународним трендовима на пољу ИиР, развија међународну сарадњу и тежи европским циљевима. Треба истаћи

да је Србија у фебруару 2002. године постала чланица програма Еурека. Од јула 2014. године придружила се програму Хоризонт 2020. Такође, одређени пројекти се спроводе захваљујући средствима ИПА (Инструменти за претприступну помоћ) која су намењена земљама кандидатима за приступање у ЕУ. У области ИиР је реализовано неколико пројеката чији циљ је да обезбеде предуслове и амбијент који ће да делује подстицајно на унапређење иновативности предузећа у Србији.

Међутим, српски истраживачи имају много проблема приликом укључивања у међународне пројекте и конкурсе. Пре свега, домаће законодавство још увек није добро усклађено са регулативом ЕУ када су у питању јавне набавке, обрачун амортизације, ПДВ за набављену опрему, путовања у циљу даље едукације и сарадње и сл. Велики проблем је и разлика у хонорарима који се исплаћују у Србији и иностранству, што узрокује да се истраживачки кадар и даље у великом броју сели у земље у којима остварују веће хонораре.

Такође, проблем представља и чињеница да одређени међународни конкурси (на пример у оквиру 7ОП) не обезбеђују средства која су довољна за финансирање одређеног пројекта, већ подразумевају да ће учесник обезбедити одређени износ сопствених средстава, односно бити спреман да кофинансира пројекат. Недостатак финансијских средстава у Србији представља отежавајући фактор да наши истраживачи уопште и аплицирају на овакве конкурсе.

Србија има европску перспективу и сви национални циљеви и програми су усмерени ка придруживању ЕУ, па тако и приоритети српског сектора ИиР.

Приоритети ЕУ у сегменту ИиР су, пре свега, развој најважније истраживачке структуре, унапређење функционисања ИиР, мобилност истраживача, а посебно се води рачуна о отвореном приступу знања.

Једна од седам најважнијих тема стратегије Европа 2020 (Europe 2020 strategy) за паметну, одрживу и инклузивну привреду је Иновациона унија. План Иновационе уније садржи преко 30 акционих мера, које за циљ имају (European Commission, 2016):

- да Европа достигне светски врх у области науке,
- да се уклоне потешкоће у иновационој делатности (високе таксе за патенте, подела тржишта, успорено успостављање стандарда које отежава да идеје брзо стигну до тржишта),
- да се измени начин сарадње јавног и приватног сектора, првенствено помоћу Иновационог партнерства између европских института, националних и регионалних власти и предузећа.

Све набројано би омогућило да се створи окружење које подстиче иновације, како би се идеје са што мање потешкоћа претварале у производе и услуге, а на тај начин би се постигао свеукупан раст привреде и отварање нових радних места.

За Србију је веома важно да следи сва начела ЕУ, међутим, неопходно је пре свега извршити опсежне анализе, јер слепо преузимање циљева и приоритета других земаља може да проузрокује одређене проблеме. Може да се деси да Србија преузме приоритете за које у нашој привреди не постоје потребни ресурси, а ни тражња.

У високоразвијеним земљама је карактеристично да пословни сектор има високо учешће у финансирању ИиР. Према подацима који су на располагању Еуростата у високоразвијеним земљама предузећа сnose трошкове више од 60% издатака за ИиР. Финансирање државног сектора је око 30% (најмање у Јапану – 17%, а највише у Норвешкој – 44%). Остали учесници у финансирању ИиР су из области високог образовања и приватног непрофитног сектора. Све упућује да се у Србији морају предузети мере за унапређење предузетништва и развој иновативости у пословном сектору.

2.4.2.1. Потреба за реорганизацијом постојећег научно-истраживачког система Србије

За научно-истраживачки систем у Србији је карактеристично да је низак ниво издвајања средстава за ИиР, а тренутна организација и концепција ИиР није у складу са жељама и потребама привреде. То је довело до неадекватне алокације иначе оскудних средстава за ИиР и резултира продубљеним технолошким заостајањем Србије у односу на развијене земље, али и земље сличног нивоа развоја и величине.

У циљу реорганизације постојећег научно-истраживачког система Србије неопходно је предузети све неопходне мере, и то:

- редефинисати постојећи модел јавног финансирања ИиР,
- подстицати приватно финансирање ИиР,
- унапредити информисање,
- подстицати трансфер технологије,
- комерцијализовати ИиР,
- развијати међународну сарадњу у ИиР.

Трансформисање система ИиР у Србији треба да обезбеди, пре свега, оптималну структуру учешћа појединих извора финансирања. Неопходно је обезбедити промене у секторској структури у ИиР, односно повећати учешће пословног сектора у финансирању ИиР, као и урадити све неопходно да би се квалитетно

аплицирало за међународне фондове који финансирају ИиР и повући што више бесповратних средстава.

Када је реч о јавном финансирању ИиР, неопходно је повећати ефикасност трошења средстава која су додељена из буџета и обезбедити адекватан и одржив систем финансирања. Циљ ове дисертације је да укажемо да није неопходно само уложити више јавних средстава у ИиР. Неопходно је да средства буду тако уложена да омогуће даљи замајац предузетницима да унапређују постојеће и стварају нове производе и услуге. Значи, важно је пажљиво изабрати јавно финансирање и подстицање ИиР које ће омогућити имплементацију резултата и тржишну конкурентност.

Потребно је успоставити стабилан, одржив систем финансирања у којем ће бити балансирано учешће буџетских средстава, приватних финансија, али и страних извора финансирања. То би омогућило побољшање истраживачко-развојне инфраструктуре, мотивисало истраживаче, повећало њихову мобилност и оспособљеност и дало као крајњи резултат интензивирање ИиР. Такође, стимулативно би деловало на подмлађивање истраживачког кадра. Све набројано би кумулативно утицало на развитак друштва у целини.

Српска домаћа предузећа скоро да не сарађују са домаћим научно-истраживачким организацијама и не користе резултате ИиР. Многи предузетници нису упознати са којим научно-истраживачким организацијама би могли и требало да сарађују. Неки су упознати са постојањем научно-истраживачких организација, али сматрају да су резултати ИиР превише скупи или да нису применљиви у пракси.

Србија има веома мали број пријављених патената, низак ниво технолошке размене и изузетно ниско учешће извоза високотехнолошких производа.¹

Доминантан извор финансирања ИиР у Србији је државни сектор. Средства државне и локалне управе су скоро у потпуности усмерена на финансирање високог образовања и институција које су у државном сектору.

Наша земља је декларативно усмерена ка бољој технолошкој опремљености привреде ради бољег пласмана робе и услуга, како на српском, али и међународном тржишту. Међутим, државна финансијска подршка пословном сектору за ИиР је на ниском нивоу. С друге стране, предузетници нису спремни да

¹ Према Еуростату високотехнолошким производима се сматрају производи авио индустрије, из сектора електронике, телекомуникација, фармације, научни инструменти, компјутеризоване машине за канцеларије, наоружање, хемијски производи, електричне машине.

ИиР финансирају из банкарских кредита због ризика од немогућности отплате истих.

У одговору у Упитнику Европске комисије за кандидатуру Србије за учлањење у ЕУ за Поглавље 25. (односи се на науку и истраживање) наведено је да је годишњи збир издвајања Владе РС за ИиР у од 2001. до 2010. године мањи од 123 милиона евра. У наведеном Упитнику исказано је да издвајање Србије из буџета за ИиР у БДП-у не прелазе 0,36%, што је на изузетно ниском нивоу (Влада РС, 2011).

Сагледавши многобројне проблеме који су евидентирани у Републици Србији, а који онемогућавају развој иновативности, Влада је у марту месецу 2016. године донела Стратегију научног и технолошког развоја Републике Србије за период 2016-2020. године (Службени гласник РС, бр. 25/2016). Овом стратегијом је прецизирано да Србија мора да се улагањима у ИиР приближи ЕУ, јер напредак укупног развоја није могућ без напретка истраживачког рада. Планирано је да укупна издвајања за ИиР до 2020. године буду 1,5 % БДП-а.

Република Србија за прве четири године од доношења стратегије не само да се није значајно приближила задатим циљевима, већ се и удаљила од истих, што се може сагледати из Табеле 2.7.

Табела 2.7. Буџетска издвајања за науку

Година	2015	2016	2017	2018	2019
% БДП	0,44	0,39	0,40	0,37	0,40

Извор: Републички завод за статистику 2016-2020. године

Међутим, нису само буџетска издвајања проблем који српским иноваторима и предузетницима компликује рад и развој. Изузетно велики негативан утицај има и лоша организација на републичком и локалном нивоу. Један од кључних чинилаца привредног развоја је стварање организованог научног и технолошког система. Неопходно је да држава предузме кораке и спроведе потребне активности како би се реализовао истраживачки простор који предузетницима даје подстрек за даље ИиР.

Неопходно је, такође, спровести све потребне радње да би се Србија интегрисала у Европски истраживачки простор и како би се максимално укључила у примени Оквирног програма за истраживање и иновације – Хоризонт 2020. Због важности

спровођења заједничких пројеката са истраживачима из других земаља чланица ЕУ потребно је да Србија ојача научну и технолошку основу и створи истраживачки простор у којем се промовишу истраживачке активности, укључујући све мере које Влада може да примени.

Велике су предности приступања ЕУ у области науке и ИиР. Пре свега, веће су могућности приступања европским фондовима за ИиР, повећава се међусобна сарадња научника, везе науке и привреде бивају све јаче. Међутим, много је изазова на путу интеграције у ЕУ, на свим пољима, па тако и на пољу ИиР. Пре свега, ЕУ намеће већа издвајања за науку, са акцентом на веће учешће приватног сектора у финансирању ИиР.

Влада РС је покушала да организује да се квалитетно спроведу пројекти ИиР у јавном сектору, тако да је у јулу 2010. године основала „ЈУП истраживање и развој“. У међувремену је друштву промењен назив у „Јединица за управљање пројектима у јавном сектору“ и продужен рок постојања на неодређено. Друштво управља ИиР у јавном сектору који му се поверавају међународним уговором, законом, актом оснивача или уговором закљученим са корисницима јавних средстава, финансира пројекте, прати рокове за реализацију, прати јавне набавке које је потребно спровести и начин њихове реализације, бави се консалтингом, менаџментом и стручним надзором. Друштво у оквиру својих делатности стиче средства из прихода оствареног обављањем делатности, финансијских кредита, донација, помоћи, Буџета Републике Србије и других извора у складу са законом (Влада РС, Министарство просвете, науке и технолошког развоја, 2016).

Међутим, научна заједница у Србији није задовољна трошењем средства ЈУП-а. Многобројни су административни проблеми. Опрема и потрошни материјал се набављају веома споро и нема координације (на пример, дешава се да се изврши набавка опреме, али се не изврши набавка потрошног материјала који је неопходан како би се користила набављена опрема). Последице су да је често немогуће испунити циљеве пројеката у задатим роковима.

Србија, на путу прикључења ЕУ, треба да следи земље које су већ прошле период транзиције и успешно се укључиле у међународне привредне токове. Искуство показује да приликом подршке из буџета држава не треба да буде усмерена на појединачна предузећа, већ треба да одабере сектор или тип предузећа који имају највише шанси да успеју (Cerović, Et al., 2014).

У вези улагања у приватни сектор, донет је Закон о иновационој делатности којим је успостављен Фонд за иновациону делатност (Службени гласник РС, бр. 110/2005, 18/2010, 55/2013). Из ИПА фонда (Приступни фонд ЕУ) издвојено је 8,4 милиона евра, за домаће фирме. Средствима која су обезбеђена зајмовима међународних организација финансира се истраживачка инфраструктура, док се развој самих истраживача реализује финансирањем из буџета Републике Србије посредством Министарства просвете, науке и технолошког развоја.

Како је већ наведено, Србија значајно одступа по учешћу приватних инвеститора у финансирању ИиР од вискоразвијених и земаља у развоју. У развијенијим земљама привреда више учествује у финансирању ИиР, а учешће сектора високо образовања је ниже. Међутим, у Србији је ситуација потпуно другачија. Приватници су потпуно маргинализовани, док високо образовање финансира око трећине укупно неопходних средстава за ИиР, а заједно са државним сектором више од 80% средстава.

Неопходно је да Србија промени постојећу структуру финансирања ИиР, како би се повећало учешће пословног сектора. Уједно, неопходно је побољшати стандард истраживача и опремљеност истраживачких институција.

Потребно је да Србија развија модел научно-истраживачког система који би допринео развоју истраживачког потенцијала, односно да стимулише развој образовања, развој истраживачке инфраструктуре, пре свега савремене опреме, а такође и обезбеди мобилност истраживача.

Уз недовољна улагања у ИиР, проблем у Србији је што не постоји адекватна опрема за ИиР. Такође, везе науке и привреде нису довољно јаке, а апсорпциони капацитет предузећа је мали. Све то је довело да велики број истраживача и предузетника напушта истраживање или одлази у иностранство, што представља велики губитак за српску науку, али и за цело друштво. Резултат је све мања конкурентност наше привреде и заостајање у светским трендовима. Како би се истраживачки рад на територији Србије повећао неопходно је да се што боље укључимо у истраживачки простор Европе и максимално користимо средства из европских фондова.

Међутим, није само износ улагања у науку проблем. Веома је важна и реорганизација ИиР како би се уложена средства што ефикасније користила. Неопходно је изменити постојећи концепт финансирања и променити приступ научно-истраживачких организација. Треба ставити акценат на комерцијализацију истраживачко-развојних активности, повезивање науке и привреде и стимулисати истраживаче. Био би велики успех када би Србија успела да подстакне и међународне институције које се баве ИиР да своје истраживачке активности спроводе у нашој земљи, јер би то допринело развоју компетенција српских истраживача. Искуства развијених земаља су показала да је веома важно стимулисати учешће пословног сектора у финансирању ИиР. На тај начин би лакше била обезбеђена неопходна средства и подстакла би се комерцијализација ИиР, повећао би се апсорпциони капацитет привредних субјеката, постигла би се већа конкурентност предузећа, постојала би већа доступност знања и информација, а превођење идеје кроз истраживачко-развојне пројекте до финалног производа спремног за тржиште би било брже. Уз наведено, неопходно је смањити административне процедуре, чиме би ефикасност читавог истраживачко-развојног система била повећана. Посебан приоритет треба да буду

мала и средња предузећа, која су база предузетништва, којима треба омогућити стабилне и предвидиве стимулансе за ИиР.

Два су основна концепта финансирања ИиР:

- институционално финансирање – обезбеђује финансијску стабилност у раду организација које се баве ИиР на дуге стазе,
- пројектно финансирање – користи за финансирање одређених истраживања.

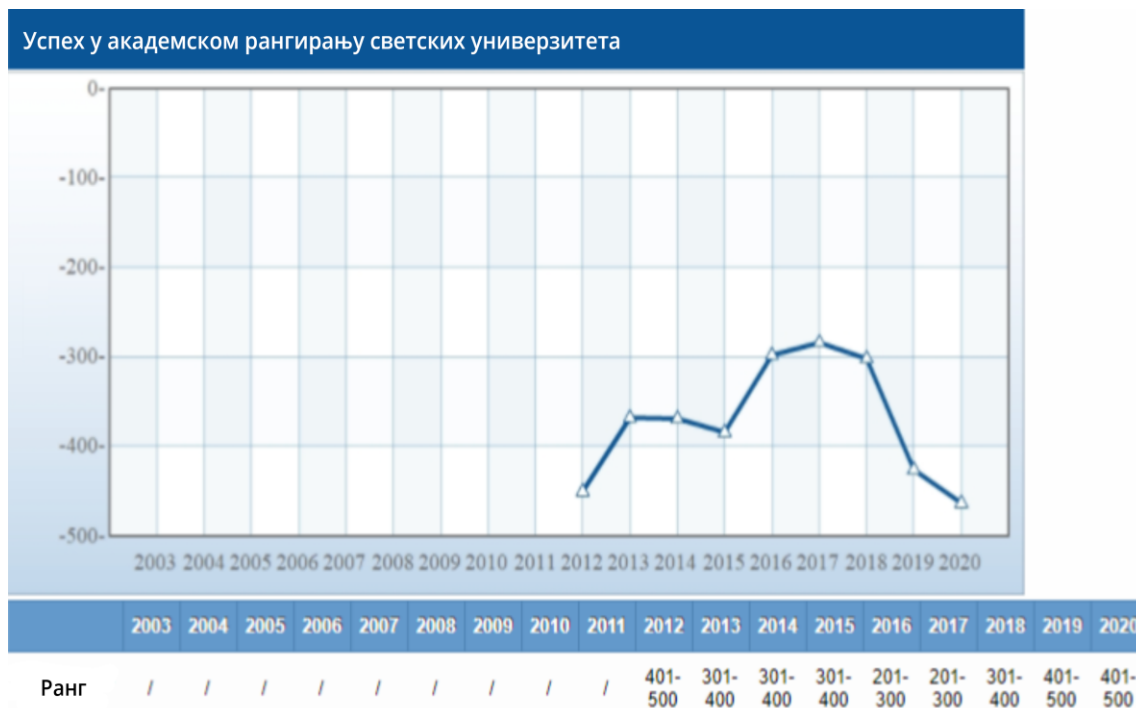
Неопходно је да постоји институционално финансирање како би се спроводили стратешки циљеви, јер они подразумевају потребу деловања за дужи временски циклус. Са друге стране, без пројектног финансирања тешко је пратити најновије трендове у глобалној привреди.

Када је у питању финансирање ИиР у Србији, могли бисмо да кажемо да је тренутно актуелан модел који представља мешавину институционалног и пројектног финансирања. Овакав начин финансирања ствара низ проблема, јер су државне високошколске установе финансиране од стране министарства задуженог за просвету, док за истраживачко-развојне пројекте добијају посебна средства намењена за одређене пројекте. Са друге стране, истраживачки институти могу да рачунају само на пројектно финансирање. На тај начин је могуће да се деси да одређени пројекти не буду одобрени, тако да не буду одобрена ни средства за истраживаче (ни за њихове зараде). Како се не би десило да одређени институти остану без средстава, да немају ни за зараде својих запослених, дешава се да одређени пројекти буду одобрени, иако се не сматра да су добри, како би се обезбедиле зараде запосленим истраживачима. На тај начин се дешава да, уместо да у финансирању пројеката акценат буде на успешности и тржишној конкурентности, социјални аспект добије приоритет.

Актуелан начин финансирања ИиР је веома неповољан, посебно за младе научнике, с обзиром да на опредељивање средстава за пројектно финансирање утичу резултати рада из ранијих година. Непходна је реорганизација финансирања ИиР. Потребно је увести институционално финансирање рада државних института, а уједно фискалном политиком подстицати ИиР у предузетништву.

Актуелна ситуација у Србији је таква да се резултати ИиР, које иначе није довољно развијено, веома мало користе, тако да је неопходно установити институционално финансирање рада државних института, а уједно фискалном политиком кроз подстицаје омогућити флексибилни одговор предузетника на тренутне изазове. Процеси и процедуре фискалне политике би морали да буду једноставни и лако применљиви. Требало би одредити области које имају потенцијала, за које већ постоји опрема и истраживачи који су већ спремни за даљи рад на актуелним истраживањима. У вези с наведеним, требало би искористити перформансе Универзитета у Београду који се, захваљујући

успешности истраживача на пољу математике и физике, на Шангајској листи, која се сматра престижном, котира између 401. и 500. места. На наведеној листи, коју формира шангајски универзитет од 2003. године, је рангирано 1000 универзитета, односно 2% универзитета из целог Света, тако да се сматра престижним да универзитет уопште овде буде рангиран. Универзитет у Београду је био и боље позициониран (2016. и 2017. године међу најбољих 300 у Свету), што можемо да видимо из Графикана 2.3.

Графикон 2.3. Успех Универзитета у Београду у академском рангирању светских универзитета

Извор: Academic Ranking of World Universities

<http://www.shanghairanking.com/World-University-Rankings/University-of-Belgrade.html>

Република Србија не улаже довољно у науку и истраживање, што је резултирало још лошијом позицијом нашег највећег Универзитета у 2021. години, јер је пласиран између 501. и 600. места (Shanghai Ranking, 2021).

С обзиром де је, како је наведено, на Шангајској листи тек 2% светских универзитета, јасно је да на београдском универзитету ради квалитетан научно-истраживачки кадар, тако да је потребно направити стратегију која би повезала факултете на којима истраживачи раде, са привредом, пре свега предузетницима.

Требало би форсирати развој истраживачке инфраструктуре, која има кључну улогу у спровођењу ИиР, а са друге стране омогућити и стимулирати свим истраживачима приступ набављеној опреми.

Потребно је да Србија анализира тренутно стање расположиве опреме, могућности за даље коришћење, као и детаљан регистар истраживача, јер то представља основ како би се одредило на које области Србија може да усмери развој. У том смислу требало би следити искустава Турске и Хрватске, које су већ прикупиле податке о опреми која се користи за ИиР и унапређују свој развој на основу темеља који постоје.

У Србији више од 95% истраживача ради у јавном сектору или сектору високог образовања. Неопходно је предузети све мере као би се овај проценат променио у корист истраживача у приватном сектору.

Развој истраживача је веома скуп и дуготрајан процес. Образовање траје годинама. Требало би да Србија континуирано прати упис студената на докторске студије и посебно обрати пажњу на докторанде на научним дисциплинама које су важне за даљи развој привреде. Истраживачима у областима које су важне за тржишни наступ Србије треба омогућити бољу сарадњу са колегама из иностранства, усавршавање у другим земљама, али и услове, односно амбијент, да се након усавршавања врате у домовину и овде наставе даљи развој своје истраживачко-развојне каријере.

Досадашња пракса је показала да се буџетска средства намењена за ИиР користе нерационално и не доприносе развоју истраживачких капацитета, тако да ни уз улагања која су вршена нису постигнути очекивани резултати ни у оквиру академских кругова, а ни предузетничких.

Из досадашњих искустава јасно је да треба редефинисати финансирање ИиР. Међутим, неопходно је континуирано мерење постигнутих резултата, како би се сагледали ефекти предузетих мера. Европска унија је већ дефинисала индикаторе које користи за годишњи извештај Innovation Union Scoreboard, који обухвата анализу следећих сегмената (European Commission, 2018b):

- број запослених у иновативним секторима,
- број запослених у секторима који су базирани на знању,
- удео експорта високотехнолошких артикала у трговонском билансу,
- удео у БДП-у дохотка од пласмана лиценци и патената на иностраном тржишту.

Сагледавање наведених индикатора омогућава предузимање корективних мера на време, како не би долазило до издвајања значајних буџетских средстава без очекиваних резултата.

Саглансо свему што је наведено може да се закључи да је Србија декларативно посвећена развоју ИиР и приступању европском истраживачком простору. Међутим, инвестирање које је вршено у ИиР, као и подршка предузетницима да

улажу у ИиР и учествују у оквирним програмима ЕУ се нису баш показала у најбољем светлу. Србија не истрајава у стратешким правцима и не испуњава дугорочне циљеве.

И поред значајних улагања у ИиР, нису постигнути запаженији резултати и ефекти на привреду. Постојећи модел финансирања ИиР није ефикасан. Карактерише га претежно финансирање средствима из државног сектора. Мало је учињено на побољшању истраживачке инфраструктуре, обучености и мотивацији истраживача.

Неопходно је потпуно реорганизовање финансирања ИиР и стимулисање приватног сектора да инвестира у ИиР, јер су улагања пословног сектора далеко ефективнија од јавног финансирања. Приватни извори ефикасније утичу на ИиР, оспособљеност и мотивисаност истраживача.

Уједно, неопходно је да се постојећа структура и организација ИиР усклади са потребама привреде. Иначе оскудна средства намењена ИиР се неадекватно и нерационално алоцирају. Није усклађена „понуда“ науке са „тражњом“ привредника, тако да је сарадња факултета и института са предузетницима минимална. Предузетници не препознају јавни сектор као партнера. Делује да државни научно-истраживачки систем постоји сам за себе и нема ближу сарадњу са привредом. Постојећа структура финансирања ИиР није оптимална, односно средства се не користе ефикасно, нити су резултати применљиви.

Иновативна предузећа се за потребе ИиР ослањају углавном на сопствене могућности и изворе, којих је мало. С друге стране, она врло ефикасно користе средства инвестирана у ИиР. Због тога је неопходно да Србија стимулише развој предузетништва и иновативности.

Све до сада учињено је резултирало у још продубљенијем технолошком заостајању наше земље за развијеним земљама, али и за мањим земљама и земљама сличног нивоа развоја.

Србија није успела да одговарајућим приступом одговори захтевима предузетника у циљу подстицања ИиР. Међутим, ни сами предузетници, а ни привреда у целини, није успела да јасно одреди своје потребе за ИиР.

Веома је изражена неефикасност јавног сектора (државни институти и факултети) и његова недовољна сарадња са привредом, па је очигледно да су упитна досадашња велика улагања у ове сегменте.

У Србији је веома неповољна старосна структура истраживача (више од 90% доктора наука је старије од 35 година). Неопходно је да се обезбеди стабилан материјални положај истраживача на дуги рок, јер је то један од услова да се млади људи заинтересују да се професионално баве ИиР. Такође, истраживачка опрема мора да буде доступна и веома је важно да се омогући сарадња са истраживачима из иностранства.

Нажалост, Србија нема капацитета да у земљи задржи младе истраживаче, а још су мање могућности да привуче таленте из иностранства. Према Глобалном индексу конкурентности Србија је постигла лошије резултате у 2019. години (рангирана је на 72. месту од 141 рангиране државе) у односу на 2018. годину (рангирана на 65. месту). Међутим, према показатељима Србија је најслабије оцењена на пољу иновација, где је остварила свега 40 поена у 2019. години, што можемо да видимо на Графикону 2.4. (World Economic Forum, 2019). Истоветан резултат Србија је имала и у 2018. години (World Economic Forum, 2018). Наведене чињенице јасно показују да у нашој Републици нема значајних квалитативних помака у сегменту иновација.

Србија

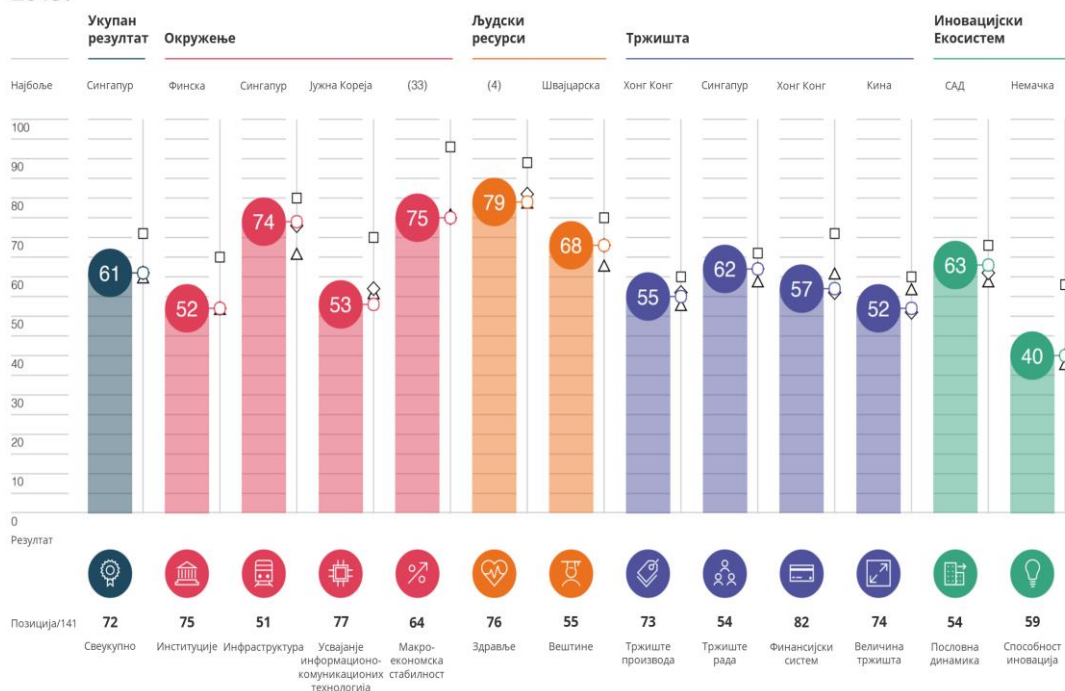
72 / 141

Глобални Индекс Конкурентности 4.0 2019. издање

Позиција у 2018. издању: 65/140

Преглед Перформанси 2019.

Легенда ◊ Претходно издање ▲ Просек групе са вишим средњим приходима □ Просек Европе и Северне Америке

Графикон 2.4. Глобални индекс конкурентности - Ранг Србије

Извор: World Economic Forum

Проблем је и то што се младим истраживачима пружа могућност једино да буду ангажовани у државним институтима и факултетима, које карактерише слаба

опремљеност инфраструктуром неопходном за ИиР и ниске или нередовне зараде, тако да су услови за развој истраживачке каријере веома неповољни.

У пословном сектору су услови много стимулативнији, међутим, број истраживача у овом сектору је минималан.

Због свега наведеног је неопходна потпуна реалокација буџетских средстава, као и успостављање стабилног националног модела финансирања ИиР, који ће да обезбеди реструктурирање истраживачко-развојног система и да делује подстицајно на истраживаче и предузетнике. Потребно је успоставити баланс учешћа јавних, приватних и страних извора финансирања. Повећање улагања приватног сектора у ИиР би довело до ефикаснијег трошења средстава, веће расположивости најновијих технологија, бољих апсорпционих капацитета привреде и трансфера технологије.

Чињеница је да је потребан веома дуг период да би се школовали истраживачи, који су стуб ИиР. Људски фактор се најспорије мења у сваком привредном систему. Зато Влада Србије треба да буде свесна да све акције које се предузимају у кратком року могу довести само до малих корекција на пољу ИиР. Неопходан је дуг временски период да би се извршило темељно реструктурирање јавног дела истраживачко-развојног система.

Потребно је радити на јачању везе науке и привреде. На тај начин би се у потпуности реорганизовао научно-истраживачки систем у Србији. Пословни сектор би више улагао у истраживачку инфраструктуру и била би већа ефикасност уложених средстава. Самим тим дошло би до неопходног кадровског подмлађивања и бољег развоја каријера истраживача. Све то би довело до интензивнијих научно-истраживачких активности и већој примени резултата истраживања у пракси. На тај начин би био обезбеђен развој привреде и друштва у целини.

Србија треба и да усмери подршку докторским студијама. На њима се обезбеђују не само будући академски предавачи, већ и истраживачи. Значајно би било када би држава пружала могућност већем броју докторанада да студирају уз стипендију. То би омогућило докторандима да не морају да раде док се баве истраживањем, што би утицало и на сам квалитет и дужину докторских студија.

Развојем академских институција наша земља би унапредила научно-истраживачки амбијент и могла би да постане жељена дестинација иностраних компанија које би изместиле ИиР у нашу земљу.

Такође, веома је важно подизати свест о правима интелектуалне својине која морају да буду заштићена до нивоа заштите права у земљама ЕУ. Требало би да држава постигне договор са банкама да као обезбеђење потраживања за кредите за ИиР примају и права на интелектуалној својини.

Свакако да би најповољније било променити структуру извора финансирања ИиР, у смислу да се повећа учешће приватног сектора, као и иностранства. Да би се успело у наведеном настојању неопходна је подстицајна и конзистентна фискална политика.

3. Функционални донети фискалне политике у развоју предузетништва

Креатори економске политике посредно или непосредно утичу на дистрибуцију ресурса којима државе располажу с два главна инструмента – монетарном и фискалном политиком.

У овом раду бавићемо се донетима које фискална политика, као полуга економске политике, може имати у функцији развоја предузетништва.

Фискална политика подразумева уобличавање фискалних прихода и буџетских расхода у циљу успостављања равнотеже у привредном систему и постизања одређених макроекономских циљева. Фискалном политиком је одређен образац сакупљања средстава и трошења средстава из државног буџета.

Фискална политика својим утицајем може да створи стимулативни амбијент за предузетништво, повећање производње и запослености, као и за повећање директних страних инвестиција. Једна од најбитнијих одредница укупне конкурентности државе је пореска конкурентност. Њоме се државе међусобно такмиче у привлачењу страних директних инвестиција, чиме посредно утичу у позитивном контексту на привредни и укупни економски раст.

У Републици Србији Законом о буџетском систему (Службени гласник Републике Србије број 72/2019) дефинисано је да фискална политика представља одлуке које доносе или радње које спроводе органи власти у вези са јавним приходима и примањима и расходима и издацима и акумулацијом јавне имовине и обавеза са циљем утицаја на привредна кретања и остваривање циљева фискалне политике.

Фискалном политиком се могу смањити неизвесност и ризик и може се допринети да се тржишни проблеми сматрају пословним изазовима. Управо због овако великог значаја који структура опорезивања има за предузећа, односно за одлуке које ће предузетник донети, као и у вези с ризиком који је спреман да преузме, за нашу анализу је битан утицај фискалне политике на развој предузетништва.

Државна помоћ кроз фискалну политику се све више оријентише ка предузетништву и иновацијама. Различити су начини на који држава може да помогне. Круцијално је питање који је прави пут који треба изабрати како би се развијали предузетништво и иновативност, за које се показало да су локомотиве даљег развојног пута. Досадашња пракса развијених земаља је верификовала да је помоћ предузетницима свакако вишеструко корисна. Међутим, резултати су показали да није битна само количина средстава која су инвестирана као помоћ

предузетништву и иновативности, већ је важан и начин, односно целокупна организација и приступ финансијској помоћи.

Потребно је пронаћи праве механизме који ће бити усмерени у правцу стварања што боље економске климе. Пореске олакшице предузетницима и буџетска помоћ за научна и технолошка истраживања доприносе бржем технолошком развоју. У финансијској политици и пракси савремених земаља егзистирају бројни фискални стимуланси који стимулишу развој предузетништва и иновативности. Међутим, питање је какву помоћ треба пружити, колику помоћ треба дати, да ли треба и на који начин организовати одређене фондове, колико треба да буде учешће државе у помоћи и сл. Питања која се односе на то колико национални систем коштају стимуланси и да ли постоје одређене алтернативне методе које, са истим коштањем, дају већу корист за привреду, су још увек остала без конкретних научних одговора који се могу сматрати премисама за све привреде.

У теорији је познато да предузећа могу да буду бити изложена разним методама опорезивања. Предоминантан начин опорезивања је опорезивање профита у корпорацијама, односно добити предузећа (Ристић и Ристић, 2014).

3.1. Врсте и карактеристике инструмената фискалне политике

Економска политика сваке земље има за основни циљ економски раст. Да би наведени циљ био достигнут фискална политика, као саставни део економске политике, има одређене циљеве који треба да буду остварени. Неки од њих су:

- Висок и стабилан економски раст,
- Раст националног дохотка,
- Пуна запосленост,
- Одржива позиција платног биланса,
- Смањивање јаза између развијених и неразвијених привредних грана,
- Смањивање јаза између развијених и мање развијених региона у оквиру државе и сл.

Да би наведени циљеви били остварени фискална политика се служи основним инструментима – јавним приходима и јавним расходима.

3.1.1. Јавни приходи

Јавни приходи би могли да се дефинишу као обавеза у новцу коју уплаћују сва правна и физичка лица у буџет државе, града, општине и сл. Плаћање је углавном обавезно, под претњом принудног извршења, изузев одређених донација и добровољних плаћања. Уплаћена средства држава користи за финансирање неопходних активности у циљу подмиривања општедруштвених потреба.

Јавни приходи су један од предуслова успешног функционисања сваке државе, јер без постојања буџетских средстава влада ниједне земље не би могла да извршава обавезе које се пред њу стављају.

Закон о буџетском систему (Службени гласник Републике Србије број 72/2019) јавне приходе дефинише као све приходе остварене обавезним плаћањем пореских обвезника, као и све друге приходе који се уплаћују на буџетске рачуне и рачуне организација за обавезно социјално осигурање.

Јавни приходи могу бити уплаћени у виду:

- пореских прихода, који су јавни приходи које држава сакупља од обавезних уплата пореских обвезника, а да у замену нема извршења одређене услуге;
- непореских прихода, који се наплаћују од одређених физичких и правних лица у виду накнаде (на име коришћења јавних добара), таксе (за извршење јавних услуга) и пенала и казни (због кршења прописаних одредби).

У Републици Србији наведеним Законом дефинисане су врсте јавних прихода и примања.

„Јавни приходи су:

- 1) Порези,
- 2) доприноси за обавезно социјално осигурање,
- 3) непорески приходи, и то:
 - (1) таксе
 - (2) накнаде
 - (3) казне
 - (4) приходи настали употребом јавних средстава
- 4) самодопринос,
- 5) донације, трансфери и финансијска помоћ Европске уније.

Примања државе су:

- 1) примања од продаје нефинансијске имовине,
- 2) примања од задуживања,
- 3) примања од продаје финансијске имовине“ (Службени гласник Републике Србије број 72/2019).

Порези могу бити уведени само законом и то на:

- потрошњу,
- доходак (порез на доходак грађана),
- добит,
- имовину (порез на имовину) и
- пренос имовине (порез на пренос апсолутних права, порез на наслеђе и поклон,).

Законом су јасно утврђени обвезник, предмет опорезивања, основица, пореска стопа или износ, све олакшице и сва изузимања од опорезивања. Такође, утврђени су и рокови, као и начин плаћања пореза.

Доприноси за обавезно социјално осигурање су:

- допринос за пензијско и инвалидско осигурање,
- допринос за здравствено осигурање,
- допринос за осигурање за случај незапослености.

„**Таксе** се наплаћују за непосредно пружену јавну услугу, односно спроведен поступак или радњу, коју је пружио, односно спровео корисник јавних средстава. Висина таксе мора бити примерена трошковима пружања јавне услуге, односно спровођења поступка или радње и мора бити утврђена у апсолутном износу, односно не може бити утврђена као проценат од променљиве основице, осим уколико је законом другачије прописано.“ (Службени гласник Републике Србије број 72/2019). За сваку јавну услугу може да буде наплаћена само једна такса. Разликујемо:

- локалне административне таксе,
- локалне комуналне таксе,
- боравишну таксу.

„**Накнаде** се могу уводити за коришћење добара која су посебним законом утврђена као природна богатства, односно добра од општег интереса и добра у општој употреби“ (Службени гласник Републике Србије број 72/2019).

„**Приходи настали употребом јавних средстава** су:

- приходи од камата,
- приходи од давања у закуп, односно на коришћење непокретности и покретних ствари у државној својини,

- приходи од давања у закуп, односно на коришћење непокретности и покретних ствари у својини аутономне покрајине, и јединице локалне самоуправе,
- приходи настали продајом услуга корисника јавних средстава чије је пружање уговорено са физичким и правним лицима на основу њихове слободне воље,
- приходи од новчаних казни изречених у кривичном, прекршајном и другом поступку који се води пред државним органом и одузета имовинска корист у том поступку,
- приходи од новчаних казни изречених у прекршајном поступку за прекршаје прописане актом скупштине локалне власти и одузета имовинска корист у том поступку,
- концесиона накнада“ (Службени гласник Републике Србије број 72/2019).

„Примањима од продаје нефинансијске имовине се сматрају:

- приходи од продаје непокретности и покретних ствари у државној својини,
- приходи од продаје непокретности и покретних ствари у својини аутономне покрајине, и јединице локалне самоуправе,
- примања од продаје осталих основних средстава,
- примања од продаје робних резерви,
- примања од продаје драгоцености,
- примања од продаје природне имовине,
- друга примања утврђена законом“ (Службени гласник Републике Србије број 72/2019).

„Примањима од задуживања и продаје финансијске имовине сматрају се:

- примања од задуживања на домаћем тржишту,
- примања од задуживања на иностраном тржишту,
- примања од продаје финансијске имовине на домаћем тржишту,
- примања од продаје финансијске имовине на иностраном тржишту,
- друга примања утврђена законом“ (Службени гласник Републике Србије број 72/2019).

3.1.2. Јавни расходи

Држава различитим облицима јавних прихода наплаћује одређена новчана средства од физичких лица и привреде и на тај начин креира привредни амбијент. Међутим, позитиван или негативан ефекат на привредну делатност држава може остварити и кроз расподелу буџетских средстава, односно јавне расходе.

У нашој земљи Законом о буџетском систему дефинисани су јавни расходи тако да они подразумевају расходе за робе, услуге и друга давања које држава пружа

без директне и непосредне надокнаде (Службени гласник Републике Србије број 72/2019). У наведеном Закону „јавни расходи су:

- 1) расходи за запослене,
- 2) расходи за робе и услуге,
- 3) амортизација и употреба средстава за рад,
- 4) отплате камата и пратећих трошкова задуживања,
- 5) субвенције,
- 6) дотације и трансфери,
- 7) обавезно социјално осигурање и социјална заштита,
- 8) остали расходи (порези, обавезне таксе, новчане казне, пенали и др.)

Издаци државе су:

- 1) издаци за набавку нефинансијске имовине,
- 2) издаци за отплату главнице,
- 3) издаци за набавку финансијске имовине“ (Службени гласник Републике Србије број 72/2019).

3.1.3. Пореска и буџетска фискална политика

Фискалном политиком - сумирањем јавних прихода и дистрибуцијом јавних расхода, држава може да утиче на целокупну привреду. Одређивањем висине јавних прихода, односно процената у којима се исти наплаћују, баве се фискални органи који, поштујући фискална начела, мењају пореске стопе сагласно одлукама на државном нивоу да ли ће се водити рестриктивна или експанзивна политика, односно да ли ће се утицати на развој одређеног географског подручја или дела привреде. Фискална политика посредством трансмисионог механизма у привреду преноси ефекте дискреционих мера утичући на понашање привредних субјеката, а тиме и на целокупну привреду или одређени њен део.

Зависно од инструмената које фискална политика користи разликују се пореска политика и буџетска политика.

3.1.3.1. Пореска политика

Пореска политика као основни инструмент за борбу против лоших економских показатеља користи *порез*. Применом наведеног инструмента фискална политика омогућава реализацију три основне функције:

- 1) *Стабилизациона функција* – доприноси стабилности привреде са стањем пуне запослености, стабилним нивоом цена, равнотежним нивоом националног дохотка и уравнотеженим билансом. Механизам фискалне политике код инфлационог и/или дефлационог „гепа“ доводи привреду у равнотежу. У случају да становништво поседује већи складиштени износ који се усмерава на потрошњу, влада, односно порески органи, доносе одлуку да у већем проценту буде опорезовано становништво. Повећани порез смањује расположиви доходак код становништва, тако да се гаси прекомерна тражња за производима и услугама. Примена овог инструмента фискалне политике у државама које су инфлаторно оптерећене краткорочно доводи до затварања инфлационог „гепа“. Међутим, на дуги рок овај инструмент може, због смањења тражње, довести до смањења обима производње, што би за последицу имало и смањење запослености. То би привреду довело до веће незапослености и депресије, односно до дефлационог „гепа“. Тада је неопходно, у циљу повећања расположивог дохотка код грађана, смањити пореско оптерећење. Тиме би се повећала склоност ка потрошњи, потражња би била већа, па би произвођачи повећали производњу. Несумњиво, незапосленост би бивала све мања, али, што је најважније, активирали би се мултипликатори, тако да би се запосленост и национални доходак повећавали више него што су снижени порези. Међутим, дугорочним смањењем пореза и увећавањем запослености и националног дохотка становништво би располагало све већом количином дохотка, што би утицало на повећање склоности ка потрошњи, односно дошло би до повећања тражње. Последишно, постојала би опасност од инфлаторног повећања цена. Из овог једноставног примера функционисања механизма пореске политике може се закључити колико је тешко водити макроекономску политику.
- 2) *Алокативна функција* – доприноси одговарајућој алокацији ресурса, односно фактора производње. Није довољно да се пореска политика бави само смањењем или повећањем пореза, већ је неопходно да се сагледа значај и саме структуре опорезивања. Држава може, смањењем пореских стопа само одређеној грани привреде, региона или појединим правним лицима, да усмери алокацију ресурса и допринесе њиховом што бољем коришћењу. Да би се постигло наведено пореска политика као меру користи пореске олакшице или пореска ослобађања у целости. Приватни инвеститори често захтевају од владе појединих земаља да се смање одређене пореске стопе или да добију привремено пореско ослобођење. Такав начин стимулисања приватних инвеститора се користи више од сто година. Један од примера је да је влада Египта средином 19. века, користила порески подстицај за улагање у инфраструктуру. Наиме, у време изградње Суецког канала омогућила је коришћење пореских олакшица

компанијама које су учествовале у изградњи овог поморског коридора (Irwin, 2003).

- 3) *Редистрибутивна функција* – која се огледа у прерасподели националног дохотка између различитих друштвених слојева. Порезом, као својим инструментом, пореска политика прогресивним пореским стопама опорезује доходак богатијих, а пореским олакшицама помаже сиромашније.

Наведене функције пореске политике показују широко дејство исте на целокупну привреду. Управо због дејства пореске политике на привреду у целини, неопходно је да она буде усклађена са свим преосталим економским политикама, што је најчешће веома тешко. Пореска политика, односно њене мере, се углавном спроводи заједно са монетарном политиком, са којом чини комплексан део економске политике једне државе.

3.1.3.2. Буџетска политика

Буџетска политика као најважнији инструмент за борбу против нестабилности у привреди, инфлације тражње и незапослености користи *буџет*. Она је политика јавних прихода и јавних расхода. Могу се идентификују три различите фазе у буџетском процесу (Alesina and Perotti, 1999):

- 1) Утврђивање предлога буџета,
- 2) Презентовање и буџета,
- 3) Примена буџета.

Посредством буџета се целокупна јавна потрошња ставља у функцију економске политике државе. Држава може да води експанзивну или рестриктивну политику, у зависности од привредног циклуса у којем се налази, и утиче на раст дохотка државе. У појединим привредним или географским областима, за које приватни капитал није заинтересован, држава се јавља као инвеститор, односно као потрошач. Она организује истраживања, производњу, изграђује и обнавља инфраструктуру, организује јавне делатности. Финансирањем и стимулисањем одређених привредних активности буџетска политика врши алокативну и стабилизациону функцију. За разлику од пореске политике која својим основним инструментом, порезом, стимулише приватни сектор, али не може да на најбољи начин утиче на расоред ресурса, буџетска политика имплементацијом свог основног инструмента, буџета, и јавним радовима директно утиче на распоређивање ресурса и концепцију потенцијалне производне делатности. Веома је важно за сваку привреду да држава повећа јавне радове градећи путеве,

мостове, обданишта, школе и сл. На тај начин се утиче да буде повећана производња, запосленост, повећа расположиви доходак становништва и, мултипликативним ефектима, привреда изведе из депресивног стања.

У свакој држави је важно да буду покренута привредне области за која не постоји велико интересовање приватног капитала. То се нарочито односи на истраживачку сферу, где су истраживања дугорочно веома битна за државу, али економски са веома неизвесним резултатима.

3.2. Порески подстицаји

Како би био остварен основни циљ економске политике – привредни раст, у великом броју привредних система фискална политика користи порез као инструмент којим привредницима омогућава да користе одређене подстицаје у циљу развоја предузетништва и иновативности. На основу бројне литературе која се бави пореским подстицајима могли би да сублимирамо да они представљају порески уступак једне државе ради одређених економских и социјалних мотива, којима се пореским обвезницима омогућава пореска бенефиција.

Различите државе практикују различите фискалне политике којима предузетницима стављају на располагање различите фискалне стимулансе.

На пример, *фискалном политиком се подстицаји могу увести у различитим етапама предузетничких пројеката:*

- а) у иницијалном периоду (пре самог поертка спровођења инвестиционе активности),
- б) у доби самог вршења привредне активности,
- в) у доби након завршетка привредне активности.

Како би било стимулисано предузетништво, *фискална политика може да стави на располагање различите подстицаје у односу на врсте фискалних обавеза*, тако да они могу да се односе на:

- а) порез на доходак,
- б) порез на промет,
- в) порез на имовину,

- г) порез на зараде,
- д) доприносе за социјално осигурање,
- ђ) таксе
- е) царине и др.

У креирању пореских подстицаја мора да се води рачуна да *се разликују порески подстицаји за инвеститоре* (правна или физичка лица који обезбеђују средства) *од оних које треба ставити на располагање онима који директно инвестирају средства у одређене пројекте.*

Фискалном политиком могу да буду предвиђени *порески подстицаји различите дужине трајања*, тако да они могу бити:

- а) привремени,
- б) краткорочни,
- в) дугорочни,
- г) трајни.

Порески подстицаји могу да се користе у циљу унапређења одређених грана индустрије или географских региона, тако да они могу да буду подстицаји са секторским, структурним или глобалним учинцима.

Такође, порески подстицаји могу да буду на располагању предузетницима на интерном и екстерном плану, на макро и микро нивоу и сл.

3.2.1. Порески подстицаји у функцији подстицања предузетништва и привредног раста

Савремени привредни системи креирају фискалне политике у којима се предузетницима на располагање стављај много подстицајних мера којима се умањују пореске обавезе, а такође је у пракси уобичајено да се порески обвезници у целости ослобађају обавезе плаћања пореза.

У најширем смислу разликујемо следеће пореске подстицаје:

1. Умањење пореза подразумева да се пореском обвезнику законом умањује пореска стопа по којој се врши опорезовање профита или се даје могућност за опорезивање само одређеног дела профита. Оваквим селективним смањењем пореских стопа креатори фискалне политике могу да:

- подстичу развој малих и средњих предузећа,
- стимулишу развој поједних грана или региона,
- подстичу улагања за посебне намене, нпр. за истраживање и развој, тако што искључују део профита из пореске основице. У наведеном случају јасно су одређене стопе умањења, трошкови који могу да буду признати за олакшицу, колико максимално трошкови могу да износе и шта они подразумевају. Овакво смањење пореске стопе се у пракси често манифестује као пореско ослобађање за одређена предузећа, поједине гране или регионе. Оно може бити делимично или потпуно, на одређено или неодређено време.

2. Посебан режим амортизације омогућава да се обрачун амортизације врши на начин који одступа од уобичајеног поступка амортизације, а који је одређен само дужином века корисног трајања основног средства. Овај подстицај подразумева одлагање плаћања пореза. Он има веома важно место међу фискалним подстицајима. За предузетнике је од велике важности да трошкови капитала што раније буду одбијени, јер на тај начин имају веће уштеде.

Разликује се више начина амортизације:

- а) Пуна (тренутна) амортизација омогућава обвезнику да у години набавке одбије целокупне трошкове основног средства;
- б) Убрзана амортизација омогућава да се отпис набављених средстава убрза тако што се примењују виске стопе амортизације у првој или првих неколико година набавке;
- в) Амортизационо одобравање подразумева да се стварни трошкови набавке основног средства увећавају за одређени проценат, па се на тако добијену „нову“ вредност обрачунава уобичајена амортизација;
- г) Додатна амортизација подразумева да се на уобичајену амортизацију обрачуна и додатна амортизација;
- д) Превремена амортизација омогућава да се основно средство амортизује и пре него што је набављено, односно да се амортизација одбије чим се

средство купи. Овај вид амортизације представља комбинацију инвестиционих резерви и амортизације. Уштеде предузетника који инвестира су веће што су трошкови улагања у основна средства раније одбијени.

3. **Инвестиционе премије** се углавном користе за финансирање изградње инфраструктурних објеката или циљано за отварање нових радних места. Могу да буду одобрене у виду:
 - а) инвестиционих кредита – омогућавају пореским обвезницима да умање обавезу по основу пореза у износу који је одговарајући одређеном делу вредности инвестиције;
 - б) готовинских трансфера – подразумевају исплату у виду субвенција.
4. **Повраћај пореза за случај реинвестирања** подразумева да се предузећу које врши реинвестирање дела профита даје могућност за делимичну или потпуну рефундацију пореза.
5. **Инвестиционе резерве** омогућавају предузећима да сваке године у посебан фонд за будуће инвестиције издвоје одређени износ профита, који се одбија од пореске основице. На тај начин се у години у којој се врши одвајање средстава у фонд врши смањивање пореске основица, а уплата пореза се одлаже за године у којима се инвестиција остварује.
6. **Порески одмор** подразумева одмор од пореских обавеза на одређени период. Држава јасно дефинише дужину трајања одмора, као и регионе и секторе на које се наведени стимуланс односи.
7. **Пореско ослобађање** омогућава да се на одређено време не врши опорезовање профита. За време трајања наведеног подстицаја не врши се обрачун амортизације.
8. **Преношење губитака унапред** је подстицај који омогућава предузетницима да у каснијим годинама пословања умање пореску обавезу као награду за ризик који су поднели у првим годинама предузетништва, када по правилу нису остварили профит. У пракси се наведено компензовање губитка остварује тако што се обвезницима допушта да у текућој пословној години могу да прикажу и пренесу губитак из претходних година и тако умање основицу за порез.
9. **Преношење губитка уназад** је подстицај који омогућава предузетницима да текуће губитке пребију на терет профита из претходних годна. У пракси се наведени подстицај остварује тако што предузеће може да захтева рефундацију

пореза који је плаћен на профит у претходним годинама. Држава јасно дефинише број година за које се може извршити преношење губитка.

- 10. Одбијање посебних трошкова од износа трошкова** омогућава да се одређене активности предузетника привилегују. Овај стимуланс се веома често користи за подстицање ИиР и набавку нових технологија.
- 11. Повољнији третман** даје могућност да се за одређене привредне активности или регионалне области умање одређене фискалне обавезе према држави.
- 12. Изузимање из дохотка** представља порески подстицај који подразумева да се одређене врсте дохотка изузимају од опорезивања.
- 13. Одбијање од дохотка** је подстицај који подразумева да се одређени износ који је унапред дефинисан одбија од опорезивог износа.
- 14. Порески рај** је назив за области у којима се профит опорезује по нултој пореској стопи.

3.3. Утицај фискалних подстицаја на привредни раст

Фискална релаксација представља окосницу за развој предузетништва. Постизањем стимулативних ефеката се смањују трошкови производње и тако се утиче на повећање улагања. На тај начин стварају се реални услови за развој предузетништва, а оно даље врши директан позитиван утицај на економски раст.

Фискални подстицаји се морају користити селективно, у зависности од циља који треба да буде постигнут.

Управљајући изабраним фискалним подстицајима држава врши финансијску интервенцију којом може директно да се утиче на економски и друштвени развој.

Фискалним деловањем секторски се оријентишу инвестиције, стимулише се техничко-технолошки прогрес и примена резултата научно-истраживачког рада, усмеравају се знања и мења кадровска структура и, свеукупно, промовише се привредни раст и развој.

На пример, убрзани отпис основних средстава омогућава привредним субјектима да имају мању основицу за опорезивање.

Смањивање исказаног дела профита који подлеже опорезивању утиче на раст амортизационих фондова, што има за резултат повећање могућности за самофинансирање.

Разни облици фискалних олакшица и ослобођења се у многим привредама користе у циљу већег улагања у инфраструктуру или реинвестирања у најзначајнијим сегментима производње. Користе се различита фискална захватања и фискална ослобођења у зависности од развојних приоритета креатора привредног окружења. На тај начин утиче се на корекцију структурног дебаланса, подстиче се извоз и регионална хармонизација. Такође, фискалним теретима и ослобођењима утиче се на продуктивност рада, истраживање и развој у циљу техничког прогреса, национално коришћење производних капацитета, оптималну алокацију инвестиционих ресурса, мобилност кадрова и већу запосленост. Смањењем или укидањем пореза и царина стварају се позитивни ефекти на регионални и структурни развој тако што се увоз опреме и дефицитарног репродукционог материјала врши уз мање расходе. Стимуланси који се најчешће користе су специјалне пореске олакшице које се омогућавају за улагања у фиксна средства. Ове олакшице подразумевају дозвољавање убрзане амортизације, умањење опорезивања у случају инвестирања у истраживање и развој, техничке иновације, научнообразовне, културне, просветне, социјалне и здравствене инфраструктуре.

У јавним финансијама посебан значај има дејство структуре пореза на формирање капитала и његову улогу у привредном расту. Бројни резултати указују да је највећи део формираног капитала који има утицај на раст производње заправо резултат технолошког и научног прогреса који су постигнути захваљујући повлашћеном пореском третману. Тако фискални стручњаци истичу да је пореска политика усмерена на привредни раст сложенија од пореске политике усмерене на стабилизацију. Неопходно је спровођење фискалне политике која утиче и на ниво и на квалитет створања приватног капитала. Важан сегмент фискалне политике дејство стимуланса.

У различитим привредним системима прибегава се различитим фискалним стимулансима, што зависи од основних циљева који су задати за постизање. Тако се омогућава коришћење фискалних привилегија у циљу:

- подржавања раста индивидуалне штедње,
- привлачења приватног капитала,
- повећања извозних перформанси,
- стимулисања инвестиција ради решавања проблема секторског, регионалног развоја или поспешивања истраживачко-развојних активности.

Од изузетне је важности да мере фискалне политике буду синхронизоване с мерама монетарне политике.

3.4. Искуства земаља ОЕЦД и одабраних великих економија у примени инструмената фискалне политике у функцији развоја предузетништва и иновативности

Најразвијене земље су схватиле да су иновације кључне за економски раст и повећање продуктивности. Оне имају посебну улогу у проналажењу решења за бројне глобалне изазове од којих су свакако једни од најважнијих климатске промене и старење становништва. Улагање у ИиР има велику улогу у увођењу нових технологија заснованих на иновацијама које на тржиште доносе нове значајно побољшане процесе и производе.

Тренутно је у фокусу многих најразвијенијих земаља проблем успоравања раста продуктивности, који није уједначен у свим земљама или предузећима, тако да многе компаније не предузимају довољно како би се више радило на ИиР. Постоји значајна хетерогеност у секторима и унутар њих у односу на развој и преузимање и имплементацију иновација.

Како би стимулисале предузетништво и повећање издатка за ИиР, већина земаља ОЕЦД-а и велике економије као што су Русија, Кина, Бразил и Индија користе инструменте фискалне политике. Након светске економске кризе 2008. године порески подстицаји су постали све бројнији и издашнији у многим земљама у нади да ће се побољшати конкурентност и стимулисати дугорочни економски развој.

Фискална политика снижавањем пореза које је усмерено на повећање потрошње и обима продаје даје скроман допринос на економски раст и развој. Основни стимуланти које фискална политика користи у најразвијенијим земљама су специјални фискални стимуланти (пореске олакшице и бенефиције) који су карактеристични за инвестирања у основни капитал. У развијеним привредама се пре свега користе убрзана амортизација и усмерено опорезивање расхода на ИиР. Фискални стимуланти, деловањем на образовање, ИиР, односно на технички прогрес, дугорочно утичу на привредни развој, јер директно деловање државе на финансирање иновација доприноси порасту искоришћености ресурса и раста продуктивности.

О коришћењу фискалне политике у функцији развоја предузетништва и иновативности можемо много да научимо из бројних искустава земаља које су чланице Организације за економску сарадњу и развој (ОЕЦД) које спадају у групу најразвијенијих земаља света. Оне ни у једном сегменту економске политике не одступају од остварења основних циљева који су (ОЕСД, 2019с):

- Постизање што већег привредног раста и запослености;
- Повећање животног стандарда уз сачувану финансијску равнотежу;

- Допринос развоју привреде на нивоу целог света;
- Помоћи економски развој у земљама чланицама, али и у земљама које нису чланице;
- Допринос експанзији светске трговине, без дискриминације.

Како би постигле, односно одржале жељени ниво улагања од стране предузетника, владе развијених земаља креирају стимулативно окружење пажљиво дизајнирајући фискалну политику користећи подстицаје како би подстакле развој предузетништва и иновативности. Најразвијене земље су схватиле да стимулисање предузетништва и ИиР не мора нужно да резултира укупним повећањем глобалне иновације и њеним једноставним преузимањем из друге земље. Неопходно је да се фискални подстицаји бирају пажљиво, сагледавајући могућности њихових позитивних преливања на друге секторе економије, водећи рачуна да не дође до негативне селекције у којој би били фаворизовани привредни субјекти који немају шансу на тржишту или буду подстакнути предузетници да предузму активности које су мање ефикасне.

Основна начела од којих полазе све земље чланице ОЕЦД су (Neubig, GalindoRueda, Appelt, Criscuolo и Bajgar, 2016):

- Владина подршка пословном истраживању и развоју (ИиР) треба да подстакне предузетнике да уложе у знање које може да резултира иновацијама које трансформишу тржишта и индустрије и резултирају користима за друштво. Најчешће се подршка пружа предузетницима којима треба надокнадити губитке попут повраћаја улагања у ИиР и у вези с потешкоћама у проналажењу финансија, посебно за мала и млада предузећа.
- Фискални подстицаји треба да буду усмерени на посебне препреке или синергију за промоцију ИиР, као и олакшавање иновација унутар сваке земље, односно региона. Фискална политика мора да сагледа хетерогеност тржишта, појединих актера на истом који су укључени у развој и коришћење иновација, као и хетерогеност алтернативних фискалних подстицаја и њихов дизајн.
- Пореска политика је све важнији елемент подстицаја. Типови подстицаја који се највише користе укључују пореске кредите или повољне пореске одбитке за трошкове ИиР. Такође, користе се и друге врсте подстицаја усмерене на приход од одређених истраживачко-развојних активности, као и директна подршка истраживачима и истраживањима.
- Већина земаља које пружају пореске олакшице за ИиР фокусирају подстицаје за смањење трошкова и подстицање повећаних трошкова за ИиР. Подстицаји могу бити у облику кредита, пореза на зараде запослених укључених у послове истраживања и развоја и/или капиталне инвестиције за ИиР. Такође, подстицаји могу бити у облику убрзане амортизације како би се омогућио бржи повраћај средстава уложених у основна средства за ИиР, као и појачана

амортизација која омогућава да обвезници могу да надокнаде више од 100% трошкова расхода за ИиР.

- Све већи број земаља разматра усвајање подстицаја за порез на доходак, као додатак на подстицаје који се већ користе. Они предвиђају нижу пореску стопу на будући приход од улагања у ИиР и повећање стопе поврата након опорезивања предметне инвестиције.

Подршка владе најразвијенијих земаља пословном ИиР настоји да подстакне компаније да улажу у знање које може да резултира иновацијама које трансформишу тржишта и индустрије и доводе до користи за друштво. Најчешће се подршка пружа предузећима из приватног сектора са намером да се исправи тржишни неуспех, укључујући (OECD, 2015d):

- Потешкоће предузећа да у потпуности изврше повраћај својих инвестиција, јер се резултати истраживања често преливају на друга предузећа, што је на добробит целог друштва, али је резултат да предузеће које је инвестирало у ИиР често не може да поврати уложена средства. Управо због тога компаније често улажу у иновације мање него што би било оптимално.
- Проблеме у проналажењу спољних финансија, посебно за мале и младе предузетнике. Познато је да је иновација врло неизвесна активност са великим разликама између информација које су доступне изумитељима и инвеститорима. То може да значи да ће спољни капитал бити доступан за иновације по превисокој цени или неће бити доступан уопште. То се посебно односи на мале стартап компаније.

Државна подршка пословним истраживањима и развоју обично је оправдана као средство превазилажења наведених тржишних пропуста.

Такође, најразвијеније земље користе мере подршке за привлачење активности ИиР и улагања у мултинационална предузећа. На пример, у неким малим отвореним економијама, попут Ирске, Белгије и Израела више од 60% предузећа која врше ИиР су подружнице страних компанија (OECD, 2015d).

У земљама ОЕЦД на располагању је људски капитал и инфраструктура је релативно добро снабдевена, тако да је фокус економске политике на решавању тржишних и институционалних пропуста. Међутим, за ИиР постоје многобројне препреке због којих владе предузимају мере за подстицање иновативности. То укључује разматрање алтернативних политика у којима се најбоље додаје вредност. Разматра се како владе могу да сарађују са другим привредним актерима и подстакну их да предузму поступке који воде ка иновативности.

Владе најразвијенијих земаља воде конзистентне политике у којима пословно окружење има стимулативни утицај на даљи привредни раст и развој. Анализа ОЕЦД је показала да иновација успева у окружењу које има следеће карактеристике (OECD, 2015d):

- Квалификована радна снага која има знање и вештине за генерисање нових идеја и технологија које су донете на тржиште и способности да се прилагоди технолошким променама у друштву;
- Стабилно пословно окружење које подстиче улагања у технологију и капитал знања, укључујући ИиР, које такође омогућава предузетницима да експериментишу са новим идејама и технологијама, постигну пословни раст и развој и на тај начин повећавају свој тржишни удео;
- Снажан и ефикасан систем за креирање и ширење знања у којем постоји тежња за основним знањем и ширењем истог у циљу добробити појединца, али и целог друштва;
- Политике које подстичу компаније да се баве иновацијама и предузетничким активностима.

Све наведено може да укључује циљане иновацијске политике за решавање низа препрека иновацијама. Одговарајућа комбинација политика може да укључује:

- пореске олакшице за улагања у ИиР,
- директну подршку путем грантова, субвенција и такмичења у иновацијама,
- политике којима се олакшава сарадња и умрежавање.

Такође, могу бити укључени индиректни подстицаји кроз јавне набавке и друге такозване политике потражње.

Дакле, фискални подстицаји су део ширег окружења и политика које су погодне за иновације. Владе стварају амбијент у којем је заштићена интелектуална својина, постоје здрава стечајна правила и у чијим привредама се развија знање, посебно из природних наука. Владама је на располагању много алата за непореску политику, укључујући јавна истраживања и развој од стране државе, непрофитни и истраживачки сектор, као и државни грантови, кредити, гаранције и правна заштита интелектуалне својине.

Тржиште иновација и ИиР у оквиру којег делују фискални подстицаји је врло сложено и садржи низ хетерогених играча и активности. Предузећа могу да се укључе у бројне неистраживачке и развојне активности које могу бити део иновације. Према ОЕЦД истраживање и развој садрже три врсте активности (OECD, 2015b):

1. Основна истраживања,
2. Примењена истраживања,
3. Експериментални развој.

Компаније могу да обављају интерно истраживање и развој и/или да набављају услуге истраживања и развоја од других предузећа. Такође, могу од трећих лица да стичу право на коришћење интелектуалног власништва које је проистекло из ИиР или других активности које су у прошлости вршила трећа лица за свој рачун.

Неке фирме се интерно баве ИиР, а затим дистрибуирају резултирајућу иновативну робу и услуге. Са друге стране, одређене фирме су специјализоване за ИиР, а резултате својих истраживања продају другим предузећима која нове производе комерцијализују. Финансирање иновација је различито. Капитал могу да обезбеђују сами оснивачи, пословни анђели и капиталисти који су спремни на ризична финансирања.

Велика предузећа су непропорционално заступљена у одређеним областима, посебно када се ради о патентима. Велики део патентираних производа има мали број великих предузећа. У 2012. години водећих 250 корпорација за ИиР и њихове подружнице су располагале са 70% патената од укупно 2.000 највећих научно-истраживачких пројеката који су били пријављени у пет највећих канцеларија за интелектуалну својину широм света. Они су такође чинили скоро 80% информација и патената који се односе на информативно-комуникациону технологију (OECD, 2015d).

Велика је разноликост фискалних подстицаја за развој предузетништва и иновативности који се користе у земљама ОЕЦД-а, а који се подстицаји највише користе у одређеној привреди условљено је пре свега од следећих чинилаца (OECD, 2015b):

- Врсте иновација:
 - основно истраживање и развој,
 - примењена истраживања,
 - експериментални развој,
 - стицање већ стеченог знања од трећих лица,
 - набавка машина, опреме, роба, обука.

- Врсте трошкова за ИиР:
 - интерна ИиР,
 - набавка услуга ИиР,
 - стицање права на коришћење резултата ИиР.

- Врсте пословних модела за ИиР:
 - интерна истраживања чији су резултати развијени и комерцијализовани,
 - модел развоја и продаје већ готове иновације,

- набављено истраживање и развој за које треба извршити комерцијализацију.
- Врсте фирми:
 - стартап,
 - почетници,
 - мала и средња предузећа,
 - мултинационална предузећа.
- Врсте финансирања:
 - сопствени капитал,
 - задуживање,
 - пословни анђели,
 - ризични капитал,
 - приватни и јавни капитал.
- Остали економски и политички услови у земљи:
 - закони о банкроту,
 - заштита патената,
 - образовање,
 - имиграциони закони и сл.

Као резултат горе набројаних различитости велика је хетерогеност у фискалним подстицајима које користе земље ОЕЦД:

- бесповратна средства (грантови),
- зајмови,
- гаранције,
- јавне набавке,
- порески подстицаји.

Када је реч о пореским подстицајима користе се:

- општи или циљани,
- на расходе или добит,
- количински или инкрементални,
- привремени или стални.

Такође, могући су и различити хибриди и комбинације пореских подстицаја.

У земљама ОЕЦД иновационе политике су веома ефикасне, а главни инструменти политике за финансирање пословног истраживања су сврстани у (OECD, 2015d):

А - директно јавно финансирање и

Б - индиректно јавно финансирање.

А - У оквиру инструмената директног јавног финансирања се разликују:

1. Бесповратна средства - грантови и субвенције као најчешћи инструменти финансирања ИиР. Користе се као почетно финансирање за почетнике и иновативна МСП. Одобравају се на конкурентској основи, а у неким случајевима и на приватној основи. Ово су дискрециони инструменти. Отплата обично није потребна.

Најзаступљенији су у Немачкој у оквиру Централног програма иновација за МСП, Израелу у оквиру Фонда за ИиР, у САД у оквиру СБИР-а (програм за суфинансирање истраживања за иновације малих предузећа), као и у Турској у оквиру ТУБИТАК 1512 програма.

2. Финансирање дуга

2.1. *кредитни зајмови* - су зајмови одобрени од стране одређених инвестиционих фондова или банака који захтевају гаранције и обавезу отплате. Инвеститор, односно зајмодавац не добија удео у капиталу.

Најзаступљенији су у Белгији (Novallia), Немачкој (High-Tech Gründpfonds), Француској (Public Investment Bank), Ирској (Micrifinance Ireland), Словенији (Slovene Enterprise Fund) и Великој Британији (British Business Bank).

2.2 *повратни грантови* – средства која се отплаћују делимично или укупно, понекад у облику тантијема. Могу се доделити на основу приватног суфинансирања.

Повратни грантови се веома често користе у Новом Зеланду за стартап предузећа.

2.3 *гаранције за кредите и дељење ризика* – важан инструмент који се широко користи за ублажавање финансијских ограничења за МСП и стартап предузећа. Услови, попут процента гаранције и износа зајма, могу се разликовати у зависности од врсте зајма. Банкама може да сигнализира кредитну способност предузећа. Често се комбинује са пружањем допунских услуга (нпр. информације, помоћ, обука).

Земље у којима се у привреди користи предметни механизам су Канада (Програм финансирања малих предузећа), Италија (Confidi – програм узајамних гаранција), САД (Програм зајма 7 (а) - примарни програм за пружање финансијске помоћи малим предузећима), ЕУ (услуге зајмова за ИиР од стране Европске комисије).

3. Финансирање дуга / капитала

3.1. *небанкарско задуживање* највише користи влада Велике Британије кроз Партнерство за пословне финансије. У оквиру шеме пословног финансирања влада настоји да повећа понуду капитала предузећима путем небанкарских канала кредитирања.

3.2 *Мезанин финансирање* је врста хибридног финансијског инструмента. Представља комбинацију неколико финансијских инструмената са различитим одступањима од ризика и приноса који укључују елементе дуга и капитала у једном инвестиционом инструменту. Користи се у каснијој фази развоја предузећа. Погодније за МСП са снажном новчаном позицијом и умереним профилем раста. Одобравање мезанин финансирања је везано за будуће финансијске перформансе предузећа (нето добитак и новчани токови) за разлику од кредита који зависи од адекватног средства обезбеђења.

Земље у којима се практикује мезанин финансирање су Аустрија (гаранције за финансирање мезанинских инвестиција), Чешка (PROGRESS програм), Шведска (индустријски фондови) и САД (Компанија за инвестирање у мала предузећа).

4. Финансирање капитала

4.1. *фондови ризичног капитала* (venture capital funds) – средства које обезбеђују институционални инвеститори (банке, пензиони фондови и сл) која треба да буду улагана у предузећа у раним фазама проширења. Међутим, фондови теже да врше улагања у каснијим фазама развоја, без ризичне фазе. Због дугог времена чекања до изласка из ризичне фазе овај капитал се назива и стрпљивим капиталом. Инвеститор добија удео у капиталу.

Земље у којима је најзаступљеније финансирање из наведених фондова су Колумбија (Innpulsa), Финска (Seed Fund Vera), Француска (France Investment 2020), Израел (Yozma Fund), Велика Британија (Scottish Co-investment Fund), Турска (Venture Capital Fundinf Program – TUBITAK 1514).

4.2 *Пословни анђели* – пружају финансирање, стручност, менторство и повезане садржаје. Теже да улажу у групи. Финансирају стартапове и предузећа у раној фази развоја.

Пословни анђели су најчешћи у Великој Британији (Seraphim Fund) и САД (Tech Coast Angels, Common Angels).

5. Јавне набавке за ИиР и иновације стварају тражњу за технологијама или услугама које не постоје или циљају на куповину услуга ИиР (преткомецијална набавка за ИиР). Пружају финансијску подршку малим

предузећима базираним на иновативним технологијама са високим ризиком која имају комерцијалну шансу.

Најпознатији програми подршке ИиР и иновацијама кроз јавне набавке су SBIR (Small Business Innovation Research) у САД, као и програми сличног типа у Великој Британији.

6. Услуге технолошког консалтинга, програми проширења – проширују распрострањеност и усвајање већ постојеће технологије и доприносе повећању апсорпционог капацитета циљаних предузећа (посебно МСП). Обезбеђују информације, техничку помоћ, савете, обуке и сл. Овакве услуге и програми могу бити од посебног значаја у земљама са ниским приходима. У земљама ОЕЦД-а наведени програми су веома популарни у САД (Manufacturing Extension Partnership).

7. Иновациони ваучери подразумевају мале кредите малим и средњим предузећима за куповину услуга од јавних истраживачких центара с циљем увођења иновација у њихово пословање. Земље у којима се користе иновациони ваучери су Аустрија, Чиле, Данска као и Кина.

Б - У оквиру инструмената индиректног јавног финансирања се разликују:

1. Порески подстицаји

1.1 Порески подстицаји на порез на добит предузећа – користе се у већини земаља. Веома је широк спектар пореских аранжмана који се односе на порез на добит предузећа, укључујући пореске подстицаје за расходе за ИиР, као и подстицаје на добитке који су повезани са резултатима ИиР (који се нешто ређе практикују). Наведени подстицаји су недискриминаторни и примењују се у великом броју земаља. На пример, Канада и Француска у највећој мери примењују порески кредити за ИиР, Холандија практикује ослобађање од пореза по одбитку на зараде, у Великој Британији је веома популаран тзв. „patent box“ који подразумева посебан веома низак режим пореза на добит за подстицање ИиР опорезивањем прихода од патената различито од осталих комерцијалних прихода, Турска је „Законом број 5746“ увела нове законске механизме подстицаја и подршке истраживачким и развојним активностима, као и проширење постојећих механизма. Промене су намењене подршци технолошким и иновационим компанијама, унапређењу сарадње између универзитета и индустрије, као и повећању капацитета људских ресурса за истраживање и развој. Наведени Закон проширен је тако да укључује и дизајнерске активности као прихватљиве за подстицаје и подршку која се додељује истраживачко-развојним и иновационим активностима.

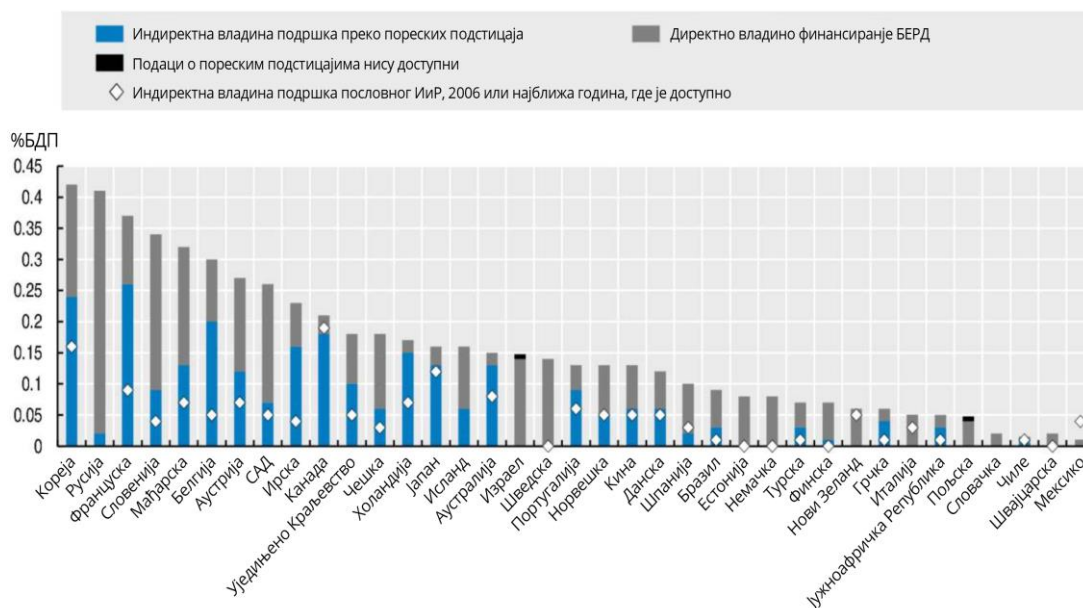
1.2 Порески подстицаји на порез на лични доходак и други порези – се такође користе у великом броју земаља, а подразумевају широк спектар пореских подстицаја за ИиР, предузетничке инвестиције и приходе који се примењују на порез на додату вредност, порез на лични доходак или друге порезе (на потрошњу, земљиште, имовину и сл.).

У пракси земље које у великој мери примењују наведене пореске подстицаје су Данска (смањење пореза на личне зараде за стране истраживаче и кључно особље) и Француска (изузеће од пореза на богатство за пословне анђеле).

Из датог текста смо сагледали да се приликом избора инструмената фискалне политике за подршку ИиР и предузетништва владе одлучују за различите комбинације. Кључне мере подршке су директно финансирање пословног ИиР путем набавки, грантова и субвенција и, са друге стране, пореске олакшице. Наведени инструменти се разликују по механизму примене, циљу и начину употребе. Директна подршка омогућава боље циљање, односно средства се усмеравају на тачно одређене пројекте ИиР за које се верује да ће имати вишеструку друштвену корист. Међутим, овакав вид подршке носи више трошкове администрирања. С друге стране, порески подстицаји омогућавају самим предузетницима да према свом нахођењу бирају пројекте ИиР које треба да спроведу. У већини земаља комбинују се обе врсте подршке (и директно финансирање и пореске олакшице).

У званичном извештају ОЕЦД-а наведено је да је од 2013. године око 6,9% пословних истраживања и развоја директно финансирано од стране владе (нпр. кроз набавку ИиР и грантове). Додатних 5,2% јавног финансирања пословних истраживања и развоја је стимулисано пореским подстицајима. Наведени удео пореских подстицаја укључује само пореске кредите за истраживање и развој и повећане амортизационе олакшице. Остале облике пореских подстицаја, попут убрзане амортизације, снижене пореске стопе на приход који потиче од истраживачко-развојних активности и порески подстицај на доходак за улагања у истраживање и развој, као што су пореске преференције за анђеле, нису укључени у укупни износ. Укупне пореске олакшице за пословно истраживање и развој су најмање 43% фискалне подршке. Ниво пореских олакшица за пословно истраживање и развој повећао се у многим земљама између 2006. и 2013. године, иако су Мексико и Нови Зеланд прекинули пореске олакшице у том периоду (OECD, 2015e).

На графикону 3.1. можемо да сагледамо обиме владиног финансирања и пореских олакшица за пословно ИиР као проценат БДП за земље ОЕЦД 2013. године.

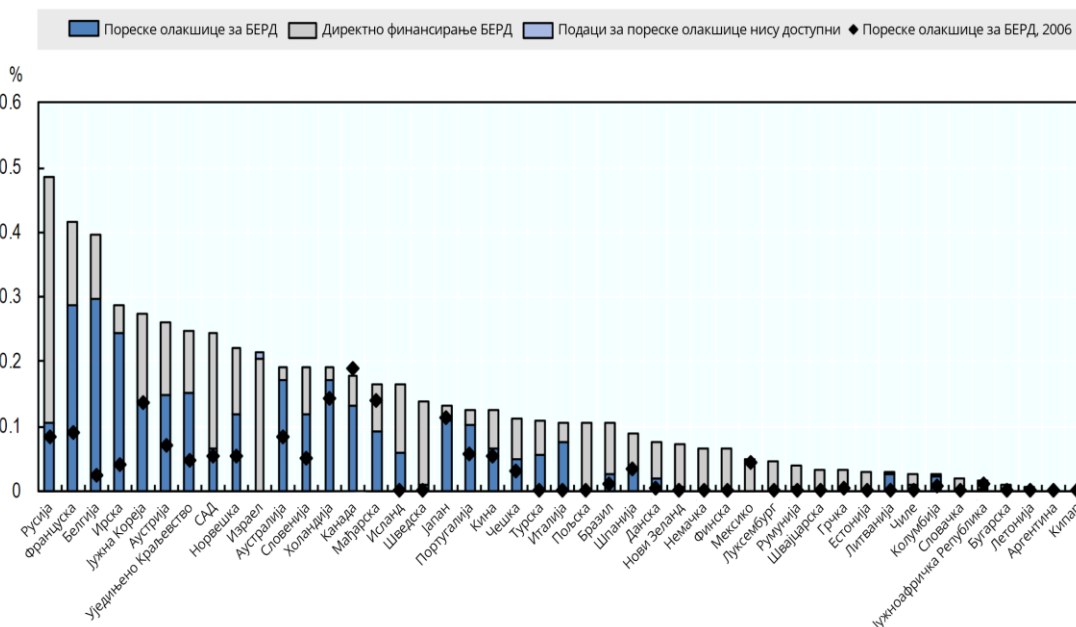
Графикон 3.1. Директно владино финансирање и пореске олакшице за пословно истраживање и развој, 2013²

Извор: ОЕЦД (2016), Fiscal incentives for R&D and innovation in a diverse world, OECD Publishing, Paris. https://read.oecd-ilibrary.org/taxation/fiscal-incentives-for-r-d-and-innovation-in-a-diverse-world_5jlr9stckfs0-en#page10

На наведеном графикону видимо да је у 2013. години 37 земаља омогућавало неки вид подршке пословном истраживању и развоју. Девет земаља се одлучило искључиво за директну владину подршку, док се ни једна од земаља није одлучила искључиво за индиректну подршку кроз пореске подстицаје. У свега 10 земаља предност је дата индиректној подршци кроз пореске подстицаје, док је у већини земаља у већем обиму била заступљена директна владина подршка. Међутим, можемо да видимо да је у 25 земаља индиректна подршка већа у 2013. него што је била у 2006. години, што ипак показује да су порески подстицаји добили на значају.

² Сви подаци су изражени у процентима БДП-а.

На Графикону 3.2. можемо да сагледамо подаке о трошковима пореске подршке и директног финансирања у 2016. години или последњој години за коју су доступни подаци за 45 земаља.

Графикон 3.2. Директно владино финансирање пословног ИиР и порески подстицаји за ИиР³

Извор: ОЕЦД (2019), Measuring R&D Tax support: Findings from the new OECD R&D Tax Incentives Database, OECD Publishing, Paris. https://www.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/measuring-r-d-tax-support_d16e6072-en

и База података пореских подстицаја за истраживање и развој ОЕЦД-а, <http://oe.cd/rdtax>

Подаци на Графикону 3.2. се односе на трошкове пореске подршке и директног финансирања за 2016. годину за 33 државе (укључујући и оне које не пружају пореску подршку), 2015. годину за 9 држава, 2014. годину за 2 државе и 2013. годину за једну државу. За три државе нису доступни подаци о пореским подстицајима за ИиР (Израел, Хрватска и Малта). Од свих држава чланица ОЕЦД и ЕУ за које су анализирани подаци у 2016. години шест земаља ОЕЦД (Естонија, Финска, Немачка, Луксембург, Мексико и Швајцарска) и три земље ЕУ (Хрватска, Кипар и Бугарска) нису нудиле пореске олакшице за ИиР (ОЕЦД, 2019а).

³ Нису доступни подаци о пореским подстицајима за Израел

Из Графикана 3.2. очигледно је да су највећу комбиновану подршку у процентима од БДП (директна подршка и порески подстицаји) пословном ИиР обезбедиле Русија (0,49%), Француска (0,41%) и Белгија (0,40%).

Када је у питању директна подршка ИиР просек на подручју ОЕЦД-а је 0,10% од БДП, односно 6,3% БЕРД⁴ (ОЕЦД, 2019а).

Из Графикана 3.2. можемо да закључимо да су највеће вредности директне подршке у процентима од БДП остварене у Русији (0,38%), Израелу (0,21%), САД (0,18) и Кореји (0,14), што је далеко изнад просечних вредности.

Међутим, подаци о директном финансирању не садрже пореску подршку, тако да се они не смеју анализирати изоловано, јер би могла да се стекне погрешна слика о укупној подршци коју одређена држава пружа. Поједине земље пружају изузетно малу директну подршку, међутим, оне омогућавају значајну помоћ кроз порески ситем. На пример у Аустралији, Ирској, Јапану и Холандији пореске олакшице чине више од 80% укупне јавне подршке.

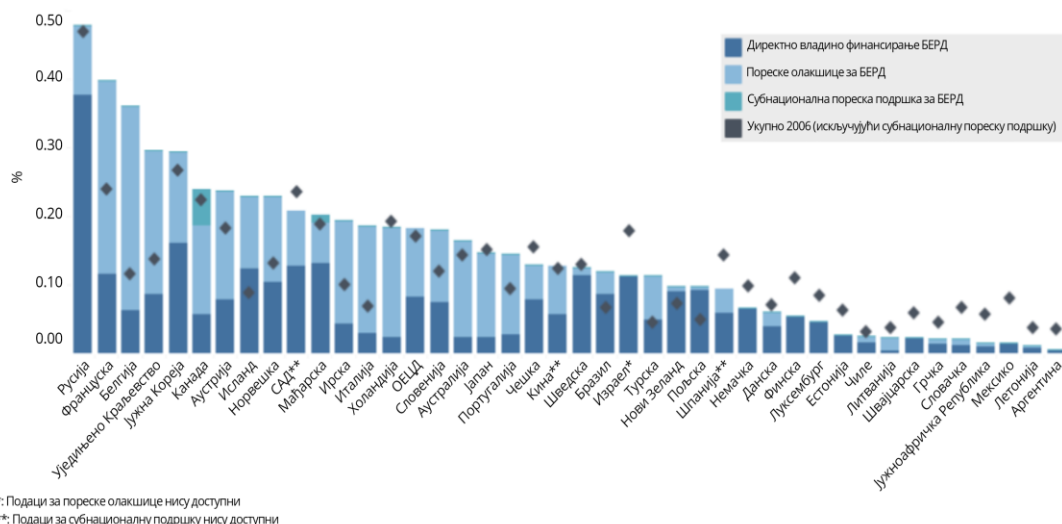
У 2016. години пореске олакшице сагледаване као проценат БДП-а су биле највише у Белгији (0,30%), Француској (0,29%), Ирској (0,25%), Холандији и Аустралији (0,17%).

Просечна стопа пореске подршке на подручју ОЕЦД-а (укључујући и земље које не пружају ову врсту подршке) је 2016. године износила 0,09% БДП-а.

На подручју ОЕЦД-а удео пореских олакшица у укупној државној подршци се у просеку повећала са 36% у 2006. години на 46% у 2016. години. Овај тренд је био прилично хомоген међу земљама ОЕЦД-а са само неколико изузетака, нпр. Канада и Мађарска које су одступиле од високог удела пореске подршке и усмериле се према директним облицима подршке. У периоду 2006-2016. године пореска подршка за пословне издатке за ИиР као проценат од БДП-а се повећао у 26 од 44 државе (ОЕЦД, 2019а).

Актуелније податке о обиму владиног финансирања и пореским олакшицама за пословно ИиР као проценат БДП за земље ОЕЦД-а можемо да сагледамо на графикону 3.3. на којем су дати подаци из 2017. године у поређењу са 2006. годином.

⁴ енгл. Business enterprise expenditure on research and development, BERD – Пословни расходи предузећа за истраживање и развој

Графикон 3.3. Директно владино финансирање и пореске олакшице за пословно истраживање и развој 2017. и 2006. године⁵

Извор: ОЕЦД (2019), *Measuring Tax support for R&D and Innovation*, <http://www.oecd.org/sti/rd-tax-stats.htm>

На Графикону 3.3 видимо да је у 2017. години 42 земље омогућавало неки вид подршке пословном истраживању и развоју. Седам земаља се одлучило искључиво за директну владину подршку (од којих само Израел улаже више од 0,10% БДП-а, а све друге земље много мање, нпр. Мексико 0,01% од БДП), док се ни једна од земаља није одлучила искључиво за индиректну подршку кроз пореске подстицаје. И даље је у већини земаља у већем обиму била заступљена директна владина подршка. Међутим, од 28 земаља које за подршку пословном ИиР улажу више од 0,1% БДП чак 16 њих је предност дало индиректној подршци кроз пореске подстицаје.

Опште је позната чињеница да је улагање у ИиР кључни покретачки фактор за иновације и економски раст и да су током последње две деценије порески подстицаји постали широко коришћени инструмент економске политике како би се развијало предузетништво. Међутим, бројна су питања која се могу поставити:

- Како се улога пореских подстицаја за ИиР у подршци ИиР временом мењала и развијала у земљама ОЕЦД и другим важним економијама?

⁵ Сви подаци су изражени у процентима БДП-а.

- Колико су издашне различите пореске олакшице за различите врсте предузећа?
- Колико су подстицаји ефикасни у стимулисању додатних пословних улагања у ИР?

Подстицање и обезбеђивање услова за улагање у ИиР од стране предузећа је високо рангирано у политици иновација земаља ОЕЦД и партнерских економија. Главно политичко питање је како најбоље постићи наведени циљ. Поред обезбеђивања директног финансирања за ИиР путем инструмената као што су грантови и јавне набавке, видели смо да се у многим земљама пружа посредна подршка кроз порески систем. Током последњих неколико деценија дошло је до умножавања пореских подстицаја за ИиР које као инструменте користе владе земаља како би извршиле утицај на повећање расхода за ИиР. Велика је хетерогеност подстицаја који се користе у различитим земљама, тако да је веома тешко упоређивати стварне износе подршке који су дати на располагање предузетницима као и њихових стварних ефеката.

Како би могле да се врше упоредне анализе о коришћењу и ефектима фискалних подстицаја у различитим земљама, ОЕЦД је основао Националну радну групу (НЕСТИ) која се састоји од националних стручњака за индикаторе науке и технологије и задужена је за праћење, надгледање и координацију статистичког рада у науци, технологији и иновацијама. Она доприноси развоју индикатора и квантитативним анализама које су потребне за испуњавање захтева и приоритета Одбора за научну и технолошку политику у ОЕЦД-у (The Innovation Policy Platform).

НЕСТИ је увео скупове показатеља о пореским подстицајима за ИиР који омогућавају бољи интегрисани поглед владиних подршки за ИиР од земље до земље:

- **ГТАРД (Government Tax Relief for R&D)** – овај показатељ одражава колико су владе потрошиле на пореску подршку за ИиР током периода 2000-2016. године, укључујући и пропуштене пореске приходе и повраћене износе. ГТАРД показује укупни износ јавне подршке коју је добило предузеће индиректно кроз порески систем, тј. стварни трошак пореске подршке (без директне подршке – грантова и набавки). Подаци су из 36 земаља ОЕЦД и 11 партнерских економија. Овај показатељ представља прву међународно упоредиву временску серију пореских издатака за ИиР на макро нивоу, одражавајући стварни трошак владе за пореске подршке за ИиР.
- **1-Б-индекс** – процена подразумеване маргиналне стопе субвенције за порез на ИиР са којом се срећу предузећа различите величине (МСП и велика предузећа) и профитабилности (профитабилна и са губицима). Обухвата 36 земаља ОЕЦД и 8 партнерских економија у периоду 2000-2018. године. 1-Б-индекс је синтетичка мера вишеструких карактеристика

дизајнираних пореских подстицаја који дефинише подразумевану стопу пореске субвенције за додатну јединицу улагања у ИиР. Заснован је на одређеним претпоставкама моделирања и искључује порески третман личног дохотка, додате вредности и порез на капиталну добит (ОЕСД, 2018). Такође, не узима у обзир грантове. У пракси одредбе о пореским олакшицама за ИиР смањују трошкове са којима се суочавају предузећа која се баве ИиР или плаћају другима да истражују за њих. Б-индекс помаже у идентификовању очекиваног смањења трошкова или подразумеваног нивоа пореских субвенција за једну додатну јединицу ИиР коју су инвестирала предузећа (ОЕСД, 2013). Земље без било ког облика пореске подршке за ИиР имају вредност Б-индекса већу од један и као резултат негативну подразумевану стопу субвенције.

Наведени показатељи омогућавају процену ефикасности пореских подстицаја за ИиР у повећању улагања у ИиР. Економетријском анализом процењује се еластичност пословног ИиР на мере пореских олакшица. Ови показатељи у емпиријским анализама омогућавају више свеобухватних анализа комбиновањем два различита али комплементарна приступа процени утицаја пореске подршке за ИиР.

ГТАРД временска серија даје увид у стварне трошкове пореске подршке државе. Процена ове серије омогућава прецизније процене промене у издацима за ИиР изазване променом државне пореске подршке за ИиР.

Као пореска компонента трошкова ИиР Б-индекс омогућава процену еластичности цена ИиР и широко се користи у проучавању ефикасности пореских подстицаја за ИиР на државном нивоу.

Једноставније речено, наведени показатељи дају основу за анализу колико додатне потрошње за ИиР доноси једна новчана јединица државне субвенције. Ова два показатеља пружају комплементарну слику владиних напора да подстакну пословно ИиР кроз порески систем. Док нису били у употреби наведени показатељи, упоредне анализе су се радиле на основу стопе субвенција у односу на БДП и самих карактеристика пореских олакшица у земљама. ГТАРД упоређује стварни износ пореске подршке које пружају владе. Порески подстицаји за ИиР су сложени објекти проучавања, тако да је неопходна комбинација метода за њихово мерење и процену.

ГТАРД и Б-индекс дају позитивну индикацију способности пореских подстицаја да стимулишу потрошњу на ИиР, али не мере директну додатну улазну вредност, тј. меру до које су пореске олакшице за ИиР ефикасне у генерисању додатних трошкова ИиР. У ту сврху уведен је *коэффициент инкременталности за ИиР* – РДИР (The R&D incrementality ratio) (ОЕЦД, 2019а).

Коефицијент инкременталности (РДИР) за владину подршку ИиР се тумачи на следећи начин:

- Ако је процењена вредност већа од 1 ($\text{РДИР} > 1$) закључује се да постоји додатни ефекат тј. да једна новчана јединица владине подршке може да се преведе у више јединица улагања у ИиР, односно генерише се додатно улагање предузетника у ИиР које је веће од износа који је пружен од стране владе.
- Ако је процењена вредност једнака 1 ($\text{РДИР} = 1$) закључује се да постоји ефекат са неутралним финансијским дејством тј. једна јединица владине подршке се преводи у једну јединицу улагања у ИиР.
- Ако је процењена вредност већа од 0, али мања од 1 ($0 < \text{РДИР} < 1$) закључује се да постоји ефекат са делимичним истискивањем тј. једна јединица владине подршке се преводи у мање од једне јединице за инвестирање у ИиР. То значи да предузећа део подршке користе за неке друге активности.
- Ако је процењена вредност мања и једнака 0 ($\text{РДИР} \leq 0$) закључује се да нема ефекта, тј. да се једна новчана јединица владине подршке потпуно истискује пословно улагање у ИиР од стране корисника и усмерава их у друге активности. Постоји потпуно истискивање, односно потпуни ефекат замене.

Расположиви подаци показују, уз неколико изузетака, да је широм анализираних земаља све веће ослањање на пореску подршку у односу на директну подршку. Међутим, да би подстакле пословно улагање у ИиР, владе комбинују различите инструменте који смањују трошкове и несигурност извођења ИиР. Директни облици подршке попут набавки, субвенција или грантова обично се комбинују са индиректним облицима подршке који се нуде кроз порески систем. Ипак, последњих година порески подстицаји су учврстили своју позицију као кључни инструмент међу владиним алатима за подстицање пословног ИиР. Хетерогеност у дизајну одредби о порезу на ИиР у свим земљама и недостатак упоредивих доказа о томе колико су заиста допринели финансијској користи предузећа је веома отежавало стварање базе података која би омогућила упоредну анализу о употреби и утицају пореских подстицаја на повећање обима ИиР међу земљама. Систематско прикупљање информација о трошковима пореских подстицаја за ИиР и њиховом шематском дизајну започето је 2007. године (ОЕЦД, 2013).

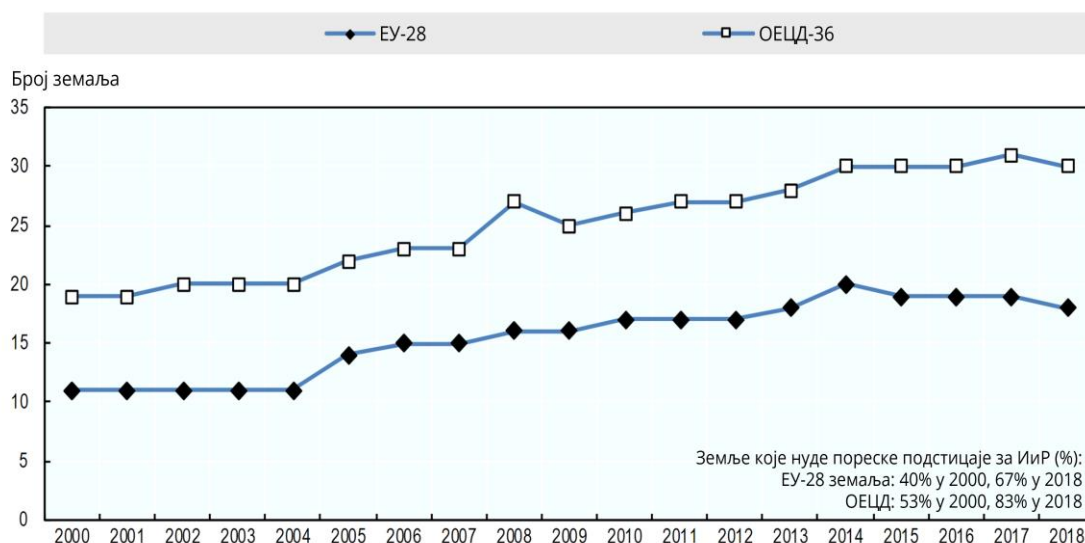
У новембру 2018. године ОЕЦД је објавио прву међународно упоредиву базу података о пореским подстицајима за ИиР и представио вероватне ефикасности пореских подстицаја на ИиР у генерисању додатне потрошње за ИиР широм земаља ОЕЦД у периоду 2000-2016. године (ОЕЦД, 2019а). Целокупна даља истраживања о пореским подстицајима у ИиР се од тада базирају на ГТАРД и 1-Б-

индексу. Израчунавање Б-индекса фокусира се на пореске подстицаје за ИиР који се пружају на нивоу владе. Међутим, у неким земљама, попут Канаде, на располагању је и додатна пореска подршка на поднационалном нивоу, која може да доведе до значајне разлике у вези са упоредивошћу података од земље до земље.

Приликом моделирања пореских подстицаја у једном привредном систему пре свега је неопходно дефинисати квалификоване издатке за ИиР и њихов однос са стварним резултатима ИиР, јер не могу све активности ИиР бити подложне истом новоу пореских подстицаја. Различите земље узимају у обзир различите врсте ИиР чији трошкови могу бити подобни за пореску подршку. Нарочито се примећује разлика у третирању трошкова када предузеће плаћа неком другом предузећу (домаћем или у иностранству) да за њега обавља ИиР. У већини развијених држава текући издаци за ИиР су обично у потпуности одбитни. Када су капитални издаци у питању они се углавном не могу одмах одбити. У појединим државама користи се и тзв. „појачани додатак“ који подразумева стопу пореског одбитка већу од 100% преко прихватљивих трошкова ИиР. Постоје и значајне разлике у величини предузећа и њиховој профитабилности које утичу на ниво маргиналне стопе субвенција за ИиР. Посебно се води рачуна о преузећима која послују са губицима и која не могу у потпуности да остваре зарађене пореске олакшице у текућем периоду извештавања.

База података којом располаже ОЕЦД показује да су у последње две деценије многе државе повећале доступност, једноставност употребе и издашност пореских подстицаја за ИиР. Тренутно се више земаља него икада раније ослања на пореску подршку са циљем да подстакну ИиР и предузетништво (ОЕЦД, 2019а).

Трендове у примени пореских подстицаја у земљама ОЕЦД и ЕУ можемо да сагледамо на Графикону 3.4.

Графикон 3.4. Трендови у примени пореских подстицаја за истраживање и развој, ОЕЦД и ЕУ, 2000-18⁶

Извор: ОЕЦД (2019), Measuring R&D Tax support: Findings from the new OECD R&D Tax Incentives Database, OECD Publishing, Paris.

https://www.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/measuring-r-d-tax-support_d16e6072-en

и База података пореских подстицаја за истраживање и развој ОЕЦД-а, <http://oe.cd/rntax>

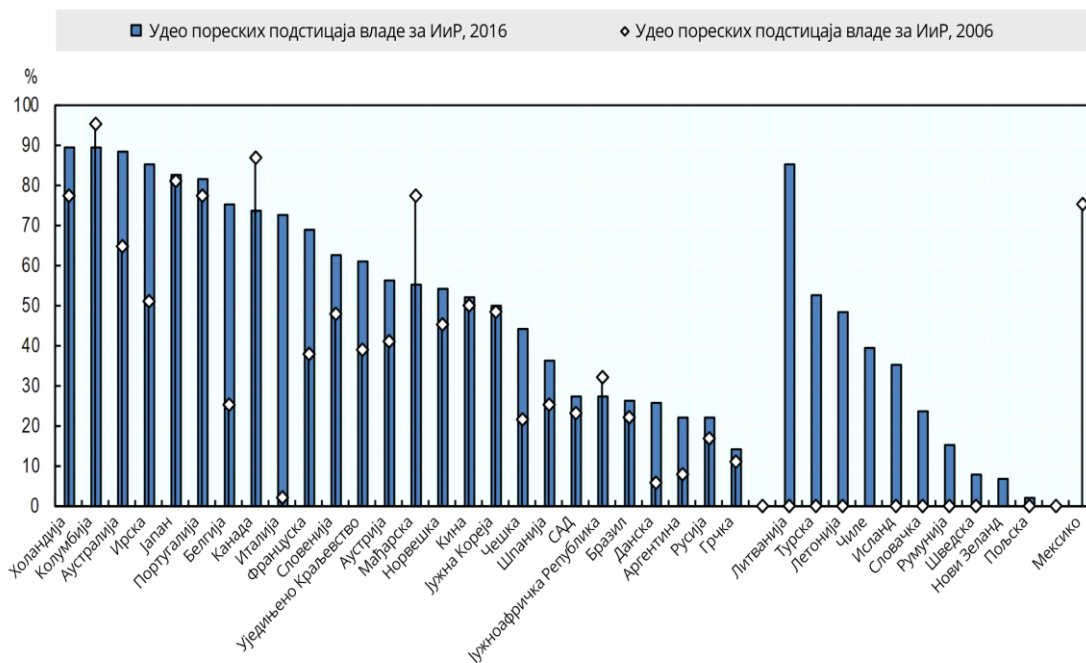
Анализирајући претходни графикон можемо да закључимо да је у 2018. години 30 од 36 земаља ОЕЦД-а омогућавало посебан порески третман за трошкове ИиР, док су у 2000. години ове могућности постојале у 19 земаља. У наведеном периоду у 11 земаља су уведени порески подстицаји искључујући привремене пореске подстицаје за ИиР у Финској (2013-2014) и Новом Зеланду (2008) и привремене суспензије пореског кредита за ИиР у Португалији (2004-2005). Међу земљама ОЕЦД свега четири нису омогућиле пореске подстицаје и то: Немачка, Швајцарска, Естонија и Луксембург (ОЕЦД, 2019а).

У ЕУ број земаља које омогућавају пореске олакшице за ИиР је у 2000. години био 12, док се у 2018. години повећао на 21. Свега пет земаља није омогућавало

⁶ ЕУ-28 искључује Малту јер нису доступне довољно детаљне информације о одредбама пореских олакшица за истраживање и развој.

овај инструмент фискалне политике: Немачка, Естонија, Луксембург, Кипар и Бугарска.

Удео пореских подстицаја у јавној подршци пословног ИиР можемо да сагледамо на Графикону 3.5.

Графикон 3.5. Удео пореских подстицаја у јавној подршци, 2006-2016⁷

Извор: ОЕЦД (2019), Measuring R&D Tax support: Findings from the new OECD R&D Tax Incentives Database, OECD Publishing, Paris

и База података пореских подстицаја за истраживање и развој ОЕЦД-а, <http://oe.cd/rdtax>

Земље ОЕЦД-а су 2016. године обезбедиле пореске олакшице за ИиР у износу од 45 милијарди америчких долара. Ако наведени износ саберемо са улагањима још неких великих економија (Аргентина, Бразил, Кина, Колумбија, Русија и Јужна Африка) добићемо импозантни податак од 64 милијарде америчких долара (ОЕЦД, 2019а).

⁷ Напомена: Подаци за Чиле, Исланд, Литванију, Летонију, Пољску, Нови Зеланд, Румунију, Словачку, Шведску и Турску одражавају увођење пореских подстицаја за ИиР током периода 2006-2016. године. Мексико је укинуо пореске подстицаје за ИиР 2009. године (порески подстицаји за ИиР поново су уведени у Мексику 2017. године).

3.4.1. Трендови у коришћењу пореских подстицаја у земљама ОЕЦД-а и појединим партнерским економијама

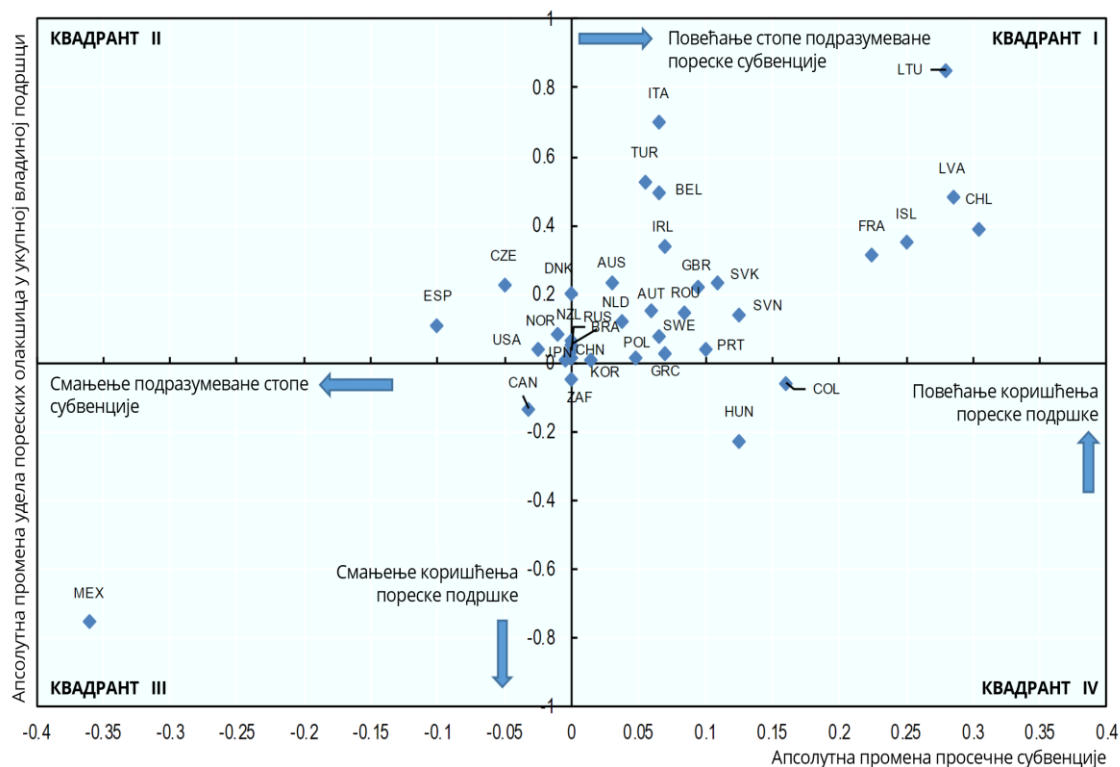
Поред директних мера подршке као што су грантови, владе широм света све више се ослањају на пореске подстицаје за промоцију пословног истраживања и развоја и подстицање иновација и економског раста. Као што је већ наведено, од 2007. године ОЕЦД развија методологије мерења и анализе како би обезбедио квалитативне и статистичке доказе о употреби, трошковима и утицајима пореских подстицаја за истраживање и развој.

Различите земље имају различито дизајниране пореске подстицаје (ОЕСД, 2018). Б-индекс, који је синтетичка вредност која приказује великодушност пореског система за маргинална јединицу издатака за ИиР, омогућава да резултати одредби о пореским олакшицама буду упоредиви. Постоје велике разлике у стопама субвенција за порез на ИиР у различитим земљама.

У појединим земљама се порески подстицаји за ИиР мало користе, иако оне нуде високе подразумеване стопе субвенција. Разлог томе је у проблему лоше дизајнираног пакета субвенција, њихове промене и спровођења. У неким земљама коришћење подстицаја за ИиР спречава предузетнике да истовремено користе друге врсте подршке, на пример владине грантове. Такође, дешава се да предузетници имају ограничене капацитете за коришћење субвенција (нпр. нема довољно обезбеђених саветовања како би се олакшало ефикасно коришћење подстицаја).

Током последње деценије се све више користе порески подстицаји за ИиР широм ОЕЦД и других великих економија. Политика подршке ИиР се све више ослања на порез у односу на мере директне подршке. На нивоу ОЕЦД-а пореска подршка представља 46% укупне државне подршке у 2016. години, док је у 2006. години она износила 36%. Још је израженија промена у коришћењу различитих политика подршке ИиР у ЕУ, где се удео пореских подстицаја за десет година готово удвостручио. У 2006. години је учешће било 36%, док је у 2016. години удео пореских подстицаја био 57% (ОЕЦД, 2019а).

Да би се детаљније анализирали трендови у различитим земљама, на Графикону 3.6. су илустроване промене у комбинацијама политика подршке ИиР и земљама ОЕЦД-а и партнерских економија у периоду 2006-2016.

Графикон 3.6. Промене у комбинацијама политика подршке ИиР у земљама ОЕЦД-а и партнерским економијама 2006. наспрам 2016. године⁸

Извор: ОЕЦД (2019), Measuring R&D Tax support: Findings from the new OECD R&D Tax Incentives Database, OECD Publishing, Paris и База података пореских подстицаја за истраживање и развој ОЕЦД-а, <http://oe.cd/rdtax>

У датом Графикону 3.6. на у оси су показане апсолутне вредности промена у уделу подршке пореским подстицајима у укупној државној подршци за ИиР, док су на x оси приказане промене у великодушности пореских подстицаја за ИиР мерене апсолутним променама подразумеване граничне стопе субвенција пореза на основу Б-индекса.

Ради лакшег тумачења показатеља графикон је подељен на четири квадранта. У горњим квадрантима I и II налазе се земље које су повећале удео у пореским

⁸ Процене трошкова пореске подршке нису доступне за Израел. Земље у којима нема пореских подстицаја за истраживање и развој у оба периода нису укључене ради видљивости (Швајцарска, Немачка, Естонија и Финска).

олакшицама у укупном износу владине подршке за ИиР у 2016. години. Са друге стране, у квадрантима III и IV су земље које су смањиле удео пореских олакшица.

Државе које су смештене у квадрантима I и IV су повећале великодушност пореских олакшица, док су оне смештене у квадрантима II и III забележиле обрнуту пореску политику.

Из наведеног Графикона можемо да видимо да су неке земље позициониране у квадрантима III и IV, као што је нпр. Мексико, који је 2007. године укинуо пореске олакшице и до 2017. године подршку ИиР пружао искључиво директним финансирањем. Такође, можемо да видимо да су Канада, Колумбија и Мађарска смањиле удео пореске подршке у укупној државној подршци ИиР.

Међутим, можемо да констатирамо да се већина земаља налази у квадранту I, што нам указује да су у овим економијама временом порески подстицаји повећали свој удео у политици подршке ИиР, али такође и да су пореске олакшице постале издашније у периоду од десет година.

У већ наведеној анализи коју је објавио ОЕЦД за 21 земљу током периода 2000-2016. године чак 19 земаља је нудило пореске подстицаје за ИиР на пет година или више (Аустралија, Словенија, Канада, Кореја, Белгија, Данска, Чешка, Турска, Норвешка, Шпанија, Мађарска, Француска, Италија, Ирска, Мексико, Португалија, Велика Британија и САД), а само две земље нису обезбедиле пореске подршке за ИиР (Немачка и Ликсембург) (ОЕЦД, 2019а). Циљ петогодишњег ограничења је да би се обезбедила валидна основа за процену краткорочних и дугорочних ефеката пореских подстицаја за ИиР. Привремено уведени порески подстицаји какви су уведени нпр. у Финској 2013. и 2014. године и на Новом Зеланду 2008. године вероватно ће имати другачији утицај на ИиР него одредбе које се доносе на дужи временски период. Један од разлога је и кашњење реаговања предузетника на донете одредбе.

Све до сада урађене анализе указују да обе врсте подршке, и директна подршка и порески подстицаји, у великој мери доприносе повећању ИиР и развоју предузетништва, мада снажни докази о повећању изнад трошкова које има држава још увек не постоје. Незнатна предност је дата директној подршци испред пореских подстицаја, мада се то може сматрати последицом недискреционе природе пореских подстицаја. Међутим, неопходно је наћи компромис између способности одабира пројеката са потенцијално највећим ефектом и способности да се усмери подршка предузетницима без истовременог усмеравања активности ИиР, поштујући правила тржишне конкуренције. Директне мере подршке се боље усмеравају ка одређеним активностима, предузећима и областима у којима постоји могућност већег ефекта и могу се генерисати преливања. Међутим, директна подршка доводи до већих трошкова администрација.

Оптимално комбиновање политика захтева комбинацију и директних и индиректних инструмената подршке. Величина јавне подршке углавном варира временом, на шта утиче понашање предузећа која се баве ИиР и њихове спремности да инвестирају.

Ефикасност пореских подстицаја за ИиР се разликује у зависности од њиховог дизајна и употребе директног финансирања или других облика државне подршке. Такође, у случају директне подршке утврђено је да се ефекат разликује од врста коришћеног инструмента и његовог дизајна (Czarnitzky and Lopes-Bento, 2014).

У суштини, истакнута је важност допуњавања приступа у различитим земљама. Порески подстицаји за ИиР и њихова ефикасност су веома сложени објекти проучавања. Неопходна је комбинација различитих метода вредновања и њиховог оцењивања из различитих перспектива.

На већ датим графиконима јасно можемо да сагледамо да многе земље као што су Немачка, Шведска и Мексико не пружају наменске пореске подстицаје за истраживање и развој. Међутим, све земље ОЕЦД пружају неки облик директне финансијске подршке за истраживање и развој путем грантова или субвенционисаних кредита. На пример, у Мексику, иако нема пореских олакшица за истраживање и развој, национални Савет за науку и технологију (CONACIT) пружа фирмама донације и средства за њихове истраживачко-развојне активности.

Можемо да закључимо да постоје разлике у дизајну и примени подстицаја од земље до земље и да је гранична линија између пореске потпоре и грантова замагљена. Међутим, у земљама ОЕЦД постоји широка сагласност да су порески подстицаји прикладнији принцип за подстицање активности ИиР које су усмерене на развој иновација које имају потенцијал да се пласирају на тржиште у одређеном разумном року. Насупрот наведеном, директна подршка кроз грантове је погоднија за подстицање дугорочних истраживања која су високоризична и у циљаним областима које су важне за јавна добра (из сегмента одбране, заштите животне средине, медицинска истраживања и сл.) или која имају посебно велики потенцијал преливања. Директна подршка бесповратним средствима може да буде дизајнирана тако да омогући процену квалитета темељних активности ИиР које се финансирају. С друге стране, већина пореских подстицаја даје општи подстицај за било коју активност која спада у дефинисану категорију прихватљивих активности ИиР.

Опште је питање како треба да буду дизајниране пореске олакшице за ИиР. Различите земље имају различите приступе и комбинације. У суштини, фискални подстицаји за пословно ИиР су једни другима замена. Било који програм директне владине подршке или зајма би могао да се замисли као порески подстицај, или обрнуто. Пореске олакшице се често бирају у одређеним земљама због својих

специфичних карактеристика које углавном нису карактеристичне за програме директне подршке. Посебно се фаворизују две карактеристике у многим земљама:

- 1) Пореске олакшице су углавном неограничене у количини квалификованих активности које преузима компанија која користи подстицаје;
- 2) Порески подстицаји смањују могућност дискреционог избора појединачних предузећа или пројеката, јер често немају процес претходног одобрења или опсежног извештавања, као и захтеве за ревизијом.

Истраживачко-развојна активност која је квалификована да буде стимулисана је дефинисана законом и потребно је да испуни одређене ниске нивое ревизије од стране пореских власти.

Државе често спроводе одређене интервенционе програме кроз порески систем којима могу да управљају директним субвенцијама или програмима зајма (порески расходи). Међутим, ови програми имају неке недостатке, посебно ограничења у висини субвенција или износе пореских обавеза предузећа. Ограничења у пореским обавезама су одређена како би се спречило лажно потраживање за субвенције, с обзиром на отворена права одређених програма субвенцирања. Међутим, ограничења пореске обавезе могу значајно да смање или елиминишу вредност подстицаја за ИиР у стартап предузећима и тако фаворизују веће компаније које могу да имају друге изворе опорезивања прихода који се могу надокнадити субвенцијама.

У одређеним земљама порески подстицаји могу да буду слични директним субвенцијама, односно врши се ревизија пореских подстицаја за ИиР од стране специјализованих тимова која може резултирати враћањем или поништавањем подстицаја. Све већи број земаља је лимитирао износ пореског кредита који се може тражити за ИиР, тако да програм права није у потпуности отворен. Међутим, то резултира елиминацију подстицаја за маргиналне и додатне активности ИиР.

Општа је дилема и у најразвијенијим земљама да ли фаворизовати опште или циљане пореске подстицаје. Анализа ОЕЦД сугерише да иновација успева у добром пословном окружењу које подстиче улагања у ИиР, преузима ризик и експериментисање, има квалификовану радну снагу и законску регулативу која штити имовину (Westmore, 2013). Важан део здравог пословног окружења је порески систем. Предвидиве ниске пореске стопе са ширим пореским основама за минимизирање неефикасности у различитим врстама активности пружају свим компанијама више стопе поврата улагања од опорезивања. У земљама које имају велики број измена у пореској политици за ИиР, утицај пореских кредита за ИиР на улагање у приватно истраживање и развој је у великој мери смањен.

Општа пореска правила у једној држави могу бити важна атракција која ће да привуче иноваторе или да их одврати да преузму ризик и баве се ИиР. Пореске стопе су важне за локацију проналазача и регистрацију њихових патената. Многе земље су схватиле важност пореских подстицаја.

Међутим, не постоји магична комбинација пореских подстицаја која доводи до апсолутно успешних резултата када је подстицање предузетништва и иновативности у питању. *Различите* земље примењују *различите* подстицаје са *различитим* карактеристикама. Свака земља покушава да нађе прави начин како би што боље подстицала предузетништво и на тај начин унапредила своју привреду. Постоје одређене диференцијације у пореским подстицајима на основу којих се привреде одлучују за избор. У односу на одређене карактеристике подстицаји се могу категорисати у три различите групе:

- Да ли је подстицај повезан са текућим расходима за ИиР или за будући приход од ИиР;
- Да ли је подстицај ограничен на одређени износ или је издашнији за МСП;
- Да ли је подстицај заснован на порезу на добит или се пружа кроз друге порезе, као што су порези на лична примања.

Такође, у неким земљама пореске олакшице пружају додатну подршку предузетницима који сарађују са универзитетима или другим истраживачким телима који се финансирају из јавних средстава.

3.4.1.1. Подстицаји за расходе на супрот подстицајима на приход

Већина земаља које пружају пореске олакшице за истраживање и развој фокусирају подстицаје на смањење општих трошкова и подстицање повећаних трошкова за истраживање и развој. Подстицаји могу бити у облику пореских кредита и/или у вези са порезом на зараде истраживача и/или у вези с капиталним инвестицијама за ИиР. Подстицаји заносвани на трошковима такође могу да имају облик убрзане амортизације или повећане пореске амортизације. Убрзаном амортизацијом убрзава се повраћај инвестиције у ИиР. Она је еквивалентна бескаматном зајму државе пореском обвезнику.

Десет земаља ОЕЦД-а и неколико земаља БРИКС-а омогућавају убрзану амортизацију, тако да порески обвезници могу да надокнаде 100% расхода за ИиР. На тај начин предузетници који инвестирају у ИиР добијају бескаматни порески кредит. Користи од убрзане амортизације могу да варирају у зависности од хетерогености економске амортизације инвестиција у ИиР. Убрзана стопа пореске амортизације омогућава већу корист за дуготрајна улагања него краткотрајне инвестиције (Modica и Neubig, 2016).

Порески подстицаји засновани на приходу кроз ниже пореске стопе на будући приход од улагања у ИиР омогућавају повећање стопе поврата улагања и на тај начин покушавају да реше тржишне неуспехе предузећа.

Порески подстицаји на приход и расход могу да буду тако дизајнирани да омогуће приближно исти ниво пореског подстицаја. На пример, 15% нижа пореска стопа на будући приход предузећа која зарађује 30% поврата пре опорезивања од улагања у ИиР је еквивалентна 31% пореског кредита на основу расхода (Modica и Neubig, 2016).

Међутим, за подстицаје засноване на приходу од ИиР на основу патената, ауторских права, заштитних марки и сл. постоје бројне дилеме јер су наведени резултати ИиР веома мобилни, односно могу да се налазе далеко од активности које су вршене како би иста била створена. Тако нека предузећа често лоцирају своју нематеријалну имовину у земљама (или одређеним деловима земаља) које нуде ниже пореске стопе како би смањиле своје пореске обавезе. Истраживање Европске комисије је показало да је нижа пореска стопа на приход од патената подстакла пребацивање регистрације патената и опорезиви приход без значајне промене у стварној економској активности (European Commission, 2015b).

Својим дизајном подстицаји који се заснивају на приходу омогућавају накнадну награду само успешним иноваторима који имају монопол на своје изуме. Познато је да је ИиР веома ризична активност која потенцијално носи веома виске стопе неуспеха, тако да подстицаји који се заснивају на приходу можда неће донети корист многим предузећима која се баве ИиР. Ипак, могуће је да се повећава број предузетника и инвеститора који су спремни да инвестирају, надајући се већем поврату капитала од потенцијално успешних истраживања.

Није извршено истраживање до које мере подстицаји који се заснивају на приходу омогућавају боље финансирање ИиР, односно колико су повећани приходи који су резултат ИиР. Израчунавање прихода који је прихватљив за порески подстицај за ИиР је веома тешко. Не може се јасно сагледати ток прихода од једног патента, јер се он углавном користи за производњу сложеног производа или више производа.

Међутим, и у подстицајима заснованим на расходима је веома тешко аритметички да се утврди да ли је уопште и у ком обиму дошло до повећаних издатака за ИиР, управо због пореских стимуланса. Нпр. већи расходи у ИиР могу бити последица повећаних зарада запослених на пословима ИиР, а не повећаних истраживачко-развојних активности. И поред наведене чињенице већина развијених земаља предузећима дозвољава непосредне одбитке зарада запослених ангажованих на пословима ИиР.

Многа иновативна предузећа су кредитно ограничена, а средства за спровођење истраживања су им потребна што је раније могуће. За оваква предузећа фискални подстицаји за остварене приходе неће бити прикладни. Такође, фискални подстицаји који су засновани на приходу могу бити везани за регистрацију патената, па се може десити да се предузеће које жели овакав вид подстицаја превише фокусира на ИиР које не носи велики ризик, које је примењено и чији је резултат у виду производа који је ближи тржишту. Уједно, уколико је порески подстицај условљен регистрацијом патента, дешава се да предузеће које је у поступку ИиР дошло до одређене иновације исту патентира, ради остварења подстицаја, иначе то не би учинило.

3.4.1.2. Количински на супрот инкременталним пореским подстицајима

Земље ОЕЦД се разликују у односу на употребу пореских кредита заснованих на количини ИиР у односу на инкременталне пореске кредите. У неким земљама порески подстицаји могу бити примењени на све квалификоване издатке за ИиР (кредити засновани на количини) или само на додатни износ расхода за ИиР изнад одређеног основног износа (инкрементални кредити). Износ који се сматра базом је обично у износу константног просека издатака из претходне године или фиксне основе током референтног периода који се може индексирати инфлационом стопом, тако да буде реалан. Коришћење приступа који је заснован на количини има предности јер је једноставно и предвидљиво. Предузећа знају да ће да добију кредит за све прихватљиве инвестиције. Међутим, из перспективе владе овај приступ субвенционирања је мање погодан, јер се субвенције дају и за ИиР који би и без подстицаја свакако били извршени. Од оваквог начина субвенционирања највише користи имају велике компаније, нарочито уколико нема никаквих количинских ограничења (ОЕЦД, 2016).

Појединачни подстицаји за ИиР настоје да минимизирају количину субвенционисаног ИиР, односно да не буду субвенционисани ИиР који би свакако били предузети чак и ако нема подршке. Међутим, инкрементални приступ такође поседује одређене негативне карактеристике. Он је сложенији за употребу, јер је тешко пратити трошкове, а уједно је неизврстан у погледу будућих субвенција. Овакав вид подстицаја је нарочито мање ефикасан у спорим економским окружењима. Такође, нека предузећа би могла да искриве временски период инвестиција у ИиР како би маскимизирале пореске олакшице (ОЕЦД, 2016).

Управо због свега наведеног све више земаља ОЕЦД прихвата хибридне системе који комбинују количинске и инкременталне пореске подстицаје. Како би управљале укупним износима намењеним за пореске подстицаје за ИиР и како би

олакшице биле дате мањим предузећима, владе одређених земаља примењују горње прагове на прихватљиве издатке за ИиР.

Неке земље одмах врше повраћај средстава на основу пореских олакшица за ИиР, док друге омогућавају да предузећа преносе пореске губитке или добитке на терет претходне пореске обавезе или их преносе на будуће пореске обавезе. У другој групи земаља предузећа која нису успешна неће добити никакву директну пореску корист. Могућност преношења пореских кредита и пореских губитака је важна, али је њихова вредност много мала у поређењу са непосредном надокнадом.

У одређеним земљама врши се процена да ли порески подстицаји достижу задате циљеве програма. У случају да предузећа не користе подстицаје да би се постигао пројектовани број радних места или наменска улагања у ИиР, влада може да поврати порески подстицај.

У привредама ОЕЦД даје се могућност потенцијалне преносивости пореских олакшица на друга предузећа уколико предузеће које је инвестирало у ИиР није у могућности да има користи од кредита или пореског одбитка. У наведеним случајевима пореске користи могу да се пренесу на повезана предузећа у консолидованој групи која могу да имају користи од подстицаја. У одређеним привредама пореска политика је дизајнирана тако да предузећа могу да продају пореске олакшице неповезаној компанији која може одмах да искористи бенефит. У наведеним случајевима олакшице се продају углавном за износ мањи од укупне вредности. Овакав начин коришћења подстицаја се не може назвати ефикасним, али се користи како би се заобишли одређени недостаци пореских субвенција у случају када предузеће које има право на субвенцију од исте тренутно не може да оствари корист.

На основу истраживања ОЕЦД-а може да се закључи да су у најразвијенијим земљама директне субвенције више усмерене на дугорочне активности ИиР, док се порески стимулације више користе за стимулисање краткорочних примењених истраживања, која су усмерена ка инкременталним иновацијама, а не радикалним (OECD, 2015d). Директне мере подршке (донације, награде за ИиР) могу да буду ефикасније у подстицању ИиР за млада предузећа којима недостају улазна средства за започињање иновативних пројеката. Порески подстицаји засновани на приходу могу да подстакну предузећа да се баве само изумима који имају велику вероватноћу да ће да зараде, а не фокусирају се на смањење трошкова инвестиције.

У различитим земљама су различите и врсте прихода који се квалификују за пореске олакшице. Најчешћа категорија прихода који се квалификују за пореске олакшице су накнаде за остварене резултате истраживања, затим следе капитални

добити и приходи од производње. Такође, различите су и категорије самог производа. Највише су истакнути патенти, али већина земаља допушта и заштитне знакове, дизајн и софтверска ауторска права. Различит је и порески третман у зависности да ли је патент самостално развијен, постојећи или стечен.

3.4.1.3. Подстицај заснован на порезу на добит или подстицај кроз друге порезе

Порески подстицаји који су до сада наведени да се користе у најразвијенијим земљама углавном се односе на опорезивање добити у предузећима. Међутим, није мали број земаља које пружају пореске олакшице и кроз остале порезе (OECD, 2015c). Неке од држава укључују изузеће од пореза по одбитку зарада за квалификоване раднике ангажоване на пословима ИиР. У одређеним земљама се практикује смањење пореза на зараде за стране истраживаче и кључно особље. Такође, неке земље имају праксу да од пореза изузму пословне анђеле. Није неуобичајено да се омогућавају и пореске олакшице на порез на земљу и имовину. Белгија и Холандија се нарочито истичу у примени наведених других пореских подстицаја и на тај начин подржавају ИиР независно од тога да ли предузеће послује са добитком или губитком.

Државе ОЕЦД и ЕУ, свака за себе, траже најбољу комбинацију пореских подстицаја која би што позитивније утицала на економски развој. Међутим, проблем с којим се среће ОЕЦД је да се подстицаји који у једној земљи повећавају предузетничке активности и продуктивност могу показати штетним за земљу из које ће се капитал преливати. ОЕЦД покушава да дизајнира подстицаје који неће доводити до негативне пореске праксе у смислу да се подстицајима у једној земљи нарушавају услови инвестирања у другој земљи, тј. долази до сељења капитала. Глобализација и технолошке иновације додатно су повећали мобилност. ОЕЦД покушава још од 1998. године да осигура интегритет пореских система, бавећи се проблемима које покрећу мобилност активности које неправедно урушавају пореске основе других земаља и искривљују локацију капитала и услуга. При томе ОЕЦД нема за циљ да диктира одговарајуће нивое пореских стопа, већ да смањи дисторзијски утицај пореза на мобилност капитала. То је од суштинског значаја за постизање равноправних услова и континуираног ширења економског раста (OECD, 2015a).

У оквиру Форума о штетности пореских пракси ОЕЦД/Г20 су покренули пројекат БЕПС (Base Erosion and Profit Shifting) који се бави проблемом раздвајања опорезиве добити у односу на активности које је стварају. Све земље у пројекту су се сложиле да се за процену опорезивости добити користе значајни захтеви за процену истраживачко-развијених активности. Постигнута је сагласност да

пореске режиме треба ојачати и омогућити пореским обвезницима да имају користи од резултата истраживачких активности само у мери у којој су сами остварили квалификоване издатке за ИиР који су довели до прихода од иновације (OECD, 2015a).

Приступ који су усвојиле развијене земље користи расходе као оквир за активности и гради се на принципу да се подстакну активности ИиР и запошљавање уз услов да се осигура да се порески обвезници који имају користи од наведеног заиста укључе у такве активности и имају стварне издатке за ИиР. Пројекат БЕПС такође подразумева да је транспарентност веома важна и да би требало да постоји спонтана размена информација између земаља у вези пореских решења.

3.4.2. Искуства одабраних земаља у примени пореских подстицаја

Општи је закључак да су креатори економске политике све више свесни да је велика хетерогеност и фрагментација не само различитих врста предузећа, већ и различитих врста економских активности и алтернативних политика, које се морају узети у обзир. Оно што је делотворно за једну земљу можда није прикладно за другу. Подстицај који је снажан за једну врсту посла може бити штетан за другу врсту. Активност којом се постиже један циљ може да има ненамерне последице на неке друге сегменте пословања или би њоме могло бити тешко управљати. Истраживања пореске политике се све више врше на нивоу предузећа. Смањење пореских стопа или порески кредити би могли да имају велики подстицај за више улагања у ИиР, међутим, можда неће имати једнаку корист за стартап предузећа. Порески подстицаји усмерени на предузећа могу да буду кориснији великим компанијама које су фокусиране на комерцијализацију ИиР, док грантови и зајмови појединим проналазачима и малим предузећима могу да резултирају иновативнијим помацама у ИиР. Међутим, извесност и предвидивост пореских подстицаја могу да буду важнији од смањења пореске обавезе за компаније које већ преузимају значајне ризике у свом развоју и улагању у ИиР (OECD, 2015a).

Фискалне подстицаје за ИиР треба сматрати делом укупног пореског система једне земље, укупне иновационе стратегије и целокупног економског и инвестиционог окружења. Неопходно је константно истраживање о различитим фискалним подстицајима који пружају највеће побољшање и омогућавају најбржи економски раст.

Основне пореске подстицаје за ИиР широм земаља ОЕЦД-а, као и одабраних земаља које нису у наведеној организацији, можемо да сагледамо из Табеле 3.1.

Табела 3.1. Основне пореске олакшице за ИиР у одабраним земљама ОЕЦД-а и одређеним партнерским економијама, 2015

Порески подстицаји за истраживање и развој на основу издатака	
❖ Порески кредит за ИиР по основу обима	Норвешка, Ирска, Мађарска, Данска, Аустралија, Исланд, Белгија, Чиле, Француска, Канада, Нови Зеланд, Аустрија, Велика Британија
❖ Инкрементални порески кредит за истраживање и развој	Сједињене Државе (кредит на фиксној, индексираној бази који је увећан)
❖ Хибридни систем обима и инкременталних кредита	Италија, Јапан, Јужна Кореја, Португалија, Шпанија
❖ Порез на одбитак за ИиР након опоравка од 100%	Белгија, Бразил, Кина, Чешка, Грчка, Мађарска, Холандија, Пољска, Русија, Словенија, Словачка, Јужноафричка Република, Турска, Велика Британија
Пореско растерећење пореза на зараде или сродних доприноса	Белгија, Француска, Холандија, Мађарска, Русија, Шпанија, Шведска, Турска

Издашније пореске олакшице за истраживање и развој за МСП, младе фирме или стартап предузећа	Аустралија, Белгија, Канада, Француска, Италија, Јапан, Јужна Кореја, Холандија, Норвешка, Португалија, Шпанија, Велика Британија
Специфични подстицаји са максималном висином износа	Аустралија, Шведска, Норвешка, Турска, Канада, Чиле, Француска, Исланд, Јапан, Нови Зеланд, Португалија, Словачака, Шпанија, Италија, Велика Британија, Кореја, САД, Мађарска, Данска
Порески подстицаји за истраживање и развој засновани на приходу	Белгија, Кина, Колумбија, Француска, Мађарска, Ирска, Израел, Италија, Луксембург, Холандија, Португалија, Шпанија, Швајцарска (Кантон Нидвалден), Турска, Велика Британија
Без пореских подстицаја за ИиР	Естонија, Финска, Немачка, Мексико

Извор: ОЕЦД Дирекција за науку, технологију и иновације (OECD, 2015c)

Дванаест земаља ОЕЦД је понудило издашније пореске олакшице за ИиР за МСП. Приметан је тренд да се све више одступа од величине предузећа као критеријума за добијање субвенција, а све је учесталија примена других диференцијатора, као што су старосна доб предузећа или стопа раста (OECD, 2015d). Међутим, употреба старосне доби и стопе раста за утврђивање погодности предузећа за субвенције могла би да покрене тешка питања у смислу да би била дискриминисана млада предузећа.

У земљама ОЕЦД је велика хетерогеност иновација на тржиштима и у фирмама. Такође, велика је хетерогеност и међу иновацијским политикама земаља, укључујући пореске олакшице специфичне за иновације и општа пореска правила. Како би се стекле могућности да се донесе закључак који дизајн подстицаја највише доприноси расту заснованом на ИиР и иновацијама ОЕЦД је покренуо пројекат који истражује разлике у јавној подршци и пословном учинку унутар посматраних земаља, узимајући у обзир огромну хетерогеност. Пројекат подразумева анализу на нивоу сваке земље појединачно тако што ОЕЦД сарађује са националним стручњацима који располажу микро подацима на националном

нивоу. У децембру 2020. године су објављени профили земаља ОЕЦД за пореске олакшице за ИиР (ОЕСД, 2020а). Они омогућавају увид у квалитативне и квантитативне информације о дизајну, обиму и трошковима пореских олакшица за ИиР које користе одабране економије. Истакнути су трендови улоге пореских подстицаја за ИиР у различитим политикама иновација широм земаља ОЕЦД-а и партнерских економија.

Најновија привредна кретања захтевају редовне реформе пореских подстицаја за ИиР, што доводи до одређених промена у доступности, обиму и великодушности. Реформе подразумевају иницирање нових пореских подстицаја, промене пореских кредита и стопа олакшица, прилагођавање минималних или максималних износа за квалификоване расходе за ИиР, промене износа или промене услова и доступности пореских олакшица.

Током 2020. године прилагођавање основних пореских стопа и промене у доступности и обиму пореских подстицаја за ИиР су представљале најчешћи тип пореских реформи у земљама ОЕЦД. Као одговор на пандемију изазвану вирусом SARS-CoV-2, неке земље су повећале великодушност пореских олакшица за ИиР или су модификовале администрацију како би се олакшало и убрзало финансирање ИиР.

3.4.2.1. Искуства у примени пореских подстицаја у одабраним земљама ван ЕУ

Најбогатије економије света одавно су препознале значај улагања у ИиР. Поред многобројних програма подршке, фискална политика игра велику улогу у подстицању иновативности. С обзиром да је у овом раду у једном од претходних поглавља већ обрађен начин финансирања ИиР у САД, Јапану, Кини, Турској и Великој Британији наведене информације ће бити употпуњене аналитичком анализом пореских подстицаја који се у наведеним земљама користе.

3.4.2.1.1. Порески подстицаји за иновирање у Сједињеним Америчким Државама

У Сједињеним Америчким Државама истраживачко-развојне активности се подстичу кроз програм Савезних пореских кредита за истраживање и експерименте, што је регулисано Америчким закоником којим су дефинисани кредити за повећање истраживачких активности (Office of the Law Revision Counsel, 2021).

Одредбе о пореским олакшицама за ИиР су дизајниране тако да Савезна влада Сједињених Држава пружа пореске олакшице кроз инкрементални порески кредит за ИиР са четири компоненте: два главна модалитета, РРЦ (RRC - Regular research credit) и АСЦ (ASC - Alternative simplified credit), који се међусобно искључују и две додатне специфичне шеме, које се односе само на одређене трошкове основних и енергетских истраживања. Може бити умањено максимално 25% нето пореза на добит изнад 25.000 УСД, с тим што је код РРЦ пореска олакшица ограничена на 50% квалификованих трошкова ИиР пореског обвезника за опорезиву годину. За нека новооснована предузећа важи да могу да изврше повраћај средстава за порез на зараде у износу не већем од 250.000 америчких долара (OECD, 2020f).

У случају недовољне пореске обавезе неискоришћени порески кредит се може преносити унапред двадесет година и једну годину уназад.

Порески обвезник, поред зарада запослених који учествују у ИиР, у расходе на име ИиР може урачунати и 65% било ког износа који је платио трећем лицу за квалификовано истраживање. Овај износ се увећава за још 10% уколико је истраживање плаћено истраживачком конзорцијуму, а свих 100% расхода може бити урачунато за износе плаћене малим предузећима или образовним институцијама и савезној лабораторији.

Сви расходи на име материјалних трошкова који се односе на било који набављени материјал се квалификују за порески кредит. Набавка земљишта, зграда, опреме или улагања у побољшање истих не може бити узета у обзир за порески кредит. Дакле, у фирми која се бави ИиР расходи се квалификују за кредит ако се односе на материјалну имовину која се не амортизује.

Порески обвезник не може да захтева порески кредит за истраживање које је финансирано грантом или било каквим уговором од стране друге особе или владиног тела.

У 2016. години порески подстицаји су чинили 38% укупне државне подршке пословном истраживању у Сједињеним Америчким Државама (OECD, 2020f).

Последња промена у дизајну пореског кредита за ИиР је била 2016. године. И поред многобројних проблема у привреди због пандемије изазване вирусом Ковид-19 САД нису предузимале промене у својим одредбама о пореским олакшицама за ИиР током 2020. године.

3.4.2.1.2. Порески подстицаји за иновирање у Јапану

Јапан нуди пореске подстицаје за истраживање и развој још од 1967. године. Најактуелнији подаци показују да су у Јапану пореске олакшице за ИиР дизајниране у виду пореских кредита који могу бити базирани на укупним расходима за ИиР и инкрементални. Наведене олакшице се могу користити у комбинацији, дакле не искључују једна другу. Током 2020. године су биле актуелне три врсте пореских кредита (OECD, 2020d):

- Порески кредит за ИиР заснован на обиму, као трајна мера;
- Порески кредит заснован на одређеним активностима ИиР, као трајна мера;
- Порески кредит за висок ниво ИиР, као привремена мера која је на снази закључно са 31. мартом 2021. године.

У случају да нема довољно пореске обавезе да би се порески кредит искористио, неискоришћени кредит се не може вратити нити се може пренети на неки будући период.

Пореске олакшице за ИиР су ограничене на 45% обавезе за порез на добит пре него што се кредит примени. Наведене пореске кредите нуди централна влада Јапана, али се појединачно у одређеним општинама и префектурама такође нуде порески кредити за ИиР за МСП, у зависности од географског подручја, са различитим карактеристикама, међутим они учествују у укупној подршци свега око 1%.

И поред проблема у привреди које је изазвао вирус SARS-Cov-2 током 2020. године Јапан није предузео промене у својим одредбама о пореским олакшицама за ИиР. Последње промене у вези с фискалним стимулисањем ИиР Јапан је извршио 2019. године, када је горња граница пореског кредита заснованог на количини продужена за још 2 године, док се ограничење пореског кредита повећало за одређена новооснована предузећа.

Фискална политика у домену подршке ИиР се у Јапану разликовала током година. Од 2000. до 2020. године су се разликовала четири сценарија:

1. Закључно с 2002. годином постојао је додатни порески кредит заснован на количини који је био доступан само МСП;
2. У 2003. години проширен је опсег за порески кредит заснован на обиму и на велика предузећа;
3. У 2006. години смањен је обим пореског кредита;
4. У 2017. години стопе пореског кредита заснованог на обиму су повећане као привремена мера и још увек су актуелне.

Како је већ наведено, у Јапану није могуће пренети неискоришћени порески кредит. Изузетак је био у периоду 2009-2014. године када је у Јапану постојала могућност преноса. Било је могуће извршити пренос три године (у 2009.), две године (у 2010.) и једну годину (у периоду 2011-2014. године).

У 2018. години порески подстицаји за ИиР су чинили 84% укупне државне подршке. Мала и средња предузећа су чинила 70% корисника пореских олакшица за ИиР, док је њихов удео у укупној подршци био око 7%. Велике фирме су чиниле 30% корисника пореских олакшица, али им је додељено чак 93% пореских олакшица за ИиР.

Током претходног десетогодишњег периода број прималаца пореских олакшица за ИиР се непрекидно повећавао. У 2018. години број прималаца је достигао скоро 9.500 и то су углавном МСП. Током последњих година износ државних пореских олакшица за ИиР је значајно порастао са 353 милијарде јена (око 2,7 милијарди ЕУР) у 2011. години на 627 милијарди јена (4,8 милијарди ЕУР) у 2017. години (OECD, 2020d).

3.4.2.1.3. Порески подстицаји за иновирање у Кини

Кина пружа пореске олакшице за ИиР пре свега кроз пореске кредите за ИиР засноване на количини и кроз убрзану амортизацију машина и опреме које се користе у ИиР. Поред наведеног, Кина предвиђа изузећа од царина и пореза на додатну вредност за набавку опреме за ИиР. Такође, пружа пореске подстицаје засноване на приходу у виду смањене стопе пореза на добит предузећа за високе и нове технологије (OECD, 2020c).

Када је убрзана амортизација у питању, тренутно је могуће вршити отпис до лимита од 1 милиона кинеских јена (око 128.000 ЕУР). Амортизација може да буде 40% краћа него што би било уобичајено.

У случају недовољне пореске обавезе предузеће може да изврши пренос неискоришћеног кредита за пет година. Изузетно, предузећа која се баве високим и новим технологијама могу да пренесу неискоришћени кредит 10 година (што је на снази ретроактивно од 01. јануара 2018. године) (ITR, 2018).

Да би предузеће остварило право на порески кредит довољно је да се опис делатности не налази на „негативној листи“. Дакле, нису потребни никакви докази, нити има дилеме да ли делатност којом се предузеће бави испуњава услове за порески кредит. Све индустрије и делатности су подобне за порески кредит, ако нису на негативној листи. С друге стране, да би било остварено право за убрзану амортизацију довољно је да компанија има опрему намењену за ИиР.

Поред услова да нису на негативној листи предузећа морају да испуне одређене критеријуме који су од 01. јануара 2016. године снижени. Основни критеријуми су следећи:

1. Истраживачки кадар мора да буде најмање 10% од укупног броја запослених у предузећу (претходни минимум је износио 30% од укупног броја запослених). Истовремено, више не постоји услов да сваки запослени на пословима ИиР има факултетску диплому;
2. Трошкови ИиР за МСП морају да износе минимум 5% (раније је било 6%) са годишњим приходом од продаје мањим од 50 милиона кинеских јена (око 6,4 милиона ЕУР).

И поред проблема у привреди до којих је довела пандемија изазвана вирусом SARS-Cov-2 Кина у 2020. години није предузела промене у својим одредбама о пореским олакшицама за ИиР. Последња промена у дизајну пореских олакшица за ИиР у Кини догодила се 2019. године, када је главна стопа пореске олакшице за истраживање и развој за велике фирме подигнута са 50% на 75%, што се подудара са повећаном стопом одбитка која се примењује на МСП.

Порески подстицаји за ИиР чинили су 55% укупне владине подршке БЕРД-у у Кини.

Од укупног броја корисника пореских олакшица за ИиР у 2017. години 89% су била МСП, док је удео у укупним средствима износио 54%. Велика предузећа су чинила 11% корисника, а укупно су искористила 46% средстава намењених за пореске олакшице.

Трошкови у државној подршци пословном истраживању и развоју су порасли у периоду 2009-2017. године. Тако су они у 2009. години износили 22.578 милиона кинеских јена (око 2,896 милијарди ЕУР), а у 2017. години 53.917 милиона кинеских јена (око 6,915 милијарди ЕУР).

Удео пореских подстицаја за ИиР у укупној државној подршци варирао је током наведеног периода смањујући се са 50% у 2009. на 43% у 2010. и повећавајући након тога на 55% у 2017. години (ОЕСД, 2020с).

3.4.2.1.4. Порески подстицаји за иновирање у Турској

Турска стимулише ИиР од 2008. године. Фирме могу да користе пореске олакшице, делимично изузеће послодавца за социјално осигурање и убрзану амортизацију машина и опреме које се користе у процесу ИиР.

Основна стопа додатног пореског одбитка за ИиР је 50%. У случају да се у једној години порески одбитак не може искористити, може се извршити пренос на неодређено време.

Иако је током 2020. године дошло до великих проблема у пословању који су настали због пандемије изазване вирусом SARS-CoV-2, Турска није вршила измене у одредбама о пореским олакшицама за ИиР. Последња промена у дизајну пореских подстицаја за ИиР је извршена 2014. године када је стопа изузећа од социјалног осигурања повећана са 16,5% на 17,5%. Иначе, 2009. године су субвенције социјалног осигурања са 20,3% смањене на 16,5%, да би 2014. године та стопа била повећана на 17,5% (OECD, 2020e).

У 2018. години порески подстицаји за ИиР су чинили 60% укупне владине подршке БЕРД-у. Чак 87% корисника пореских олакшица за ИиР чине МСП, која користе 35% средстава. Велике фирме чине 13% корисника пореских олакшица за ИиР, а укупно користе 65% од расположивог износа. Интересантно је да је чак 68% прималаца пореских олакшица из услужних делатности, а око 30% из прерађивачке индустрије. Међутим, предузећа из услужних делатности користе око 37% од износа олакшица, а прерађивачка индустрија 61%.

У десетогодишњем периоду примене пореских олакшица за ИиР (2008-2018) значај пореских олакшица се повећао како у апсолутном, тако и у релативном смислу. Број прималаца се непрекидно повећавао, тако да је у 2018. години укупан број прималаца достигао 8.000. Пораст је пре свега резултат аплицирања великог броја МСП, која су у целокупном периоду била примаоци са учешћем од чак 90%. Број МСП која су корисници помоћи се за десет година повећао три пута. У истом периоду се број корисника из групације великих предузећа повећао четири пута, али она свакако имају мало учешће.

Трошкови државне пореске подршке за ИиР су значајно порасли. У 2008. години износили су 341 милион турских лира (око 35 милиона ЕУР), док су у 2018. години износили 2.465 милиона турских лира (око 254 милиона ЕУР). У 2008. години удео пореских подстицаја за ИиР у укупној државној подршци је износио 42%, док је у 2018. години повећан на 60% (OECD, 2020e).

Када је у питању делимично изузеће обавезе послодавца за социјално осигурање за запослене који се баве ИиР, ова мера се може искористити за највише 10% укупног броја стално запослених. Подстицаји послодавцу за осигурање примењују се почев од особља са најнижом бруто зарадом. Ако су бруто зараде исте код већег броја запослених, особље на које ће се односити умањење одређује послодавац.

Бесповратна средства добијена од државних органа, добровољних трустова и међународних фондова за подршку истраживачко-развојним активностима евидентирају се на посебном рачуну, тако да се не класификују као приход и не додају пореској основи (Deloitte, 2015).

Компаније које наручују уговорене активности за ИиР и иновације или дизајн имаће користи од одбитка за истраживање и развој, као и стране које обављају уговорене активности за истраживање и развој, делећи укупан износ подстицаја за истраживање и развој на по 50% свакој страни (PWC, 2016).

У 2008. години је донет Закон о промоцији истраживања и развојних активности као средство политике које првенствено има за циљ решавање потребе за стварањем истраживачко-развојних центара. Циљ је био да се повећа обим ИиР која ће бити конкуритивна са врхунским конкурентима на глобалном нивоу. На овај начин је подстакнут додатни механизам за промоцију великих истраживања и даљег развоја у Турској.

Центри за истраживање и развој су јединице које су организоване као посебна целина у организационој структури компанија чији се правни или пословни центри налазе у Турској, укључујући сталну пословну јединицу нерезидентних компанија са седиштем у Турској. Запослено особље треба да има фонд радних сати еквивалентно најмање 15 запослених који укупно имају пуно радно време. Право на повећани супер одбитак од 50% биће доступан ако Центар за ИиР или дизајн има пораст од најмање 20% у односу на претходне године у вези са било којим од следећег (PWC, 2016):

- Део трошкова за ИиР и дизајн у укупном промету;
- Број регистрованих националних или међународних патената;
- Број међународно подржаних пројеката;
- Однос истраживача на постдипломским студијама према укупном кадру за истраживање и развој;
- Однос свих истраживача и укупног особља за истраживање и развој;
- Однос промета оствареног новим производима који произлазе из истраживачко-развојних пројеката и укупног промета.

Према Закону о промоцији истраживања и развојних активности трошкови ИиР у Центрима могу да буду у потпуности отписани већ у првој години. Међутим, ови издаци се углавном отписују у току стандардног петогодишњег периода.

Порески подстицаји и подршка пружени истраживачко-развојним и иновационим активностима у Турској проширени су Пакетом за реформу истраживања и развоја у оквиру Закона, који је у примени од 1. марта 2016. године. Према обиму Пакета за ИиР и иновације, Законом се мењају одредбе о могућностима и дефиницијама, тако да су „дизајнерске активности“ у пројектним центрима, истраживачко-развојним центрима и развојним центрима за технологију обухваћене подстицајима за ИиР.

Трошкови ИиР се морају извршити унутар Турске и укључују почетне трошкове материјала, амортизацију, трошкове рада (плате и дневнице), пренете бенефиције и услуге, царине, порезе и намете на активности повезане са ИиР (попут некретнина, пореза на земљиште за ИиР или царина на увезени материјал повезан

са ИиР, итд.) и други индиректни трошкови за спровођење квалификованих истраживања (као што су комуналне услуге, трошкови превоза, трошкови комуникације, трошкови одржавања и поправки, трошкови осигурања итд.). Исплате за пружене услуге истраживања и развоја трећих страна, као и доприноси у споразумима о сарадњи ограничени су на 50% укупних трошкова ИиР и иновација.

Када је у питању убрзана амортизација она може да се користи за нове машине и опрему купљене од 01.05.2018. године.

3.4.2.1.5. Порески подстицаји за иновирање у Великој Британији

Велика Британија је међу земљама ОЕЦД које омогућавају највиши ниво владине подршке пословном ИиР. Свој први систем пореских олакшица за ИиР увела је у 2000. години, свесна да постоји значајан позитиван утицај олакшица на развој ИиР и предузетништва. Влада је покушала да се позабави „изазовом продуктивности“ који се односио на скромне резултате у приватном сектору у Великој Британији у укупном фактору продуктивности у поређењу са другим развијеним земљама као што су САД, Француска и Немачка. Уведене су релативно једноставне пореске олакшице у облику повећаних одбитака од пореске основице које се примењују на укупан износ ИиР за предузећа која спроводе истраживачко-развојне активности. Ове пореске олакшице су пре свега биле усмерене на мала и средња предузећа под којима су подразумевана сва предузећа са мање од 250 запослених, или било које величине са билансном вредношћу мањом од 27 милиона еура или продајом мањом од 40 милиона еура. У 2002. години шема је проширена на већа предузећа, али с нижим стопама одбитка. Накнадном реформом су уведене диференцијалне промене у трошковима капитала за ИиР за различите групе предузећа.

У резултатима истраживања на тему ефикасности фискалних подстицаја Guceri, I. и Liu, L. су навели да је Велика Британија увела пореске подстицаје у облику повећаних одбитака од издатака за ИиР од опорезивог дохотка за мала и средња предузећа која уживају знатно већу стопу одбитака од великих компанија (Guceri and Liu, 2015). Након првих година примене извршена је реформа која је удвостручила цензусе у броју запослених, промету и укупној имовини испод које би се предузеће квалификовало као МСП. Тако је било омогућено знатно већем броју предузећа да користи повољније фискалне стимулансе. Истраживање је показало да је ниво улагања у ИиР у великим компанијама остао готово на истом нивоу као и пре извршене реформе, док су трошкови ИиР у МСП порасли. Промена дефиниције малих и средњих предузећа није била једина реформа која је утицала на трошкове ИиР. До 2008. године фискална политика је кроз своје инструменте омогућавала да велике компаније умање пореске основице тако што износ трошкова на име ИиР увећају за 1,25. То је значило да је за сваких 100£

потрошених и квалификованих за ИиР дозвољено одбијање од 125£. За МСП стимуланси су били још повољнији и за њих је било омогућено да за сваких 100£ уложених у истраживање и развој изврше одбијање за 150£. Истовремено, било је омогућено (и још увек је) да МСП која послују са губитком добију порески кредит. Износ који се исплаћује таквим предузећима је 16% укупног губитка који је приказао потражилац.

У 2008. години дошло је до додатног повећања стопе пореских олакшица за истраживање и развој. За велика предузећа стопа одбитка је порасла са 125% на 130%, док је стопа умањења за МСП повећана са 150% на 175%. Такође, промењена је дефиниција малог или средњег предузећа која се користи за одређивање подобности за коришћење одређеног стимуланса, тако што су сви прагови удвостручени. Уједно, остала је могућност да МСП (и она која су по новој дефиницији сврстана у ову категорију) имају могућност потраживања готовине, ако су пословала са нулом или са губитком у текућој финансијској години (Guceri and Liu, 2015).

У 2011. години стопа одбитка за МСП је повећана на 200%. Истовремено, порески кредит је исплаћиван до максималних 25%.

У категорију трошкова који могу бити узети у обзир за умањење су укључени трошкови запослених, потрошног материјала (вода, струја и сл.) и софтвери који се директно користе за истраживање и развој.

Све наведено је резултирало да су трошкови ИиР повећани. Према проценама укупна потрошња за ИиР у Великој Британији је у 2005. години износила око 13,7 милијарди фунти, док је у 2011. години забележено око 17,4 милијарди фунти. У истом периоду број предузећа која су користила олакшице за ИиР се повећао са 6.120 на 12.050. У 2020. години у Великој Британији ИиР је стимулирано кроз пореске олакшице, пореске кредите и убрзану амортизацију (OECD, 2020a).

Пореске олакшице подразумевају помоћ која за мала и средња предузећа не може бити у износу већем од 7,5 милиона евра по истраживачком и развојном пројекту, док за велика предузећа нема ограничења. Ове олакшице не представљају опорезиви приход компаније. Ако компаније добију субвенцију или грант за пројекат ИиР, то може да утиче на износ одобрених пореских олакшица.

Још 2008. године је дефинисано да се под МСП подразумевају компаније или организације са мање од 500 запослених уз услов да годишњи промет не прелази 100 милиона ЕУР или да биланс стања не превазилази 86 милиона ЕУР.

Трошкови који се квалификују као трошкови ИиР укључују:

- Запослено особље које је директно и активно ангажовано за спровођење ИиР;
- Потрошни материјали који се користе директно у вршењу ИиР;

- Енергија, вода, гориво, рачунарски софтвер који се користе директно у вршењу ИиР;

Расходи за земљишта, патенте и патентну заштиту су искључени, односно не сматрају се трошковима ИиР. Према томе, фирме не могу да потражују олакшице за расходе на име капиталне имовине.

Порески кредит, за разлику од пореске олакшице, представља опорезиви приход компаније. Међутим, не постоји умањење уколико је ИиР финансирано и грантом или субвенцијом у оквиру великог предузећа.

Велике компаније могу да сматрају трошковима ИиР и трошкове подуговарања, али само ако су плаћања извршена универзитету, здравственој организацији, научно-истраживачкој организацији, добротворном удружењу или појединцима.

Убрзана амортизација може да се користи за набављене машине, опрему, зграде и нематеријална улагања. Додатак за убрзану амортизацију је неопорезив.

Показало се да порески подстицаји за ИиР имају статистички значајан, позитиван ефекат на нивоу потрошње за предузећа која су се и пре реформе бавила истраживањем. За сваку фунту неплаћеног пореза потрошња за ИиР расте за око 1,1 до чак 1,5 фунти. Постоје додатни милтипликаторни ефекти улагања за цело друштво, који утичу на продуктивност, друга предузећа и потрошаче.

3.4.2.2. Порески подстицаји за иновирање у одабраним земљама Европске уније

У оквиру Европске уније највеће интензитета ИиР бележе Шведска, Аустрија и Данска, тако да ћемо извршити аналитички преглед пореских подстицаја који се користе у наведеним земљама.

3.4.2.2.1. Порески подстицаји за иновирање у Шведској

У Шведској се порески инструменти користе ради утицаја на инвестициона улагања. Порез на инвестиције се плаћа изнад одређеног минимума. Наплата се врши у одређеном проценту у годинама привредног раста, а не плаћа се у време опадања инвестиционих активности. Такође, актуелне су и олакшице. Одређени део оствареног нето дохотка (40%) предузећа је ослобођен фискалног захватања и издваја се у посебну резерву. Једна половина од наведених средстава се депонује ради резерви у централној банци. Ова резерва се користи када се смањи инвестициона тражња. Тако се остварује дејство које је антициклично. Фискална умањења утичу на повећање расположиве куповне моћи и тако стварају

подстицајне ефекте фискалне политике на стимулисање додатне тражње и инвестиционих поруџбина. Бројне фискалне олакшице и ослобођења се користе и за инвестирање у инфраструктуру, као и за увоз опреме и репродукционог материјала неопходног за даљи индустријски раст. На наведени начин фискалним стимулансима се утиче на раст у одређеним сегментима и/или на развој у појединим регионима.

Пореске олакшице за ИиР Шведска пружа кроз изузеће послодавца за социјално осигурање. Њима се управља кроз ССЦ - систем доприноса за социјално осигурање (SSC – social security contributions system) и на тај начин су потпуно одвојене од обавезе пореза на добит предузећа (OECD, 2019b). Шведска је први пут увела пореске подстицаје за ИиР 2014. године у виду делимичног изузећа од доприноса за социјално осигурање послодавца. Одбитак може да се изврши чак и ако се пројекти за ИиР финансирају грантовима, односно јавним финансирањем истраживачких активности или државним дотацијама одређеним запосленима који се баве ИиР (на пример у облику субвенција). Порески подстицај се не може добити за ИиР које је плаћено трећем лицу. Предузећа која су део групе се сматрају једним предузећем. Матична компанија одлучује којим редоследом подружнице могу да изврше одбитак. Вредност ССЦ одбитка од 01. априла 2020. године је ограничена на 919.239 шведских круна месечно (око 90.960 еура) (OECD, 2020a). До 01. априла 2020. године вредност је била ограничена на 230.000 шведских круна, односно 2,76 милиона Шведских круна (око 273.000 еура) по компанији (групи) годишње (OECD, 2019b).

Сва предузећа могу да добију порески стимуланс изузев samozапослених појединаца, оних који су у трговинском партнерству и јавних послодаваца (држава, округ, општина, универзитет), који се у оквиру својих делатности свакако баве истраживањем. Такође, приватне компаније које су ангажоване за истраживачко-развојне пројекте од стране јавног сектора не могу да одбију нето трошкове плата за ИиР.

Трошкови социјалног осигурања су процењени на 31,42%. Смањење укупних пореза и доприноса за запослене у ИиР од 01. априла 2020. године износи 19,59% од бруто зарада. На пример, ако истраживач зарађује 50.000 круна месечно послодавац би био у обавези да за доприносе издвоји 15.710 круна (31,42%). Међутим, за ИиР су доприноси умањени за 9,59%, а општи порез на зараде је умањен за 10%, тако да су за ИиР укупна издвајања 11,83% ($31,42\% - 19,59\% = 11,83\%$), односно, када је у питању зарада од 50.000 круна трошкови социјалног осигурања би били 5.915 круна. Минимална издвајања за социјално осигурање могу да буду 10,21%, колико износи допринос за старосну пензију и испод тог нивоа не могу бити издвајања.

Да би зараде биле обухваћене наведеним умањењима неопходно је да запослени најмање 75% свог радног времена и најмање 15 сати месечно проводи бавећи се

истраживањем и развојем. До 31. маја 2016. године била је одређена старосна граница запослених на које могу да се односе стимуланси (од 26 до 64 године), али од јуна 2016. године не постоји доња старосна граница.

3.4.2.2.2. Порески подстицаји за иновирање у Аустрији

Аустрија стимулише ИиР путем пореских кредита који су названи *премија за истраживање*. Финансијска подршка се пружа предузећима сагласно параграфу 108ц аустријског пореског законика (RIS, 2017). Предузећа могу да потражују порески кредит за ИиР од пореске управе ретроактивно. Наведено право имају сва предузећа која су регистрована за плаћања пореза у Аустрији и обављање истраживачко-развојних активности у овој земљи, без обзира на индустријски сектор у којем послују. Уколико се послови ИиР уговарају са трећим лицима неопходно је да она буду регистрована унутар ЕЕА (Deloitte, 2018a).

Аустријски систем пореских подстицаја је веома атрактиван јер се премија за истраживање додељује пореском обвезнику без обзира да ли остварује профит или не (KPMG, 2017). У случају недовољне пореске обавезе предузећа могу да добију повраћај неискоришћених средстава. Алетрнативно, фирме могу да преносе неискоришћене кредите унедоглед.

У случају подуговарања стимуланси су од 2012. године ограничени на 1 милион ЕУР годишње. Уколико је период обрачуна мањи од једне године износ се израчунава пропорционално периоду пословања.

И поред проблема који су у привреди изазвани вирусом SARS-CoV-2 Аустрија није предузела промене у својим одредбама о пореским олакшицама за ИиР. Последње промене у дизајну пореских кредита за ИиР извршене су 2018. године када је стопа подигнута са 12% на 14%. Приликом првог увођења пореских кредита 2002. године порески кредит за ИиР је био свега 3%. Од тада стопе су расле неколико година. Са почетних 3% порасле су на 5% у 2003. години, затим на 8% у 2004. години, 10% у 2011. години, 12% у 2016. години и 14% у 2018. години. До 2011. године профитабилним фирмама су на располагању биле и пореске субвенције за ИиР (OECD, 2020b).

У 2018. години у Аустрији су мала и средња предузећа чинила 83% корисника пореских олакшица за ИиР, а удео у износу пореских олакшица је био 28%. С друге стране, велика предузећа су чинила укупно 17% корисника пореских олакшица, али су искористила укупно 72% од износа.

Током периода од 2013. до 2018. године у Аустрији се повећао број прималаца пореских олакшица за ИиР. Врхунац је достигнут у 2017. години када је био забележен укупно 2.761 прималац. Овакав пораст је резултат пре свега великог броја МСП која су најчешћи корисници. Број МСП као корисника олакшица се

повећао са 1.304 у 2013. години на 2.295 у 2018. години. У истом периоду број великих фирми које су користиле пореску олакшицу се повећао са 215 на 461.

Значај пореских олакшица за ИиР порастао је и у апсолутном износу. Од 2000. до 2018. године трошкови пореске подршке су порасли са 311 милиона евра на 682 милиона евра. Удео пореских подстицаја за ИиР у укупној државној подршци је варирао у наведеном периоду. У 2000. години подршка је имала учешће 62%, у 2005. години 42%, у 2010. години 50%, да би у 2018. години учешће било 70%.

Уколико је корисник добио одређена бесповратна средства или субвенције, то смањује основицу за порески кредит. У случају подуговарања страна која извршава услуге ИиР је дужна да до краја фискалне године обавести страну која наручује услуге о износу подуговорених услуга ИиР за које ће захтевати порески подстицај, како не би дошло до двоструких пореских олакшица, односно да право нагирада за истраживање по истом основу остваре обе стране (RIS, 2017).

3.4.2.2.3. Порески подстицаји за иновирање у Данској

Основни порески подстицаји које Данска нуди компанијама као могућност надокнаде губитака због ИиР су порески кредит, пореске олакшице и убрзана амортизација капитала који се користи за ИиР (OECD, 2020a).

Компаније могу да добију пореске кредите за максималних 25 милиона данских круна (3,4 милиона ЕУР) издатака за ИиР годишње. Одређена је стопа од 22% било ког дефицита који је у вези са ИиР, што значи да је максимални ниво пореских кредита 5,5 милиона данских круна (око 740 хиљада ЕУР) годишње (25 милиона x 22% = 5,5 милиона). Уколико је обрачунски период мањи од 12 месеци обрачун се врши сразмерно броју месеци пословања. За пореске кредите квалификовани су и расходи на име плаћања трећим лицима за извршене послове ИиР.

Када је у питању пореска олакшица, она је, као одговор на избијање пандемије изазване вирусом SARS-CoV-2, повећана на 30% у 2020. и 2021. години (раније је била 3%, односно 5%), с ограничењем прихватљивих трошкова ИиР од 850 милиона данских круна (око 114 милиона ЕУР). Пореска олакшица може да се оствари и за расходе на име ИиР који су плаћени трећим лицима.

Убрзана амортизација се може искористити у износу од 100% улагања у машине и опрему. Обезбеђена је и за све машине и опрему коју одређена фирма набавља за ИиР које ће да врши за трећа лица. Укупни трошкови стицања могу да се одбију у потпуности у години стицања ако је трајање машина и опреме краће од три године или је цена имовине мања од 12.300 данских круна (око 1.650 ЕУР). Када су у питању инвестиције у нематеријална улагања (патенти и know-how) оне могу

бити у потпуности амортизовани у години стицања или максимално у периоду од седам година.

У Данској је учешће МСП у коришћењу пореских подстицаја за ИиР у 2018. години износило око 81%, док је 19% пореских подстицаја додељено великим фирмама. Порески подстицаји за ИиР су све популарнији у Данској. Тако је у 2012. години број предузећа која су користила неки од подстицаја био 760, а у 2017. години 1.200 предузећа је користило подстицаје. Трошкови државних пореских олакшица за ИиР су порасли са 50 милиона данских круна (око 6,7 милиона ЕУР) у 2007. години на 200 милиона данских круна (око 26,9 милиона ЕУР) у 2012. години, а у 2018. години су достигли чак 541 милион данских круна (око 72,7 милиона ЕУР). Удео пореских подстицаја за ИиР у укупној државној подршци повећао се током периода 2007-2018. године. У 2007. години је износио 6%, у 2012. години 16%, а у 2018. годни 38% (OECD, 2019d).

За стицање права да се користе неки од пореских подстицаја за ИиР квалификовани су издаци који укључују зараде, трошкове набавке сировина, трошкови закупа пословних просторија, трошкови набавке машина и опреме намењене ИиР.

3.4.2.2.4. Порески подстицаји за иновирање у Мађарској

Мађарска нуди пореске подстицаје за ИиР од 1996. године. Понуда је разграната и она је у виду (OECD, 2019e):

- а) пореских олакшица,
- б) ослобађања од социјалних доприноса (SSC – social security contributions), доприноса за стручно оспособљавање и КИВА (Kisvállalati Ado - опционални порез за мала предузећа) изузећа,
- в) одбијања обавезе за иновације,
- г) пореског кредита и
- д) ССЦ и КИВА кредита.

Од наведених подстицаја за ИиР три су представљена 2019. године:

- КИВА ослобођење од 100% (КИВА пореска стопа је 13,5%, за докторанде 6,5%)
- ССЦ кредит од 9,25%
- КИВА кредит од 6,5%.

КИВА је опционални порез за мала предузећа, који замењује ССЦ и порез на добит предузећа. Три нове пореске олакшице се међусобно искључују.

Поред наведених подстицаја у Мађарској ИиР подстичу и одређене општине које омогућавају одбитке по основу локалног пословног пореза у износу од 10% директних трошкова ИиР. Такође, Мађарска нуди и пореске подстицаје засноване на приходима по основу резултата ИиР активности.

а) *Пореске олакшице* за ИиР се омогућавају на основу Закона из 1996. године. Максимум који може да се искористи је 50 милиона мађарских форинти (око 139 хиљада евра) годишње. Уколико је пореска основица негативна у години обрачуна, порески обвезници могу да смање пореску основицу током наредних пет година до половине позитивне пореске основице (ОЕСД, 2019е).

Пореску олакшицу може да захтева фирма која обавља истраживачко-развојне активности користећи сопствену имовину и раднике за сопствену корист, као и заједничке истраживачке и развојне активности спроведене на основу уговора о ИиР.

Као одбитна ставка могу да се користе и порез и доприноси на зараде запослених који се баве ИиР, јер се и они сматрају директним трошковима истраживачко-развојних активности. Исплате локалним консултантима и добављачима могу да се сматрају директним трошковима истраживачко-развојних активности ако су консултанти и добављачи стручњаци из посебне области ИиР које се обавља.

б) *Ослобађања од социјалних доприноса и доприноса за стручно оспособљавање, као и КИВА изузећа* подразумевају смањене доприносе за запослене који се баве ИиР, као и посебно мале порезе за МСП. Ослобађање од доприноса може да буде за бруто зараде до 500.000 мађарских форинти (око 1.400 евра) месечно, односно до 200.000 мађарских форинти (око 555 евра) месечно за докторанде.

Право на ослобађање од плаћања доприноса према Закону из 2014. године имају сва домаћа предузећа која се баве истраживачко-развојним активностима. Право на КИВА изузеће према Закону из 2012. године имају мала предузећа која имају мање од 50 запослених и са приходима мањим од 1 милијарде форинти (око 2,8 милиона евра) (ОЕСД (2020а)).

Предузећа могу да користе само једно од ослобађања, јер се ослобађања од социјалних доприноса и КИВА изузећа међусобно искључују.

У 2020. години стопа доприноса за социјално осигурање и доприноса за стручно оспособљавање је износила 0% (уместо 18%, колико је предвиђено) за бруто зараде истраживача до 500.000 форинти (око 1.400 ЕУР) месечно. За докторанде стопа је износила 0% (уместо 8,25%) за бруто зараде истраживача до 200.000 форинти (око 555 ЕУР) месечно. Пореска стопа КИВА (за мала предузећа)

износила је 0% (уместо 12% за бруто зараде до 500.000 форинти, односно 0% (уместо 6%) за бруто зараде докторанада до 200.000 форинти месечно.

в) *Одбијање обавезе за иновације*, која износи 0,3%. Основица наведеног доприноса је приход од продаје умањен за вредност плаћања подизвођачима и трошкове набавке сировина. Обвезници доприноса за иновације су велика и средња предузећа. Микро и мала предузећа су изузета од обавезе плаћања предметног доприноса.

г) *Порески кредит* је омогућен фирмама које се баве ИиР од 1996. године. Великим фирмама је омогућено да остваре право на порески кредит 0-50% од пореске обавезе, средња предузећа могу да остваре 10-60% пореског кредита, а мала чак 20-70%. Колико ће порески кредит бити одобрен зависи од региона у којем фирма врши ИиР. Регионална помоћ може бити 10-20%. Тако је фирмама омогућено да остваре порески подстицај од чак 80%. Порески кредит се може пренети унапред 14 година и може да се користи чак и ако је фирма по неком основу добила грант. Условe за порески кредит испуњавају само инвестиције за сопствене потребе. Порески кредит се одобрава пореским обвезницима за инвестиционе пројекте у вредности од 100 милиона форинти (око 280 хиљада ЕУР) и више. Прихватљиви су и материјални и нематеријални трошкови. Материјално прихватљива средства су само она која су уложена у границама места где се ИиР врше. У великим предузећима трошкови нематеријалне имовине (трошкови патената, софтвера, лиценци или знања) су прихватљиви. Трошкови закупнина се могу убројити у расходе за ИиР само ако се ради о уговору о лизингу и ако ће пословни простор након одређеног периода бити у власништву предузећа које врши ИиР. За МСП је омогућено да трошкови припремних студија и трошкови консултација повезаних са инвестицијом за ИиР буду прихватљиви као трошкови ИиР. Такође, уколико се отварају нова радна места прихватљиви су трошкови двогодишњих зарада радних места која су створена од почетка инвестиције до треће године након завршетка инвестиције (ОЕСД (2020а).

д) *Порески кредит на социјалне доприносе (ССЦ) и порез за мала предузећа (КИВА)* је омогућен предузећима до максималних 50% од пореске обавезе.

У 2018. години порески подстицаји за ИиР су чинили 27% укупне владине подршке БЕРД-у. МСП су чинила 83% корисника пореских олакшица за ИиР и она су искористила 10% укупне подршке. Велике фирме су чиниле 17% корисника, али су оне искористиле око 90% пореских олакшица. Удео предузећа у услужним делатностима је био око 59%, а предузећа у прерађивачкој индустрији су имала удео од 39%. Предузећа у услугама су искористила око 24% од укупног износа пореских подстицаја, док су фирме из прерађивачке индустрије искористиле око 76%. Укупан број прималаца пореских подстицаја за ИиР у

Мађарској се из године у годину повећава. У 2018. години забележено око 500 корисника. Број МСП је такође све већи. У 2018. години било их је више од 400. Са друге стране број великих предузећа се смањило (некада их је било око 140, а 2018. године нешто више од 80) (OECD, 2019e).

Као одговор на кризу која је изазвана вирусом КОВИД-19 Мађарска је увела одређене измене у одредбама које регулишу доприносе и порез. Социјални допринос је снижен са 17,5% на 15,5% са применом од 01. јула 2020. године. Такође, порез за мала предузећа (КИВА) је смањен са 13% на 12% са применом од 01. јануара 2020. године. Укупна владина подршка предузећима која се баве ИиР је у Мађарској већа него што је забележен просек у земљама ОЕЦД-а. У 2018. години подршка ИиР као проценат БДП-а је био 0,25%. У периоду од 2006. до 2018. године укупна државна подршка БЕРД-у као проценат БДП-а (без субнационалних пореских подршки ИиР) повећала се у Мађарској за 0,07%, док је у истом периоду просек на нивоу ОЕЦД-а увећан за 0,03%. Током наведеног периода интензитет пословног истраживања и развоја у Мађарској се повећао са 0,47% на 1,14% (OECD, 2019e).

3.4.2.2.5. Порески подстицаји за иновирање у Румунији

Румунија пружа пореске олакшице за квалификоване трошкове ИиР од 2003. године, али су тек 2010. године подстицаји постали доступни свим фирмама. Током наведеног периода поступак пријављивања и остваривања права на подстицаје је био све једноставнији. Тренутно се ИиР подстиче кроз пореску олакшицу за истраживање и развој и убрзану амортизацију машина и опреме које се користе у процесу ИиР (OECD, 2019f).

Пореска олакшица је била 20%, али је 2013. године повећана на 50% трошкова ИиР. У случају недовољне пореске обавезе неискоришћена олакшица може да се пренесе седам година унапред.

У случају пореских олакшица прихватљиви трошкови који се узимају у обзир приликом одобравања су:

- а) трошкови амортизације или закупа материјалне и нематеријалне имовине или део ових трошкова за период употребе материјалне и нематеријалне имовине у ИиР;
- б) трошкови особља укључени у истраживачке и развојне активности, укључујући активности повезане са њиховим потребама (документација, вођење студије, експерименти, мерења, испитивање, размена искустава);
- ц) трошкови одржавања и поправки материјалних и нематеријална улагања наведених у тачки а);

д) оперативни трошкови, укључујући: трошкове услуга, трошкове потрошног материјала, издаци за предмете залиха материјала, издаци за сировине материјала, делови, модули, компоненте, издаци за експерименталне животиње и друга слична добра која се користе у ИиР;

е) општи трошкови који се могу доделити директно или пропорционално истраживачким резултатима помоћу одређеног кључа за алокацију.

Сви наведени трошкови морају да настану у вези са квалификованим истраживачким активностима. Ниједан индустријски сектор није искључен.

Убрзана амортизација може да се реализује за средства набављена за обављање ИиР по стопи од 50% у првој години, а остатак вредности средства би био амортизован током преосталог корисног века трајања.

У 2016. години порески подстицаји за ИиР су чинили 15% укупне владине подршке БЕРД-у.

Први доступни подаци показују да су у 2014. години трошкови подршке ИиР износили 41 милион румунских леја (око 8,3 милиона ЕУР). У 2016. години износ је повећан на 43 милиона леја (око 8,7 милиона ЕУР) (OECD, 2019f).

Пореске подстицаје може да користи порески обвезник који спроводи сопствене активности ИиР или учествује у заједничком истраживању кроз партнерства или удружења, све док има право да користи резултате истраживања (нпр. продаје производе развијене кроз ИиР, продаје резултате ИиР и сл.). Дакле, не могу подстицаји бити дати фирми која уговара да ИиР за њу обавља неки други порески обвезник. Порески подстицаји се одобравају појединачно за сваки ИиР пројекат (Deloitte, 2018b).

3.4.2.2.6. Порески подстицаји за иновирање у Хрватској

Хрватска је препознала важност ИиР за привреду. Како би стимулисала ИиР фирмама је дата могућност да користе пореске олакшице. Прве олакшице су уведене 2003. године и од тада је вршено више измена. У јулу 2018. године, Парламент је донео дуго очекивани Закон о државној помоћи за истраживачке и развојне пројекте (Народне Новине бр. 64/18), на снази од 26. јула 2018. године (Narodne novine, 2018). Закон има за циљ повећање ангажовања приватног сектора у ИиР, као и да повећа укупан број предузетника који улажу у ИиР. На основу наведеног закона, да би се квалификовале за порески подстицај, истраживачке и развојне активности морају бити у складу са одређеним критеријумима.

Државна помоћ за ИиР је доступна у виду пореских олакшица, смањујући опорезиву основицу за порез на доходак за оправдане трошкове пројеката ИиР, као и трошкове студије изводљивости.

Корисници који могу да се пријаве за порески подстицај су правна и физичка лица која су обвезници пореза на добит. Подстицај је доступан свим пословним секторима у научним и технолошким областима.

Трајање имплементације пројекта за који се тражи помоћ може да буде до три године од почетка пројекта.

Максимална државна помоћ за одређене категорије пројеката истраживања и развоја је:

- а) 100% прихватљивих трошкова пројекта за основно истраживање;
- б) 50% прихватљивих трошкова пројекта за индустријска истраживања;
- в) 25% прихватљивих трошкова пројекта за експериментални развој и
- г) 50% прихватљивих трошкова за студије изводљивости.

Под одређеним околностима, стимуланси за индустријска истраживања и експериментални развој могу се повећати на највише 80% прихватљивих трошкова, а ниво помоћи за студије изводљивости може се повећати за 10% за средње предузетнике и 20% за мале предузетнике (ОЕСД, 2020а).

Укупан износ олакшица коју корисник може да добије према наведеном Закону је:

- а) за претежно основно истраживање до 300.000 евра по предузетнику / по пројекту;
- б) за преовлађујуће индустријска истраживања до 200.000 евра по предузетнику / по пројекту;
- в) за преовлађујући експериментални развој до 100.000 € по предузетнику / по пројекту;
- г) за студије изводљивости у припреми истраживачких активности до 50.000 евра по студији, све у противвредности у хрватским кунама (ХРК).

Укупно наведени износи могу бити и далеко виши у случају ако више од 50% истраживања која се спроводе на бази уговора, знања и патената предузетник уговори с организацијама за истраживање и ширење знања. У таквом случају максимални интензитет помоћи ће бити:

- а) за претежно основна истраживања износ у кунама у противвредности до 40.000.000 евра по предузетнику /по пројекту;
- б) за претежно индустријска истраживања износ у кунама у противвредности 20.000.000 евра по предузетнику /по пројекту;

ц) за претежно експериментални развој износ у кунама еквивалентан 15.000.000 евра по предузетнику /по пројекту;

д) за студије изводљивости у припреми истраживачких активности износ у кунама еквивалентан 7.500.000 евра по студији.

Пореска олакшица се може добити чак и ако је предузеће по одређеном основу добило грант. Није предвиђено да два различита пореска обвезника могу имати користи за исту основну активност ИиР. Закон јасно наводи да су корисници они који спроводе активности за сопствено истраживање и развој.

У циљу стимулације истраживачко-развојних активности, поред фискалних стимулација Хрватска организује конкурсе на основу којих додељује бесповратна средства и иновационе ваучере. Конкурси се објављују у званичним гласилима Републике Хрватске и на интернет страницама оглашивача. Међутим, сумарно и прегледно приказани актуелни позиви предузетницима за разне конкурсе на које могу да аплицирају су објављени на интернет страници једне од консултантских фирми која помаже различитим предузећима и организацијама у добијању бесповратних и повратних средстава из разних фондова (TikoPro, 2018a). Један од конкурса предвиђао је доделу бесповратних средстава у циљу повећања развоја нових производа и услуга који произлазе из активности истраживања и развоја.

Позив је објављен 21.12.2018. године уз услов да се пријаве врше до 31.12.2019. године. Било је предвиђено да висина средстава која ће бити додељена на основу конкурса буде 548.000.000 хрватских куна (што је око 73.802.000 €) (TikoPro, 2018b).

Циљ Позива је био развој нових производа (добара и услуга), технологија и пословних процеса кроз повећање приватних улагања у ИиР, иновације, као и јачање капацитета предузећа за ИиР и иновације кроз побољшање њихове сарадње са институцијама за ИиР. На основу овог Позива додељена су средства државне помоћи предузетницима који спроводе пројекте ИиР унутар једног или више идентификованих приоритетних тематских или подтематских подручја Стратегије паметне специјализације Републике Хрватске кроз потпоре за пројекте ИиР и регионалне потпоре за улагање.

На конкурс су могли да аплицирају микро, мали, средњи и велики предузетници. Прихватљиве су биле активности ИиР (властите активности ИиР, уговорно истраживање, сарадничко истраживање) и активности почетних улагања у материјалну и нематеријалну имовину у циљу јачања капацитета за ИиР.

Активности истраживања и развоја морале су да буду у једној или више следећих категорија ИиР:

- темељно истраживање,
- индустријско истраживање,
- експериментални развој,
- студије изводљивости.

Потпоре за пројекте ИиР у оквиру овог Позива су додељене предузетницима у сврху спровођења властитих (in-house), уговорних или сарадничких истраживачко-развојних пројеката усмерених на развој нових или значајно побољшаних производа и услуга.

Интензитет потпоре за сваког корисника је била максимално:

- 1) 100% прихватљивих трошкова за темељно истраживање;
- 2) 50% прихватљивих трошкова за индустријско истраживање;
- 3) 25% прихватљивих трошкова за експериментални развој,
- 4) 50% прихватљивих трошкова за студије изводљивости.

Потпоре су се могле доделити предузетницима за почетна улагања у материјалну и нематеријалну имовину која се користи у циљу развоја истраживачких капацитета. Интензитет регионалне потпоре за улагање израчунавала се у складу са Картом регионалних потпора за Републику Хрватску и Закључком Владе од 24. априла 2014. године. Интензитет регионалне потпоре за сваког корисника није могла да премаши:

- a) 45% прихватљивих трошкова за микро и мала предузећа;
- б) 35% прихватљивих трошкова за средња предузећа;
- ц) 25% прихватљивих трошкова за велика предузећа.

Поред националних конкурса за коришћење средстава за стимулисање ИиР хрватски предузетници могу да користе и средства из фондова ЕУ.

3.4.2.3. Порески подстицаји за иновирање у земљама у окружењу

Искуства других земаља у коришћењу пореских подстицаја су драгоцене. Свакако да највише искустава имају најразвијеније земље, које су и међу првима почеле да у праксу уводе пореске подстицаје. Међутим, Србија као земља са привредном структуром која никако не може да се пореди са најразвијенијим земљама, треба

да анализира и искористи искуства и праксу земаља које су у окружењу, које имају сличне природне и друштвене факторе.

У земљама нижег нивоа привредног развоја, као што је наша, посредством наплате пореза на потрошњу, лична примања и пољопривреду убирају се и концентришу финансијска средства која се фискалним механизмом упућују у одређене гране производног сектора. Држава прикупљена средства пласира у објекте од привредног значаја као што су индустријски производни капацитети и инфраструктурни објекти и на тај начин остварује циљеве развојне политике. Такође, земље са смањеним потенцијалом да самостално инвестирају у наведене објекте користе и иностране кредите и помоћи, као и монетарну емисију. Влада посредством фискалне политике финансира јавне потребе и тако остварује ефекат на привредни раст.

Убрзање економског раста би могло да буде остварено путем раста јавних расхода опремањем производног сектора. Повећањем стопа одређених пореза владе одређених земаља би могле да смање потрошњу и увећају јавне приходе у државној благајни. Међутим, порески системи у земљама које још увек нису сврстане у групу најразвијенијих земаља света углавном су нефлексибилни и дефектни, тако да се од њиховог механизма не може много очекивати. Из наведеног разлога је у јавним финансијама предметних земаља проблем на који начин да се уравнотежи буџет, јер су јавни расходи већи када се инвестира у привредни раст. Због хроничног недостатка прихода од пореза, као и штедње, поједине земље прибегавају емисионом механизму ради покрића инвестиционих расхода. Међутим, монетарни ресурси доводе до инфлационог гена са негативним импликацијама на будући развој.

Земље које нису у групи најразвијенијих земаља света имају нижи интензитет ИиР у односу на високоразвијене земље. Такође, структура финансирања ИиР је неповољна, јер није довољно заступљен приватни сектор.

Када су у питању земље са којима се Србија граничи, оне имају врло различите карактеристике. Румунија, Бугарска и Хрватска су чланице ЕУ, док остале државе теже да постану чланице. Ниво финансирања ИиР у овим земљама је веома неуједначен, као и начин и обим пореских подстицаја за ИиР које државе користе. Већ смо писали о Мађарској, као чланици ЕУ, у којој је коришћење пореских подстицаја у функцији ИиР институционализовано још 1996. године и у тој земљи је тренутно актуелно пет различитих подстицаја који су на располагању предузетницима. Такође, навели смо и искуства Словеније и Хрватске, које су такође чланице ЕУ, у којима предузетници имају више подстицаја на располагању. У Црној Гори тек у августу претходне године донет је Закон о подстицајним мерама за развој истраживања и иновација. С друге стране, Босна и Херцеговина, Македонија и Албанија тек трагају за бољим могућностима и начинима финансирања ИиР.

Због свега наведеног не може се преписати пракса вођења фискалне политике из једне одређене земље. Неопходно је сумирати и анализирати информације о стратегијама у више земаља сличних природних и друштвених фактора и донети одређене закључке о фискалној политици, односно пореским подстицајима чија би примена била најуспешнија у функцији развоја предузетништва у Србији.

3.4.2.3.1. Порески подстицаји за иновирање у Црној Гори

Иако је значај пореских подстицаја одавно препознат, Влада Црне Горе је тек у претходних неколико година учинила конкретне напоре да би пословна клима била конкурентнија и подстакла ИиР. Крајем јула 2020. године у парламенту су изгласана, а у августу исте године су ступила на снагу два реформска закона у области иновација која су створила могућност да се омогући примена широког дијапазона подстицаја и олакшица:

- Закон о иновационој делатности и
- Закон о подстицајним мерама за развој истраживања и иновација.

Креатори фискалне политике у Црној Гори се надају да ће захваљујући наведеним законима ова земља постати атрактивнија дестинација за тестирање и имплементацију нових технологија. Циљ је да информатички сектор буде главна индустријска грана у овој држави, али и да се помогну остале гране привреде као што су туризам, пољопривреда и енергетика. Доношење подзаконских аката која ће ближе дефинисати примену наведених закона у пракси је још увек у току.

Закон о иновационој делатности предвиђа да се ради ефикасног спровођења иновационе политике, обезбеђивања и реализације средстава у циљу подстицања иновационе делатности оснује Фонд за иновације Црне Горе. Делатност Фонда је (Ing-Pro, 2020a):

- Спровођење иновационе политике обезбеђивањем и усмеравањем финансијских средстава из националних, међународних и других извора ка развоју иновативног предузетништва и подстицању сарадње између научног и привредног сектора;
- Спровођење пројеката и програма из домена стратегије паметне специјализације, у складу са одлукама Савета;
- Утврђивање иструмената подршке и начина коришћења средстава Фонда;
- Промоција и привлачење инвестиција у иновативној привреди;
- Остваривање сарадње са међународним институцијама и организацијама, органима државне управе, односно јединицама локалне самоуправе, финансијским институцијама и субјектима из области науке, иновација,

- образовања и привреде, за потреbe финансирања иновационе делатности и спровођења иновационе политике;
- Подстицање трансфера технологија и истраживања, развоја и иновација у приватном и јавном сектору;
 - Подстицање пословне сарадње између предузећа из Црне Горе и предузећа из иностранства, кроз активности истраживања, развоја и иновација, технолошког трансфера и комерцијализације резултата истраживања;
 - Подстицање јавно приватних улагања која омогућавају оснивање фондова ризичног капитала у сврху развоја иновативног предузетништва;
 - Учествовање у међународним пројектима и програмима намењеним истраживању, развоју и иновацијама;
 - Техничка и саветодавна помоћ органима државне управе у оквиру програма националне, међународне и међурегионалне сарадње, усмерених на развој иновативног предузетништва и трансфера технологија;
 - Надзор и праћење реализације програма и пројеката у надлежности Фонда;

Закон о подстицајним мерама за развој истраживања и иновација дефинише да корисници права на подстицајне мере могу да буду домаћа и страна правна и физичка лица која обављају научноистраживачку и иновациону делатност у Црној Гори, као и друга правна и физичка лица која улажу средства или су на други начин повезана са овим делатностима, у складу са условима прописаним овим Законом и законом којим се уређује државна помоћ (Ing-Pro, 2020b).

Чланом 7. наведеног Закона дефинисани су услови стицања статуса корисника подстицајних мера. Један од услова који правно лице које обавља иновациону делатност мора да испуни да би стекло статус корисника подстицајних мера је да има научноистраживачки или иновативни програм или пројекат у вредности од најмање 25.000 евра, који за предмет има иновацију која је новина за домаће или међународно тржиште, а који је почео са реализацијом након почетка примене овог Закона. За физичка лица није одређен праг минималних улагања у научноистраживачки или иновативни програм.

Статус корисника подстицајних мера може да стекне и правно лице које улаже у иновациону делатност, а један од услова које треба да испуни је да улаже средства од најмање 5.000 еура у научноистраживачки рад, односно иновативни пројекат који је уписан у Регистар научноистраживачких пројеката. Да би физичка лица стекла статус корисника подстицајних мера неопходно је да у иновациону делатност уложе минимално 2.500 еура.

Законом о подстицајним мерама за развој истраживања и иновација предвиђено је да правна, односно физичка лица која испуњавају одређене услове могу да

остваре право на подстицајне мере које подразумевају умањење, ослобођење или олакшице у односу на:

- 1) Порез на доходак физичких лица и прирез на порез⁹;
- 2) Доприносе за обавезно социјално осигурање;
- 3) Порез на добит правних лица;
- 4) Накнаде за комунално опремање грађевинског земљишта;
- 5) Коришћење непокретности и/или земљишта у својини државе и
- 6) Порез на непокретност.

Укупан износ свих умањења, ослобођења или олакшица остварених коришћењем подстицајних мера за једно правно или физичко лице не сме да буде већи од 300.000 еура на трогодишњем нивоу.

Субјекти иновационих делатности могу да користе више подстицајних мера истовремено, под условом да укупан износ подстицајних мера не прелази дозвољену границу.

Велика предузећа могу да користе само подстицајну меру на порез на добит правних лица.

Право на подстицајне мере не могу да користе научноистраживачке установе и субјекти иновационе делатности који су основани од организација које су већ оствариле неко до ових права или су права остварили оснивачи или суоснивачи научноистраживачке установе, као ни порески обвезници који су корисници државне помоћи која је дата због потешкоћа у пословању. Изузетно, пореске подстицаје могу да користе и правна и физичка лица која су остварила неко од права ако развијају иновативни производ и/или услугу која је различита од производа и/или услуге за коју су већ остварене подстицајне мере.

Право на ослобађање од пореза на доходак физичких лица и приреза на порез могу да остваре:

- Стартапови и спинофови за запослена или ангажована лица у износу од 100% за период од пет година од дана оснивања;

⁹ У Црној Гори локалне самоуправе могу одредити прирез порезу на доходак физичких лица који се плаћа на порез на приходе од личних примања, порез на доходак од самосталне делатности порез на приходе од имовине и имовинска права и порез на приходе од капитала. На пример, порески обвезници који обављају делатност на територији Подгорице плаћају прирез по стопи која износи 15% пореске обавезе. (Službeni list Crne Gore – Opštinski propisi, 2019) Доступно на <https://podgorica.me/wp-content/uploads/2019/11/Odluka-o-prirezu-porezu-na-dohodak-fizickih-lica-2.doc> (Приступљено 23. децембра 2020. године)

- Лица која обављају иновативну активност за потребе страних правних и физичких лица (фриленсери), као и проналазачи или иноватори који остварују доходак од иновационе делатности у износу од 80% за време коришћења статуса корисника подстицајних мера;
- Лица која обављају самосталну делатност, а која улажу средства у субјекте који су уписани у Регистар иновационих делатности у износу уложених средства, а максимално до 20.000 еура на годишњем нивоу.

Право на ослобађање од доприноса за обавезно социјално осигурање могу да остваре:

- Стартапови и спинофови за запослена лица и то за период од укупно три године од дана доношења решења о додели статуса корисника подстицајних мера. У наведеном периоду не плаћа се допринос за обавезно социјално осигурање на терет послодавца;
- Лица запослена у научноистраживачким установама и субјектима који обављају научноистраживачку, односно иновациону делатност, а која су додатно ангажована на научноистраживачким и иновативним пројектима, и то за допринос за обавезно социјално осигурање на терет запосленог и на терет послодавца, искључиво на износ накнаде за ангажовање на пројекту, за период трајања пројекта, а најдуже до три године по пројекту;
- Лица запослена или ангажована у научноистраживачким установама и субјектима који обављају иновациону делатност на научноистраживачким и иновативним пројектима, а не остварују право на социјално осигурање код другог правног лица и то за допринос за обавезно социјално осигурање на терет послодавца, за период трајања пројекта, максимално до три године по пројекту;
- Лица која обављају иновативну активност за потребе страних правних лица (фриленсери), као и проналазачи и иноватори који остварују доходак од иновационе делатности и то за допринос за обавезно социјално осигурање који може да буде умањен у износу од 80% од обрачунатих доприноса, за период трајања статуса корисника подстицајних мера.

Право на ослобађање од пореза на добит правних лица могу да остваре:

- Правна лица која су уписана у Регистар иновационе делатности која реинвестирају средства из остварене добити у своје научноистраживачке, односно иновативне пројекте;
- Правна лица која улажу средства у друге субјекте иновационе делатности;
- Правна лица која обезбеђују иновациону инфраструктуру;
- Фонд за иновације.

Наведени субјекти могу да остваре смањење пореза на добит правних лица и до 100% на износ добити коју реинвестирају у научноистраживачке или иновативне пројекте, односно за уложена средства у уделе, акције или донације за стартапове, спинофове, научноистраживачке установе или фондове који улажу средства у субјекте који обављају иновациону делатност.

Право на умањење накнаде за комунално опремање грађевинског земљишта могу да остваре правна лица као субјекти иновационе делатности за један пословни објекат који није од јавног интереса ако најмање 75% његове укупне нето површине користе за реализацију иновативних програма или пројеката. Накнада за комунално опремање грађевинског земљишта може да буде умањена 50%, а уколико корисник подстицајних мера у року од десет година промени намену објекта дужно је да изврши повраћај средстава у износу оствареног подстицаја.

Право на коришћење непокретности и/или земљишта у својини државе без накнаде или под условима повољнијим од тржишних могу да остваре одређена правна и физичка лица која су добила статус корисника подстицајних мера.

Право на умањење пореза на непокретност која је регистрована као пословни простор могу да остваре правна лица као субјекти иновационе делатности ако се непокретност користи за реализацију научноистраживачког рада, односно иновативног програма или пројекта на основу којег је добијен статус корисника подстицајних мера. Обрачунати износ пореза на непокретност умањује се за 50% током трајања статуса корисника подстицајних мера.

Новим законима је олакшан старт пословања, јер су нове фирме од дана оснивања ослобођене плаћања пореза до пет година. Такође, предвиђено је умањење пореза и доприноса до 50%, као и ослобађање од пореза на добит од 100% ако се реинвестира у иновативне делатности или у стартапове. Међутим, праве користи од наведених законодавних одредби се не могу видети док не буду донета сва потребна подзаконска акта која ће да омогуће примену у пракси.

Поред подстицаја ИиР које предвиђа Закон о подстицајним мерама за развој истраживања и иновација, у Црној Гори се објављују и конкурси за доделу грантова за научноистраживачке пројекте. Један од конкурса је објављен од стране Министарства науке у фебруару 2020. године (Министарство науке Владе Црне Горе, 2020). Укупан износ средства који је додељен је 1,5 милиона еура. Због насталих околности изазваних пандемијом вируса КОВИД-19 Министарство је у априлу 2020. године објавило измене и допуне Конкурса и део средства у износу од 200.000 еура определило за посебан позив ради финансирања пројеката чија су истраживања усмерена ка ублажавању последица пандемије на здравствени и економски систем Црне Горе. Након спроведеног процеса евалуације укупно девет пројеката је позитивно оцењено, док је са пет првопласираних уговорено финансирање.

3.4.2.3.2. Порески подстицаји за иновирање у Босни и Херцеговини

У Босни и Херцеговини још увек нису донета законска и подзаконска акта која дефинишу директно подстицање истраживања и развоја. Актуелни су одређени подстицаји који нису директно усмерени на подстицање иновационих делатности, већ подстичу извоз, инвестирање у производњу и нова запошљавања. Ови подстицаји посредно могу да буду од користи предузетницима који пласирају иновативне производе на инострано тржиште, повећавају обим производње или у случају ангажовања истраживача као нове радне снаге.

Порески подстицаји који се примењују у Босни и Херцеговини су подстицаји или пореска ослобађања код плаћања ПДВ-а, акцизе, царине, пореза на добит, пореза на доходак физичких лица и пореза на имовину (Умиханић и Дедић, 2011).

Када се ради о ПДВ-у, ослобођени су одређени производи и услуге, и то:

- услуге које су од јавног интереса,
- финансијске и новчане услуге,
- коначни увоз добара која су ослобођена од плаћања царине,
- добра у транзиту кроз царинско подручје БиХ,
- добра која се у оквиру царинског поступка привремено извозе и у непромењеном стању поново увозе,
- службене потребе међународних организација,
- увоз улова с рибарских бродова у лукама,
- услуге у вези увоза добара, ако је вредност тих услуга укључена у основицу,
- злато, драгоцени метали, новчнице и кованице које увози Централна банка БиХ.

Ослобађање од плаћања ПДВ-а је прописано код увоза добара намењених за потребе слободних зона и складишта, добра испоручена у бесцаринске зоне и за царинска складишта.

И кад су у питању акцизе, постоје одређена ослобађања за акцизне производе који се извозе и акцизне производе који се уз надзор пореског органа уништавају.

Царинска ослобађања могу бити:

- условна – која се признају на основу реципроцитета између суверених држава,
- безусловна – за која није потребан реципроцитет, већ се дају на основу закона или других подзаконских прописа,
- лична – углавном се односе на дипломатско особље страних представника и конзулата,
- предметна – најчешће предмети намењени за службене потребе страних држава и њихових представника и међународних организација, као и предмети намењени

наоружању и војној опреми за потребе војске, цивилне заштите, ватрогасаца и сл.

Међутим, за потребе нашег истраживања посебно су нам важна ослобађања од плаћања пореза на добит које може да оствари предузетник, а то може бити у следећим случајевима:

- када је предузетник у, години за коју се утврђује порез на добит, од укупног прихода који је остварио, више од 30% реализовао на основу извоза,
- који је у периоду од пет година заредом инвестирао у производњу најмање у вредности од 20 милиона КМ (око 10,2 милиона евра). Ослобађање почиње од прве године инвестирања уз услов да у првој години мора да буде инвестирано најмање 4 милиона КМ (око 2 милиона евра). Уколико у периоду од пет година не буде достигнут прописани цензус за инвестирање, обвезник губи право на ослобађање, а неплаћени порез на добит из првих година се плаћа увећан за затезну камату на неблаговремено плаћене јавне приходе,
- који међу запосленима ангажује више од 50% инвалида лица са посебним потребама.

Када се ради о порезу на доходак од физичких лица, поред умањења пореске основице за износ личног одбитка и одбитка за издржаване чланове породице, пореским обвезницима се признају и следеће олакшице:

- 10% умањења од основице пореза на доходак за сваког новозапосленог радника којим се повећава број запослених, с тим да умањење не може да износи више од 50%. Ако је новозапослени радник инвалид са више од 50% инвалидности или члан породице погинулих бораца, умањење пореске основице може бити 15% по запосленом, до максималних 75%.
- за износ извршених улагања у набавку основних средстава и улагања у пословни простор, максимално до висине износа пореза на доходак утврђеног за годину у којој су извршена улагања. Основна средства за чију набавку је остварена наведена олакшица се не смеју отуђити у року од три године.

Такође, привредници су ослобођени плаћања пореза на имовину која служи за обављање основне делатности.

Резултати истраживања која су спроведена на 39 предузећа показују да је само 38,46% предузећа остварило неки од пореских подстицаја од 2003. до 2008. године (Умиханић и Дедић, 2011). Највећи број предузећа је остварио порески подстицај за порез на добит (50%), затим пореске олакшице у виду смањивања пореске основице за реинвестирану добит у нову технологију (25%), ослобађање од плаћања пореза за новозапослене раднике (15%), промоцију и подстицање извоза (5%) и пореске кредите за трошкове ИиР (5%). Нажалост, током нашег истраживања нисмо успели да дођемо до података објављених од стране

релевантних институција на основу којих бисмо могли да извршимо упоређивање за неки скорашњи период.

Може се закључити да порески подстицаји у БиХ у посматраном периоду нису били довољно искоришћени. Узрок томе су пре свега компликоване процедуре за остварење права на коришћење подстицаја. Такође, предузетници у БиХ нису довољно информисани о пореским подстицајима који су им на располагању.

Анализирајући пореске политике бројних земаља можемо да закључимо да је на глобалном нивоу дошло до повећања броја шема пореских подстицаја. Најновија кретања у одредбама пореских олакшица показују да све више држава стимулише ИиР и иновације. Редовне реформе пореских подстицаја за ИиР доводе до сталних промена у доступности, обиму и великодушности. Мењају се износи пореских кредита, стопе олакшица, прагови или максимални износи подстицаја, прилагођавају се услови за коришћење подстицаја, као и доступност. Током 2020. године најчешћи тип реформи у земљама ОЕЦД су биле управо реформе фискалних политика, којима је покушавано да се, као одговор на кризу изазвану пандемијом вируса SARS-Cov-2, повећа великодушност пореских олакшица за ИиР и модификује администрација пореских подстицаја за ИиР, како би се олакшало и убрзало финансирање ИиР.

3.5. Могућности примене инструмената фискалне политике у функцији развоја предузетништва у Србији

Технологије свакодневно врше огроман утицај и мењају свет. Србија не може да буде конкурентна великим и развијеним привредним системима јер они већ имају развијене технологије и посебне центре за развој. Међутим, Србија може да буде конкурентна у специфичним деловима на тржишту где недостаје иновативно решење. Наша земља може и треба да искористи потенцијал предузетничког духа којег не мањка код становништва.

Као што је већ истакнуто, ИиР директно утичу на унапређење привреде и њену конкурентност, као и на целокупан развој друштва. Због тога адекватан избор националног модела финансирања ИиР захтева темељну анализу.

У Србији треба убрзано мењати привредну структуру. Потребно је да Влада помогне микро, малим и средњим предузећима, као носиоцима брзог прилагођавања и промена у привреди. Оснивање наведених предузећа не захтева велики капитал, а с друге стране омогућава продуктивно запошљавање, даје

могућност остваривања значајних профита, развоја знања, обогаћује понуду и, што је свакој влади од изузетне важности, доприноси порасту друштвеног стандарда. Међутим, да би се развијала микро, мала и средња предузећа, као носиоци предузетништва и иновативности, неопходно је створити квалитетно предузетничко окружење. Од наведеног окружења зависи какве ће одлуке у свом пословању доносити предузетник. Правни и економски оквир у којем послује предузетник дефинише да ли ће бити услова за даљи раст и развој пословања или ће исти деловати у супротном смеру. Правни оквир у којем се предузетнику омогућава да спроводи своје предузетничке активности подразумева јасне законе који се дуго времена не мењају и који подразумевају правну заштиту предузетника. Економски оквир који стимулише предузетничко понашање подразумева стабилан фискални и административни систем, ниске административне трошкове пословања, повољне услове за кредитирање, квалитетан рад фондова и агенција који пружају подршку предузетницима и сл.

Влада Републике Србије покушава да формира друштвено одговорну и инспиративну предузетничку климу. Она пре свега треба да детаљно изанализира стање привредних сектора и научи да ослушкује потребе предузетника. У ова турбулентна времена када је све неизвесно, а само су промене извесне, неопходно је да се ради на флексибилности, односно да се сви програми које Влада спроводи прилагођавају захтевима тржишта, а све у циљу да се оптимизују пословни резултати.

Како би се подстакло бржи раст малих и средњих предузећа, а самим тим и целокупне привреде, потребно је предузетницима понудити квалитетне програме, бесповратну државну помоћ, субвенционисати истраживање и развој, привлачити иностране инвестиције, формирати мреже компетентних пословних саветника који ће пружати бесплатну помоћ. Важно је и обратити пажњу на равномерни регионални развој.

Неопходан је друштвено одговоран, отворен, проактиван приступ ка предузетницима, како би се они подстакли да стварају нове вредности и буду конкурентни на тржишту. Влади треба да буде императив да створи стимулативно окружење у којем ће предузетницима бити омогућена реализација квалитетних истраживачко-развојних активности које ће за последицу имати бољу конкурентност новостворених производа. Предузетницима треба пружити подршку кроз све развојне фазе – од идеје, истраживања и развоја, па све до комерцијализације и пласмана на тржиште. Самим тим, створиће се услови за повећање запослености и развој целокупне привреде.

У последњих неколико година у Србији се, у циљу прилагођавања новим трендовима у привреди, релативно често врше измене већ постојећих пореских

закона. Неке од промена, као на пример оне које се баве опорезивањем фриленсера, нису благонаклоно прихваћене у друштву. Међутим, многе измене треба да буду радо прихваћене јер стимулишу запошљавање незапослених особа и странаца, нове инвестиције, стартапе, као и предузетништво.

Неки од подстицаја су одређено време били спорни, у смислу да су недостајала подзаконска акта која би јасно дефинисала примену подстицаја у пракси. На срећу, током 2020. године донети су правилници који су отклонили недоумице у примени. На тај начин је омогућено да и предузетници, као творци разних иновација, искористе подстицаје који су на располагању за иновациону делатност.

У Србији су порески подстицаји за ИиР прописани одговарајућим пореским законима, и то по основу:

- Закона о порезу на добит правних лица;
- Закона о порезу на доходак грађана;
- Закона о доприносима за обавезно социјално осигурање.

Основа за увођење фискалних стимуланса за ИиР је постављена доношењем Закона о иновационој делатности (Сл. гласник РС бр. 110/2005, 18/2010 и 55/2013). У члану 51. наведеног Закона дефинисано је да правним и физичким лицима могу омогућити пореске, царинске и друге олакшице или ослобађања од обавезе плаћања у случају примењивања савремених технологија, стварања и трговања иновативним производима и услугама, реализације патентних решења или у случају финансијске помоћи развоју иновационе делатности. Такође, предузетницима и привредним друштвима могу да се ставе на располагање одређене подстицајне мере у облику субвенција, депозита и његовог рефундирања, уколико инвестирају у развој и својим улагањем увећавају већи иновативност и проналазаштво.

3.5.1. Фискални стимуланси омогућени Законом о порезу на добит правних лица

Дана 07.12.2018. године у Скупштини Србије је усвојен *Закон о изменама и допунама Закона о порезу на добит правних лица* (Службени гласник РС 95/2018) којим је предузетницима омогућено да користе одређене погодности у циљу стимулисања ИиР и то:

- Признавање трошкова ИиР у двоструком износу;

- Изузимање дела прихода из пореске основице које оствари носилац ауторског или сродног права по основу накнаде за искоришћавање ауторског дела или предмета сродног права;
- Признавање права на порески кредит по основу новчаних улагања извршених у повећање основног капитала стартап друштва која се баве ИиР.

3.5.1.1. Признавање трошкова истраживања и развоја у двоструком износу

У горе наведеном Закону у Члану 22г дефинисано је:

„Као расход у пореском билансу обвезника могу се признати, у двоструко увећаном износу, трошкови који су непосредно повезани са истраживањем и развојем које обвезник обавља у Републици.

У смислу става 1. овог члана, истраживањем се сматра оригинално или планирано истраживање предузето у циљу стицања новог научног или техничког знања и разумевања, а развојем примена резултата истраживања или примена другог научног достигнућа или дизајна производње нових значајно побољшаних материјала, уређаја, производа, процеса, система или услуга пре приступања комерцијалној производњи или коришћењу.

Одредбе овог члана не примењују се на трошкове истраживања настале у циљу проналажења нафте, гаса или минералних залиха у екстрактивној индустрији.

Министар финансија ближе уређује шта се сматра трошковима који су непосредно повезани са истраживањем и развојем, као и услове и начин остваривања права из става 1. овог члана.“ (Службени гласник РС 95/2018).

Горе наведеним Чланом уведен је подстицај који би требало да, тиме што се признају трошкови ИиР у двоструком износу, стимулише обвезнике за улагања у ИиР које би довело до стварања иновативних производа и услуга, као и развоја привреде уопште.

Ове олакшице јесу корак у добром правцу, међутим, за предузетнике је веома тешко да остваре права која су дата у наведеном Закону. Потребна је додатна администрација у пословању предузетника, како би се прикупиле све потребне информације и документација неопходна за доказивање да се заиста бави ИиР, а што изизскује одређене трошкове. У пракси примена Закона зависи од подзаконских аката која прецизирају који су то трошкови ИиР, као и како се

обрачуни тих трошкова документују пореским органима у сврху коришћења олакшице.

Такође, треба обратити пажњу и на трошкове које предузетник има због раздвајања трошкова ИиР (јер пре свега треба направити студију, побољшати рачуноводствену функцију због неопходности издвајања трошкова ИиР, увести нови софтвер због евиденције појединих врста трошкова и слично) и користи које има услед примене овог Закона. Примењујући Закон може да се деси да предузетник који оствари веома малу добит или послује без добити, што није редак случај у почетној фази рада, иако има трошкове ИиР, неће ни имати прилику да оствари финансијску корист од умањења пореза.

3.5.1.2. Изузимање дела прихода из пореске основице које оствари носилац ауторског или сродног права по основу накнаде за искоришћавање ауторског дела или предмета сродног права

Када се ради о посебном пореском третману прихода од интелектуалне својине који за циљ има да се умањи ефективна стопа пореза на добит за приходе од ауторског дела или предмета сродног права (Чл. 25б), омогућено ја да сви који остварују приходе по лиценци, а ауторско дело су макар делимично створили, односно развили у Србији, имају право на пропорционални одбитак пореза на добит. Међутим, слично као и у случају Чл. 22г, да би привредна друштва остварила права на коришћење бенефита треба да имају евиденцију о расходима везаним за настанак ауторског дела (истраживање, производња, трошкови запослених, маркетинг...), што изискује рачуноводствену орагнизацију на високом новоу и расходе које администрирање носи. Нарочито треба истаћи да већи део расхода по наведеном основу привредна друштва имају на почетку свог рада, а олакшице се користе у будућности, а при томе износ олакшице није познат, јер зависи од реализације на тржишту.

3.5.1.3. Признавање права на порески кредит по основу новчаних улагања извршених у повећање основног капитала „стартап“ друштава која се баве истраживањем и развојем

У Закону о изменама и допунама Закона о порезу на добит правних лица, у Члану 50ј наведено је:

„Обвезнику који се не може сматрати новооснованим привредним друштвом које обавља иновациону делатност, а који изврши улагање у капитал новооснованог

привредног друштва које обавља иновациону делатност, признаје се право на порески кредит у висини од 30% извршеног улагања.

Право на порески кредит из става 1. овог члана има обвезник који пре улагања, самостално или заједно са свим повезаним лицима из члана 59. овог Закона није поседовао више од 25% акција или удела, односно гласова у органима управљања новооснованог привредног друштва које обавља иновациону делатност у чији капитал улаже.

Право на порески кредит из става 1. овог члана може се остварити само по основу у потпуности уплаћених новчаних улога којима се повећава капитал новооснованог привредног друштва које обавља иновациону делатност.

Право на порески кредит из става 1. овог члана обвезник остварује под условом да није смањивао своје улагање непрекидно у периоду од три године од дана улагања. Обвезник може да користи порески кредит из става 1. овог члана у првом наредном пореском периоду који следи периоду у коме је испуњен услов из става 4. овог члана.

Неискоришћени део пореског кредита може се пренети на рачун пореза на добит из будућих обрачунских периода, али не дуже од пет година.

Највиши износ пореског кредита из става 1. овог члана који се може признати појединачно пореском обвезнику по основу улагања у капитал једног новооснованог привредног друштва које обавља иновациону делатност износи 100.000.000 динара.

Највиши износ пореског кредита из става 1. овог члана независно од броја улагања по основу којих се остварује право на порески кредит из става 1. овог члана, који се може искористити на рачун пореза на добит у једној пореској години износи 50.000.000 динара.

Изузетно од става 7. овог члана, највиши износ пореског кредита из става 1. овог члана за обвезника који има повезана лица у смислу члана 59. овог закона представља позитивна разлика између највишег износа пореског кредита из става 7. овог члана и пореског кредита из става 1. овог члана по основу улагања у исто новоосновано привредно друштво које обавља иновациону делатност на који имају право са њиме повезана лица, до износа из става 7. овог члана.

Новооснованим привредним друштвом које обавља иновациону делатност, у смислу овог члана, сматра се привредно друштво од чијег оснивања није прошло више од три године, а које претежно обавља иновациону делатност у смислу закона којим се уређује иновациона делатност (активности које се предузимају

ради стварања нових производа, технологија, процеса и услуга или значајне измене постојећих, а у складу са потребама тржишта) и које испуњава следеће услове:

- 1) годишњи приход према последњим финансијским извештајима расположивим у време улагања из става 3. овог члана не прелази 500.000.000 динара;
- 2) од оснивања није расподељивало дивиденде, односно уделе у добити и неће их расподељивати у периоду од три године од дана извршеног улагања из става 3. овог члана;
- 3) центар пословних активности се налази на територији Републике;
- 4) није настало статусном променом у складу са законом којим се уређују привредна друштва;
- 5) у сваком пореском периоду почевши од првог наредног периода од периода у ком је основано и закључено са остваривањем услова из става 3. овог члана:
 - трошкови истраживања и развоја чине најмање 15% укупних расхода, или
 - висококвалификовани запослени чине више од 80% свих запослених, или
 - је власник, односно корисник депонованог ауторског дела или патента које је непосредно повезано са иновационом делатношћу коју обавља.

Министар финансија ближе уређује услове и начин остваривања права на порески кредит из става 1. овог члана.“ (Службени гласник РС 95/2018).

Подстицајна мера наведена у претходном члану је свакако похвална, међутим, она не дефинише улагање самог „стартапа“, већ се уређује да компаније могу саме себи да умање порез уколико инвестирају у стартап и то само под условом да компанија која инвестира нема удео у стартапу већи од 25%, да не смањује инвестиције у наредне три године и да не инвестира више од 100.000.000 динара (око 848.000 €) по друштву у једној години.

Наведеним законом је дефинисано да стартап обавља иновациону делатност ако у сваком пореском периоду од оснивања има:

- више од 15% расхода за ИиР у односу на укупне расходе, или
- више од 80% висококвалификованих радника, или
- је власник депонованог ауторског дела или патента.

Значи, ако се ради о стартапу који нема одвојену евиденцију расхода за ИиР, нема 80% висококвалификованог кадра или нема корист од депоновања ауторског дела,

инвеститор не остварује право на олакшицу. По наведеним критеријумима веома мали број стартапова ће моћи да искористи порески кредит.

Иако је Закон о изменама и допунама Закона о порезу на добит правних лица усвојен у 2018. години, тек у јулу 2019. године је донет Правилник којим је ближе дефинисано када се може сматрати да су трошкови непосредно повезани са ИиР који се обављају у Републици Србији. Такође, Правилником су уређени услови, као и начин како да се оствари право на признавање ових трошкова у смислу да у пореском билансу они буду расходи који су двоструко увећани, сагласно члану 22г. став 1 Закона о порезу на добит правних лица.

Правилник о условима и начину остваривања права на признавање трошкова који су непосредно повезани са истраживањем и развојем у пореском билансу у двоструко увећаном износу у Члану 2. дефинише шта се сматра трошковима ИиР (Службени гласник РС број 50/2019):

„Трошковима који су непосредно повезани са истраживањем и развојем из члана 1. овог правилника (у даљем тексту: трошкови истраживања и развоја), сматрају се нарочито:

- 1) трошкови зарада запослених који су ангажовани на пословима истраживања и развоја;
- 2) трошкови материјала који је у непосредној вези са истраживањем и развојем;
- 3) трошкови набавке нематеријалних средстава, као и права на коришћење нематеријалне имовине (заштићених ауторских права, патената и сл.) непосредно везаних за истраживање и развој;
- 4) трошкови набавке некретнина, постројења, опреме и биолошких средстава која се непосредно користе за истраживање и развој;
- 5) трошкови закупа некретнина, постројења, опреме и биолошких средстава која се непосредно користе за истраживање и развој;
- 6) трошкови набавке стручних мишљења, саветодавних услуга као и преноса посебних знања и вештина (know-how), прибављених за непосредне потребе истраживања и развоја, осим услуга које су прибављене од повезаних лица;
- 7) трошкови настали за потребе правне заштите права интелектуалне својине у Републици и иностранству (ауторско и сродна права и патенти);

8) трошкови позајмљивања који настају по основу новчаних средстава позајмљених искључиво ради финансирања послова истраживања и развоја;

9) трошкови производних услуга прибављених за непосредне потребе истраживања и развоја.

Трошкови из става 1. тачка 1) овог члана обухватају:

1) активности спровођења пројекта које подразумевају активности запослених који су непосредно укључени у идентификовање и решавање одговарајућих техничких проблема повезаних са конкретним пројектом (запослени који су ангажовани на пословима развоја новог производног система и/или производа, развоја нових рачунарских кола, формулисања нових хемијских једињења, развоја система за решавање проблема загађења земљишта и животне средине, процењивања карактеристика земљишта, спровођења лабораторијских експеримената, развоја софтверских решења, развоја система за управљање отпадним водама, развоја нових материјала и сл.);

2) активности повезане са директним надзором спровођења пројекта које подразумевају активности повезане са непосредним управљањем и надзором пројекта, као што су: присуствовање састанцима на којима се расправља о техничким аспектима пројекта, предложеним концептима и алтернативама као и могућим решењима и резултатима; директно састајање са запосленима који су укључени у решавање конкретног техничког проблема, планирање пројекта, процена предложених решења у домену дизајна и процеса, управљање процесом развоја, пружање повратних информација вишим нивоима руководства у вези са активностима на конкретном пројекту, и сл.; под овим активностима се не подразумевају активности управљања које нису повезане са непосредним управљањем и надзором пројекта;

3) активности подршке у вези са пројектом које подразумевају све оне активности које директно подржавају запослене који су ангажовани на спровођењу и директном надзору пројекта, као што су: подешавање опреме која се користи у сврхе истраживања; употреба машина у сврху производње прототипских компонената; асистирање инжењерима приликом испробавања нових производних процеса; пружање повратне информације о техничким карактеристикама производа од стране линијског руководиоца производње; пружање концептуалних решења или техничких информација од стране продајног особља; израда извештаја од стране службеника; чишћење након тестирања неког експерименталног процеса, односно одржавање просторија у којима се спроводе активности истраживања и развоја; контрола квалитета у циљу тестирања новог производа, материјала, процеса, софтвера, и сл.; истраживање тржишта од стране запослених у набавци у циљу проналажења канала набавке материјала који ће се

користити у новом производном процесу или при производњи новог производа, и сл.

Трошкови из става 1. тачка 2) овог члана обухватају трошкове материјала који је у непосредној вези са истраживањем и развојем које спроводи обвезник, а под којима се подразумевају трошкови различитих типова материјала који се користе ради обављања одређених активности у оквиру реализације истраживачко-развојног пројекта, као што су: компоненте које се користе приликом производње прототипа неког производа; инструменти који се користе у циљу спровођења лабораторијског експеримента; различите врсте хемикалија и других материјала који се користе приликом тестирања новог процеса или производа, и сл.

Трошковима истраживања и развоја из члана 1. овог правилника, не могу се сматрати:

1) трошкови продаје, као што су трошкови рекламирања и промовисања новог производа или услуге, који настају као резултат улагања у истраживање и развој;

2) административни и други општи режијски трошкови који се не могу довести у непосредну везу са улагањима у истраживање и развој, као што су трошкови зарада виших линија руководства које нису директно укључене у надзор реализације истраживачко-развојног пројекта, као и други општи режијски трошкови који се не могу довести у непосредну везу са улагањима у истраживање и развој;

3) трошкови обуке запослених;

4) трошкови текућег одржавања сталних средстава која се користе за истраживање и развој, као и текућег одржавања улагања у развој која су призната као нематеријална имовина или било ког другог облика сталних средстава која настају као резултат улагања у фази развоја.“ (Службени гласник РС број 50/2019).

Обвезник може остварити право на прихватање трошкова ИиР у складу са Правилником само ако се пројекти ИиР реализују на територији Републике Србије. Сматра се да је пројекат обављен у Србији ако је најмање 90% свих ангажованих на пословима ИиР активности обављало на територији наше земље. Биће прихваћено и ако се одређени сегменти послова ИиР реализују изван граница наше земље само ако је такво дислоцирање истраживачко-развојних активности било неопходно због посебних физичких, географских или природних фактора који нису могли да се обезбеде у Србији.

Закон о порезу на добит правних лица са свим својим изменама свакако има позитивних страна, међутим, питање је колико ће омогућити развој ИиР код предузетника, нарочито стартапова. Наиме, предузетници, посебно стартап, често немају профит на који би могли да примене олакшице.

Сагледавајући нове мере Закона, можемо да закључимо да оне омогућавају пореске олакшице великим компанијама које задовољавају све услове који су у Закону наведени. Међутим, мали број предузетника ће моћи да искористи олакшице које су Законом предвиђене. Делује као да је била жеља да се Законом подстакну велике стране компаније да отварају своје истраживачке центре у Србији.

3.5.2. Фискални стимуланси омогућени Законом о порезу на доходак грађана и Законом о доприносима за обавезно социјално осигурање

Законом о порезу на доходак грађана и Законом о доприносима за обавезно социјално осигурање у Србији су омогућени одређени порески подстицаји за иновационе стартапове. На тај начин подржан је развој иновационих делатности.

3.5.2.1. Ослобођење од плаћања пореза и доприноса за социјално осигурање за иновационе стартапове

Горе наведеним законима дефинисано је да сва привредна друштва која су новооснована и која се баве иновационом делатношћу, а која се оснују до 31.12.2021. године, могу да остваре право да буду ослобођена да плаћају порезе и доприносе за социјално осигурање на зараде оснивача који су запослени у предметном стартапу. Оснивач иновационог стартапа који је у истом и запослен ослобођен је у потпуности од плаћања пореза и доприноса на зараду у трајању од 36 месеци под условом да поседује минимум 5% акција или удела у наведеном друштву и да је регистрован на обавезно социјално осигурање. Законом није ограничен број оснивача за које једно друштво може да оствари олакшице. Важно је само да сваки оснивач испуњава услов да има најмање 5% акција, односно удела, и да је са иновативним стартапом закључио уговор о раду.

Законом је предвиђено да пореско ослобођење и ослобођење од доприноса може да се искористи за зараде до 150.000 динара. Уколико запослени оснивачи имају зараду вишу од 150.000 динара пореско ослобођење може да се користи на део зараде до 150.000 динара. Неповољност код коришћења наведеног подстицаја је

та да, без обзира што је дата могућност да се од плаћања доприноса ослободи зарада до износа од 150.000 динара, месечни доприноси ће у прве три године бити обрачунати на основу минималне зараде у Републици Србији.

Да би се привредно друштво квалификовало за пореску олакшицу као иновативни стартап треба да иновативну делатност обавља као своју претежну делатност. Конкретно, значи да би одређено друштво требало приликом оснивања да региструје као претежну делатност активност која се спроводи у циљу настајања нових производа, процеса и услуга, односно модификације оних који већ постоје. Привредно друштво се сматра новооснованим уколико није прошло више од три године од дана оснивања и да није настало статусном променом другог друштва. Иновативни стартап, да би користио пореске олакшице из наведених закона, мора да испуни одређене услове:

- Активности развоја иновације врши претежно на територији Србије;
- Не сме, према последњим финансијским извештајима, да има годишњи приход изнад 500.000.000 динара;
- Не сме од када је основано, да расподељује дивиденде и неће их распоређивати у наредне три године;
- Улаже у ИиР минимум 15% укупних расхода или више од 80% свих запослених чини висококвалификовани кадар или је друштво власник, односно корисник депонованог ауторског дела или патента које је непосредно повезано са иновационом делатношћу коју обавља.

Иновативни стартап, да би остварио право на пореско ослобођење, не сме да буде повезано лице с другим правним лицем. У пракси то значи да друго правно лице не сме да има контролу нити утицај на пословне одлуке иновативног стартапа.

Наведена одредба о ослобођењу од пореза и доприноса је веома подстицајна за иновативну делатност. Међутим, постоји и ограничење када појединци који се баве иновацијама раде на више пројеката и оснивају више стартапова у истом временском периоду. Закон је предвидео да ослобођење од пореза и доприноса на зараду једног оснивача не може да се користи кумулативно у више друштава, већ само у једном од основаних.

Такође, постоји и ограничење у вези броја пореских олакшица које иновативни стартап може да користи. Дефинисано је да стартап, уколико користи ослобођење од пореза и доприноса на зараду, нема право да користи друге олакшице у вези запошљавања (нпр. субвенције за самозапошљавање).

Све наведене подстицајне мере и буџетска средства за развој иновационе делатности правна лица могу да користе ако су уписана у Регистар иновационе делатности који води Министарство просвете, науке и технолошког развоја.

Правно лице може да буде уписано у Регистар уколико има седиште на територији Републике Србије и да је при оснивању регистровало неку од сфера истраживачког и експерименталног рада у природним наукама и технолошком развоју, које су предвиђене Уредбом о класификацији делатности.

3.5.3. Алтернативни стимуланси

Србија је међу првим земљама у региону која је као императив усвојила рад на иновацијама, свесна да од способности прилагођавања и унапређења технолошких и истраживачких капацитета зависи конкурентност на светском тржишту. У циљу подстицања ИиР и сарадње јавног и приватног сектора на пољу иновација 2011. године је у оквиру Министарства просвете, науке и технолошког развоја, уз велику потпору Европске уније и Светске банке основан **Фонд за иновациону делатност**, који је има задатак да институционално спроведе овај императив у пракси пре свега тако што ће се увећати капацитети стартапова и средстава која су на располагању за њихов раст. Фонд је сегмент иновационе стратегије за целу државу (Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, 2016).

Фонд, као најважнији државни субјект у развоју иновационог система Србије подржава стварање иновација, ангажује се на јачању везе између науке и привреде и кроз различите саветодавне, техничке и финансијске инструменте подстиче предузећа са иновативним потенцијалом. Фонд за иновациону делатност доприноси развоју иновативног предузетништва на начин да:

- даје подршку иновативном предузетништву, нарочито у раним фазама развоја;
- бави се повезивањем научно-истраживачких организација и приватних предузећа у циљу развоја иновативних производа и услуга;
- иновативним технологијама, производима и услугама помаже у пласирању на тржишта;
- бави се устројавањем дугорочне институционалне подршке Републике предузетницима који се баве иновацијама уз подршку међународних финансијских институција, организација, донатора и приватног сектора.

Кључни подстицај Фонду у циљу финансирања иновација у нашој земљи и ојачавања везе између приватног и истраживачког сектора даје Европска унија. Из приступних фондова ЕУ (ИПА) до сада је за програме Фонда уложено више од 15,8 милиона евра. Од како је почео да ради, па до 2021. године за 157 иновационих пројеката је посредством Фонда за иновативне пројекте одобрено око 20,8 милиона евра. Такође, одобрено је и 514 иновационих ваучера у износу

од око 2,7 милиона евра, а за подршку при трансферу технологије издвојено је 470 хиљада евра. Укупан број пријава за иновативне пројекте је био већи од 1.950 (Фонд за иновациону делатност).

Програми које Фонд ставља на располагање предузетницима у циљу подстицања иновационе делатности су различити, а неки који су били у понуди или су још увек актуелни су:

- Програм раног развоја,
- Програм суфинансирања иновација,
- Програм сарадње науке и привреде,
- Иновациони ваучери,
- Доказ концепта,
- Програм трансфера технологије.

Програм раног развоја је намењен младим предузећима која су тек у процесу развоја технолошке иновације која ће моћи да се пласира на тржиште. Намера је да програмом буде подржано да предузеће опстане у току фазе ИиР, која је критична, и да се потпомогне развој пословних капацитета како би се дошло до фазе пласирања иновација на тржиште.

Из Програма може да буде финансирано до 70% буџета који је одобрен, односно максимално до 80.000 евра. Преосталих 30% вредности пројекта који је одобрен треба, из неки других извора који су приватни, да обезбеди предузеће које је поднело пријаву.

Услови да би се конкурисало:

- микро или мало привредно друштво треба да буде у већинском приватном власништву (минимум 51%) резидента РС, да је основано у нашој земљи и да је у дану подношења пријаве млађе од пет година.

или

- Тим (који још увек није формално компанија) који конкурише треба да има максимално пет чланова чије су обавезе концизно наведене у Пријави.

Ако је Пријава сачињена од стране тима, онда ће се примењивати следећа правила:

Ако је одобрено финансирање, тим ће имати обавезу да оснује компанију која ће бити минимум 51% у власништву чланова тима. Како ће проценат власништва између чланова тима бити устројен одлучују сами чланови. Минимум 51%

новоосноване компаније мора да буде у већинском власништву резидената Србије. Ова компанија ће бити корисник гранта и биће одговорна за реализацију пројекта.

Пројекат који је могао да се пријави на конкурс је требало да буде из било које научно-технолошке области и из сваког сектора индустрије. Прјекат мора да буде реализован у року од 12 месеци.

Наведен јавни позив је био отворен закључно са 29. априлом 2021. године (Фонд за иновациону делатност, 2020с).

Програм суфинансирања иновација је намењен предузећима која се баве ИиР и којима су за комерцијализацију потребна значајна финансијска средства. Основни циљ програма је да се већ постојећа предузећа која се баве ИиР која су заснована на знању даље развијају, успостављају сарадњу са међународним партнерима, а такође и да се повећа број технолошких компанија.

Фонд може да финансира до 300.000 евра, што је за микоро и мала предузећа максимално 70% од одобреног износа пројекта, а за средња предузећа 60%. Остатак од потребних средства за пројекат за који је поднета пријава је дужан да из других извора који су приватни, обезбеди подносилац пријаве.

Да би предузеће уопште конкурисало, основни услов је да је основано у Србији и да је већински у приватном власништву.

И у овом случају, пројекат којим се конкурише може да буде из које год научно-технолошке области и сваког сектора индустрије.

Време за које је потребно да пројекат буде реализован је 24 месеца.

Јавни позив за наведени пројекат је био отворен у периоду 15. јун – 31. август 2020. године (Фонд за иновациону делатност, 2020е).

Програм сарадње науке и привреде има за циљ подстицање приватних компанија и организација које се баве ИиР да заједнички развијају пројекте у циљу креирања иновативних технологија и нових производа који имају тржишни потенцијал. Овај програм подржава технолошке пројекте који већ имају јасну визију развоја, дефинисани модел пословања и стратегију за комерцијализацију.

Максималан износ који Фонд финансира је 300.000 евра, тј. максимално до 70% буџета пројекта који је одобрен у микро и малим компанијама. Ако је пројекта предложен од стране средње компаније биће финансирано максимално 60%

пројекта. Преостали износ од 30%, тј. од 40% треба да обезбеди из неких других извора који су приватни сам подносилац Пријаве.

Услови за конкурисање су да су учесници у пројекту најмање једно микро, мало или средње привредно друштво и минимум једна јавна научно-истраживачка институција. Масималан број чланова у пројекту је пет.

А конкурс може да буде пријављен пројекта из које год научне области или било којег сектора индустрије.

Пројекта мора да се реализује у року од 24 месеца.

Позив за пројекта је био отворен до 29. априла 2021. године (Фонд за иновациону делатност, 2020d).

Иновациони ваучери су веома једноставан финансијски подстицај. Они омогућавају микро, малим и средњим предузећима да користе услуге научно-истраживачких организација у циљу подизања иновативности и конкурентности. Ови ваучери су за предузећа која имају потребе за услугама научно-истраживачких организација како би решавали технолошке проблеме.

Иновационим ваучерима може да буде финансирано максимално до 800.000 динара, тј. 60% од укупног износа извршених услуга без ПДВ. Преосталих 40% треба да обезбеди из других извора финансирања подносилац Пријаве. За једног подносиоца Пријаве може да буде одобрено да добије максимално два иновациона ваучера који заједно не могу да имају вредност већу од 1.200.000 динара.

Да би испунила услов за конкурисање за иновационе ваучере неопходно је да подносиоци пријаве буду микро, мала и средња предузећа у већинском приватном власништву, која су регистрована у АПР и имају седиште у Србији. Научно-истраживачке организације, да би испуниле услов за конкурисање, морају да буду минимум 51% из државног власништва и да поседују акредитацију Министарства просвете, науке и технолошког развоја да могу да обављају научно-истраживачке услуге.

Иновационим ваучерима могу да буду финансиране следеће услуге:

- Развијање нових или рад на побољшању већ постојећих производа, услуга или процеса;
- Студија изводљивости;
- Израда лабораторијског прототипа;
- Призводња демонстративног прототипа;

- Различита испитивања у лабораторијама или пробним постројењима;
- Верификација технологија;
- Верификација нових или побољшање већ постојећих производа, услуга или процеса;
- Све саветодавне услуге које су у вези са иновацијама;
- Посебан софтвер који је неопходан за производни процес;
- Максимално 20% иновационог ваучера може да буде искоришћено за техничко-економску анализу услуге која ће се пружати;
- Максимално 20% иновационог ваучера може да буде да буде искоришћено за специфичне стручне обуке у вези са ИиР.

Ваучер има важност максимално шест месеци од датума потписивања Уговора о додели и коришћењу иновационог ваучера.

Иновациони ваучери се додељују по редоследу како су пристигле пријаве најдуже у року од седам радних дана од када је поднета пријава.

Финансирање Програмом иновационих ваучера је усклађено са Стратегијом паметне специјализације која је фокусирана на четири важне области:

1. Храна будућности;
2. Информационе и комуникационе технологије;
3. Машине и производни процеси будућности;
4. Креативне индустрије.

Од укупног износа средстава који је опредељен у буџету Фонда чак 70% средства ће бити издвојено за пројекте који су убројани у наведене области. Осталих 30% ће да буде додељено за пројекте из свих других области.

Јавни позив је константно отворен (Фонд за иновациону делатност, 2020а).

Програм доказ концепта – има намену да истраживачима понуди вид финансијске и пословне подршке истраживачима чија истраживања имају одређени тржишни потенцијал. Навденим програмом се подржава тестирање претпоставки или идеја које би могле да буду база за стварање будућих комерцијалних производа.

Може се добити подршка за целокупан износ трошкова у максималном износу од 2.400.000 динара са ПДВ.

За наведени програм могу да се јаве на конкурс све институције које имају акредитацију да се баве научно-истраживачким радом, што укључује и приватне и јавне институције. Области које могу да буду финансиране овим програмом нису

само из сектора технологије, већ и из друштвено-хуманистичких науке и уметности.

Пројекта треба да буде реализован у року од 12 месеци.

Јавни позив је био актуелан од 28. фебруара до 15. јуна 2020. године.

Програм трансфера технологије – у Фонду за иновациону делатност формирана је централна Канцеларија за трансфер технологије која има обавезу да подржава локалне центре за трансфер технологија, организације које се баве научно-истраживачким радом и све друге организације које подржавају иновативни рад. Основни циљ је да буде повећана ефикасност и тржишни пласман иновација.

Канцеларија пре свега идентификује истраживања која имају комерцијални потенцијал. Подршка се пружа пре свега као стручна помоћ у циљу дефинисања стратегије, како би се извршило успостављање сарадње истраживача и комерцијалних партнера. Такође, могу бити одобрена и одређена финансијска средства за даљи рад на иновацијама.

Широк је спектар услуга које врши Канцеларија, а неке од њих су:

- Пријем и сагледавање комерцијалне вредности проналазака и иновација који су предложени за подршку,
- Финансирање даљег развоја иновације како би се она још више комерцијализовала,
- Одређивање стратегије као би се иновација комерцијално искористила,
- Спровођење одређене стратегије,
- Тражење комерцијалних партнера,
- Надгледање и реализација уговора који су закључени.

Максималан износ финансијске подршке је 50.000 евра. Износи већи до 20.000 евра ће бити одобрени само када је успостављена сарадња са предузећем у приватном власништву које ће да суфинансира пројекта минимум 30% од потребних средстава.

Позив је увек отворен (Фонд за иновациону делатност, 2020f).

Подршка предузетништву се пружа и из **привредних комора**. Прва организација привредника у Србији је основана 1857. године под називом „Трговачки одбор“. Тренутно су привредници удружени у Привредној комори Србије, Привредној комори Војводине, Привредној комори Београда и више регионалних привредних комора. Привредна комора Србије у оквиру Центра за програме подршке привреди и микро, малим и средњим привредним друштвима (ММСПД) пружа

стручну помоћ наведеним субјектима у изналагању потенцијалних стратешких партнера и инвеститора, приликом аплицирања на различите програме финансијске и нефинансијске помоћи (Привредна комора Србије).

Развојна агенција Србије (РАС) је основана од стране Владе Републике Србије 2016. године, на основу Закона о улагањима (Сл. гласник РС бр. 89/2015 и 95/2018). Наведеним Законом су затворене Агенција за страна улагања и промоцију извоза (СИЕПА) и Национална агенција за регионални развој (НАРР). Развојна агенција Србије је владина организација која за микро, мала и средња предузећа, као и за предузетнике, али и иностране инвеститоре, нуди широк дијапазон услуга у циљу подршке директним улагањима, подстицања конкурентности и промоције извоза. Такође, Агенција спроводи пројекте који побољшавају углед Србије и стимулишу привредни и регионални развој.

Један од програма подршке предузетништву који је пружала РАС је на пример Пројекат подршке почетницима за започињање посла – Start-up (Развојна агенција Србије, (2016). Циљ наведеног Пројекта је био развој и промоција предузетничког духа и подстицање предузетништва жена, младих и социјаног предузетништва, као и унапређење ефикасности пословања микро, малих и средњих привредних друштава и предузетника. Пакет подршке је обухватао разне обуке, менторско праћење ММСП и предузетника, али и бесповратна средства. Пројекат је био спроведен у две фазе:

I фаза Пројекта – Обука за започињање бизниса;

II фаза Пројекта – Додела бесповратних средстава и мониторинг.

Да би остварили право на пакет подршке у првој фази заинтересовани су морали да буду креатори идеја које су у вези обављања производње и прераде или из појединих услужних делатности (иновативне делатности, ИТ сектор и креативне индустрије). Такође, требало је да буду евидентирани у Националној служби за запошљавање

За другу фазу заинтересовани су требали да располажу бизнис планом и обезбеђеним сопственим учешћем од минимум 50% средстава од предвиђеног износа трошкова пројекта. Да би остварили бесповратну финансијску помоћ, заинтересована лица су морала да региструју своју делатност у Агенцији за привредне регистре.

Средства која су предвиђена за остваривање Пројекта су била 100.000.000 динара. Додељивала су се у износу од 300.000 до 1.000.000 динара без ПДВ-а. Наведени износи су представљали до 50% укупне вредности оправданих трошкова пројекта, а корисници су били обавезни да обезбеде сопствено учешће минимално у износу

од 50% укупне вредности оправданих трошкова пројекта. Корисници који су добили средства у износима од 500.000 до 1.000.000 динара бесповратно били су у обавези да поред свог ангажовања запосле још најмање једну особу у року од шест месеци од потписивања анекса са Агенцијом. Такође, корисници бесповратних средстава су били у обавези да послују минимум две године без отуђења основних средстава и умањења броја запослених.

Како би се обезбедио равномеран регионални развој свих делова наше земље, у оквиру Развојне агенције Србије послују **акредитоване регионалне развојне агенције (АРРА)**, и то у Београду, Нишу, Новом Саду, Зрењанину, Суботици, Панчеву, Руми, Пожаревцу, Руми, Лозници, Зајечару, Крагујевцу, Ужицу, Краљеву, Крушевцу, Новом Пазару и Лесковцу (Развојна агенција Србије).

Наведене агенције су се развиле из Националне агенције за регионални развој (НАРР) која је формирана 2009. године. Оне пружају подршку малим и средњим предузећима и предузетницима кроз подршку иновативних кластера и обезбеђивање средстава за развој иновативности. Међутим, РРА су организоване на регионалном принципу и имају веома ограничена буџетска средства, која пре свега зависе од средстава међународних организација која су намењена за одобрене пројекте.

Такође, у циљу подстицања иновативности, у Србији функционишу **пословно-технолошки инкубатори, центри за трансфер технологије** (први је основан 2010. године на Универзитету у Београду, а затим и у Нишу), и **четири научно-технолошка парка** (у Београду, Нишу, Новом Саду и Чачку). У наведним субјектима се стартаповима пружа организациона, инфраструктурна, управљачка и техничка подршка иновативним, као и новооснованим предузећима. На тај начин омогућава им се стручном подршком и трансфером технологија из универзитетских и истраживачких сектора омогућава даљи раст и развој. Међутим, још увек нису постигнути резултати којима бисмо могли да будемо задовољни.

4. Емпиријско истраживање и концептуализација модела подршке развоја предузетништва

У овој студији смо већ истакли значај ИиР за унапређење развоја и конкурентности привреде, као и мултипликаторни ефекат ИиР на развој друштва у целини. Управо због наведеног је веома важно да креатори привредног окружења изнађу добар начин финансирања ИиР, односно нађу одговарајући модел подстицања предузетништва. Одређене земље ОЕБС, односно ЕУ, које се сврставају у индустријски развијене (нпр. САД, Кина, Јапан, Турска, Велика Британија, Данска, Аустрија и сл.), имају веома добро организовану и систематизовану научну и технолошку основу, као и моделе подстицања предузетништва, тако да својом конкурентношћу и капацитетом могу да одговоре великим тржишним изазовима. Међутим, преузимање приоритета и начина реализације програма до задатог циља из искустава других земаља, а без претходне анализе, није исправан пут, јер у нашој земљи не постоје сви потребни ресурси како би се дошло до истих резултата који су постигнути у другим привредним системима. Зато је потребно спровести детаљну анализу потенцијала привредног система, али и потреба и захтева предузетника.

У претходним поглављима већ је истакнуто да је у Србији доминантно учешће сектора високог образовања и државног сектора у финансирању ИиР. Приватни сектор је у значајном заостатку када су у питању улагања у ИиР, тако да је неопходно што пре пронаћи прави модел подстицања предузетништва. Повећање учешћа пословног сектора у финансирању ИиР би подстакло комерцијализацију резултата истраживања и обезбедило већу конкурентност предузећа.

Већ смо извршили анализу активности које је Република Србија предузела у циљу подстицања предузетништва, односно ИиР. Како бисмо проверили задовољство и мишљење фирми о досадашњим активностима Србије у циљу подстицања предузетништва, извршили смо анкетање привредних субјеката. Анкета је вршена у периоду од децембра 2020. године закључно са месецом мајем 2021. године. Упитник је упућен на мејл адресе одређених 500 фирми које су у АПР доставиле редовне годишње финансијске извештаје за 2019. годину. Привредни субјекти су изабрани за учествовање у анкети на основу пажљиво извршене анализе циљне групе. Наиме, у српској привреди доминантно учешће имају микро предузећа (87%) (АПР, 2021). Велики број тих фирми (нпр. фризерски салони, угоститељи, трговци у малопродаји и сл.) нема амбиције за растом и развојем, већ су задовољни опстанком на тржишту. Самим тим немају интересовање за вршењем ИиР. Циљна група за истраживање и анализу су биле фирме које, сагледавајући активности којима се баве, могу имати потребе за вршењем ИиР (фирме које се

баве производним активностима, пословањем у ИТ сектору, veleпродајом и сл). Одговори су приспели од 150 анкетираних привредних субјеката. Током спровођења анкете ограничавајући фактор је био велики број оболелих од болести КОВИД-19, због које у децембру месецу 2020. године и марту 2021. године није радио велики број фирми, а и оне које су радиле су функционисале са ограниченим капацитетима, уз огромне напоре. С наведеним у вези, није било много добре воље да се учествује у истраживању. Многи привредни субјекти су у телефонском контакту изразили став да се осећају препуштени стихији и да је неизванстан њихов даљи професионални ангажман. Такође, многи су били врло неповерљиви у вези с Упитником бојећи се да можда нека од државних институција жели да на овај начин учини одређену контролу у пословању фирме, након које ће да уследи одређене санкције.

Током спровођења истраживања коришћене су квалитативне, квантитативне и мешовите методе истраживања.

4.1. Основни резултати истраживања

Према подацима за 2020. годину из извештаја за статистичке и друге потребе (објављеним у публикацији „Годишњи билтен финансијских извештаја 2020”), које је током ове године примила и обрадила Агенција за привредне регистре за 106.111 привредних друштава, у Републици Србији послује 87% микро предузећа, 10,9% малих, 1,7% средњих и 0,4% великих привредних друштава.

Током прошле године су расту укупне профитабилности привреде највише допринела средња и мала привредна друштва, која су за трећину увећала добитак у односу на претходну годину, при чему су мала привредна друштва забележила најизраженији раст профитабилности, по стопи од 34,2%.

Раст профитабилности је код средњих привредних друштава био праћен растом броја запослених за 19.239 радника, док су мала привредна друштва остварила бољи резултат уз смањење броја запослених за 5.144 радника.

Највећи позитиван нето резултат су генерисали велики системи, чији је укупан добитак увећан за 2,2% у поређењу са претходном годином, а ова друштва су забележила и највећи раст броја запослених - за 29.101 радника.

Последице кризе највише су се одразиле на пословање микро предузећа. Она су остала у сфери негативног резултата, при чему је њихов губитак смањен за 16,4% на годишњем нивоу, док је број запослених порастао за 396 радника у односу на претходну годину (АПР, 2021).

Како је већ наведено, 87% свих привредних субјекта у нашој земљи чине микро предузећа која запошљавају мање од 10 запослених. Закључује се да у привреди Србије учествује у раду мањи број великих фирми које би могле да имају капацитете за улагање у ИиР и велики број мањих фирми које немају финансијске и логистичке капацитете за улагање у ИиР.

Пословна одлука фирме да ли ће и колико улагати у ИиР није резултат само личног мишљења и става ангажованих у фирми који о томе одлучују, већ зависи пре свега од привредних услова, који су у Србији негативни, с дубоким структурним проблемима српске економије.

Наша земља мора да изабере да ли да растом продуктивности и смањењем расхода побољша тржишну конкурентност за производе који имају ниску и средњу сложеност и пољопривредне производе, или да ежи да развије делатности које су засноване на знањима. Неопходно је да се има у виду да, уколико се учине помаци у смеру да се ствара привреда која је базирана на знању, резултати активности које су предузете ове године ће бити видљиви за 5-7 година (Филиповић, 2012).

У истраживању које смо спровели прикупљањем одговора од 150 фирми дошли смо до одређених сазнања која ће нам помоћи да прихватимо или одбацимо хипотезе које смо поставили као полазне основе нашег рада:

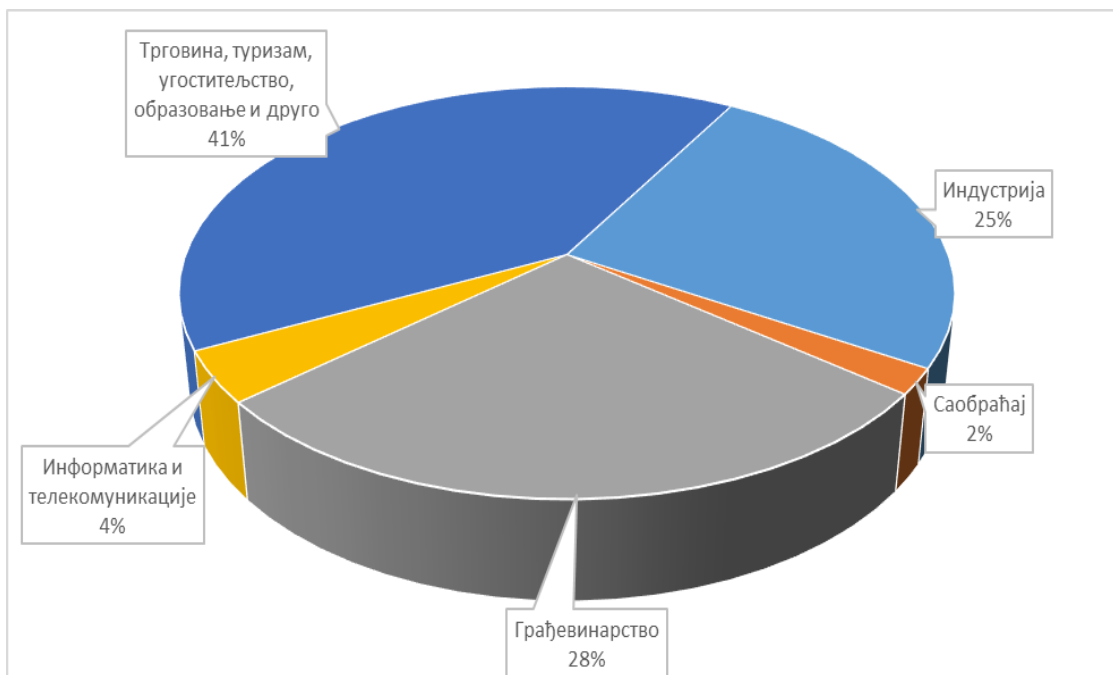
H_1 : Фискална политика у Србији има бројна ограничења у погледу коришћења стимуланса у функцији развоја предузетништва.

H_2 : Буџетска подршка истраживању и развоју у сегменту малих и средњих предузећа мора селективно да респектује европска искуства на том пољу.

H_3 : Финансијска подршка државе има најзначајнији утицај на развој иновативности и предузетништва у Србији.

Такође, сагледаћемо ограничења и настојаћемо да дамо одређене препоруке за даље активности државе у циљу развоја предузетништва и иновативности.

Пре свега желимо да истакнемо да је, како смо већ навели, пажљиво бирана циљна група испитаника, тако да су анкетиране фирме које би могле да имају потребу за ИиР. Као резултат одговори су приспели од фирми са структуром основних делатности која може да се сагледа из Графикана 4.1.

Графикон 4.1. Основна делатност фирми које су учествовале у истраживању
Извор: Истраживање аутора

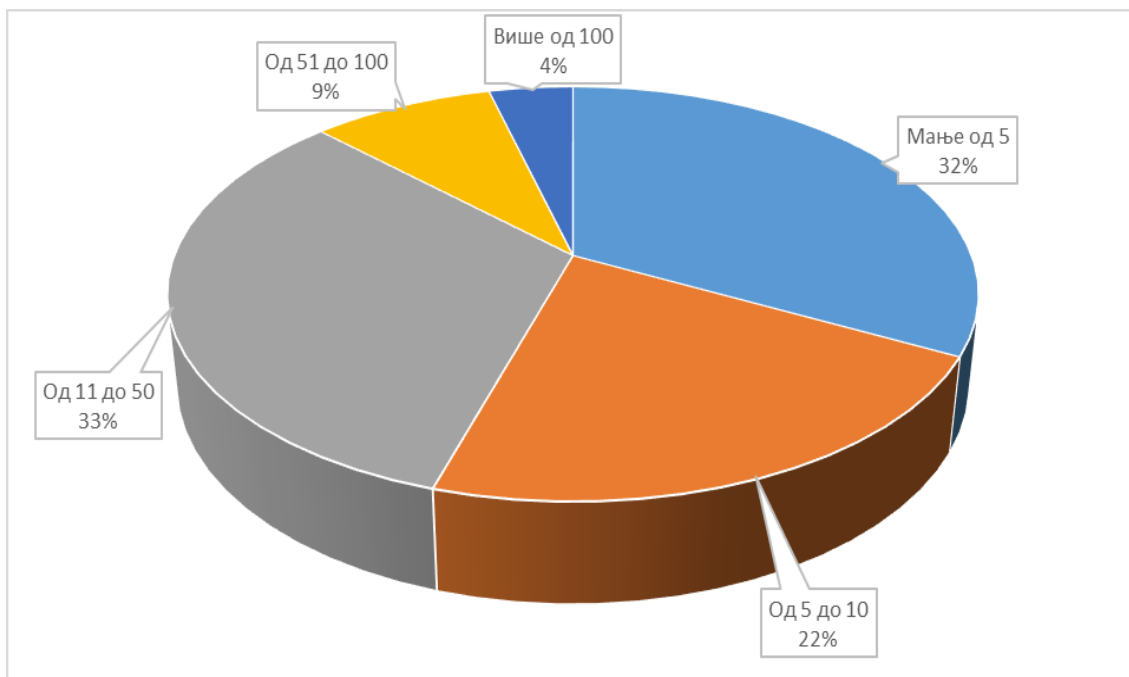
Из Графикона 4.1. можемо да закључимо да је 25,3% анкетираних фирми регистровано да се као основном делатношћу бави индустријом, 2% саобраћајем, 28% грађевинарством, 4% информатиком и телекомуникацијама и 40,7% трговином, туризмом, угоститељством, образовањем и другим.

4.1.1. Анализа и изведени закључци о хипотези X_1

Хипотеза којом смо поставили основе нашег истраживања гласи: Фискална политика у Србији има бројна ограничења у погледу коришћења стимуланса у функцији развоја предузетништва.

Наведену хипотезу смо поставили како бисмо сагледали могућности које фискална политика пружа предузетницима, односно да ли фирме могу да рачунају на помоћ државе у функцији развоја предузетништва и иновативности и колико се помоћ Републике уопште користи.

У истраживању смо пошли од анализе података о величини фирме у односу на број запослених. У нашем истраживању су учествовале 82 микро фирме (54,3%), 49 малих фирми (32,9%) и 19 фирми које би могле да буду сврстане у средње, односно велике фирме (12,8%), што може да се сагледа из Графикона 4.2.

Графикон 4.2. Број запослених у анкетираним фирмама

Извор: Истраживање аутора

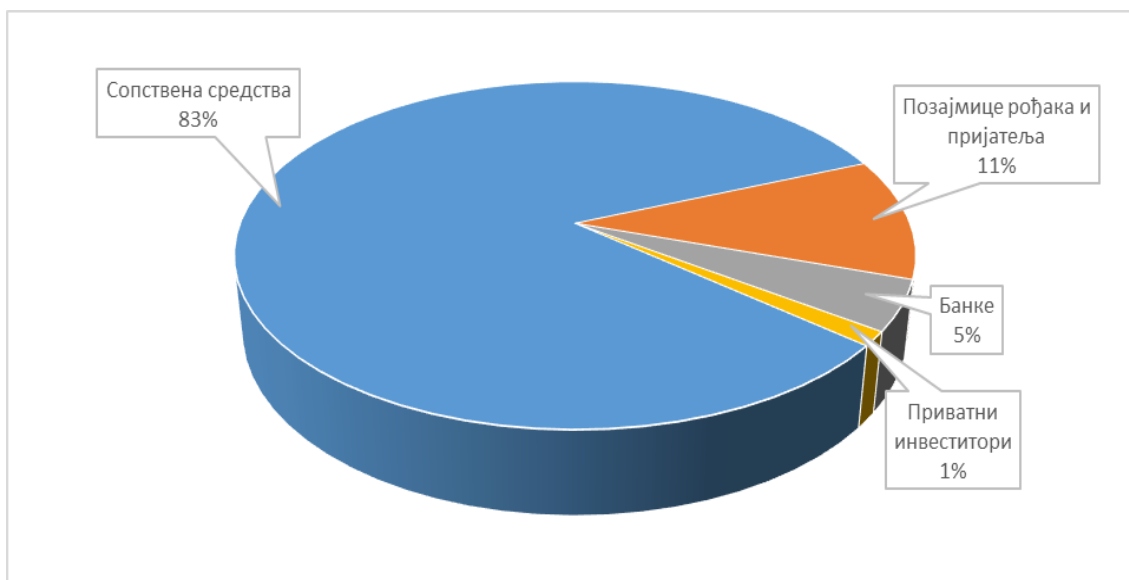
Наведени подаци су у складу с већ изнетом чињеницом да је у Србији регистровано највише микро предузећа, која имају велику моћ прилагођавања новонасталим околностима у окружењу и на тржишту. У складу с наведеним, она представљају велики потенцијал привредног система Републике Србије за унапређење привреде. Међутим, показало се да микро предузећа немају довољно ни финансијских ни логистичких капацитета за улагање у ИиР, како би искористила своје потенцијале. Управо чињеница која указује на велики удео микро предузећа у укупном броју фирми у Србији у први план ставља бројна ограничења у погледу коришћења фискалних стимуланса у функцији развоја предузеништва. Наиме, фискални стимуланси којима је предузетницима у Србији омогућено да користе одређене погодности у циљу стимулације ИиР сагласно Закону о изменама и допунама Закона о порезу на добит правних лица стављају на располагање:

- Признавање трошкова ИиР у двоструком износу;
- Изузимање дела прихода из пореске основице које оствари носилац ауторског или сродног права по основу накнаде за искоришћавање ауторског дела или предмета сродног права;
- Признавање права на порески кредит по основу новчаних улагања извршених у повећање основног капитала стартап друштва која се баве ИиР.

Све наведене могућности подстицања ИиР подразумевају да фирма сопственим капацитетима финансира улагање у ИиР, а да тек накнадно, након извршених улагања, добије одређене подстицаје, што нема много значаја за микро и мала предузећа, јер је за њих, као што смо већ истакли, проблем да из сопствених капацитета финансирају ИиР.

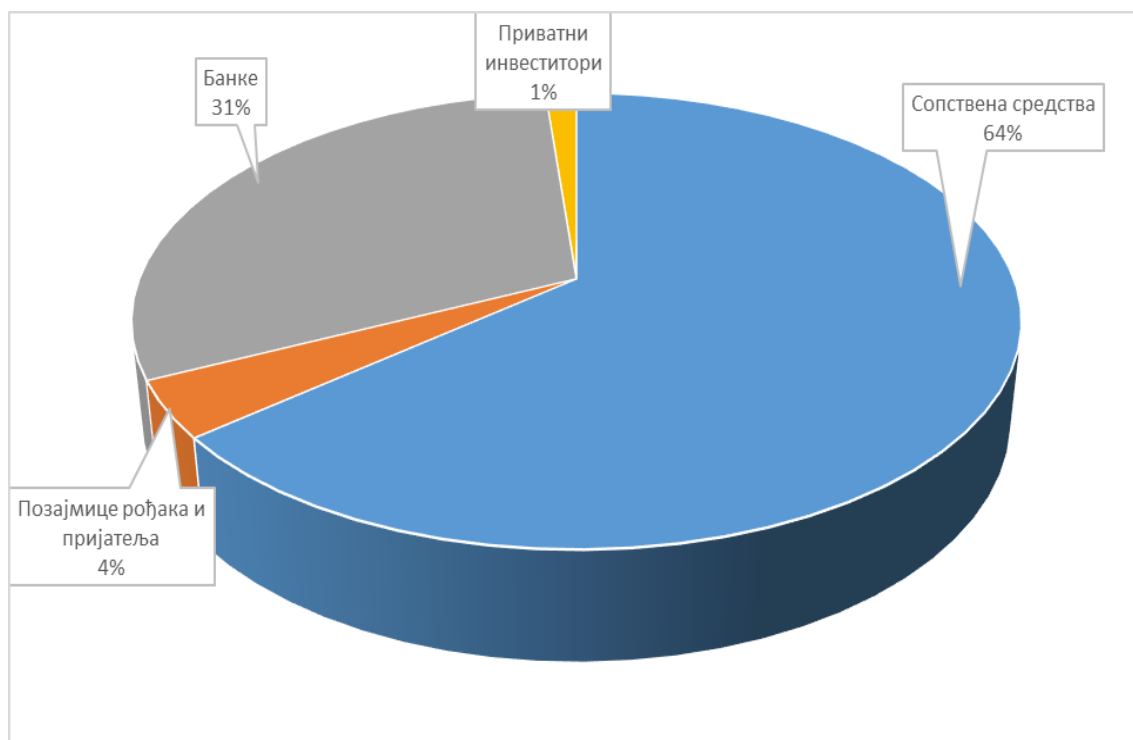
Поред наведених подстицаја Република Србија омогућава да предузетници добију одређене стимулансе и посредством организација које је држава основала у циљу подстицања предузетништва. У трећем поглављу смо обрадили као пример један од конкурса Развојне агенције Србије. Међутим, у наведеном конкурсуре је предвиђено да предузетници, како би остварили право на доделу бесповратних средстава, поред бројних услова које треба да испуне, морају и да самостално обезбеде минимално 50% укупне вредности оправданих трошкова пројекта (Развојна агенција Србије, 2016). Наведена чињеница нас враћа на тему проблема обезбеђивања финансијских средстава који као основно ограничење за коришћење подстицаја имају микро и мале фирме.

У овом истраживању желели смо да сагледамо колико фирме користе државну помоћ за покретање посла. Показало се да ниједна од анкетираних фирми није искористила државну помоћ за покретање бизниса, а да је чак 82,7% фирми бизнис покренуло улагањем сопствених средстава. Од укупног броја анкетираних 11,3% је искористило позајмице рођака и пријатеља, док је 6% искористило позајмице банака или новац приватних инвеститора. Дати подаци се најбоље могу сагледати из Графикана 4.3.

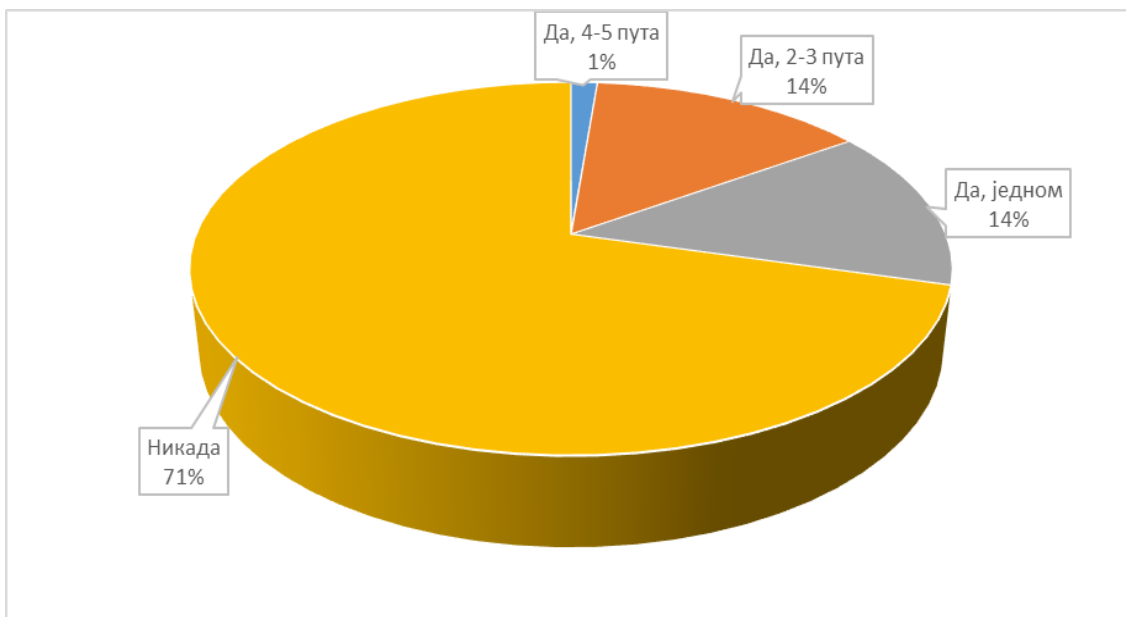
Графикон 4.3. Искоришћени извори средстава за покретање бизниса
Извор: Истраживање аутора

Када је у питању развој бизниса, подаци су такође поражавајући, јер се ни једна анкетирана фирма није изјаснила да је користила државну помоћ. Од укупног броја испитаника 64% је за развој користило сопствена средства, док се 30,7% изјаснило да је користило средства из банака. Наведене податке можемо да сагледамо из Графикана 4.4.

Графикон 4.4. Искоришћени извори средстава за развој бизниса
Извор: Истраживање аутора

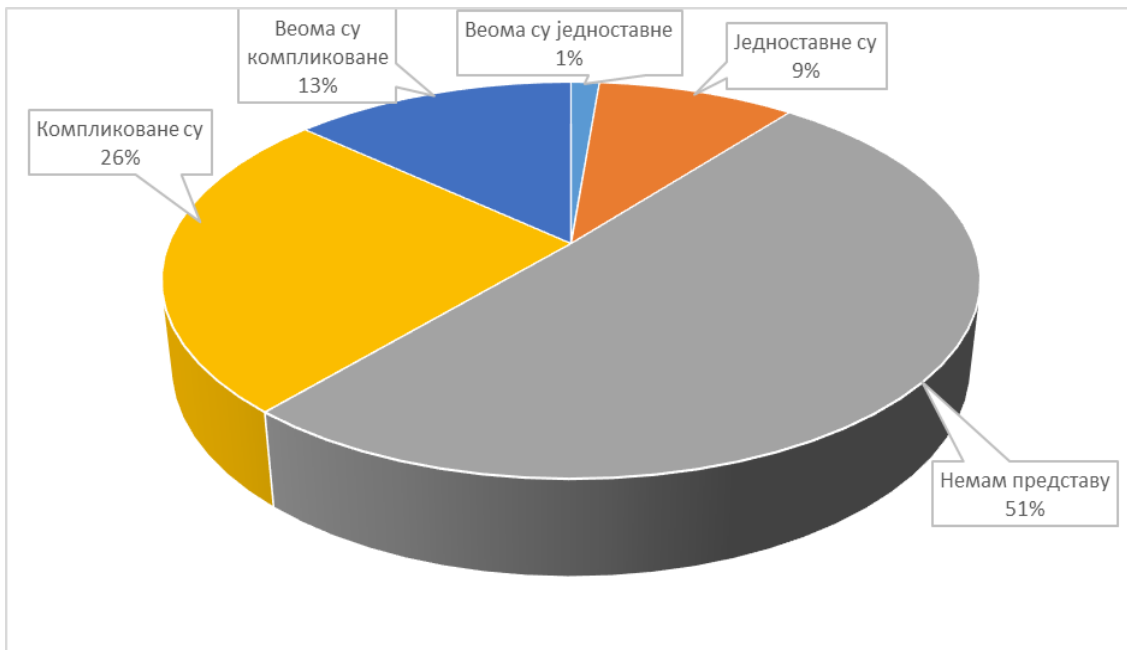
Упитником смо желели да сазнамо и да ли су фирме уопште аплицирале за неку од помоћи државе за развој предузетништва и иновативности. Чак 70,7% испитаника је одговорило да никада није аплицирало за неку од подршки Републике Србије или њених организација у циљу развоја предузетништва и иновативности. Преглед приспелих одговора може да се сагледа из Графикана 4.5.

Графикон 4.5. Аплицирање за неку од подршки Републике Србије или њених организација у циљу развоја предузетништва и иновативности

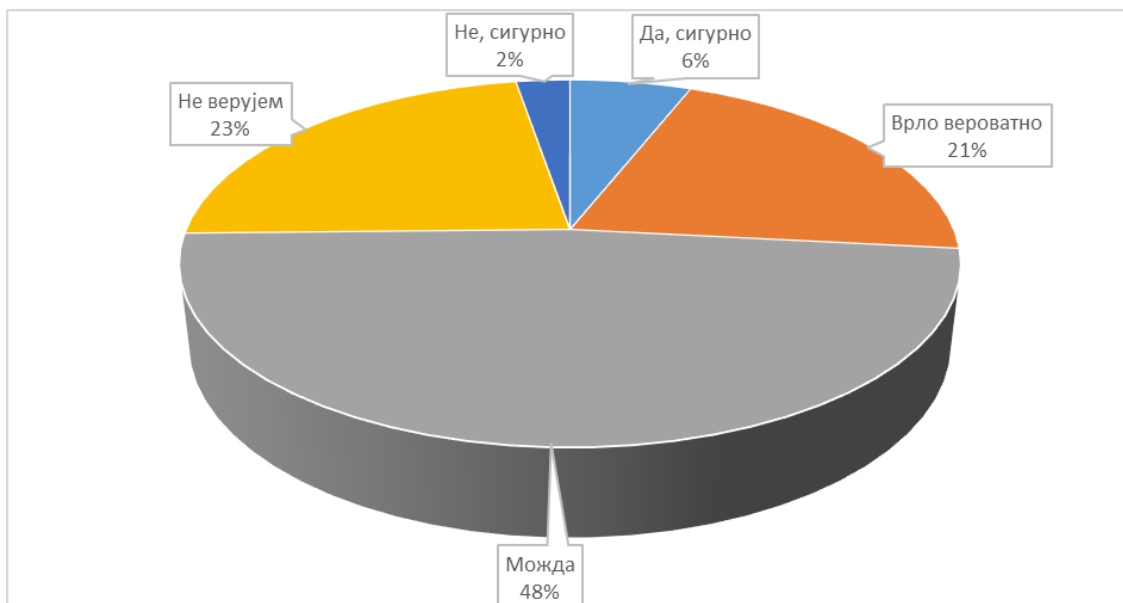
Извор: Истраживање аутора

Овако велики број одговора који показују да фирме нису аплицирале ни за једну од подршки које су у нашој земљи на располагању у циљу развоја предузетништва и иновативност је у колизији са често изнетом тврдњом да предузетници желе да улажу, али немају довољно финансијских средстава за развој бизниса. Управо због наведене контрадикторности смо Упитником покушали да дознамо шта је, поред већ наведених проблема, још евентуално могло да утиче на одлуке предузетника да не аплицирају за помоћ. Једно од питања у Упитнику је било шта предузетници мисле - да ли су процедуре за добијање подршке једноставне. Од испитаних субјеката 38,6% сматра да су процедуре за добијање подршке компликоване или веома компликоване, а чак 50,7% испитаника је одговорило да нема представу. Статистички преглед приспелих одговора се може видети из Графикона 4.6.

Графикон 4.6. Мишљење фирми о једноставности процедура за добијање подршке
Извор: Истраживање аутора

Како је већ наведено, више од трећине предузетника сматра да су процедуре за добијање подршке компликоване или веома компликоване. Међутим, зачуђује податак да више од половине испитаника (50,7%) нема представу да ли су процедуре за добијање подршке једноставне. Резултат показује да предузетници чак нису имали ни интересовање да се детаљније информишу о процедурама за аплицирање ради добијања подстицаја. Разлог за овакав став предузетника у вези с могућностима да остваре право на подстицаје смо покушали да нађемо у одговорима на питање да ли предузетници мисле да су добитници финансијске подршке од стране Републике Србије или њених организација унапред познати (пре окончања конкурса), те стога нема сврхе да се уопште интересују и прибављају бројну документацију потребну за аплицирање. Свега једна четвртина испитаника је одговорила да је мишљења да добитници нису унапред познати (одговори: не сигурно или не верујем). Преглед приспелих одговора на наведено питање можемо да видимо из Графикона 4.7.

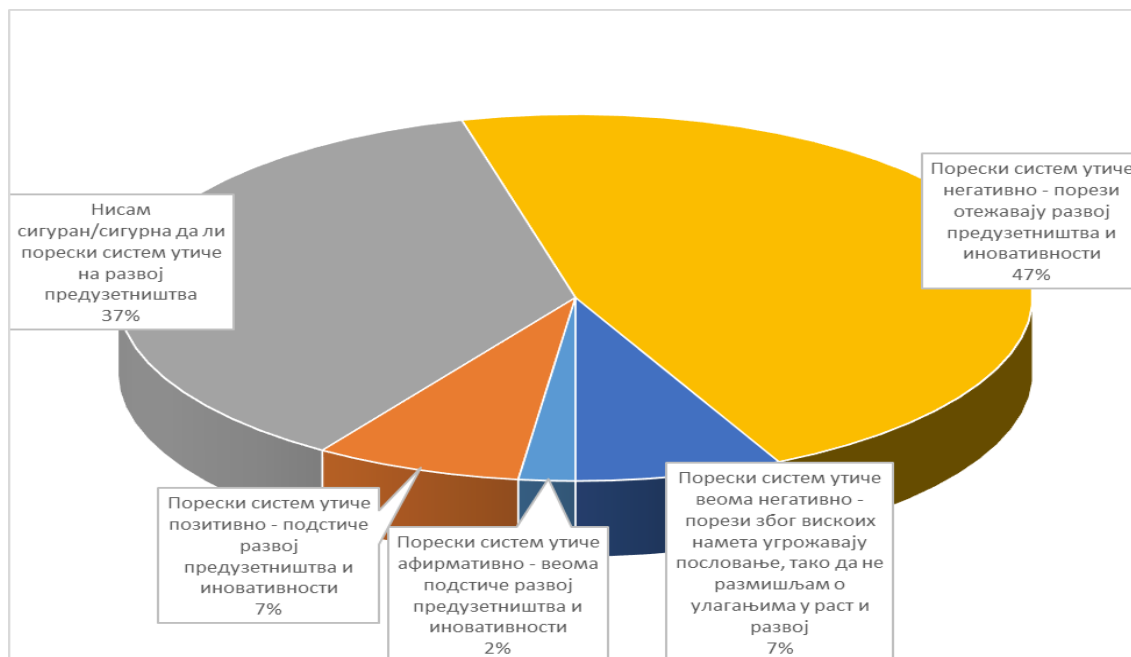

Графикон 4.7. Одговори фирми на питање да ли мисле да су добитници финансијске подршке од стране Републике Србије или њених организација унапред познати

Извор: Истраживање аутора

Чак 74,7% испитаника је мишљења да су добитници финансијске подршке можда, врло вероватно или сигурно познати и пре окончања конкурса, што објашњава чињеницу да нису заинтересовани за аплицирање.

Управо због наведених података питали смо испитанике какво је њихово мишљење о утицају тренутног пореског система Србије на развој предузетништва и иновативности. Од испитаних субјеката 7,3% се изјаснило да порески систем утиче веома негативно тако да не размишљају о улагањима у раст и развој, а чак 46,7% испитаника је одговорило да порески систем утиче негативно и да отежава развој предузетништва и иновативности. Дакле, укупно чак 54% испитаника сматра да порески систем отежава или угрожава пословање и улагање у развој предузетништва и иновативности. С друге стране, свега 9,3% испитаника је мишљења да порески ситем утиче позитивно, односно афирмативно на развој предузетништва и иновативности. Аналитику датих одговора можемо да сагледамо из Графикона 4.8.

Графикон 4.8. Мишљење фирми о утицају тренутног пореског система Србије на развој предузетништва и иновативности

Извор: Истраживање аутора

Сви до сада наведени резултати који показују да предузетници не користе државну помоћ за оснивање, али ни за даљи развој бизниса, да већином не аплицирају за помоћ државе, да у великом броју сматрају да су процедуре за добијање помоћи компликоване, а добитници можда или врло вероватно унапред познати, да већином сматрају да порески систем утиче негативно и да отежава развој предузетништва и иновативности нам указују да фискална политика не подстиче предузетништво на задовољавајући начин, па самим тим ни у задовољавајућој мери.

Сагледавајући све напред наведене резултате и закључке можемо да **прихватимо хипотезу X_1** да фискална политика у Србији има бројна ограничења у погледу коришћења фискалних стимуланса у функцији развоја предузетништва.

4.1.2. Анализа и изведени закључци о хипотези X_2

У нашем даљем истраживању трудили смо се да сагледамо чињенице како бисмо прихватили или одбацили хипотезу X_2 којом се тврди да буџетска подршка истраживању и развоју у сегменту малих и средњих предузећа мора селективно да респектује европска искуства на том пољу.

Наведену хипотезу смо поставили како бисмо сагледали да ли Република Србија може само да препише модел буџетске подршке ИиР у сегменту малих и средњих предузећа из одређене европске земље (или земаља) за који се испоставило да показује добре резултате или ипак треба селективно да респектује различита искуства.

У трећем поглављу смо се већ бавили аналитичком анализом буџетске подршке истраживању и развоју која је на располагању предузетницима у европским земљама. Било би најлакше када би Србија могла само да буквално препише акта из одређених привредних система и аутоматски их примени у својој привреди. Међутим, Република Србија пре свега има много мање финансијске могућности за подстицање предузетништва и улагање у ИиР од већине европских земаља. Тако је, према подацима Еуростата, у земљама Европске уније у ИиР у 2017. години уложено 318.108 милиона еура. Од земаља чију смо подршку ИиР анализирали у трећем поглављу можемо да истакнемо да је Шведска уложила 15.811 милиона еура, Аустрија 11.679 милиона еура, а Данска 8.948 милиона еура. Наведене земље су у посматраној години уложиле више од 3% БДП у ИиР. Просечна улагања у ИиР земаља ЕУ је био 2,07% БДП-а. С друге стране у 2017. години Србија је у ИиР уложила 342 милиона еура, што је представљало 0,93 БДП-а.

Из наведених података је јасно да Република Србија не може да се пореди са већином земаља Европске уније.

У већ поменутом трећем поглављу смо анализирали буџетску подршку која се пружа у функцији подстицања предузетништва и ИиР у земљама Европе. Из свих наведених података можемо да закључимо да владе највећег броја земаља имају разгранате мере подршке ИиР у грантовима, али све више се ослањају и на пореске подстицаје. Различите земље имају различито дизајниране пореске подстицаје. У појединим земљама се порески подстицаји, иако нуде високе стопе субвенција, мало користе. Разлог за недовољно коришћење подстицаја је лоше дизајниран пакет субвенција, њихове примене и самог спровођења. На пример, у неким земљама коришћење подстицаја за ИиР ограничава предузетнике да истовремено користе грантове. Такође, дешава се да предузетници немају довољно сазнања како да искористе подстицаје, јер није било обезбеђених саветовања о начину примене.

Све досадашње анализе које су вршене од стране држава и еминентних организација (ОЕБС, ММФ и сл.) су показале да и директна подршка и порески подстицаји доприносе повећању ИиР и развоју предузетништва, али конкретни докази о повећању изнад трошкова које има држава која је извршила подстицање, још увек не постоје. У трећем поглављу смо видели да не постоји идеалан концепт креирања подстицаја, већ да свака земља покушава да нађе компромис између

способности одабира пројеката са потенцијално највећим приносом и способности да се подршка усмери ка предузетницима, али да се истовремено не усмери на одређене активности ИиР, поштујући правила тржишне конкуренције. Директне мере подршке се боље усмеравају ка јасно одређеним активностима или фирмама које треба стимулисати, међутим, оне доводе до већих трошкова администрација.

Опште је питање како треба да буду дизајниране пореске олакшице за ИиР. Различите земље имају различите приступе и комбинације. Фискална политика која обезбеђује најбољи начин стимулисања предузетништва и иновативности је она која комбинује и директне и индиректне инструменте подршке, а ефикасност наведене комбинације се разликује од земље до земље. У суштини, порески подстицаји за ИиР и њихова ефикасност су веома сложени објекти проучавања. Не постоји један најбољи приступ, већ приступ сваке земље треба кориговати и комбиновати различите методе вредновања и њиховог оцењивања из различитих перспектива. На пример, Немачка и Шведска, као привредни системи са веома интензивним улагањем у ИиР не пружају наменске пореске подстицаје за ИиР, али оне пружају више облика директне финансијске подршке путем грантова или субвенционисаних кредита. Буџет Србије нема такве могућности као две наведене богате земље.

У суштини, пореске олакшице се често бирају у одређеним земљама због карактеристика које углавном нису специфичне за програме директне подршке. Посебно се фаворизују две карактеристике у већини земаља:

- 1) Пореске олакшице су углавном неограничене у количини квалификованих активности које преузима компанија која користи подстицаје;
- 2) Порески подстицаји смањују могућност дискреционог избора појединачних предузећа или пројеката, јер често немају процес претходног одобрења или опсежног извештавања, као и захтеве за ревизијом.

Све земље, па и земље ЕУ имају дилему да ли више примењивати опште или циљане пореске подстицаје. Такође, битно је да земља која уводи порески подстицај јасно разлучи да ли подстицај треба да буде у вези с текућим расходима или будућим приходима од ИиР, да ли ће износ подстицаја бити ограничен и да ли ће бити издашнији за МСП, да ли ће се подстицаји омогућавати на порез на добит или кроз неке друге пореске обавезе, да ли ће подршка и њен обим зависити од сарадње предузетника и универзитета и сл.

До сада извршена истраживања нису могла да презентују до које мере подстицаји који су засновани на приходу омогућавају боље финансирање ИиР. Не постоје конкретни резултати колико су повећани приходи који су резултат подстицаног ИиР, јер се патент, као резултат ИиР углавном користи за производњу неког

другог производа или комплексне услуге. Такође, ови подстицаји могу да доведу до тога да се предузетници усмере само на истраживања која имају велику вероватноћу да ће да буду профитабилна.

И када су у питању подстицаји који су засновани на расходима постоје одређена ограничења, јер већи расходи у ИиР не морају увек да одсликају повећане истраживачко-развојне активности, већ могу да буду резултат нпр. већих зарада истраживача. Новооснована иновативна предузећа ће увек предност дати подстицајима заснованим на расходима, јер су им средства за спровођење истраживања што пре потребна.

Такође, земље ЕУ имају различите политике када примењују пореске подстицаје у зависности да ли се они омогућавају на све квалификоване издатке за ИиР (подстицаји засновани на количини) или само на додатни износ расхода који је већи од износа одређене базе од које се полази (инкрементални подстицаји). Предузетници предност дају подстицајима на количини јер је једноставније утврдити износ укупних расхода, него додатних и јасно може да се предвиди на колику олакшицу могу да рачунају. С друге стране, државе би радије да омогућавају инкременталне подстицаје, иако је теже утврдити износе додатних расхода за ИиР, јер се код подстицаја заснованих на количини дешава да буду стимулисана и истраживања која би и без подстицаја свакако била извршена, нарочито у великим корпорацијама. Подстицаји засновани на инкременталном приступу су сложенији за употребу јер је тешко пратити износе додатних расхода, па је овакав приступ неефикасан у спорим економским окружењима, као што је привреда Србије. Све више земаља прихвата такозване хибридне системе подстицаја у којима се комбинују количински и инкрементални приступ. У таквим системима се подстицаји омогућавају за расходе за ИиР који превазилазе унапред одређене прагове прихватљивих издатака за ИиР.

На основу истраживања ОЕЦД-а може да се закључи да су у индустријски развијенијим земљама директне субвенције више усмерене на дугорочне активности ИиР, док се порески стимулације више користе за стимулисање краткорочних примењених истраживања, која су усмерена ка инкременталним иновацијама, а не радикалним (OECD, 2015d).

Директне мере подршке, као што су донације и награде су ефикасније за подстицање новооснованих предузећа којима недостају средства за започињање ИиР активности.

У различитим земљама се разликују врсте прихода и расхода који се квалификују за пореске олакшице. Најчешћа категорија прихода који се квалификују за пореске олакшице су накнаде за остварене резултате истраживања, затим следе капитални добици и приходи од производње. Такође, различите су и категорије

самог производа. Највише су истакнути патенти, али већина земаља допушта и заштитне знакове, дизајн и софтверска ауторска права.

Велики број земаља углавном користи пореске подстицаје који се односе на опорезивање добити у предузећима. Међутим, није мали број земаља које пружају пореске олакшице и кроз остале порезе (ОЕСД, 2015с). Неке од држава укључују изузеће од пореза по одбитку зарада за квалификоване раднике ангажоване на пословима ИиР. У одређеним земљама се практикује смањење пореза на зараде за стране истраживаче и кључно особље. Такође, неке земље имају праксу да од пореза на богатство изузму пословне анђеле. Није неуобичајено да се омогућавају и пореске олакшице на порез на земљу и имовину.

Државе ЕУ, свака за себе, траже најбољу комбинацију пореских подстицаја која би што позитивније утицала на економски развој. Општи је закључак да се морају узети у обзир велика хетерогеност и фрагментација различитих врста предузећа, економских активности које се упражњавају, као и алтернативних политика.

Оно што је делотворно за једну земљу можда није прикладно за другу. Подстицај који је снажан за једну врсту посла може бити штетан за другу врсту. Активност којом се постиже један циљ може да има ненамерне последице на неке друге сегменте пословања или би њоме могло бити тешко управљати. Истраживања пореске политике се све више врше на нивоу предузећа. Смањење пореских стопа или порески кредити би могли да имају велики подстицај за више улагања у ИиР, међутим, можда неће имати једнаку корист за стартап предузећа која су ограничена на кредит. Порески подстицаји усмерени на предузећа могу да буду кориснији великим компанијама које су фокусиране на комерцијализацију ИиР, док грантови и зајмови појединим проналазачима и малим предузећима могу да резултирају иновативнијим помацима у ИиР. Међутим, извесност и предвидивост пореских подстицаја могу да буду важнији од смањења пореске обавезе за компаније које већ преузимају значајне ризике у свом развоју и развоју ИиР.

У анализи коју је извршио ОЕЦД закључено је да нема идеалне пореске шеме, већ да иновације успевају у добром пословном окружењу које подстиче улагање у ИиР, преузима ризик и експериментисање, има квалификовану радну снагу и законску регулативу која штити имовину (Westmore, 2013). Порески систем у таквом окружењу има важну улогу. Није најважније да пореске стопе буду ниске, већ и предвидиве и да имају ширу пореску базу на основу које може да се минимизира неефикасност у различитим врстама активности, како би компанијама које су спремне за инвестирање било омогућено да имају више стопе поврата капитала од инвестирања. Државе које имају бројне и релативно честе преокрете у пореској политици порески подстицаји за ИиР имају у великој мери смањен утицај на приватно улагање у ИиР.

Дакле, не постоји магична комбинација пореских подстицаја која може да доведе до апсолутно успешних резултата у подстицању предузетништва и иновативности. У трећем поглављу смо већ истакли да *различите* земље примењују *различите* подстицаје са *различитим* карактеристикама. Свака земља покушава да нађе прави начин како би што боље подстицала предузетништво и на тај начин унапредила своју привреду.

Свакако да Србија треба да са респектом сагледава позитивна искуства земаља ЕУ у подршци ИиР, али мора да их прихвата селективно, с обзиром да иста не могу да буду на истоветан начин примењена и дају истоветне резултате у нашем привредном систему.

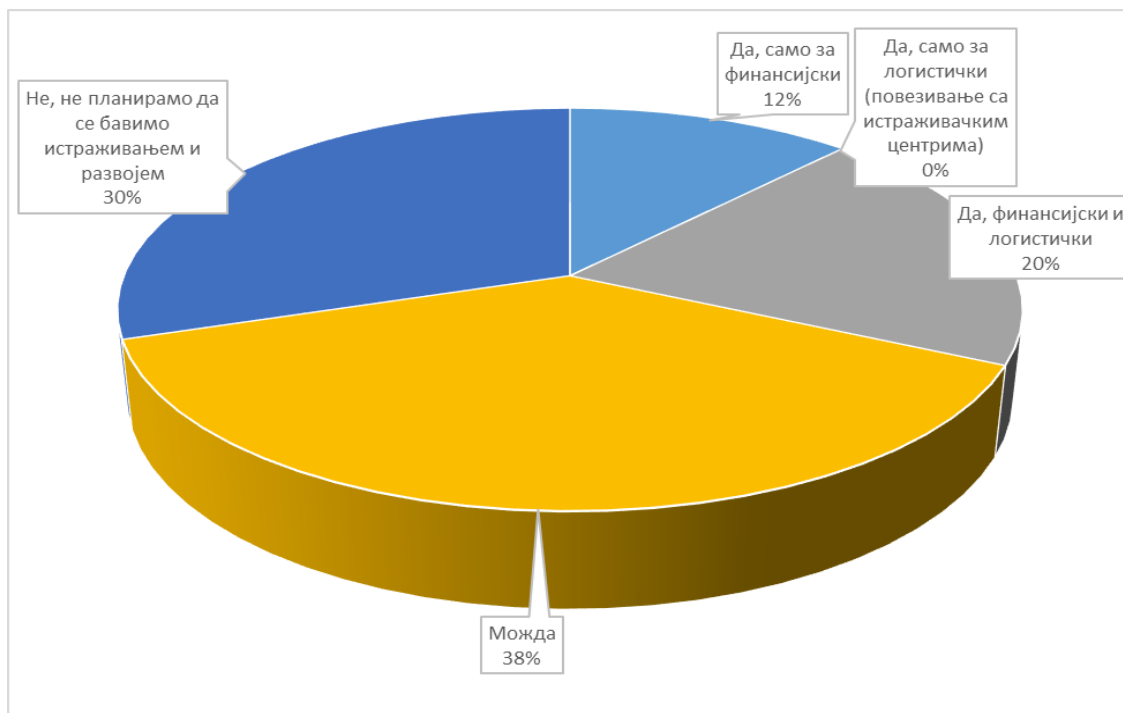
Све напред наведено нас доводи до закључка да **можемо да прихватимо хипотезу Х₂** да буџетска подршка истраживању и развоју у сегменту малих и средњих предузећа мора селективно да респектује европска искуства на том пољу.

4.1.3. Анализа и изведени закључци о хипотези Х₃

Хипотеза Х₃ гласи: Финансијска подршка државе има најзначајнији утицај на развој предузетништва и иновативности у Србији. Наведену хипотезу смо поставили како бисмо сагледали да ли је финансијска подршка најзначајнија или, поред финансијске подршке, и одређени нефинансијски фактори утичу у знатној мери или можда превасходно на развој предузетништва и иновативности.

Како бисмо донели исправан закључак извршили смо истраживање на терену и анкетирали привреднике.

Једно од питања које смо поставили је било да ли су фирме уопште заинтересоване за неки државни програм подршке истраживању и развоју. Од укупног броја субјеката који су учествовали у анкети 30% се изјаснило да не планира да се бави истраживањем и развојем, тако да код њих и нема интересовања ни за какав вид подршке за наведене активности. Чак 38% анкетираних је било неодлучно, па су одговорили „Можда“. Међутим, за потребе наше анализе фокусирали смо се на испитанике који су јасно одговорили да су заинтересовани за одређени вид државне подршке, а којих је било 32%. Преглед приспелих одговора може да се сагледа из Графикона 4.9.

Графикон 4.9. Одговори фирми на питање да ли су заинтересовани за неки државни програм подршке ИиР.

Извор: Истраживање аутора

Изненадила је чињеница да је свега 12% испитаника одговорило да су заинтересовани само за финансијски вид помоћи, док је 20% одговорило да су заинтересовани за финансијски и логистички вид помоћи. Дакле, можемо да закључимо да предузетницима није довољна само финансијска помоћ, већ су заинтересовани и за логистичку помоћ од стране државе.

Нашим Упитником питали смо фирме које бриге их највише муче за пословање:

- трошкови пословања,
- проналажење одговарајућег радног простора или малопродајног објекта,
- регрутовање или задржавање одговарајуће радне снаге,
- прибављање финансија,
- управљање финансијама,
- интегрисање или прилагођавање новим технологијама,
- стицање нових купаца и/или ширење на нова тржишта,
- неизвесност (тешкоће да се направе планови).

Могући одговори су били: веома велика брига, велика брига, средња брига, мала брига, не брине ме. Очекивања су била да ће фирме највише одговора *веома велика брига* и *велика брига* доделити прибављању финансија, што би потврдило нашу хипотезу о утицају финансијске подршке на развој предузетништва и

иновативности у Србији. Сумирањем одговора добили смо резултате које можемо да сагледамо из Табеле 4.1.

Табела 4.1. Највеће бригае за пословање

Р.бр.	Брига	Број одговора			Учешће у укупном броју анкетираних
		веома велика брига	велика брига	укупно	
1	2	3	4	5=3+4	6
1	Трошкови пословања	37	48	85	56,67%
2	Проналажење одговарајућег радног простора или малопродајног објекта	9	12	21	14,00%
3	Регрутовање или задржавање одговарајуће радне снаге	41	44	85	56,67%
4	Прибављање финансија	32	34	66	44,00%
5	Управљање финансијама	9	32	41	27,33%
6	Интегрисање или прилагођавање новим технологијама	8	21	29	19,33%
7	Стицање нових купаца и/или ширење на нова тржишта	36	34	70	46,67%
8	Неизвесност (тешкоће да се праве планови)	36	48	84	56,00%

Извор: Истраживање аутора

Сагледавајући податке у табели 4.1. можемо да закључимо да су бригае које највише муче анкетиране фирме *трошкови пословања, регрутовање или задржавање одговарајуће радне снаге и неизвесност, односно тешкоће да се праве планови*. У нашем истраживању наведене бригае су веома велике, односно велике за више од 50% анкетираних фирми. Након наведених брига следи *стицање нових купаца и/или ширење на нова тржишта* (46,67%), па тек на петом месту *прибављање финансија* (44%).

Наведени резултати нам показују да прибављање финансија није највећи проблем који мучи привреднике. Већи проблем је како смањити трошкове пословања, како наћи и задржати компетентну радну снагу и како правити било какве планове

пословања у неизвесним привредним условима где, на првом месту, нема континуитета у трајању и примени пореских закона и подзаконских аката. Све наведено упућује да финансијска подршка државе развоју предузетништва није од крuciјалне важности за привреднике.

Желели смо да сазнамо и на које теме су привредници евентуално тражили савете. Наша претпоставка је опет била да је то начин на који се могу прибавити финансије. Међутим, приспели су одговори по структури која је приказана у Графикону 4.10.

Графикон 4.10. Теме на које су фирме тражиле савете

Извор: Истраживање аутора

Из горе датог графикона очигледно је да су анкетиране фирме највише потребе имале за *саветовањем на правне теме*. Затим следи *потреба за саветима ради побољшања пословне ефикасности, односно продуктивности*. На трећем месту је *потреба за саветом на тему прибављања финансија*, а скоро једнак број фирми је тражио *савет на тему регрутовања, односно задржавања радне снаге*. Дакле, највећа потреба за саветовањем свакако није из домена прибављања финансија, већ примат имају одређене нефинансијске теме.

Нашим истраживањем хтели смо да сазнамо и колики утицај на развој бизниса имају одређени финансијски и нефинансијски фактори. Могући одговори су били: *веома велики утицај*, *велики утицај*, *средњи утицај*, *мали утицај* и *нема утицаја*. Колико су одговора *веома велики утицај* и *велики утицај* добили одређени фактори можемо да сагледамо из података у табели 4.2.

Табела 4.2. Утицај одређених фактора на развој бизниса

Р.бр.	Утицај	Број одговора			Учешће у укупном броју анкетираних
		веома велики утицај	велики утицај	укупно	
1		3	4	5=3+4	6
1	Недостатак финансијских средстава	31	43	74	49,33%
2	Изостајање финансијске подршке државних органа и организација	15	39	54	36,00%
3	Лоша наплата потраживања	38	50	88	58,67%
4	Високи намети (порези, доприноси, таксе и сл.) од стране Републике/покрајине/локалне самоуправе	54	42	96	64,00%
5	Мањак искуства у вођењу бизниса	10	24	34	22,67%
6	Изостајање подршке државних органа и организација	18	30	48	32,00%
7	Пласман и тржиште / велика конкуренција	25	40	65	43,33%
8	Рад државног система - споре и компликоване процедуре	38	36	74	49,33%
9	Приступ информацијама	16	26	42	28,00%
10	Ангажовање квалитетног кадра	54	42	96	64,00%

Извор: Истраживање аутора

Подаци сумирани у датој табели очигледно показују да највећи утицај на развој бизниса имају *високи намети (порези, доприноси, таксе и сл.) од стране Републике, покрајине и/или локалне самоуправе, као и ангажовање квалитетног кадра*. У нашем истраживању наведена два фактора имају веома велики, односно велики утицај на развој бизниса за 64% анкетираних фирми. Затим следи *проблем са лошом наплатом потраживања* (58,67% анкетираних сматра да наведени фактор има веома велики, односно велики утицај на развој бизниса). Након наведена три фактора следе *недостатак финансијских средстава и рад државног система - споре и компликоване процедуре* за које 49,33% испитаника сматра да имају веома велики, односно велики утицај на развој бизниса. Дакле, и када су у питању одређени фактори који имају утицај на развој бизниса свакако не може да буде донет закључак да је прибављање финансија фактор који има највећи утицај на развој бизниса.

Због свих показатеља који су приказани као резултати истраживања морамо да закључимо да **одбацујемо хипотезу Х₃** да финансијска подршка државе има најзначајнији утицај на развој предузетништва и иновативности у Србији.

Испред финансијске подршке испитаници су као значајније истакли трошкове пословања, регрутовање или задржавање одговарајуће радне снаге, неизвесност, стицање нових купаца, односно ширење на нова тржишта, саветовање на правне теме, побољшање ефикасности и продуктивности, високе фискалне намете и лошу наплату потраживања.

4.2. Ограничења и препоруке за даље активности у циљу развоја предузетништва и иновативности

Већ смо истакли да је на светском нивоу све заступљенија економија знања, која испред материјалних ставља нематеријална улагања, односно знање. У глобалном привредном систему идеје вреде више од многих производа. У савременим економијама, за разлику од традиционалних, преовладава економија знања која у производне факторе, поред традиционалних (рад, капитал, природни ресурси), убраја и знање као најбитније.

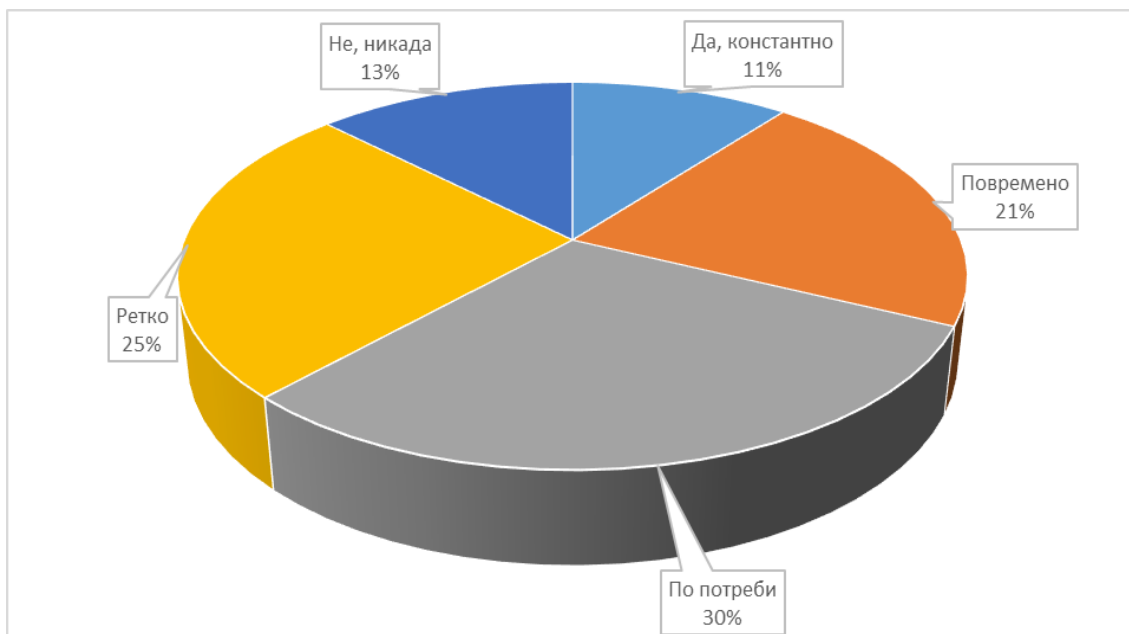
Управо због наведеног је и започет предметни рад, са интенцијом да ће се наћи прави модус за што боље ангажовање свих особа са предузетничким духом који поседују потребна знања и вештине, уз наду да ће се изнедрити производи и услуге који ће бити конкурентни на глобалном нивоу.

Истраживање које смо спровели како бисмо сагледали шта је неопходно да креатори економске политике учине у циљу развоја предузетништва и

иновативности и какав је став привредника у вези с наведеним нас је довело до закључака:

1. Фискална политика не подстиче предузетништво на задовољавајући начин, ни у задовољавајућој мери. У Србији су бројна ограничења у погледу коришћења стимуланса која се пре свега огледају у следећим проблемима:
 - У укупном броју фирми које послују у нашем привредном систему велики удео чине микро предузећа која немају довољно финансијских средстава за ИиР;
 - Мало је интересовање за неку од подршки Републике Србије или њених организација у циљу развоја предузетништва и иновативности јер предузетници сматрају да су процедуре за добијање подршке компликоване или веома компликоване;
 - Предузетници у великом броју случајева мисле да су добитници финансијске подршке од стране Републике Србије или њених организација унапред познати (пре окончања конкурса), те стога нема сврхе да се уопште интересују и прибављају бројну документацију потребну за аплицирање;
 - Већина испитаника сматра да порески систем отежава или угрожава пословање и улагање у развој предузетништва и иновативности.
2. Србија треба са респектом да сагледава позитивна искуства земаља ЕУ у подршци ИиР, али мора да их прихвата селективно, с обзиром да иста не могу да буду на истоветан начин примењена и дају истоветне резултате у нашем привредном систему. Свака земља покушава да нађе прави начин како би што боље подстицала предузетништво и ни једна није пронашла магичну формулу за унапређење своје привреде, већ у континуитету балансира фискалном и монетарном политиком.
3. Финансијска подршка државе има велики, али не и најзначајнији утицај на развој предузетништва и иновативности у Србији. Испред финансијске подршке предузетници су истакли важност трошкова пословања, регрутовања и задржавања одговарајуће радне снаге, правне процедуре, неизвесност, стицање нових купаца и ширење на нова тржишта.

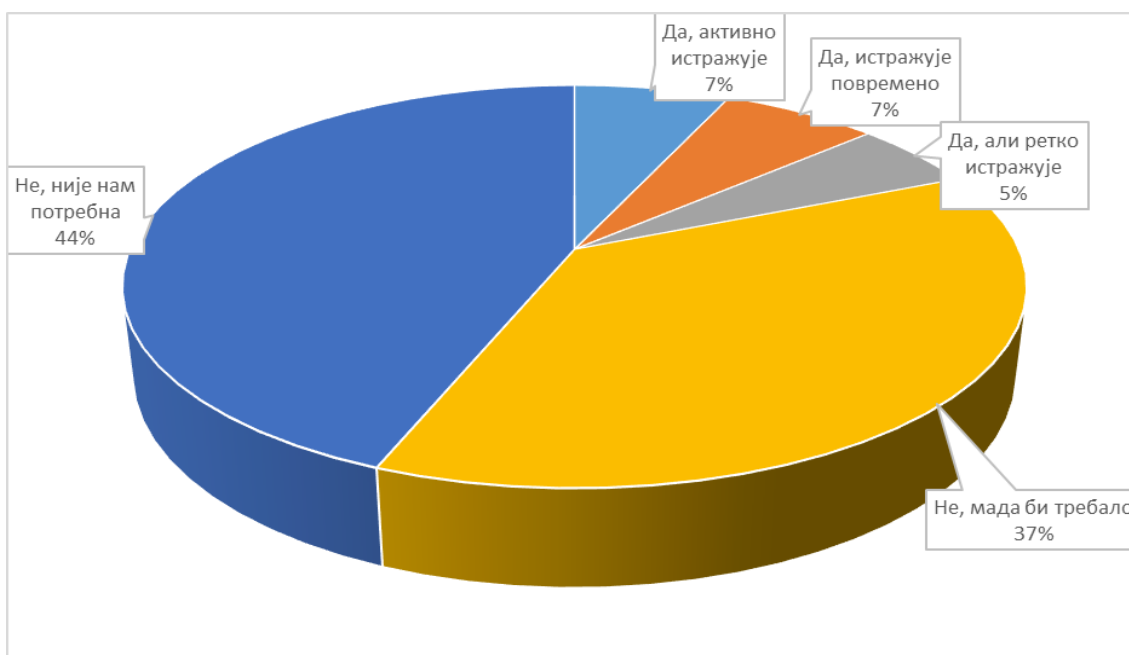
Како бисмо били у могућности да дамо препоруке за даље активности у циљу развоја предузетништва и иновативности, истраживањем које смо спровели желели смо да сазнамо колико се фирме уопште ослањају на истраживање у циљу даљег развоја. Испоставило се да се веома мали број фирми ослања на истраживање. Структура приспелих одговора може да се сагледа из Графикана 4.11.

Графикон 4.11. Ослањање фирми на истраживање у циљу развоја
Извор: Истраживање аутора

Резултати су показали да се свега 10,7% фирми константно ослања на истраживање, док се 21,3% на истраживање ослања повремено, што је разочаравајуће. Са оваквим трендом пословног ИиР Србија не може много да се нада привредном развоју.

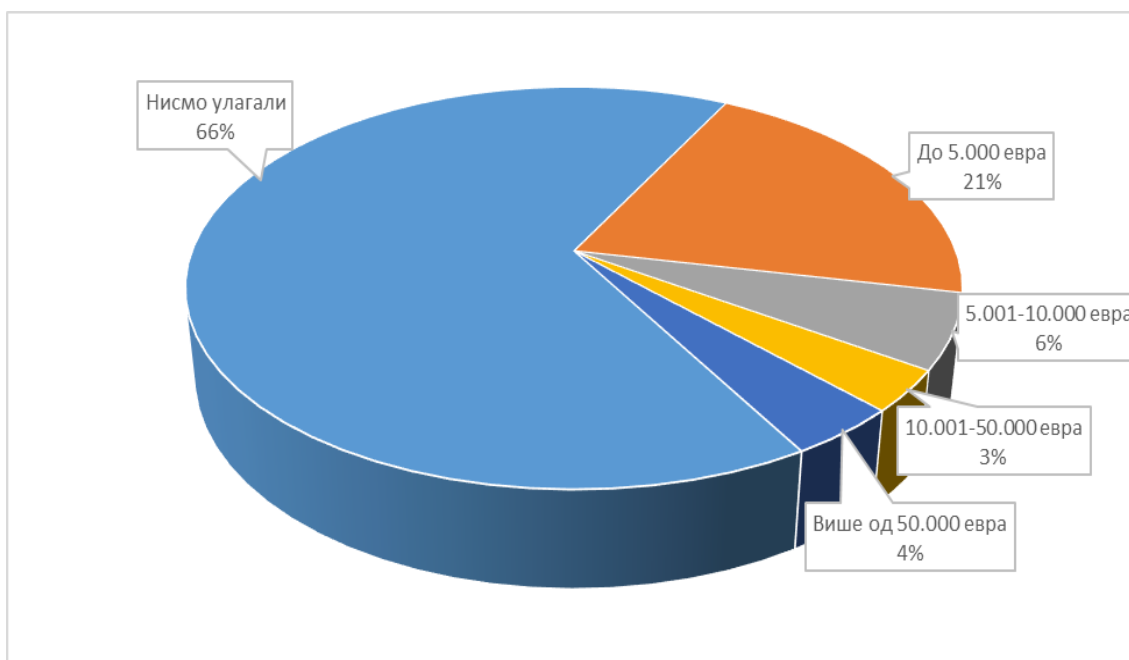
Такође, желели смо да сазнамо колико фирми има посебну истраживачку јединицу. Резултате истраживања можемо да сагледамо из Графикона 4.12.

Графикон 4.12. Заступљеност истраживачких јединица у фирмама
Извор: Истраживање аутора

Резултати су показали да 81,3% фирми нема посебну истраживачку једицу. Чак 44% испитаника се изјаснило да им истраживачка јединица није потребна.

Поред већ наведених података желели смо да сазнамо и колико су тачно средстава фирме улагале у истраживање у последње две године. Приспеле резултате можемо да сагледамо из Графикона 4.13.

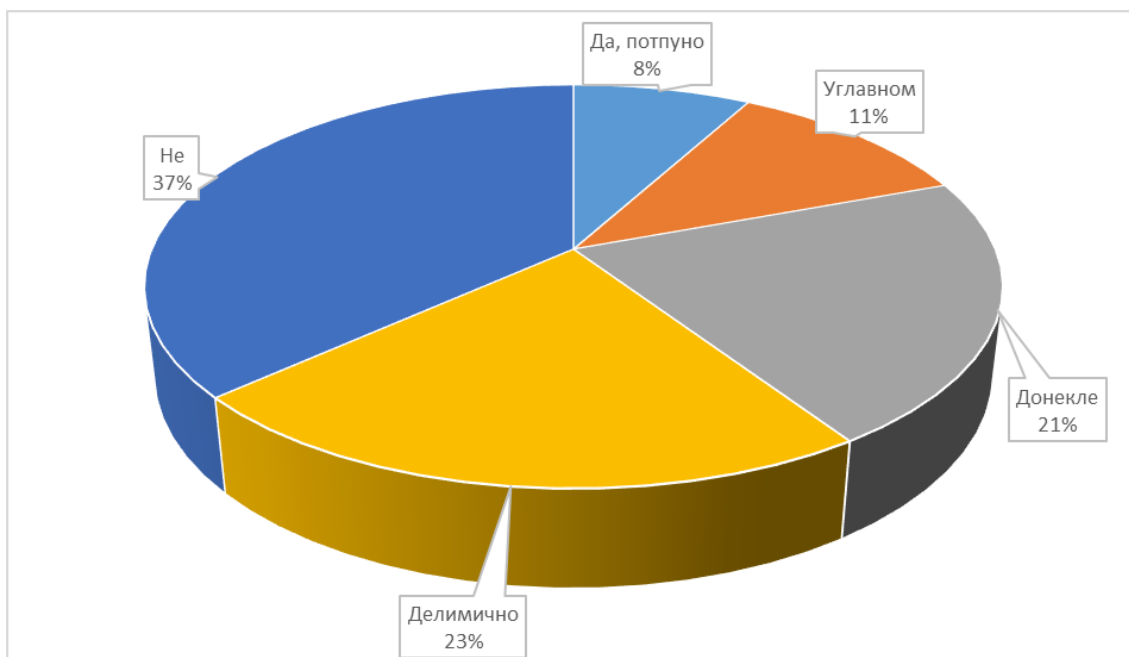
Графикон 4.13. Улагање у истраживање у последње две године
Извор: Истраживање аутора

Сумирани резултати су више него разочаравајући, јер 66% фирми у последње две године није за истраживање уложило ни један једини еуро, док је 20,7% у истраживање инвестирало до 5.000 еура. Тек 13,3% фирми је у истраживање уложило више од 5.000 евра.

Наведени резултати само учвршћују чињеницу да српска привреда не може да се нада бољим резултатима развоја, сем ако се одређене констелације не промене.

Пре него што су приспели резултати истраживања били смо мишљења да су фирме веома заинтересоване за подстицајне програме за помоћ истраживању и развоју од стране Републике Србије или њених организација. Међутим, резултати су нас демантовали. Чак 36,7% испитаника је одговорило да нису упознати са подстицајним програмима за помоћ ИиР, док је 22,7% је одговорило да је

делимично упознато. Све приспеле резултате можемо да сагледамо из Графикана 4.14.

Графикон 4.14. Упознатост фирми са подстицајним програмима за помоћ ИиР

Извор: Истраживање аутора

Приспели резултати су заиста изненађујући, с обзиром да смо очекивали да су фирме заинтересоване за помоћ, па су самим тим и уложиле напор да се упознају са подстицајним програмима од стране Републике или њених организација којима се помажу ИиР.

Приликом нашег истраживања желели смо и да се упознамо са полном структуром власника фирми, јер смо, пре него што смо послали Упутник, били мишљења да је развој женског предузетништва у Србији запостављен. Жене се веома мало истичу у предузетништву, иако су сва досадашња истраживања показала да оне не заостају за мушкарцима када је интелигенција у питању, а ни инвентивност.

Резултати нашег истраживања су показали да су у 88% фирми власници припадници мушког пола, односно да су у свега 12% фирми власници жене. Наведени подаци јасно показују да је неопходно да се Србија још интензивније бави системским унапређењем иновационог предузетништва међу женама. Потребно је константно вршити помоцију и афирмацију женског иновационог предузетништва.

Како бисмо били у могућности да дамо препоруке за даље активности у циљу развоја предузетништва и иновативности замолили смо испитанике у нашем истраживању да оцене значај одређених програма финансијске подршке које би држава могла да пружи:

- бесповратна средства,
- зајмови,
- гаранције државе за банкарске кредите,
- иновациони ваучери,
- порески подстицаји.

Испитаници су имали могућност да одговоре тако што би за одређени програм констатовали да има веома велики значај, велики значај, средњи значај, мали значај или нема значаја. Колико су одговора *веома велики значај* и *велики значај* добили одређени програми можемо да сагледамо из података у Табели 4.3.

Табела 4.3. Значај програма финансијске подршке

Р.бр.	Финансијска подршка	Број одговора			Учешће у укупном броју анкетираних
		веома велики значај	велики значај	укупно	
1	2	3	4	5=3+4	6
1	Бесповратна средства	80	46	126	84,00%
2	Зајмови	27	47	74	49,33%
3	Гаранције државе за банкарске кредите	43	52	95	63,33%
4	Иновациони ваучери	32	32	64	42,67%
5	Порески подстицаји	69	50	119	79,33%

Извор: Истраживање аутора

Из дате табеле можемо да закључимо да су привредници, како је и очекивано, највише заинтересовани за добијање бесповратних средстава. Међутим, наша држава није богата и тешко да би могла да у неком већем обиму стави на располагање бесповратна средства. Стога желимо да сагледамо и неке друге могућности финансијске подршке. Мишљења смо да би од велике важности за нашу земљу било повезивање привреде са институтима и факултетима и њиховим истраживачким центрима. Из наведеног разлога смо као једну од опција финансијског програма подршке навели иновационе ваучере. Нажалост, привредници се нису изјаснили да је наведени вид подршке од веома великог, односно великог значаја у циљу развоја предузетништва и иновативности. Међутим, мишљења смо да је овакав резултат пре свега последица непримењивања иновационих ваучера у пракси. Требало би да се Србија, без обзира на наведене резултате, више ангажује на ову тему и популаризује повезивање привреде и научних института и факултета, посебно имајући у виду наводе које смо обрађивали у другом поглављу, где смо истакли колико је квалитетан кадар и рад на нашим универзитетима, а који, нажалост, нису у привреди искоришћени у правој мери.

Истраживање је показало да привредници, када су у питању програми финансијске подршке, после бесповратних средстава, највећи значај дају пореским подстицајима. Наиме, 79,33% испитаника се изјаснило да порески подстицаји имају веома велики, односно велики значај, као финансијска подршка. Управо из наведеног разлога желели смо да сазнамо за који вид фискалних мера привредници сматрају да имају веома велики, односно велики значај за улагање у истраживање и развој. У Табели 4.4. можемо да сагледамо сумиране резултате.

Табела 4.4. Значај фискалних мера за улагање у истраживање и развој

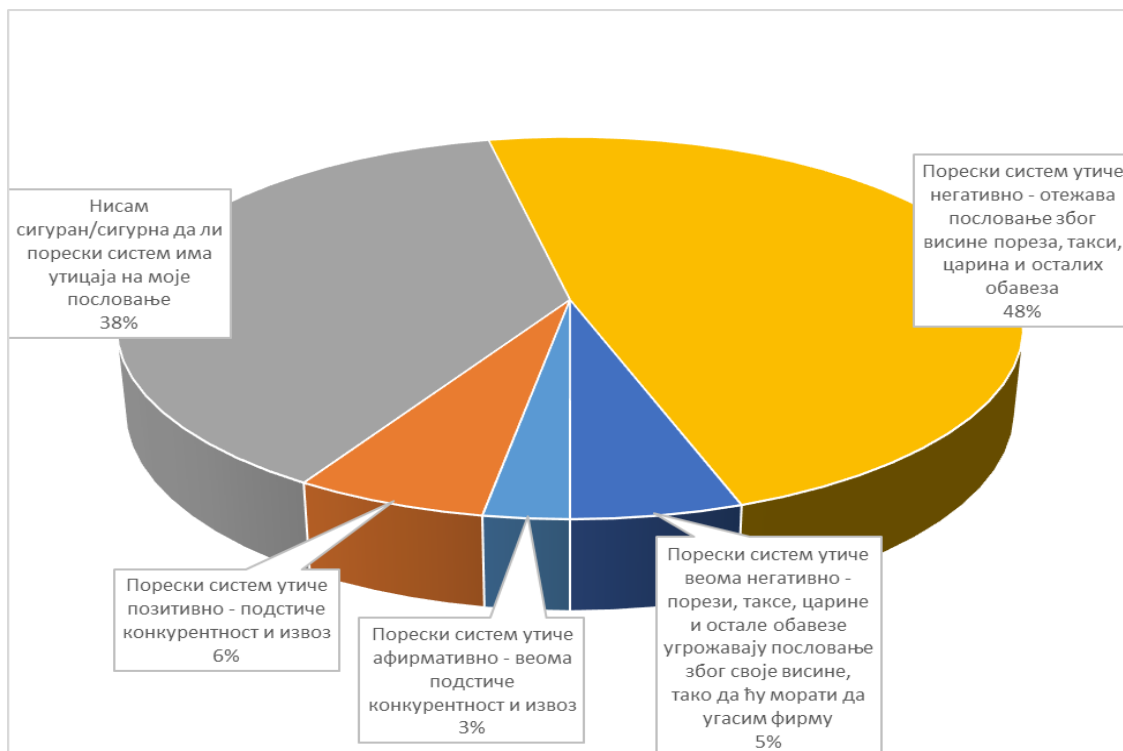
Р.бр.	Фискалне мере	Број одговора			Учешће у укупном броју анкетираних
		веома велики значај	велики значај	укупно	
1	2	3	4	5=3+4	6
1	Одлагање плаћања пореза у случају инвестирања у истраживање и развој	34	36	70	46,67%
2	Снижење пореске стопе на добит која је повезана са резултатима истраживања и развоја	57	48	105	70,00%

3	Инвестициони порески кредит (умањење пореске обавезе за износ који одговара одређеном проценту вредности инвестиције)	58	44	102	68,00%
4	Повраћај пореза у случају реинвестирања дела профита у истраживање и развој	54	52	106	70,67%
5	Пореско ослобађање за одређене врсте прихода (нпр. од патената)	57	42	99	66,00%
6	Умањење пореске стопе на доходак запослених који се баве истраживањем и развојем	51	43	94	62,67%

Извор: Истраживање аутора

Из дате табеле можемо да закључимо да би привредници од свих фискалних мера најрадије одабрали *повраћај пореза у случају реинвестирања дела профита у истраживање и развој*. Следећа мера за коју су привредници оценили да има веома велики, односно велики значај је *снижење пореске стопе на добит која је повезана са резултатима истраживања и развоја*. Мера за коју су привредници оценили да има најмањи значај је *одлагање плаћања пореза у случају инвестирања у истраживање и развој*. Више од половине испитаника је оценило да наведена мера има средњи или мали значај, односно да чак и нема значај. Овакав резултат није изненађујућ, јер је и логично да би се привредници увек рађе определили за повраћај новчаних средстава и умањење пореске обавезе (било да се ради о смањењу пореске стопе или пореском ослобађању), него за одлагање плаћања пореских обавеза.

И поред одређених фискалних стимуланса који су у складу са законским и подзаконским актима на располагању предузетницима, уврежено је мишљење да порески систем не подстиче конкурентност предузећа. У истраживању које смо извршили на терену добили смо одговоре по структури која се може сагледати из Графикон 4.15.

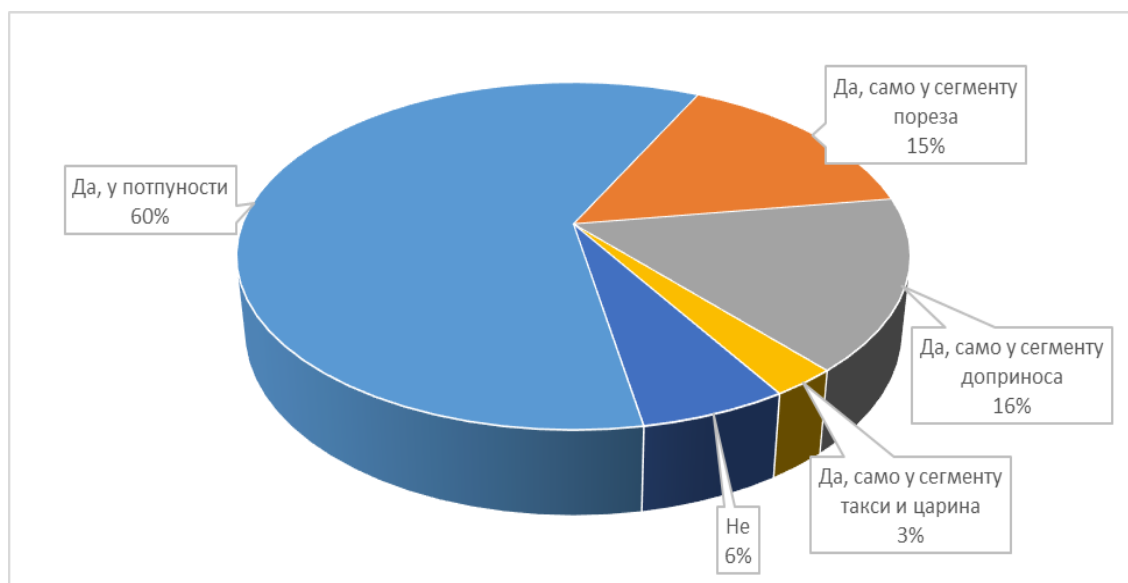

Графикон 4.15. Мишљење привредника о утицају тренутног пореског система Србије на конкурентност предузећа

Извор: Истраживање аутора

Више од половине испитаника се изјаснило да порески ситем утиче негативно, односно веома негативно на конкурентност предузећа.

Питали смо привреднике и да ли мисле да је потребна реформа фискалног система. Структура одговора се може видети из Графикона 4.16.

Графикон 4.16. Мишљење привредника о неопходности реформе фискалног система

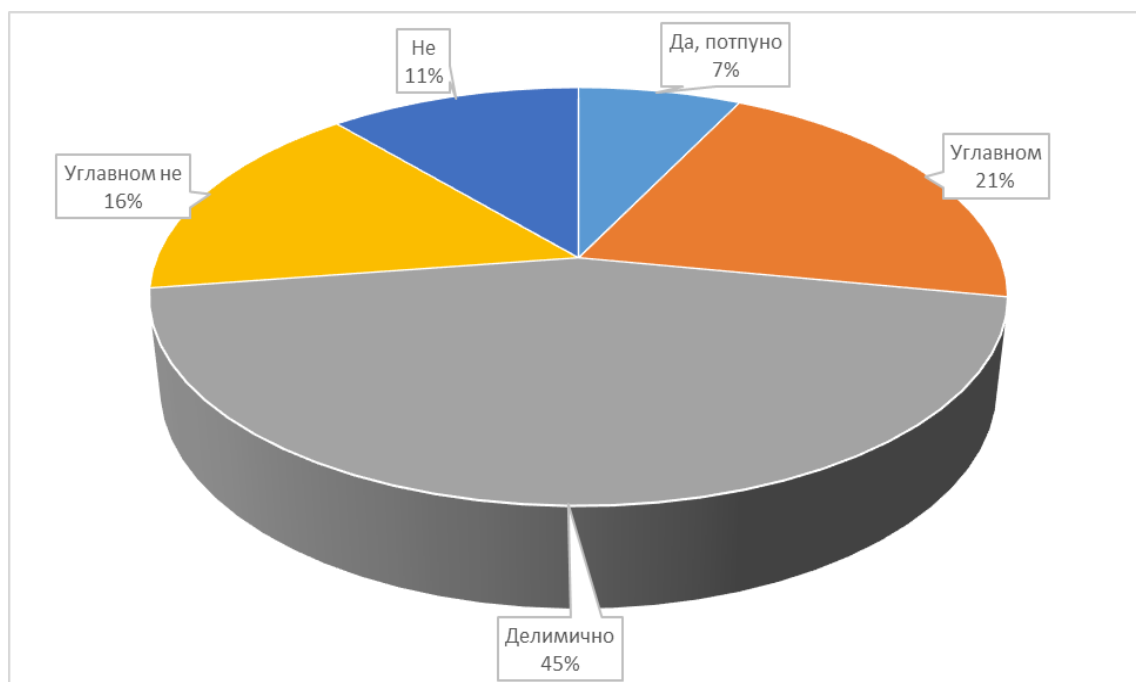
Извор: Истраживање аутора

Чак 60% испитаника се изјаснило да мисли да је потребна реформа фискалног система у потпуности, док се 16% изјаснило да фискални систем треба мењати у сегменту доприноса, а 15,3% у сегменту пореза.

Међутим, иако смо закључили да постоје многобројна ограничења и недостаци фискалне политике у нашој земљи, морамо да констатујемо да су у пракси предузетницима на располагању одређени инструменти подршке, о којима смо писали у трећем поглављу.

Желели смо да спознамо да ли су предузетници упознати са инструментима политике подршке малим и средњим предузећима, тако да смо поставили одговарајуће питање Упитником.

Структуру одговора можемо да видимо у Графикону 4.17.

Графикон 4.17. Упознатост фирми са инструментима политике подршке малим и средњим предузећима

Извор: Истраживање аутора

Наше истраживање је показало да више од 70% испитаника није баш најбоље или није уопште упознато са инструментима подршке малим и средњим предузећима. Наведена чињеница може да буде резултат или недовољне промоције државне

подршке или, како смо већ претходно закључили, недовољне заинтересованости привредника за било који вид помоћи, не зато што им иста није потребна, већ зато што су процедуре компликоване, а исход често унапред познат.

Међутим, већ смо навели да финансијска подршка државе има велики, али не и најзначајнији утицај на развој предузетништва и иновативности у Србији, јер су резултати нашег истраживања показали да су привредници испред финансијске подршке истакли као важније неке друге аспекте пословања. Управо из наведеног разлога смо Упитником замолили испитанике да оцене значај одређених програма нефинансијске подршке које би држава могла да пружи у циљу развоја предузетништва и иновативности:

- пословна повезивања у земљи,
- пословна повезивања у иностранству
- саветодавне услуге,
- менторски програм,
- наступ на сајмовима.

Испитаници су имали могућност да одговоре тако што би за одређени програм констатовали да има *веома велики значај*, *велики значај*, *средњи значај*, *мали значај* или *нема значаја*. Колико су одговора *веома велики значај* и *велики значај* добили одређени програми можемо да сагледамо из података у Табели 4.5.

Табела 4.5. Значај програма нефинансијске подршке

Р.бр.	Нефинансијска подршка	Број одговора			Учешће у укупном броју анкетираних
		веома велики значај	велики значај	укупно	
1	2	3	4	5=3+4	6
1	Пословна повезивања у земљи	28	45	73	48,67%
2	Пословна повезивања у иностранству	34	42	76	50,67%
3	Саветодавне услуге	22	45	67	44,67%

4	Менторски програм	16	35	51	34,00%
5	Наступи на сајмовима	20	32	52	34,67%

Извор: Истраживање аутора

Из дате табеле можемо да закључимо да је највећи број испитаника одговорио да веома велики значај, односно велики значај, имају пословна повезивања у иностранству и земљи, а затим саветодавне услуге. Наведени резултати јасно показују да је привредницима веома важно пословно повезивање. То је управо сегмент у којем наша земља може у великим размерама да помогне развој предузетништва. На пример, Привредна комора и многобројни конзулати би могли више да се ангажују у циљу повезивања наших предузетника са одређеним произвођачима и дистрибутерима у земљи и иностранству. Институционална мрежа већ постоји, само држава треба да је искористи на прави начин и да се заиста бави неопходним активностима у циљу повезивања, а не само да декларативно прокламује.

Такође, привредници сматрају да је од веома великог, односно великог значаја, да могу да добију саветодавне услуге. У трећем поглављу смо већ писали о институцијама и организацијама у нашој земљи које у опису својих активности имају и активности подршке предузетницима. Међутим, утисак је да су предузетници у пракси ипак без довољно подршке. Требало би да у мрежи државних институција и организација постоје компетентне особе које би предузетницима давале благовремене и ажурне савете, како они не би били препуштени само тумачењу законодавних аката од стране књиговођа.

5. Закључна разматрања

Предузетници чине веома мали део нашег друштва. Међутим, њихов значај је немерљив. Ови појединци, који су способни да своје идеје преточе у конкретна решења, су темељ постојања привреде и иницијатори промена које омогућавају напредак друштва. Како би постигли циљ и развили и имплементирали своје пројекте, предузетници морају да буду креативни, иновативни и да преузимају ризик. Ризик преузимају углавном потпуно самостално, јер у свој посао улажу искључиво сопствени капитал. Управо је то највећи проблем за развој предузетништва, који наша држава мора да реши. Иако је у Србији велики број младих незапослених људи који би могли да у предузетништву пронађу решење за своје професионално ангажовање, проблем финансирања покретања бизниса их удаљава од сопственог посла.

Пословну климу у којој привређују предузетници у Србији карактерише пре свега следеће:

- Бирокупатске препреке су многобројне. Законска и подзаконска акта су често недоречена, тако да није увек потпуно јасно како се иста примењују у пракси. Такође, учестале су измене прописа, па је планирање, чак и на краћи рок, често бесмислено.
- Фискални намети су превисоки, што је потврђено у свим досадашњим истраживањима. Покушано је са одређеним изменама у области фискалне политике изменом појединих закона (Закон о порезу на добит правних лица, Закон о царинама, Закон о пензијском и инвалидском осигурању...), међутим, још увек није постигнуто довољно и предузетници су и даље преоптерећени фискалним наметима.
- Могућности финансирања предузетништва су скромне. Највећи број предузетника даљи развој пословања финансира из сопствених средстава, што не би требало да буде пракса. Веома мали број предузетника користи банкарске кредите. Актуелни критеријуми који су за потребе кредитирања предузетника постављени од стране банака су углавном неодговарајући и, сагласно истима, веома је тешко да предузетници могу да испуне услове како би били финансијски подржани за даљи развој. Веома је мало других извора финансирања.
- Постоји хроничан недостатак квалификоване радне снаге.
- Неложална конкуренција од стране одређених компанија које не извршавају све обавезе према буџету, а ипак настављају да послују.

Према резултатима нашег истраживања предузетници сматрају да су *стопе опорезивања дестимулативне*. Поред наведеног, предузетници су мишљења да је један од најзначајнијих проблема за развој предузетништва налажење и запошљавање квалификоване радне снаге.

Такође, предузетници у Србији имају велики *проблем са изворима финансирања*. Број расположивих извора финансирања предузетништва је мали. Показало се да су се приступ изворима финансирања и повезивање са националним и међународним тржиштима издвојили као основне препреке за развој предузетништва у Србији. Ширење пословних активности, инвестиције у нова постројења, ангажовање људских ресурса, као и развој нових производа, су директно условљени могућношћу предузећа да има задовољавајући извор капитала. У предузећима у каснијим фазама развоја, као и иновативним предузећима, потребе за новчаним средствима у циљу инвестиција и развоја пословања превазилазе могућности власника, тако да је он принуђен да размотри и алтернативне начине финансирања. Тренутно је у Србији велики проблем проналазак извора финансирања из повољних извора. Дешава се да одређени предузетници немају финансијских могућности да повећају производњу, иако имају сјајан производ који је веома тражен. Приступ изворима финансирања и на тржишту новца и на тржишту капитала је веома ограничен и представља један од највећих проблема за развој предузетништва. Најучесталији извор финансирања предузетништва је из сопствених извора. Екстерни извор финансирања, као друга опција, су кредити комерцијалних банака. Међутим, наведени начин финансирања је проблематичан за предузетнике због неповољних услова коришћења и цене. Нарочито велики проблем имају предузетници који послују краће од две године, јер немају историјат задуживања, који је за кредиторе веома важан. Приликом одбијања кредитирања предузетника банке најчешће наводе као разлоге недостатак кредитне историје, неповољан финансијски капацитет, недостатак квалитетних пословних планова и велики ризик власника.

Треба омогућити лакши начин стицања финансијских средстава за развој, као и поједноставити регулаторну политику и бирократију. Неопходно је да буду створени услови да предузетници финансирају раст и развој својих предузећа из повољних финансијских извора, односно да имају могућност да прибављају капитал из једног или више извора финансирања. Микрофинансирање је веома важна алтернатива за предузетнике који углавном нису у могућности да остваре услове за добијање средстава из одређених фондова или од банака.

Један од изазова које је могуће да Србија реши без огромних капиталних улагања је образовање квалификоване радне снаге. Светски економски форум је у извештају „The Global Human Capital Report 2017“ посебно исказао да, поредећи

са било којим другим факторима, начин развијања људског капитала у државама има значајан утицај на успешност на дуги рок (World Economic Forum, 2017). У наведеном извештају људским капиталом се сматрају знања и вештине које поседују људи, које им дају могућност да стварају вредност у светском економском систему. Знања која се стичу образовањем би требало да буду практично применљива. Неопходно је наставне планове у школама и факултетима прилагодити потребама предузетништва, односно укључити привреду у сачињавање истих. Такође, требало би да млади људи током образовања уче о предузетништву, како би се променио начин размишљања младих, али и целокупне јавности, о предузетништву и могућностима које пружа самостално пословање.

Требало би да Србија прати трендове који су актуелни у другим земљама које су на вишем нивоу развоја и на основу сагледаних искустава да створи услове који би привукли инвеститоре. Требало би да Београдска берза покрене у Србији crowdfunding платформу која би омогућила да предузетници са иновативним идејама имају могућност да обезбеде средства за даљи развој.

Перспектива предузетништва у Србији би могла да буде боља уколико би се, осим финансијске подршке, предузеле одређене мере и на другим пољима, а које за нашу земљу не би изискивале превелика улагања:

- Организовати формални систем образовања у којем се подстиче предузетништво и исти прилагодити потребама предузетника, тако што би се послодавци укључили у креирање образовног програма. На тај начин би се образовао кадар према стварним потребама тржишта и послодаваца. Донекле су учињени први кораци званичним увођењем дуалног система образовања, међутим, у пракси наведени начин образовања још увек није заживео на начин како је било у начелу предвиђено;
- Унапредити сарадњу образовних институција и предузетника, тако да млади који се образују добију адекватну праксу током образовања. Уједно, на наведени начин би се младим људима олакшао прелазак из образовног процеса у процес рада;
- Повезати предузетнике на почетку пословања са успешним предузетницима, како би им се пружила менторска подршка и помоћ у првим месецима рада;
- Промовисати међусобну сарадњу предузетника, како би се узајамно помагали саветима и информацијама;
- Интензивирати сарадњу предузетника и великих компанија у циљу улагања компанија у предузетништво ради развоја иновативних решења;
- Повезати домаће предузетнике са иностраним предузећима која производе у истој области;

- Организовати стручне конференције на којима би се повезивали предузетници са потенцијалним инвеститорима;
- Кроз посебне програме едукације унапредити знање предузетника о могућностима и начинима аплицирања за расположиве финансијске субвенције и кредите.

Због свега наведеног од круцијалне важности је да Република буде покретач развоја предузетништва пре свега кроз законску регулативу на више поља, а не само у домену фискалне политике. Треба анализирати искуства одређених држава и преузети идеје које су ефикасне, али уз сагледавање специфичности српске привреде, као и степен привредног развоја који је достигнут.

Једна од добрих пракси подстицања и финансирања предузетништва се може видети у Канади у којој је веома често заступљен venture капитал (ризични капитал). Ризични капитал на тржишту карактерише постојање фондова који су спонзорисани од приватника или јавних фондова, који имају за циљ да инвестирају у предузећа која су тек основана или су у фази раста пословања. Као компензацију добијају значајан утицај у погледу одлучивања у самом предузећу. У Канади се неколико фондова бави пласирањем ризичног капитала:

1. Приватни независни фондови као што су пензијски фондови, фондови осигуравајућих друштава, као и фондови богатих појединаца (High-net-worth individuals).
2. Фондови ризичног капитала који су под покровитељством владе, као што је Фонд којим управља Канадска банка економског развоја (The Business Development Bank of Canada), која је у власништву Владе Канаде.
3. Фондови ризичног капитала приватних корпорација који инвестирају капитал у младе предузетничке фирме у циљу приступа иновацијама.

Захваљујући фондовима ризичног капитала у 2018. години остварено је више од 500 инвестиција.

У Европској унији један од алтернативних начина финансирања предузетништва омогућавају пословни анђели. То су појединци који своје лично богатство користе за обезбеђење капитала старт-ап компанијама и компанијама које су у раној фази развоја. За компензацију им се омогућава да имају удео у власништву компаније. Пословни анђели не потпомажу развој предузетништва само својим капиталом, већ и професионалним искуством. Поред пословних анђела, развој предузетништва помаже и Европски фонд анђела, који је основан на иницијативу Европског инвестиционог фонда. Пословни анђели и Европски фонд анђела заједно помажу предузетницима да повећају капацитете и инвестирају у почетној фази развоја или фази раста предузећа. На суму коју инвестирају пословни анђели

исто толико средстава додаје Европски фонд анђела, тако да се укупан износ инвестиција дуплира.

Један од најбољих привредних система у Европској унији за предузетништво је Данска. У овој земљи је законски оквир, на основу којег се оснивају нова предузећа, поједностављен и подстицајан, тако да је поступак оснивања веома једноставан. С друге стране, образовни систем је такав да мотивише младе људе да се баве предузетништвом. Влада Данске је предузела низ мера за подстицање развоја предузетништва. Једна од њих је и Start-Up Denmark програм, који је намењен иностраним предузетницима са талентом који имају жељу да развијају своје компаније у Данској. Наведени програм омогућава добијање двогодишње обновљиве визе, многе бенефиције и неопходну техничку помоћ. Такође, Данска је омогућила многе олакшице за ризични капитал, тако да су бројни фондови ризичног капитала из скандинавског региона регистровани у Данској.

За развој српске привреде је веома важно да држава више подстиче ИиР у приватном сектору. Она има на располагању разноврсне директне финансијске подршке и индиректне инструменте (на пример успостављање мреже и базе истраживача) којима утиче на ИиР.

Финансијски инструменти могу да буду у виду бесповратних средстава, зајмова, гаранција за зајмове, ваучера за иновације. Такође, држава може да организује специјализоване курсеве за ИиР, бесплатно школовање, праксе, стажирања.

Проблематична привредна клима не одговара расту приватних улагања у ИиР. Предузећа се тешко одлучују на инвестирање у ИиР јер овакве инвестиције имају неизванстан исход и захтевају проток времена како би се инвестирана средства повратила.

Приликом анализе нематеријалних капиталних улагања у транзиционој привреди у 71 предузећу из Србије показано је да су од 51 компаније која је улагала у ИиР, 38 извозници који минимум 5% прихода остварују на тржишту у иностранству. Уједно, половина привредних субјеката који су анализирани, а власништву су странаца, не улажу у ИиР (Серовић Ет а., 2015).

Иако би могло да се закључи да постоји дефицит средстава за финансирање ИиР у Србији, са друге стране српска предузећа недовољно користе бесповратна средства за ИиР која су им на располагању. Наиме, још од 2002. године наша предузећа имају приступ програму ЕУРЕКА, а од 2007. године 7ОП, међутим из ових фондова се не повлаче сва средства која су нам на располагању. Током 2012. године спроведено је истраживање које је показало да 86% предузећа која су анкетирани није сагласно са исказом да су мала и средња предузећа у Србији добро информисана о међународним програмима финансијске подршке који су доступни (Ерић и др., 2012). Ови програми су значајни не само због финансијских

средстава које стављају истраживачима на располагање, већ и због важних контаката са важним европским организацијама које се баве истраживањем. Веома је важно да домаћа мала и средња предузећа буду боље информисана о програмима ЕУ за ИиР у којима је могуће учествовати, јер то доприноси и бољем повезивању привреде и науке у Србији.

Као што смо већ навели, фискални прописи у Републици Србији стављају на располагање предузетницима одређене погодности (изузимања од опорезивања, умањење пореске обавезе, одлагање плаћања пореза, порески кредит, ослобађање од плаћања и сл.). Међутим, постоје одређени услови које порески обвезник мора да испуни и да пружи материјалне доказе о томе, како би уопште остварио могућност да користи одређене подстицаје. Али, као што су показали резултати нашег истраживања, обвезници и без покушаја одустају, јер сматрају да су процедуре сувише компликоване, да им одузимају много времена, да они сигурно немају права на подстицај или је већ унапред познато да ће подстицај добити неко други, па и не покушавају да се ближе упознају са условима. Међутим, можда су предузетници у заблуди. Можда би остварили право на коришћење подстицаја и можда би им то уштедело не мале суме новца. Али, они немају јединствено место на којем би могли да добију сумиране јасне смернице како да остваре право на подстицаје. За сада донекле на наведену тему помажу приватне књиговодствене агенције, као и приватне консултантске куће, али смо мишљења да би република Србија морала да изнађе могућност да привредницима помогне у решавању недоумица. Потребно је да они могу на једном месту за врло кратко време и без већих напора да добију све информације о подстицајима који су на располагању као и:

- који су услови, рокови и на који начин се могу остварити подстицаји,
- која документација мора да буде достављена,
- како да се не изгуби право на подстицај, као и какве су последице ако, због одређених околности, предузетник престане да испуњава прописане услове,
- како да исправно буду попуњени захтевани обрасци,
- разрешење многих недоумица које могу да се јаве у пракси.

Иновативност има директан утицај на конкурентност привредних субјеката на тржишту. Такође, све је период у којем иновативни производ или услуга остају иновативни је све краћи, нарочито у информатичком сектору, телекомуникацијама и другим секторима који чине тзв. дигиталну привреду.

Предузетници нису у могућности да остваре значајне резултате у области иновативности и развоја без подстицаја државе и државне регулативе, као и

државних институција. Посебно су у Републици Србији актуелном пореском регулативом могућности за технолошке иновације ограничене.

Да би предузетништво и иновативност довели до даљег развоја привреде потребно је да буду осигурани услови да би се њихови потенцијали искористили. Предузетници у развијеним земљама уживају у значајној подршци државе, захваљујући којој постижу боље резултате пословања и на тај начин више доприносе економском развоју привреде у целини. Неопходно је да Србија створи стабилно и сигурно пословно окружење у којем ће предузетници моћи једноставно и уз велики степен сигурности да се баве предузетничким активностима и ИиР. Иако је пореска политика схваћена да, пре свега треба да „пуни буџет“, потребно је пореску регулативу организовати тако да пореска политика охрабрује предзетнике, стимулише предзетништво и награђује спремност на ризик који носи ИиР.

Да би се омогућио развој предузетништва и иновативности у Србији, потребно је сагледати искуства земаља која су постигла успехе на овом пољу. Порески систем треба прилагодити тако да фискални стимуланси олакшавају стварање микро, малих и средњих предузећа, која су база предузетништва и иновативности. Систем треба да награђује успешност, охрабрује предузетнике, нарочито у почетној фази, и стимулише развој предузетништва и иновативности.

Неопходно је унапредити привредни амбијент у Србији, тако да буду створени услови за побољшање финансирања предузетништва, унапредити законодавни оквир и порески систем, створити услове који ће привлачити иностране инвестиције и развијати истраживање и развој, ради технолошког унапређења. Влада Републике Србије би требало да интензивира програме за суфинансирање иновација и на тај начин омогући предузетницима да даље унапређују свој развој. Од нарочито је велике важности да буде пружена подршка свима који су тек на почетку свог пословања.

Према подацима АПР у Србији око 90% предузећа има мање од 10 запослених. У нашем привредном систему послује пре свега мали број великих компанија које би могле да улажу у ИиР и велики број микро и малих предузећа које немају развијену праксу улагања у ИиР. Предузетници имају ограничавајуће факторе за развој ИиР пре свега због ограничених финансијских средстава и радника који могу да одговоре на све захтеве. Лош привредни амбијент и растући економски ризици никако не погодују развоју ИиР код предузетника. Окружење је неповољно, ниво инвестиција је низак и оне нису довољно ефикасне, извозна конкурентност је на изузетно ниском нивоу, а секторска структура привреде је неповољна (Filipović et. Al., 2015). Низак ниво приватног улагања у ИиР у Србији није последица само једностране одлуке на нивоу предузећа, већ је последица

великих структурних проблема српске привреде. Због ниског нивоа ИиР дешава се застој у технолошкој интензивности привреде Србије. Доминирају ниски и средње-ниски технолошки подсектори.

У периоду од 2009. до 2013. године динамика регистрованих предузећа је била следећа (Филиповић и др., 2015):

- број предузећа која се баве високотехнолошком производњом се смањио за 16,7%,
- број предузећа која се баве вишетехнолошком производњом се смањио за 5,9%,
- број предузећа која се баве средње-нискотехнолошком производњом је на истом нивоу,
- број нискотехнолошких предузећа се смањио за 5,4%.

За све ово време настојање да се растом продуктивности и смањењем трошкова побољша конкурентност у сегментима производње производа који имају ниску и средњу сложености, као и пољопривредних производа, није дало задовољавајуће резултатиме. Требало би да Србија ради на структурним променама које би подржале привредни развој заснован на знању и ИиР. За покретање опоравка истраживачо-развојних активности је неопходна реформа привредног система и фискална консолидација која ће омогућити већу подршку ИиР код предузетника.

Конкуренција на светском тржишту је већ показала да је битно не само увести нове производе већ и заснивати тржишну предност на креативности. У Србији је веома мали број развијених нових производа, а у креативности још увек нема значајнијих помака.

Пословни амбијент у Србији никако не подстиче улагања у ИиР, већ делује дестимулативно. Стратешки правци и приоритети за даљи развој ИиР су само декларативни. Предузетници у условима слабе ликвидности и неизвесности најлакше одустају од инвестиција у ИиР, јер управо њих карактерише дугорочно финансирање с неизвесним исходом. С друге стране, управо мањак интересовања привреде за научно-истраживачки рад утиче да научни институти и факултети немају јасно дефинисану стратегију у ком смеру да развијају своје истраживачке програме.

Потребно је јасно дефинисање мера за подстицање улагања предузетника у ИиР. Пре свега, треба пажљиво анализирати циљне групе предузетника. Већ смо навели да у привреди Србије доминирају микро предузећа. Највећи број од њих нема амбиције да се даље развија и расте, већ само жели да опстане на тржишту, без заинтересованости за улагање у ИиР. С друге стране, неки предузетници су заинтересовани за даљи развој, али се баве делатностима које нису брзорастуће и не обезбеђују у неком разумном року нова радна места. Такви предузетници не би требало да су у фокусу интересовања креатора економске политике. Држава пре свега треба да помогне динамичније улагање у ИиР брзорастућих предузећа или

оних који су заинтересовани за сарадњу са научним институтима у циљу пуне комерцијалне примене резултата.

Државни подстицаји у циљу развоја предузетништва и улагања у ИиР пре свега подразумевају зајмове и бесповратна средства која се додељују ради спровођења одређених истраживачко-развојних активности. Међутим, подразумева се да ће предузеће бити спремно да у већини самостално финансира развој производа. Дакле, од предузетника се очекује суфинансирање које је, што је производ спрежнији за тржиште, веће.

У анализи искустава земаља развијенијих од Србије, пре свега САД и ЕУ, навели смо примере добре праксе програма SBIR, STTS (САД) и Инструмент за мала и средња предузећа (ЕУ), који обезбеђују подршку за ИиР за предузетнике. Поменута искуства из САД и ЕУ могу да буду примењена и у Србији. Један од примера је Агенција за страна улагања и промоцију извоза Републике Србије (СИЕПА), која се бави подстицањем конкурентности и интернационализације привредних субјеката. У периоду од 2006. до 2014. године ова агенција је улагала у дизајн и израду новог промотивног материјала српских предузећа. Укупно је утрошено око 1,4 милиона евра (УСАИД, 2013). Велика је штета што наведена средства нису, попут у САД или ЕУ, утрошена за финансирање иновативних пословних идеја српских предузетника, односно унапређењу производних процеса и повећању конкурентности на међународном тржишту.

Још једна од могућности подстицања ИиР код предузетника је да се да предност иновативним производима у јавним набавкама, нарочито у сегментима грађевинарства, здравствене заштите, транспорта и управљања отпадом. Наведени сегменти су веома важни са аспекта друштвених изазова, док са друге стране омогућавају предузетницима да скрате време од ИиР до комерцијализације и изласка на тржиште (European Commission, 2014c).

Јавне набавке које дају предност иновативним производима и услугама убрзавају ИиР, подстичу ширу примену резултата ИиР, утичу да се ИиР усмеравају у правцу тржишних потреба, а истовремено смањују ризик од лоше комерцијализације.

У 2019. години вредност јавних набавки је износила 440,5 милијарди динара, што је знатно више у односу на претходне године. Износи регистрованих јавних набавки у периоду 2003-2019. године као и просечне вредности уговора о јавној набавци по годинама, приказане су у Табели 4.6.

Табела 4.6. Упоредни преглед закључених уговора о јавним набавкама по годинама

Упоредни преглед закључених уговора о јавним набавкама			
Година	Укупан број уговора	Укупна вредност (у хиљадама динара)	Просечна вредност (у хиљадама динара)
2003	231.661	98.777.652	426
2004	215.815	109.282.212	506
2005	148.758	124.753.207	838
2006	152.485	168.914.947	1.108
2007	122.587	187.559.752	1.530
2008	109.910	234.028.744	2.129
2009	91.992	190.655.028	2.073
2010	83.693	273.055.306	3.263
2011	111.249	293.324.810	2.637
2012	92.710	303.694.136	3.276
2013	83.121	262.938.735	3.163
2014	87.712	298.374.363	3.401
2015	104.527	354.982.753	3.396
2016	104.370	335.268.082	3.212
2017	107.248	342.911.451	3.197
2018	125.619	403.963.400	3.216
2019	122.066	440.522.211	3.609

Извор: Управа за јавне набавке, 2020

Податак у Табели 4.6. показује да је укупна вредност јавних набавки у 2019. години била 440.522.211 хиљада динара, односно учешће јавних набавки у бруто домаћем производу износило је 8,14% (према процени Републичког завода за статистику БДП је износио 5.410.794,3 милиона динара). Да је само 1% од наведеног износа био усмерен на иновативне производе, предузећа која се баве ИиР би наплатила више од 4,4 милијарди динара, односно око 37 милиона ЕУР.

Табела 4.7. Учешће јавних набавки у бруто домаћем производу

Учешће јавних набавки у бруто домаћем производу			
Година	Уговорена вредност без ПДВ-а (у милионима динара)	Вредност БДП-а (у милионима динара)	%
2003	98.778	1.220.160,0	8,10
2004	109.282	1.451.448,2	7,53
2005	124.753	1.751.371,2	7,12
2006	168.915	2.055.198,1	8,22
2007	187.560	2.355.065,6	7,96
2008	234.029	2.744.913,2	8,53
2009	190.655	2.880.059,0	6,62
2010	273.055	3.067.210,2	8,90
2011	293.325	3.407.536,2	8,61
2012	303.694	3.584.235,8	8,47
2013	262.939	3.876.403,4	6,78
2014	298.374	3.908.469,6	7,63
2015	354.983	4.043.467,8	8,77
2016	335.268	4.261.927,4	7,86
2017	342.911	4.464.629,0	7,68
2018	403.963	5.059.480,9	7,98
2019	440.522	5.410.794,3 ¹⁰	8,14

Извор: Управа за јавне набавке, 2020

Наравно, било би неопходно да се примене додатни критеријуми како би се у поступку јавних набавки фаворизовали иновативни производи, што би довело до одређених изазова, нарочито због недостатака капацитета за спровођење иновативних јавних набавки. Све то ипак не би потпуно умањило корист за предузетнике који се баве ИиР, освајају нове технологије и уводе нове производе.

Такође, како је већ наведено у овом раду, веома користан начин да се српски предузетници подстакну на веће улагање у ИиР је и одобравање различитих пореских олакшица. Од изузетне важности је да се при примени пореских олакшица води рачуна о положају малих и средњих предузећа. Пракса је показала да предузетници не могу да достигну превише високе критеријуме за остваривања

¹⁰ Процена Републичког завода за статистику

права на олакшице, односно, треба водити рачуна да се не деси да олакшице могу да остваре само велике компаније.

Истовремено, веома је важно да се приликом подстицања ИиР од стране државе води рачуна о поштовању прописа да би било избегнуто да се због одобравања помоћи државе угрозе правила заштите конкуренције. Наиме, државна помоћ није стриктно забрањена, међутим, дозвољена је искључиво под одређеним условима, који су строго дефинисани. Контрола државне помоћи је обавезна у складу са Споразумом о стабилизацији и придруживању Србије и ЕУ, а такође и због потребе усаглашавања са правним тековинама ЕУ.

Владе широм света усвајају разне инструменте финансијске подршке за промоцију истраживања и развоја од стране предузећа и све више се ослањају на пореске подстицаје како би подстакли улагање у истраживање и развој за пословање. До 2020. године, 33 од 37 земаља ОЕЦД-а, 21 од 27 земаља ЕУ и низ партнерских економија (Аргентина, Бразил, Кина, Руска Федерација, Јужна Африка и Тајланд) понудиле су пореске олакшице за расходе за истраживање и развој на централном или поднационалном нивоу владе. Само на подручју ОЕЦД-а, то одговара повећању броја земаља које пружају пореске олакшице за истраживање и развој за више од 50% за предузећа у односу на 2000. годину, када су олакшице биле на располагању у 20 од 37 земаља ОЕЦД-а.

Пораст примене пореских олакшица је још израженији у Европској унији (ЕУ-27), где је удвостручена за дванаест година, са 26% укупне владине подршке у 2006. на 57% у 2018. години.

Од 2007. године, ОЕЦД континуирано ради на проширивању међународних показатеља о пореским подстицајима за ИиР и развио је експерименталне методологије и инфраструктуре података који су постали широко коришћени у политичким, статистичким и академским круговима.

Анализирајући могућности које држава има како би стимулисала ИиР предузетника, веома значајно место заузима и подстицање сарадње науке и привреде. Факултети и научни институти би захваљујући сарадњи са предузетницима добијали додатне приходе, а предузетници би имали могућности да користе ресурсе који већ постоје на факултетима и институтима. У циљу повезивања науке и привреде у Србији постоји више посредника, као што су привредне коморе, регионалне развојне агенције, центри за трансфер технологије, научно-технолошки паркови, пословно-технолошки инкубатори, међутим, утисак је да ипак није остварен задовољавајући ниво сарадње привреде и научних институција.

Значај привредних комора и развојних агенција су неоспорни. Оне могу да нам пруже информације о потребама привредних субјеката за ИиР и иновацијама.

Међутим, у циљу унапређења повезивања науке и привреде потребно је имати и информације о понуди ИиР. Треба сачинити базу истраживача, истраживачке инфраструктуре и пројеката у Србији. На тај начин би могле да се дефинишу циљне групе и да се предузму адекватне активности подршке. С обзиром да у привредном систему Србије преовладавају мала и средња предузећа, неопходно је да у центру свих активности на тему повезивања науке и привреде буду управо мала и средња предузећа.

Србија има учешће и у програму Хоризонт 2020, међутим, још увек недовољно активно. Како би потенцијални учесници из Србије били заинтересованији за аплицирање у Хоризонту 2020 требало би организовати јавно доступну базу о предузећима из Србије која су успешно аплицирала и одобрена су им средства из наведеног програма. У овој бази би била подстакнута размена информација, искустава, знања и, што је најважније, добрих пракси. Веома је важно успоставити јединствен систем информисања и поједноставити приступ свим подацима који су потребни за аплицирање програму. Министарство просвете, науке и технолошког развоја је организовало портал¹¹ на којем су дате информације о програму Хоризонт2020, али недостају искуства наших истраживача.

Наука има посебан друштвени значај. Она је, како смо већ истакли, главни покретач привредног и укупног друштвеног развоја. Научно-истраживачки рад подиже општи ниво друштва у свим областима друштвеног развоја. Улагања у ИиР су основ за унапређење конкурентности појединачних предузетника, али и целе привреде. Међутим, није довољно само издвојити већу суму финансијских средстава за ИиР већ је важно и ефикасно употребити уложена средства.

Систем ИиР у Србији је установљен још после Другог светског рата и није се много променио кроз време. Доминантан извор финансирања ИиР су државна и локална управа који средства усмеравају у сектор високог образовања и јавне научне институте. Резултати истраживачких активности се веома мало или никако не користе у привреди. Привредници у случају потребе за ИиР ове активности спроводе самостално из сопствених средстава. Велики је јаз између науке и привреде.

Неопходна је потпуна реорганизација научно-истраживачког система у Србији. Подизање конкурентности је могуће само ако економију заснујемо на знању, бољој мотивацији и оспособљености истраживача и ефикаснијим коришћењем истраживачке инфраструктуре. Уз повећање удела улагања у ИиР на 1,5% од БДП-а и промену концепције финансирања Србија може да створи услове да веза науке и привреде буде боља и да резултати ИиР буду комерцијални. Такође, неопходно

¹¹ Доступан на адреси <http://horizon2020.mpn.gov.rs/pocetna/85-2/>

је и променити концепт финансирања ИиР, односно, не дозволити да пројектно финансирање ИиР има социјални аспект, јер институционално финансирање није добро организовано. Треба успоставити савремени систем јавног улагања у ИиР где би било разграничено пројектно и институционално финансирање ИиР.

Како би се повећало учешће предузетника у ИиР неопходно је обезбедити бесповратна средства за спровођење ИиР, приликом јавних набавки дати предност иновативним производима и омогућити фискалне стимулансе за ИиР.

Фискалним стимулансима креатори економске политике могу директно или индиректно да утичу на привредни раст, тако што ће деловати на обим и структуру улагања привредних субјеката. Омогућавајући диференцирано опорезивање, односно различите бенефиције, ослобађања, олакшице, убрзану амортизацију и сл. држава може да стимулише истраживање и развој, едукацију кадрова и техничко-технолошки прогрес.

Резултати многих истраживања су показали да би највећи део стварања капитала, који има утицај на повећање производње, могао да се припише технолошком напретку и научном напретку, који су добили повлашћени порески третман (Ристић и други, 2013).

Због наведеног је за српски привредни систем веома важно омогућавање предузетницима да користе фискалне стимулансе. Међутим, суштина проблема је што не постоје емпиријска истраживања која јасно упућују на најоптималнији обим и временско трајање стимуланса. Наше студија је показала да је на економској политици сваке државе појединачно, па тако и Србије, да пронађе за своју привреду најбољи начин, уважавајући хетерогеност тржишта и потребе предузетника на којима почивају наде за иновативне активности. Пре свега, веома је важно да Србија јасно постави националне развојне циљеве, који неће бити само декларативни, већ заиста применљиви у пракси, и да се доследно придржава истих, реално сагледавајући своју полазну позицију, привредне и политичке околности.

Литература

1. Alesina, A. and Perotti, R. (1999). Budget Deficits and Budget Institutions. У National Bureau of Economic Research book: Fiscal Institutions and Fiscal Performance [online]. Chicago: University of Chicago Press доступно на: <https://www.nber.org/chapters/c8021.pdf> [Приступљено 28. октобра 2019. године]
2. Andrez, P. (2014). *Compendium of fiscal incentives in Europe*. (online). Dostupno na <http://www.eban.org/wp-content/uploads/2014/09/12.-Compendium-fiscal-incentives-2012.pdf>
3. АПР, (2021), Саопштење о пословању привреде у Републици Србији у 2020. години (13. мај 2021. године), Доступно на: <https://www.apr.gov.rs/%D0%B2%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B8.6.html?newsId=3341> [Приступљено 15. маја 2021. године]
4. Аристотел, (1982), *Никомахова етика*, Свеучилишна наклада Либер, Загреб
5. Arow, K.J., (1962), „The Economic Implications of Learning by Doing“, *The Review of Economic Studies*, Vol. 29, No.3
6. Begović, B., Marinković, T. i Paunović, M. (2017). A case for introduction of numeral fiscal rules in Serbian Constitution. U: *Economic annals No. 212*. Beograd: Ekonomski fakultet
7. Bergman, U.M. & Hutchinson, M. (2015). Economic stabilization in the Post-Crisis World: Are Fiscal Rules The answer?. U: *Journal of International Money and Finance*
8. Besley, T. & Persson, T. (2013). Taxation and Development. U: *CEPR Discussion Paper No.DP 9307*.
9. Besley, T. & Persson, T. (2014). Why Do Developing Countries Tax So Little?. U: *Journal of Economic Perspectives*, str. 99-120
10. Bygrave, W. D., (1993), *Entrepreneurship*, John Wiley, New York
11. Cerović, B. Et al., (2014), „Growth and industrial policy during transition“, *Economic Annals*, Vol. LIX, No.201

12. Cerović, B. Et a., (2015), „Intangible Capital in a Transition Economy – Improvements and Constraints: An Analysis of Serbian Firms“, *South-Eastern Europe Journal of Economics*, Vol.14, no.2
13. Cohen W, Levinthal D. (1990), „Absorptive Capacity: A New Perspective on Learning and Innovation“, *Administrative Science Quarterly*, Vol. 35, No. 1, Special Issue: Technology, Organizations, and Innovation
14. Commission Communication „A renewed European Agenda for Research and Innovation - Europe’s chance to shape its future“; contribution to the Informal EU Leaders’ meeting on innovation in Sofia on 16 May 2018, Доступно на: https://www.ewi-vlaanderen.be/sites/default/files/imce/eu_innovatie_scorebord_2018.pdf [Приступљено 22. фебруара 2019. године]
15. Culkin, N. и Simmons R. (2018). Студија изазова који ометају развој микро, малих и средњих предузећа у Републици Србији. [online]. Herfordshire: Универзитет у Хертфордширу. Доступно на: https://www.britishcouncil.rs/sites/default/files/study_of_the_challenges_that_hinder_msme_development_in_serbia_e-book_0.pdf [Приступљено 12. децембра 2019]
16. Czarnitzky, D. and Lopes-Bento C. (2014), "Innovation Subsidies: Does the Funding Source Matter for Innovation Intensity and Performance? Empirical Evidence from Germany", *Industry and Innovation*, vol. 21, issue 5
17. Чобелић, Н., (1998), *Прилози теорији привредног развоја и система у САНУ 1978-1997. години*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд
18. Deloitte, (2015), Global Survey of R&D Tax Incentives, Доступно на: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/us/Documents/Tax/us-tax-countrypage-turkey.pdf> [Приступљено 11. априла 2021. године]
19. Deloitte, (2018a), Survey of Global Investments and Innovation Incentives, Доступно на: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/us/Documents/Tax/us-tax-surveyof-global-investment-and-innovation-incentives.pdf> [Приступљено 05. априла 2021. године]
20. Deloitte, (2018b), Tax Incentives in Romania, Доступно на <http://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/us/Documents/Tax/us-tax-countrypage-romania.pdf> [Приступљено 16. априла 2021. године]

21. Drucker, P. (1985). *Preduzetništvo i inovacije. Praksa i principi*, drugo izdanje. Beograd: Grmeč.
22. Drucker, P., (1996), *Inovacije i preduzetništvo*, Grmeč, Beograd
23. Dabson, B., (2005), *Entrepreneurship in Rural America*, Rural Policy Research Institute, *Entrepreneurship & E-Commerce: Building & Expanding Economic Opportunities*, Oklahoma City
24. EFMD, Доступно на: <https://www.efmd.org/about-us> [Приступљено 03. марта 2019. године]
25. Efobi, U. R., Tanankem, V. B., Beecroft, I. (2017). Incentives and firm productivity: Exploring multidimensional fiscal incentives in a developing country, *World Development Perspectives*, Vol. 5, str. 56-59
26. Ерић, Д. и др., (2012), *Финансирање малих и средњих предузећа у Србији*, Институт економских наука и Привредна комора Србије, Београд
27. European Commission, (1999), *Impact of the enlargement of Eurpean Union towards the associated central and eastern European countries on RTD-innovation and structural polices*, Brussels
28. European Commission, (2000), *Towards a European research area*, COM (2000) 6 final, Brussels
29. European Commission, (2011), *Commission staff workin paper Impact assessment*, SEC(2011) 1427 final, Brussels
30. European Commission, (2012), *State Aid Scoreboard – Report on state aid granted by the EU Member States, Autumn 2012 Update*, Brussels
31. European Commission, (2013), *Public-private partnership in Horizon 2020: a powerful tool to deliver on innovation and growth in Europe*, COM(2013) 494, Brussels
32. European Commission, (2014a), *EU R&D Scoreboard The 2014 EU Industrial R&D Investment Scorboard*, Joint Research Centre, Brussels
33. European Commision, (2014b), Доступно на: <https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en/h2020-section/sme-instrument> [Приступљено 22. феруара 2019. године]
34. European Commission, (2014c), *Public Procurement as a Driver of Innovation in SMEs and Public Services*

35. European Commission, (2015a), Доступно на: https://cordis.europa.eu/guidance/archive_en.html [Приступљено 22. фебруара 2019. године]
36. European Commission (2015b), *Patent boxes design, patents location and local R&D*, IPTS Working Papers on Corporate R&D and Innovation, No. 6/2015, Доступно на: https://ec.europa.eu/jrc/sites/jrcsh/files/JRC96080_Patent_boxes.pdf [Приступљено 26. јула 2020. године]
37. European Commission, (2016), Доступно на: <https://www.europeansources.info/record/website-innovation-union-a-europe-2020-initiative/> [Приступљено 11. фебруара 2019. године]
38. European Commission, (2018a), Доступно на: https://ec.europa.eu/info/research-and-innovation/strategy/support-policy-making/support-eu-research-and-innovation-policy-making/evaluation-impact-assessment-and-monitoring/horizon-europe_en [Приступљено 21. априла 2020. године]
39. European Commission, (2018b), European Innovation Scoreboard 2018, Luxembourg, Доступно на: https://www.ewi-vlaanderen.be/sites/default/files/imce/eu_innovatie_scorebord_2018.pdf [Приступљено 22. фебруара 2019. године]
40. European Commission, (2020a), *The 2019 EU Industrial R&D Investment Scoreboard*, Seville, Доступно на: <https://iri.jrc.ec.europa.eu/sites/default/files/2020-04/EU%20RD%20Scoreboard%202019%20FINAL%20online.pdf> [Приступљено 7. октобра 2020. године]
41. European Commission, (2020b), Доступно на: <https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en/h2020-section/marie-sklodowska-curie-actions> [Приступљено 21. априла 2020. године]
42. Eurostat, (2019), *First estimates of R&D expenditure*, Newsrelease 5/2019 – 10 January 2019, Доступно на: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/9483597/9-10012019-AP-EN.pdf/856ce1d3-b8a8-4fa6-bf00-a8ded6dd1cc1> [Приступљено 31. јануара 2019. године]
43. ЕУ (2018). ЕУ Предузетнички барометар. [online]. Београд: Ernst & Young. Доступно на: <https://preduzetnistvo.gov.rs/wp-content/uploads/2018/12/EY-Preduzetni%С4%8Dki-barometar-2018.pdf> [Приступљено 6. новембра 2019]

44. Филиповић, М. (2012), „Sustainable development of Serbia at the beginning of the 21st century“, *Industrija*, Vol. 40
45. Filipovic, M. Et. Al., (2015), „Development of Entrepreneurial Sector as the Basis for Strengthening Competitiveness“, *Ekonomika preduzeća*, Vol. 63(1-2)
46. Филиповић, М. и др., (2015), „Могућности за остваривање одрживог развоја у Србији“, *Економски видови*, год XX, бр. 4
47. Фонд за иновациону делатност, Доступно на <http://www.inovacionifond.rs/> [Приступљено 01. маја 2021. године]
48. Фонд за иновациону делатност, (2020a), Иновациони ваучери, Доступно на: <http://www.inovacionifond.rs/program/inovacioni-vauceri> [Приступљено 03. маја 2021. године]
49. Фонд за иновациону делатност, (2020b), Програм доказ концепта, Доступно на: <http://www.inovacionifond.rs/program/dokaz-koncepta> [Приступљено 03. маја 2021. године]
50. Фонд за иновациону делатност, (2020c), Програм раног развоја, Доступно на: <http://www.inovacionifond.rs/program/program-ranog-razvoja> [Приступљено 03. маја 2021. године]
51. Фонд за иновациону делатност, (2020d), Програм сарадње науке и привреде, Доступно на: <http://www.inovacionifond.rs/program/program-saradnje-nauke-i-privrede> [Приступљено 03. маја 2021. године]
52. Фонд за иновациону делатност, (2020e), Програм суфинансирања иновација, Доступно на: <http://www.inovacionifond.rs/program/program-sufinansiranja-inovacija> [Приступљено 03. маја 2021. године]
53. Фонд за иновациону делатност, (2020f), Програм трансфера технологије, Доступно на <http://www.inovacionifond.rs/program/program-transfera-tehnologije> [Приступљено 03. маја 2021. године]
54. Gartner, W.B., (1989), Some suggestions for research on entrepreneurial traits and entrepreneurship. *Entrepreneurship Theory and Practice*
55. GEM - Global Entrepreneurship Monitor. (2001), UK Executive Report, London Business School Доступно на: <https://www.gemconsortium.org/file/open?fileId=47412>

56. Guceri, I., Liu, L. (2015). Effectiveness of fiscal incentives for R&D: quasi-experimental evidence, U *Working paper series 2015*. Oxford: Oxford University, Centre for Business Taxation, Vol 12
57. Hisrich, R.D., Peters, M. P. Shepherd, D.A., (2005), *Entrepreneurship*. 6 ed. New York: McFraw-Hill Irwin
58. Ing-Pro, (2020a), *Zakon o inovacionoj djelatnosti*, Доступно на: <https://me.propisi.net/zakon-o-inovacionoj-djelatnosti/> [Приступљено 23. априла 2021. године]
59. Ing-Pro, (2020b), *Zakon o podsticajnim mjerama za razvoj istraživanja i inovacija*, Доступно на: <https://me.propisi.net/zakon-o-podsticajnim-mjerama-za-razvoj-istrazivanja-i-inovacija/> [Приступљено 23. децембра 2020. године]
60. Irwin, T. (2003). *Public Money for Private Infrastructure : Deciding When to Offer Guarantees, Output-based, and Other Fiscal Support*. У *World bank working paper No. 1*[online]. Washington: TheWorld bank доступно на: <http://documents.worldbank.org/curated/en/488451468765857458/pdf/multi0page.pdf> [Приступљено 28. октобра 2019]
61. ITR, (2018), *New Chinese tax incentives for innovation and private pension provision*, Доступно на: <https://www.internationaltaxreview.com/article/b1f7mzdry0w7cc/new-chinese-tax-incentives-for-innovation-and-private-pension-provision> [Приступљено 09. априла 2021. године]
62. Kalaš, B., Mirović, V. I Andrašić, J. (2017). *Estimating the impact of taes on the economic frowth in the United States*. U: *Economic themes*. Subotica: Ekonomski fakultet.
63. Kaufman, P. J., Dant R. P., (1998), *Franchising and the Domain of Entrepreneurship Research*, *Journal of business venturing*, Vol. 14
64. Kirzner, I. M. (1973). *Competition and Entrepreneurship*. Chicago: University of Chicago Press
65. KPMG, (2017), *Emea R&D Incentives Guide*, Доступно на: <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/xx/pdf/2017/04/emea-rd-incentives-guide-web-04182017.pdf> [Приступљено 05. априла 2021. године]
66. Kuratko, D. F., Hodggets, R. M., (2004), *Entrepreneurship – Theory, Process, Practice*, 6th edition, Thomson, South – Western

67. Kuratko, D. F., Morris, M. H., (2002), *Corporate Entrepreneurship: Entrepreneurial Development within Organizations*, Harcourt College Publishers, Fort Worth
68. Lukinović, M., Stamatović, M. i Šarkiћ, N. (2017). *Inovacije: pravno-ekonomski aspekti*. Beograd: Službeni glasnik
69. Luković, S. (2015). The impact of globalization on the characteristic of tax systems of the European countries. U: *Economic annals* No.206. Beograd: Ekonomski fakultet.
70. Mansfield, E., (1980), „Basic Research and Productivity Increase in Manufacturing“, *The American Economic Review*, Vol. 70. No. 5
71. Martin, B., Tang, P., (2007), *The benefits from publicly funded research*, University of Sussex, Brighton
72. McClellan, J.E., Dorn, H., (2006), *Science and Technology in World History: An Introduction*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore
73. Министарство науке Владе Црне Горе, (2020), Конкурс за доделу грантова за научно-истраживачке пројекте, Доступно на: <https://mna.gov.me/vijesti/234542/Rezultati-Konkursa-za-dodjelu-grantova-za-naucnoistrazivacke-projekte.html> [Приступљено 01. маја 2021. године]
74. Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, (2016), Стратегија научног и технолошког развоја, Доступно на: <http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/08/Strategija-srpski.pdf> [Приступљено 01. маја 2021. године]
75. Министарство просвете, науке и технолошког развоја, О Хоризонту 2020, Доступно на адреси <http://horizon2020.mpn.gov.rs/pocetna/85-2/> [Приступљено 5. јула 2021. године].
76. Ministry of Economy and Industry of Israel, (2016), Доступно на: http://economy.gov.il/Publications/Publications/DocLib/RnD_IncentivePrograms_English.pdf [Приступљено 29. септембра 2019. године]
77. Modica, A., и Neubig, T., (2016), *Taksation of Knowledge-Based Capital: Non-R&D Investments, Average Effective Tax Rates, Internal Vs. External KBC Developmeent and Tax Limitations*, U: OECD Taxation Working Papers No. 24, OECD Publishing, Paris. Доступно на: <https://www.oecd->

- ilibrary.org/taxation/taxation-of-knowledge-based-capital_5jm2f6sfz244-en
[Приступљено 26. јула 2020. године]
78. Narodne novine, (2018), Zakon o državnoj pomći za istraživačke I razvojne projekte, Доступно на <https://www.zakon.hr/z/1043/Zakon-o-dr%C5%BEavnoj-potpори-za-istra%C5%BEiva%C4%8Dko-razvojne-projekte>
[Приступљено 16. априла 2021. године]
79. National Science Foundation, (2020), Доступно на:
<https://www.nsf.gov/statistics/> [Приступљено 22. фебруара 2019. године]
80. Neubig, T., GalindoRueda, F., Appelt, S., Criscuolo, C., Bajgar, M. (2016). Fiscal incentives for R&D and innovation in a diverse world U: *OECD Taxation Working Papers No. 27* Dostupno na <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/5jlr9stckfs0-en.pdf?expires=1590219973&id=id&accname=guest&checksum=3559FC764801CAB1286B738A2FC187EA> [Приступљено 25. маја. 2020. године]
81. OECD, (2002), *Frascati Manual Proposed standard practice for surveys on research and experimental development*, Paris
82. OECD, (2005), *Oslo Manual Guidelines For Collecting And Interpreting Innovation Data*, Paris
83. OECD (2013), Definition, interpretation and calculation of the B index, Measuring R&D tax incentives, Доступно на <http://www.oecd.org/sti/b-index.pdf> [Приступљено 19. септембра 2020. године]
84. OECD (2014), *OECD Science, Tehnology and Industry Outlook 2014*, OECD Publishing, Paris
85. OECD (2015a), Countering Harmful Tax Practices More Effectively, Taking into Account Transparency and Substance, Action 5 – 2015 Final Report, OECD/G20 Base Erosion and Profit Shifting Project, OECD Publishing, Paris. Доступно на: <http://dx.doi.org/10.1787/978926241190-en>. [Приступљено 25. октобра 2020. године]
86. OECD (2015b), *Frascati Manual 2015: Guidelines for Collecting and Reporting Data on Research and Experimental Development, The Measurement of Scientific, Technological and Innovation Activities*, OECD Publishing, [online]. Paris. Доступно на: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264239012-en>
[Приступљено 12. децембра 2019]

87. OECD (2015c), OECD Science, Technology and Industry Scoreboard 2015: Innovation for growth and society, OECD Publishing, Paris. Доступно на: http://dx.doi.org/10.1787/sti_scoreboard-2015-en [Приступљено 25. октобра 2020. године]
88. OECD (2015d), The Innovation Imperative: Contributing to Productivity, Growth and Well-Being, OECD Publishing, Paris, Доступно на: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264239814-en>. [Приступљено 14. јуна 2020. године]
89. OECD (2015e), The Future of Productivity, OECD Publishing, Paris, Доступно на: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264248533-en> [Приступљено 20. јуна 2020. године]
90. ОЕЦД (2016), *Fiscal incentives for R&D and innovation in a diverse world*, OECD Publishing, Paris. Доступно на: https://read.oecd-ilibrary.org/taxation/fiscal-incentives-for-r-d-and-innovation-in-a-diverse-world_5jlr9stckfs0-en#page15 [Приступљено 26. јула 2020. године]
91. OECD (2018), OECD review of national R&D Tax Incentives and estimates of R&D tax subsidy rates, 2017 edition, Доступно на: <http://www.oecd.org/sti/rd-tax-stats.htm> [Приступљено 19. септембра 2020. године]
92. ОЕЦД (2019а), Measuring R&D Tax support: Findings from the new OECD R&D Tax Incentives Database, OECD Publishing, Paris, Доступно на: https://www.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/measuring-r-d-tax-support_d16e6072-en [Приступљено 19. септембра 2020. године]
93. OECD, (2019b), R&D Tax Incentives: Sweden, 2019, Доступно на: www.oecd.org/sti/rd-tax-stats-sweden.pdf, [Приступљено 20. новембра 2020. године]
94. OECD, (2019c), Secretary-general's Report to Ministers 2019, Доступно на: https://issuu.com/oecd.publishing/docs/sgr19_en-web-2 [Приступљено 23. маја 2020. године]
95. OECD (2020а). OECD Compendium of information on R&D Tax Incentives, Directorate for Science, Technology and Innovation, December 2020. Доступно на: <http://www.oecd.org/sti/rd-tax-stats-compendium.pdf> [Приступљено 25. фебруара 2021. године]

96. OECD, (2020b), R&D Tax Incentives: Austria, 2020, Доступно на: <https://www.oecd.org/sti/rd-tax-stats-austria.pdf> [Приступљено 08. априла 2021. године]
97. OECD, (2020c), R&D Tax Incentives: China, 2020, Доступно на: <https://www.oecd.org/sti/rd-tax-stats-china.pdf> [Приступљено 09. априла 2021. године]
98. OECD, (2019d), R&D Tax Incentives: Denmark, 2019, Доступно на: <https://www.oecd.org/sti/rd-tax-stats-denmark.pdf> [Приступљено 08.априла 2021. године)
99. OECD, (2019e), R&D Tax Incentives: Hungary, 2019, Доступно на: <https://www.oecd.org/sti/rd-tax-stats-hungary.pdf> [Приступљено 12. априла 2021.године]
100. OECD, (2020d), R&D Tax Incentives: Japan, 2020, Доступно на: <https://www.oecd.org/sti/rd-tax-stats-japan.pdf> [Приступљено 08. априла 2021. године]
101. OECD, (2019f), R&D Tax Incentives: Romania, 2019, Доступно на: <https://www.oecd.org/sti/rd-tax-stats-romania.pdf> [Приступљено 14. априла 2021. године]
102. OECD, (2020e), R&D Tax Incentives: Turkey, 2020, Доступно на: <https://www.oecd.org/sti/rd-tax-stats-turkey.pdf> [Приступљено 11. априла 2021. године]
103. OECD, (2020f), R&D Tax Incentives: United States, 2020, Доступно на: <https://www.oecd.org/sti/rd-tax-stats-united-states.pdf> [Приступљено 07. априла 2021. године]
104. Office of the Law Revision Counsel, (2021), Доступно на: [https://uscode.house.gov/view.xhtml?req=\(title:26%20section:41%20edition:prelim\)](https://uscode.house.gov/view.xhtml?req=(title:26%20section:41%20edition:prelim)) [Приступљено 07.04.2021.године]
105. Оже, П., (1966), *Савремене тенденције научног истраживања*, Савезни савет за координацију научних делатности и Институт за научно-техничку документацију и информације, Београд
106. Привредна комора Србије, преузето 23. фебруара 2019. године са <http://www.pks.rs/ONama.aspx?id=381&p=0&>

107. PWC, (2016), International Tax News, Edition 40, Доступно на: <https://www.pwc.com/gx/en/tax/newsletters/international-tax-services/assets/pwc-international-tax-news-june-2016.pdf> [Приступљено 11. априла 2021. године]
108. Радовић-Марковић, М., (2009), *Предузетништво: врсте предузетништва и предузетника*, Институт економских наука, Београд
109. Radović-Marković, M. i Tomaš, R. (2019). *Globalization and Entrepreneurship in Small Countries*, Routledge, New York
110. Radović – Marković, M., Grozdanović, R. & Marković, D. (2012). The impact of virtual culture on effective communication in virtual organizations, *Metalurgija International*, Vol. XVII (2012), No. 10 ISSN: 1582.2214
111. Radović – Marković, M., Grozdanović, R. & Marković, D. (2011). Managing communication in changeable business environment, organizational Behaviour and Culture, u: *Globalization and the Changing Environment of Organizations*, VDM Verlag Dr. Muller
112. Радовић, М. и Ханић, Х. (2018). *Методологија истраживања у економским наукама*. Београд: Београдска банкарска академија и Институт економских наука
113. Radović – Marković, M. & Marković, D. (2009). Uticaj preduzetništva na privredni razvoj i samozapošljavanje: Evropska unija, zemlje istočne evrope i zapadne evrope, Мајска конференција о стратешком менаџменту 29 – 31. мај, Зајечар, ISBN:978-86-80987-65-5
114. Развојна агенција Србије, Доступно на <https://ras.gov.rs/o-nama/nase-usluge> [Приступљено 15. маја 2021. године]
115. Развојна агенција Србије, (2016), Пројекат подршке почетницима за започиање посла, Доступно на: <http://ras.gov.rs/razvoj-preduzetnistva/otvoreni-pozivi-konkursi/javni-poziv-za-dodelu-paketa-podrske-u-okviru-projekta-podrske-pocetnicima-za-zapocinjanje-posla-start-up-2> [Приступљено 15. маја 2021. године]
116. Републички завод за статистику (2019) Доступно на: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2019/Pdf/G20191162.pdf> [Приступљено 29. марта 2020. године]
117. RIS, (2017), Доступно на: <https://www.ris.bka.gv.at/NormDokument.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Geset>

[zesnummer=10004570&Artikel=&Paragraf=108c&Anlage=&Uebergangsrecht](#)
[Приступљено 05. априла 2021. године]

118. Ристић, др К., Ристић др Ж., (2014), *Фискална економија и менаџмент јавног сектора*, „Етностил“, Београд
119. Ристић, др Ж. и други, (2013), *Порески и царински систем и политика*, Етностил, Београд
120. SBIR, Доступно на: <https://www.sbir.gov/about/about-sbir> [Приступљено 22. фебруара 2019. године]
121. Schumpeter, J., (1952), *Can Capitalism Survive?*, Harper & Row, New York
122. SCImago, (2019), Scimago Journal & Country Rank, Доступно на: <https://www.scimagojr.com/countryrank.php?year=2018> [Приступљено 21. априла 2020. године]
123. SCImago, (2020), SCImago Journal & Country Rank, Доступно на: <https://www.scimagojr.com/countryrank.php> [Приступљено 7. октобра 2020. године]
124. Shanghai Ranking, (2020), 2020 Academic Ranking of World Universities, Доступно на <http://www.shanghairanking.com/ARWU2019.html> [Приступљено 8. октобра 2020. године]
125. Shanghai Ranking, (2021), 2021 Academic Ranking of World Universities, Доступно на <http://www.shanghairanking.com/World-University-Rankings/University-of-Belgrade.html> [Приступљено 28. августа 2021. године]
126. Shapero, A. (1975). *Entrepreneurship and economic development*. Project Iseed. LTD, the Center for Venture Management
127. Службени гласник РС, број 35 од 17. априла 2015. године
128. Службени Лист СФРЈ, бр 5/65, (1965), Резолуција о научно-истраживачком раду
129. Службени гласник РС, бр.12/1990, (1990), Закон о научноистраживачкој делатности
130. Службени гласник РС, бр.52/1993, (1993), Закон о научноистраживачкој делатности

131. Службени гласник РС, бр. 110/2005, 50/2006 и 18/2010, (2010), Закон о научноистраживачкој делатности
132. Службени гласник РС, бр. 110/2005, 18/2010, 55/2013, (2013), Закон о иновационој делатности
133. Службени гласник РС, бр. 25/2016, (2016), Стратегија научног и технолошког развоја Републике Србије за период 2016-2020. године, Београд
134. Службен гласник РС, бр. 95/2018, (2018), Закон о Фонду за науку Републике Србије
135. Службени гласник РС, бр. 95/2018, (2018), Закон о изменама и допунама Закона о порезу на добит правних лица
136. Сл. глансик РС, бр. 89/2015 и 95/2018, (2018), Закон о улагањима
137. Службени гласник РС бр. 50/2019, (2019), Правилник о условима и начину остваривања права на признавање трошкова који су непосредно повезани са истраживањем и развојем у пореском билансу у двоструко увећаном износу, Доступно на: <https://www.purs.gov.rs/sr/pravna-lica/porez-na-dobit/podzakonska-akta-pdp/5788/pravilnik-o-uslovima-i-nacinu-ostvarivanja-prava-na-priznavanje-troskova-koji-su-neposredno-povezani-sa-istrazivanjem-i-razvojem-u-poreskom-bilansu-u-dvostruko-uvecanom-iznosu.html> [Приступљено 03. маја 2021. године]
138. Службени гласник РС, бр. 72/2019, (2019), Закон о буџетском систему
139. Службени гласник РС бр.24/2001, 80/2002, 135/2004, 62/2006, 44/2009, 18/2010, 50/2011, 47/2013, 57/2014, 112/2015, 113/2017, 86/2019, 153/2020, (2020), Закон о порезу на доходак грађана
140. Службени гласник РС бр.84/2004, 61/2005, 62/2006, 5/2009, 52/2011, 47/2013, 108/2013, 57/2014, 112/2015, 113/2017, 95/2018, 86/2019, 153/2020, (2020), Закон
141. Službeni list Crne Gore – Opštinski propisi, (2019), Одлука о прирезу и порезу на доходак физичких лица, Доступно на: <https://podgorica.me/wp-content/uploads/2019/11/Odluka-o-prirezu-porezu-na-dohodak-fizickih-lica-2.doc> [Приступљено 23. децембра 2020. године]

142. Solow, R.M. (1956), „A Contribution to the Theory of Economic Growth“, *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 70, No. 1
143. Стефановић З., Петковић М., и други (1999), *Организација предузећа*, Економски факултет у Београду, Београд
144. Stevenson, H. and Gumpert, D. E. (1985), *The Heart of Entrepreneurship*, Harvard Business Review
145. Technopolis group, (2012), *Funding Research and Innovation in the EU and Beyond: Trends during 2010-2012*, Brussels
146. The Innovation Policy Platform, Преузето са: <https://www.innovationpolicyplatform.org/www.innovationpolicyplatform.org/ecd-working-party-national-experts-science-and-technology-indicators-nessi/index.html> [Приступљено 11. октобра 2020. године]
147. The European Commission (2003), Green paper-Entrepreneurship in Europe, DG ENTERPRISE AND INDUSTRY, Доступно на: https://ec.europa.eu/growth/content/green-paper-entrepreneurship-europe-0_en
148. The Scientific and Technological Research Council of Turkey, (2011), Доступно на: <http://www.tubitak.gov.tr/en/about-us/policies/content-vision-2023> [Приступљено 5. фебруара 2019. године]
149. The State Council, (2006), *The National Medium- and Long-Term Program for Science Technology Development (2006-2020)*, Beijing
150. TikoPro, (2018a), Hrvatski natjecaji, Доступно на: <https://www.tiko-pro.hr/hrvatski-natjecaji> [Приступљено 01. фебруара 2020. године]
151. TikoPro (2018b), Hrvatski natjecaji – najava, Доступно на: <http://tiko-pro.hr/hrvatski-natjecaji/najava-bespovratna-sredstva-za-natjecaj-povecanje-razvoja-novih-proizvoda-i-usluga-koji-proizlaze-iz-aktivnosti-istrazivanja-i-razvoja-faza-2> [Приступљено 01. фебруара 2020. године]
152. Timmons, A. J., (1989), *The Entrepreneurial mind*. Brick House
153. Умиханић, Б., Дедић, М. (2011). Порески подстицаји у функцији развоја предузетништва у Босни и Херцеговини. У: БХ Економски форум бр. 51. Зеница: Економски факултет

154. UNESCO, (1978), *Recommendation the International Standardization of Statistics on Science and Technology*, записник са 20. сесије Генералне конференције УНЕСКО, Париз, анекс 1
155. Управа за јавне набавке Републике Србије, (2020), Извештај о јавним набавкама у Републици Србији за период 01.01.2003- 31.12.2019. године, Београд, стр 3
156. USAID, (2013), Пословна анкета: Србија 2013, (2013), USAID Пројекат за боље услове пословања, Београд
157. Влада РС (2006) Доступно на : <https://www.srbija.gov.rs/vest/45439/strani-investitori-ohrabreni-za-ulaganja-u-privredu-srbije.php> [Приступљено 18. октобра 2020.године]
158. Влада РС, (2011), Одговори на Упитник Европске комисије о кандидатури Србије за чланство у Европској унији, поглавље 25. Наука и истраживање, Београд, Доступно на: <https://www.mei.gov.rs/srp/dokumenta/nacionalna-dokumenta/odgovori-na-upitnik-ek> [Приступљено 11. фебруара 2019. године]
159. Влада РС, Министарство просвете, науке и технолошког развоја, (2016), Основно о ЈУП, Доступно на: <http://www.piu.rs/general.php?category=6> [Приступљено 11. фебруара 2019. године]
160. Westmore,В. (2013), "R&D, Patenting and Growth: The Role of Public Policy", OECD Economics Department Working Papers, No. 1047, OECD Publishing, Paris, Доступно на: <http://dx.doi.org/10.1787/5k46h2rfb4f3-en> [Приступљено 11. октобра 2020. године]
161. Wicham. P. A., (2006), *Strategic Entrepreneurship*, Financial Times Prentice Hall
162. WIPO and INSEAD, (2012), *The Global Innovation Indeks 2012: Stronger Innovation Linkages for Global Growth*
163. World Bank, (2013a), *Overview of the Research and Innovation Sector in the Western Balkans*, World bank Technical Assistance Project (P123211)
164. World Bank, (2013b), Доступно на: <http://www.worldbank.org/hr/news/press-release/2013/10/25/western-balkan-countries-develop-joint-strategy-for-innovation-based-economic-growth> [Приступљено 3. фебруара 2019. године]

165. World Bank (2020) Доступно на: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?name_desc=false [Приступљено 18. октобра 2020.године]
166. World Economic Forum (2017). The Global Human Capital Report 2017. [online]. New York. Доступно на: <https://www.weforum.org/reports/the-global-human-capital-report-2017> [Приступљено 5. новембра 2019]
167. World Economic Forum, (2018), Insight Report: The Global Competitiveness Report 2018, Доступно на: <http://www3.weforum.org/docs/GCR2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2018.pdf> [Приступљено 28. фебруара 2019. године]
168. World Economic Forum, (2019), Insight Report: The Global Competitiveness Report 2019, Доступно на: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf [Приступљено 26. априла 2020. године]

Додатак

Упитник

1.	Делатност фирме			Гарђевина рство	Производња	Трговина, туризам, угоститељство, образовање и др.
		Индустрија	Саобраћај			
		1	2	3	4	5

2.	Колико Ваша фирма има запослених?	Мање од 5	6-10	11-50	51-100	Више од 100
		1	2	3	4	5

3.	Власништво фирме по полу	Женско	Мушко
		1	2

4.	Образовни ниво власника фирме	Основна школа	Средња стручна спрема	V степен	Виша школа	Високо образовање
		1	2	3	4	5

5.	Приликом покретања бизниса из којих извора је оснивач обезбедио средства?	Сопствена средства	Позајмице рођака и пријатеља	Банке	Приватни инвеститори	Државна помоћ
		1	2	3	4	5

6.	За развој предузетничке фирме користили сте средства из следећих извора	Сопствена средства	Позајмице рођака и пријатеља	Банке	Приватни инвеститори	Државна помоћ
		1	2	3	4	5

7.	Да ли се као власник бизниса ослањате на истраживања у циљу развоја Ваше фирме?	Да, константно	Повремено	По потреби	Ретко	Не, никада
		1	2	3	4	5

8.	Да ли Ваша фирма има посебну истраживачку јединицу?	Да, активно истражује	Да, истражује повремено	Да, истражује ретко	Не, мада би требало	Не, није нам потребна
		1	2	3	4	5

9.	Колико сте средства улагали за истраживање у последње две године?	Нисам улагао	5000-10.000 евра	10.000-50.000 евра	50.000 - 100.000 евра	Више од 100.000 евра
		1	2	3	4	5

10.	Да ли сте упознати са подстицајним програмима од стране Републике Србије или њених организација којима се помажу истраживање и развој и предузетништво?	Да, потпуно	Углавном	Донекле	Делимично	Не, нисам упознат
		1	2	3	4	5

11.	Да ли сте до сада аплицирали за	Да, више од 5 пута	Да, 4-5 пута	Да, 2-3 пута	Да, једном	Никада
-----	---------------------------------	--------------------	--------------	--------------	------------	--------

	неку од подршки Републике Србије или њених организација у циљу развоја предузетништва и иновативности?	1	2	3	4	5
--	--	---	---	---	---	---

12	Какво је Ваше мишљење - да ли су процедуреза добијање подршке једноставне?	Веома су једноставне	Једноставне су	Немам представу	Компликоване су	Веома су компликоване
		1	2	3	4	5

13	Da li ste koristili (ili koristite) određenu podršku Republike Srbije ili njenih organizacija za podršku razvoja preduzetništva?	Да, више од 5 пута	Да, 4-5 пута	Да, 2-3 пута	Да, једном	Никада
		1	2	3	4	5

14	Да ли мислите да су добитници финансијске подршке од стране Републике Србије или њених организација унапред познати (пре окончања конкурса)?	Да, сигурно	Врло вероватно	Можда	Не верујем	Не, сигурно
		1	2	3	4	5

15	Да ли сте заинтересовани за неки државни програм подршке истраживању и развоју у радњама/привре	Да, само за финансијски	Да, финансијски и логистички (повезивање са истраживачким центрима)	Можда	Веома мало	Не, не планирамо да се бавимо истраживањем и развојем
		и				

	дним друштвима?					
		1	2	3	4	5

16	Да ли сте упознати са новим пакетом мера подршке предузећима републике Србије у циљу ублажавања економских последица насталих услед боолести COVID-19 ?	Да, потпуно	Углавном	Донекле	Делимично	Не
		1	2	3	4	5

17	Да ли мислите да је држава добро реаговала и заштитила предузетништво од негативног утицаја COVID-19?	Да, потпуно	Углавном	Донекле	Делимично	Не
		1	2	3	4	5

18	Да ли Вам, у циљу уштеде средстава за пословни простор, одговара да запсолени раде од куће?	Да, потпуно	Углавном	Донекле	Делимично	Не
		1	2	3	4	5

19	Да ли милсите да држава треба боље законски да регулише рад од куће?	Да, потпуно	Углавном	Донекле	Делимично	Не
		1	2	3	4	5

	Које су Ваше бригае за Ваше пословање?	Веома велика бригаа	Велика бригаа	Средње велика бригаа	Мала бригаа	Веома мала бригаа
20	Трошкови пословања	1	2	3	4	5
	Проналажење одговарајућег радног простора или малопродајног простора	1	2	3	4	5
	Регрутовање или задржавање одговарајуће радне снаге	1	2	3	4	5
	Пробављање финансија	1	2	3	4	5
	Управљање финансијама	1	2	3	4	5
	Развијање нових менаџерских или лидерских вештина	1	2	3	4	5
	Интегрисање или прилагођавање новим технологијама	1	2	3	4	5
	Стицање нових купаца и/или ширења на нова тржишта	1	2	3	4	5
	Планирање каријере	1	2	3	4	5
	Суочавање са нестабилношћу прихода	1	2	3	4	5

21	У прошлости, о којим темама сте тражили савете?	Често	Повремено	По потреби	Ретко	Не, никада
----	---	-------	-----------	------------	-------	------------

	Прибављање финансија	1	2	3	4	5
	Управљање финансијама	1	2	3	4	5
	Побољшање пословне ефикасности / продуктивности	1	2	3	4	5
	Правна питања	1	2	3	4	5
	Радни простор или малопродајни простор	1	2	3	4	5
	Регрутовање / задржавање радне снаге	1	2	3	4	5
	Истраживање и развој / иновације	1	2	3	4	5
	Продавати великим предузећима или јавном сектору	1	2	3	4	5
	Нисам тражио савет	1	2	3	4	5

22	Колико следећи финансијски фактори имају утицај на развој Вашег бизниса	Веома велики утицај	Велики утицај	Средњи утицај	Мали утицај	Веома мали утицај
	Недостатак финансијских средстава	1	2	3	4	5
	Изостајање финансијске подршке државних органа и организација	1	2	3	4	5
	Лоша наплата потраживања	1	2	3	4	5

Високи намети (порези, доприноси, таксе и сл.) од стране Републике/покрајине/локалне самоуправе	1	2	3	4	5
---	---	---	---	---	---

23 .	Колико следећи нефинансијски фактори имају утицај на развој Вашег бизниса	Веома велики утицај	Велики утицај	Средњи утицај	Мали утицај	Веома мали утицај
	Мањак искуства у вођењу бизниса	1	2	3	4	5
	Изостајање подршке државних органа и организација	1	2	3	4	5
	Пласман и тржиште /велика конкуренција	1	2	3	4	5
	Рад државног система – споре и компликоване процедуре	1	2	3	4	5
	Пристап информацијама	1	2	3	4	5
	Ангажовање квалитетног кадра	1	2	3	4	5

24 .	Молимо да оцените значај следећих програма нефинансијске подршке које би држава могла да пружи у циљу развоја предузетништва и иновативности:	Веома велики значај	Велики значај	Средњи значај	Мали значај	Веома мали значај
------	---	---------------------	---------------	---------------	-------------	-------------------

	Пословна повезивања у земљи	1	2	3	4	5
	Пословна повезивања у иностранству	1	2	3	4	5
	Саветодавне услуге	1	2	3	4	5
	Менторски програм	1	2	3	4	5
	Наступ на сајмовима	1	2	3	4	5

25	Молимо да оцените значај следећих програма <u>финансијске подршке</u> које би држава могла да пружи у циљу развоја предузетништва и иновативности:		Велики значај	Средњи значај	Мали значај	Веома мали значај
	Бесповратна средства	1	2	3	4	5
	Зајмови	1	2	3	4	5
	Гаранције државе за банкарске кредите	1	2	3	4	5
	Иновациони ваучери (којима би се плаћале услуге истраживања и развоја институтима и универзитетима)	1	2	3	4	5
	Порески подстицаји	1	2	3	4	5

26 .	Молимо да оцените значај фискалних мера за улагање у истраживање и развој у Вашем билансу:	Веома велики значај	Велики значај	Средњи значај	Мали значај	Веома мали значај
	Одлагање плаћања пореза у случају инвестирања у истраживање и развој	1	2	3	4	5
	Снижење пореске стопе на добит која је повезана са резултатима истраживања и развоја	1	2	3	4	5
	Инвестициони порески кредит (умањење пореске обавезе за износ који одговара одређеном проценту вредности инвестиције)	1	2	3	4	5
	Повраћај пореза у случају реинвестирања дела профита у истраживање и развој	1	2	3	4	5
	Пореско ослобађање за одређене врсте приходаа (нпр. од патената)	1	2	3	4	5
	Умањење пореске стопе на доходак запослених који се баве истраживањем и	1	2	3	4	5

	развојем					
--	----------	--	--	--	--	--

27	Да ли сте упознати са инструментима политике подршке малим и средњим предузећима?	Да, потпуно	Углавном да	Делимично	Углавном не	Не
		1	2	3	4	5

28	Какво је Ваше мишљење о утицају тренутног пореског система Србије на развој предузетништва и иновативности?	Порески систем утиче афирмативно -веома подстиче предузетништво и иновативност	Порески систем утиче позитивно - подстиче предузетништво и иновативност	Нисам сигуран да ли порески систем има утицаја на развој предузетништва и иновативности	Порески систем утиче негативно - порези отежавају развој предузетништва и иновативности	Порески систем утиче веома негативно - порези угрожавају пословање због своје висине, тако да предузетници не размишљају о улагању у раст и развој
		1	2	3	4	5

29	Какво је Ваше мишљење о утицају тренутног пореског система Србије на конкурентност предузећа?	Порески систем утиче афирмативно -веома подстиче извоз и конкурентност	Порески систем утиче позитивно - подстиче извоз и конкурентност	Нисам сигуран да ли порески систем има утицаја на моје пословање	Порески систем утиче негативно - порези отежавају пословање због своје висине	Порески систем утиче веома негативно - порези угрожавају пословање због своје висине, тако да ћу морати да угасим фирму
		1	2	3	4	5

30 .	Да ли мислите да је потребна реформа пореског система?	Да, у потпуност и	Да, само у сегменту пореза	Да, само у сегменту доприноса	Да, само у сегменту такси и царина	Не
		1	2	3	4	5